

จดมคด

สำหรับคนรุ่นใหม่

ภากรณ์ พระประชา ปสนนธมโม
น.พ.วิชัย โชควิวัฒน์ เตือนใจ ดีเทศน์

อุดมคติสำหรับคนรุ่นใหม่

สนับสนุนการจัดทำ E-Book โดย โครงการ Open School Thailand

ChangeFusion

เป็นเอกสารภายใต้ OpenBase อนุญาตให้ใช้ได้ในนามของ Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike
3.0 Unported License ห้ามส่งมอบเป็นสื่อ หรือเข้าไปใช้ในสื่อหากแต่ไม่ได้ ในกรณีสงวนลิขสิทธิ์สงวนสิทธิ์ใน
การคำ และต้องใช้สัญลักษณ์คล้ายกันเมื่อเผยแพร่ผลงานที่ดัดแปลง เว้นแต่จะระบุเป็นอย่างอื่น

อุปกติสำหรับคนรุ่นใหม่

ป๊าย อิงภากรณ์, พระประชา ปสนนธโม,

น.พ.วิชัย โชควิวัฒน์, เตือนใจ ดีเทศน์

ISBN 974-7014-71-8

พิมพ์รวมเล่มครั้งแรก กุมภาพันธ์ ๒๕๓๗

ราคา ๖๕ บาท

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง

๘/๒๓ ซ.บ้านช่างหล่อ ถ.พรานนก บางกอกน้อย กรุงเทพฯ ๑๐๗๐๐

โทรศัพท์/โทรสาร ๔๑๑-๓๗๗๔, ๔๑๒-๐๗๔๔

บรรณาธิการ/แบบปก พจน์ กริชไกรวรรณ

ภาพปกหน้า อังคาร กัลยาณพงศ์

บรรณาธิการบริหาร วิติมา คุณศิริวนนท์

เลขานุการ/พิสูจน์อักษร กิติกรณ์ สุตาเดช

ประสานงานการผลิต สุพจน์ ศรีไสยเพชร

ออกแบบ/จัดรูปเล่ม สำนักพิมพ์วิภาษา โทรศัพท์ ๔๘๗-๐๔๘๘

การตลาด/สมาชิก จุฑา ลีลาเลิศศรี

สำนักงาน/บัญชี สิริวรรณ นิจเจริญ, กฤษณา ทับทิมทอง

โครงการนิเวศศึกษา ยิ่งชีพ เกิดทองเล็ก, ปัญญา ศรีเพ็ญจันทร์,

ฉัตรชัย เขื่อนรามัญ, เบญจมาศ บุญศรี

พิมพ์ขาวดำ เรือนแก้วการพิมพ์ โทรศัพท์ ๔๑๑-๑๕๒๓, ๔๑๒-๖๕๕๒

จัดจำหน่าย บริษัท เคล็ดไทย จำกัด โทรศัพท์ ๒๒๕-๔๕๓๖-๔๐

ใช้กระดาษแปรรูป ช่วยลดน้ำเสีย

ในขณะที่คนเราใช้น้ำคนละ ๕๐ ลิตร/วันก็พอ โรงงานกระดาษแต่ละแห่งใช้น้ำถึงวันละ ๘ ล้านลิตร ซึ่งนอกจากจะหมายถึงการทำให้น้ำถูกบั่นส่วนไปใช้ประโยชน์ด้านอื่นน้อยลงแล้ว ยังหมายถึงปริมาณน้ำเสียที่เพิ่มพูนมหาศาลในแต่ละวัน เราแต่ละคนสามารถช่วยอนุรักษ์น้ำและสงวนทรัพยากรนานาชนิด รวมทั้งต้นไม้และพลังงาน ด้วยการใช้กระดาษอย่างได้ประโยชน์สูงสุด อาทิ ใช้กระดาษทั้ง ๒ หน้า และหันมาใช้กระดาษที่แปรรูปกลับมาใช้ใหม่ (รีไซเคิล) กันให้มากขึ้น

อุดมคติสำหรับคนรุ่นใหม่

ป๋วย อึ๊งภากรณ์
พระประชา ปสนุนธมโม
นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์
เตือนใจ ดีเทศน์

กระทรวงศึกษาธิการ ออกใบอนุญาตให้ เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๑๔
เลขที่อนุญาตที่ ต. ๑๔๔/๒๕๑๔
กระทรวงมหาดไทย ออกใบอนุญาตให้ เมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม ๒๕๑๖
เลขทะเบียนลำดับที่ ๗๖๓

คณะกรรมการ

๑. นายอุดม เย็นฤดี	ประธานกิตติมศักดิ์
๒. นายสุลักษณ์ ศิวรักษ์	ประธานกรรมการ
๓. นายป๋วย อึ๊งภากรณ์	รองประธานกรรมการ
๔. นายชาญวิทย์ อร่ามฤทธิ์	กรรมการเหรียญก
๕. นายเฉลิม ทองศรีพงค์	กรรมการที่ปรึกษากฎหมาย
๖. นางสาวรสนา โตสิตระกูล	กรรมการผู้จัดการ
๗. นายพิภพ ธงไชย	กรรมการผู้ช่วยผู้จัดการ
๘. นายกรุณา กุศลาลัย	กรรมการ
๙. นายเกษมสันต์ วีระกุล	กรรมการ
๑๐. นายนิริศ ชัยสูตร	กรรมการ
๑๑. นายประกอบ คูปรัตน์	กรรมการ
๑๒. นายแพทย์ประพจน์ เกตุรากาศ	กรรมการ
๑๓. นายแพทย์ประเวศ วะสี	กรรมการ
๑๔. นายสรรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์	กรรมการ
๑๕. นายอุทัย ดุลยเกษม	กรรมการ
๑๖. นางสาวอรศรี งามวิทยาพงศ์	กรรมการเลขานุการ
๑๗. นางสาวจิตติมา คุณตริานนท์	กรรมการผู้ช่วยเลขานุการ

มูลนิธิเอนโดว์เมนต์ของ จัดตั้งขึ้นเมื่อปี ๒๕๑๖ มีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นเตือน
และสนับสนุนให้บุคคลมีความเสียสละเพื่อสังคม มีอุดมคติ เป็นผู้นำในทางที่ถูกต้อง
ตามแบบอย่างของครูโกลม คิมทอง ผู้สูญเสียชีวิตเมื่อปี ๒๕๑๔ ขณะอุทิศตนเป็น
ครูอยู่ในถิ่นทุรกันดาร

เกริ่นนำ

“เราท่านมักจะได้ยินเสมอว่า ‘อุดมคติกินไม่ได้’ คັນปากนัก อยากรจะตอบเสียเหลือเกินว่า ใครเล่าจะบ้าพอที่จะกินอุดมคติ หรือมิฉะนั้นก็มีผู้กล่าวว่า ‘ไอ้ที่คุณคิดจะทำนั้นมันเป็นอุดมคติ แต่ปฏิบัติไม่ได้’ ต้องตอบว่า สิ่งที่ดีนั้นปฏิบัติยาก ไม่ใช่ปฏิบัติไม่ได้ ต้องพยายามปฏิบัติให้ได้ สิ่งที่ดีนั้นจะปฏิบัติให้ง่ายสักปานใด ก็ดีขึ้นไม่ได้...” (จากปฐมปราชญ์กามุลนิธิโกมลคิมทอง เรื่อง อุดมคติ โดยปวย อึ้งภากรณ์ ๒๕๑๗)

ท่ามกลางกระแสสังคมบริโภคนิยมที่เขี้ยวกรากในปัจจุบัน คำว่า ‘อุดมคติ’ ถูกให้ความหมายอย่างบิดเบือนว่า เป็นคำพูดเชิงนามธรรม ซึ่งแสดงถึงความฝัฝิ่นที่ไกลเกินเอื้อม และไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้ และคำว่า ‘คนรุ่นใหม่’ ถูกให้คำนิยามว่า คือคนที่ต้องไกล่เกลี่ย ประนีประนอมกับระบบ สยบยอมกับค่านิยมของสังคม คำถามที่อยากจะถามก็คือ ตัวท่านเองจะยอมให้สังคมนิยาม ‘อุดมคติ’ และ ‘คนรุ่นใหม่’ ว่าเป็นเช่นนั้นหรือ ?

แล้วความหมายของ ‘อุดมคติ’ คืออะไร ?

อุดมคติคือหลักการที่เรายึดมั่นอยู่ในใจ เป็นหลักปฏิบัติและใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของเรา อุดมคติจะต้องเป็นทั้งเป้าหมายที่ดึงดูดซึ่งตั้งอยู่บนฐาน

แห่งธรรมะที่เราจะต้องพยายามไปให้ถึง รวมทั้งเป็นวิธีการที่ถูกต้องซึ่งนำเราไปสู่เป้าหมายนั้นด้วย เป้าหมายและวิธีการในที่นี้จึงมิได้แยกออกจากกันโดยเด็ดขาด อุดมคติจึงเป็นเรื่องเดียวกับวิถีชีวิตมิได้เป็นสิ่งแปลกแยกที่เอาตั้งวางไว้บนแท่นบูชาหรือเป็นเพียงสิ่งฝันเพื่องไรสาระ นอกจากนี้ อุดมคดียังเป็นเรื่องเฉพาะของบุคคล ดังนั้น อุดมคติของแต่ละคนจึงอาจแตกต่างกันได้ในรายละเอียด แต่โดยหลักการแล้วเหมือนกันดังกล่าวข้างต้น

แนวความคิดที่ว่า เราจะต้องเอาตัวเองให้รอดได้เสียก่อน โดยต้องสะสมความมั่งคั่งของฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเสียก่อน จึงค่อยแบ่งปันให้แก่สังคมสมควรได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันให้มาก เนื่องจากคนทั่วไปมักใช้แนวคิดนี้เป็นข้ออ้างในการเพิกเฉย ปฏิเสธการเหลียวแล และจุนเจือคนรอบข้างที่ด้อยโอกาสกว่าตน ทั้ง ๆ ที่คนที่พูดเองในขณะนั้นสามารถกระทำการต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวมได้ แม้เป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยก็ตาม ประเด็นของการทำความดีจึงมิใช่เป็นการรอคอยโอกาส แต่ทำเดี๋ยวนั้นได้เลย

ทัศนะเช่นว่านี้ แสดงให้เห็นถึงภาวะของการมองแบบแยกส่วน ระหว่างตนเองและส่วนรวม คือมองไม่เห็นว่ ตนก็เป็นสมาชิกคนหนึ่งในสังคม ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสังคม ย่อมส่งผลกระทบต่อตนด้วยเช่นกัน

เนื่องจากความต้องการของมนุษย์ปราศจากข้อจำกัด คำกล่าวที่ว่า 'รอให้ตนเองอยู่รอดได้ก่อน แล้วจึงค่อยช่วยเหลือคนอื่น' จึงเป็นคำพูดที่เลื่อนลอย ไร้หลักประกัน ด้วยเหตุนี้ ระบบทุนนิยมจึงดำรงอยู่ได้ ก็โดยอาศัยจุดอ่อนในตัวมนุษย์ คือกระตุนกิเลสตัณหา เพื่อให้เกิดความทะยานอยากไม่มีที่สิ้นสุดนั่นเอง

เมื่อเราตั้งปณิธานว่า จะพยายามดำรงชีวิตของตนโดยยึดหลักว่า จะเบียดเบียนสังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมให้น้อยที่สุด จะดำเนินชีวิตอย่างรู้เท่าทัน และหมั่นพิจารณาตรวจสอบตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอด้วยความไม่ประมาท (โยนิโสมนสิการ) โดยมองเห็นความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันของสิ่งต่าง ๆ ในสังคมว่าเป็นเหตุและปัจจัยของกันและกัน (อิทัปปัจจยตา) ไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่อย่างโดด ๆ เป็นอิสระด้วยตัวของมันเอง พร้อมกันนี้ก็ก็เฝ้าผูกมัดให้แก่สังคมเท่าที่จะสามารถทำได้

นั่นคือการใช้ชีวิตอย่างมีอุดมคติหรือไม่ ?

สำหรับความเข้าใจเกี่ยวกับคนรุ่นใหม่ในทัศนะที่ถูกต้องจึงควรเป็นว่า คนรุ่นใหม่จะต้องมีความกล้าหาญทางจริยธรรม คือกล้าทำความดี กล้าสนับสนุนคนดี และกล้าปฏิเสธสิ่งที่ไม่ดี คนรุ่นใหม่จะต้องกล้าสงสัย กล้าตั้งคำถามต่อระบบคุณค่าของสังคม กล้าแสวงหาและท้าทายอย่างน้อยก็ต่อตนเอง คนรุ่นใหม่จะต้องกล้าวิพากษ์วิจารณ์โดยใช้สติปัญญาอย่างสร้างสรรค์ และอย่างอ่อนน้อมถ่อมตน คนรุ่นใหม่จะต้องกล้าเกิดทุนเสรีภาพ และมีศรัทธาต่ออนาคตที่ดีงาม คนรุ่นใหม่จะต้องพยายามเรียนรู้ภูมิธรรมดั้งเดิมของสังคมไทย โดยเฉพาะพุทธศาสนา รู้ถึงข้อเด่นและข้อด้อยของวัฒนธรรมไทย ทั้งนี้ก็พร้อมที่จะเปิดกว้างในการเรียนรู้หลักคิดของศาสนาอื่น ๆ อย่างพิจารณาไตร่ตรอง นอกจากนี้ คนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถจะต้องกล้าที่จะใช้ชีวิตนอกระบบอย่างคนธรรมดาสามัญ โดยดำรงความเป็นตัวของตัวเองแบบไม่เยอหยิ่ง และใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย มีสาระประโยชน์ ไม่ฟุ้งเฟ้อเห่อเหิม

คนรุ่นใหม่ในที่นี้จึงมิได้จำกัดเพียงแต่คนหนุ่มสาวเท่านั้น

คำถามที่ว่า จะทำอะไรคนรุ่นใหม่จึงจะใช้ชีวิตอย่างมีอุดมคติได้นั้น แม้ว่า จะไม่มีคำตอบสำเร็จรูป แต่ข้อเขียนที่คัดมาจากปาฐกถาประจำปีของมูลนิธิโกมลคีมทองทั้ง ๔ ชิ้น อันได้แก่ เรื่อง *อุดมคติ ภาวนากับการรับใช้สังคม คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต* และ *ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน* ของปาฐกและองค์ปาฐกทั้ง ๔ ท่าน คงจะให้แรงบันดาลใจหรือแนวทางบางประการแก่ผู้อ่านที่ประสงค์จะเป็นคนรุ่นใหม่ (ตามนิยามที่ควรจะเป็น) อย่างน้อยก็เป็นเสมือนน้ำหล่อเลี้ยงให้ต้นกล้าแห่งสำนึกที่ดีงามต่อสังคม สามารถเติบโตและอยู่รอดได้ท่ามกลางระบบที่ฉ้อฉลในปัจจุบัน

แม้ว่าคนรุ่นใหม่หลายคนในอดีตจะถูกกระบบดูดกลืนไปบ้าง แต่เชื้อพันธุ์ของคนรุ่นใหม่ก็เกิดขึ้นมาทดแทนอยู่ตลอดเวลา

สารบัญ

เกริ่นนำ	(๕)
อุดมคติ	๑
ป่วย อังภาภรณ์	
ภavnากับการรับใช้สังคม	๒๕
พระประชา ปสนนธมฺโม	
คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต	๗๑
นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์	
ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน	๑๐๑
เตือนใจ ดีเทศน์	

อุดมคติสำหรับคนรุ่นใหม่

ป่วย อึ้งภากรณ์

พระประชา ปสนนธมฺโม

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์

เตือนใจ ดีเทศน์

ปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทอง

ประจำปี ๒๕๖๗

อุ ด ม ค ติ

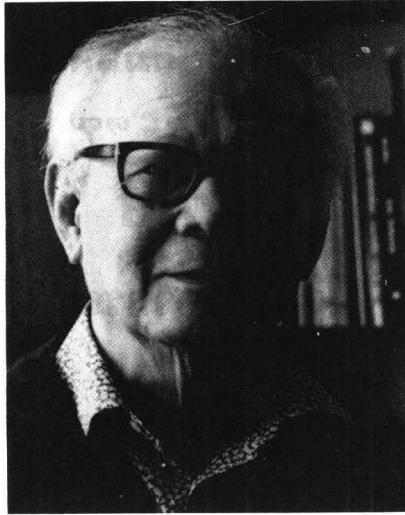
ป่วย อึ้งภากรณ์

แสดง ณ ตึกเอที มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

.....

พิมพ์ครั้งแรก เมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๖๗

แนะนำปราชญ์ : ป่วย อึ้งภากรณ์

ป่วย อึ้งภากรณ์ เกิดเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๙ จบจากโรงเรียนอัสสัมชัญ และศึกษาต่อจนได้ปริญญาธรรมศาสตรบัณฑิตรุ่นแรก ต่อมาได้ทุนไปศึกษาต่อทางด้านเศรษฐศาสตร์และการคลังที่อังกฤษจนจบปริญญาเอก ระหว่างเรียน ป่วยรับใช้ชาติด้วยการเข้าร่วมขบวนการเสรีไทย ได้เสี่ยงชีวิตโดนตรมลงมาเมืองไทยเพื่อติดต่อกับหัวหน้าขบวนการเสรีไทย (อ.ปรีดี พนมยงค์) จนเกือบเอาชีวิตไม่รอด

หลังจากจบการศึกษาป่วยเข้ารับราชการที่กระทรวงการคลังในหลายตำแหน่ง จนกระทั่งเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ต่อมาป่วยได้เป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และร่วมก่อตั้งสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร และมูลนิธิบูรณะชนบทฯ รวมถึงเป็นกรรมการของมูลนิธิโกมลคีมทองอีกด้วย จนในที่สุดได้เป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก่อนถูกคลื่นการเมืองโหมกระหน่ำ ปัจจุบัน ป่วย พำนักอยู่ที่ประเทศอังกฤษกับภรรยา

คำ ป ร าส น

วัตถุประสงค์ข้อแรกของมูลนิธิโกมลคีมทอง คือการกระตุ้นเตือน ส่งเสริม รักษา และช่วยเหลือให้บุคคลสำนักในความเสียสละเพื่อสังคมไผ่หาความรู้ มีอุดมคติ มีความกล้าหาญ และมีความเป็นผู้นำในทางที่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้ เมื่อคณะกรรมการดำริที่จะให้มีปาฐกถาโกมลคีมทองประจำปีขึ้นเป็นที่แรก จึงเลือกเรื่อง *อุดมคติ* เป็นประเด็น และก็เป็นโชคดีที่รองประธานกรรมการของมูลนิธิ รับผิดชอบให้ในวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ รายละเอียดเกี่ยวกับการบรรยายในวันนั้น นายรังสรรค์ ธนะพรพันธุ์ ซึ่งเป็นผู้จัดการด้านนี้ ร่วมกับสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ได้กล่าวนำไว้แล้วในวันที่มีปาฐกถา ดังที่ได้นำมาตีพิมพ์ไว้พร้อมนี้ด้วยแล้ว

ปาฐกถานี้ นอกจากผู้อ่านจะได้ทราบทัศนคติของท่านผู้บรรยายในเรื่อง อุดมคติแล้ว คำถามคำตอบข้างท้ายยังช่วยให้ได้ทราบเรื่องอื่น ๆ กว้างออกไปด้วย และในคำบรรยายนั่นเอง ผู้อ่านย่อมมีโอกาสรู้จักโกมล คีมทองมากขึ้นด้วย เป็นที่น่าเสียใจว่า เขาตายจากเราไปเพียงสามปี แต่คนก็เริ่มลืมเขากันมากขึ้นแล้ว ทั้ง ๆ ที่การตายของเขาคราวนั้น เป็นบทเรียนให้เราได้เป็นอย่างดี ถ้ามีการศึกษาจากอดีตบ้างบางทีจะได้รู้ว่า หมู่บ้านเหนือคลองที่เขาเข้าไปแล้วถูกฆ่าตายนั้น มีอะไร

อุ ด ม ค ณี ส า ห ร ั บ ค ณ ร ุ น า ท ษ

คล้ายกันและต่างกันอย่างไรบ้างกับบ้านนาทรายที่กำลังเป็นข่าวอยู่ในบัดนี้

ถ้าที่พูดทั้งท้ายไว้นี้ ช่วยให้เยาวชนเกิดความสนใจที่จะเฝ้หาความรู้ ก็เป็นอันว่าข้าพเจ้าทำหน้าที่ตามตราสารสมควรแล้ว แต่ถ้าการพูดไว้เช่นนี้ ไม่มีความหมายอะไรสำหรับใคร ก็เห็นจะเป็นอันหวังได้ยาก ที่จะปลูกฝังอุดมคติและคุณธรรมขึ้นได้ในประเทศนี้

ที่สุดนี้ ขอขอบคุณปราชญ์ ที่กรุณามอบต้นฉบับมาให้มูลนิธิจัดพิมพ์เผยแพร่ และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ที่มีแก้ไขคัดลอกถอดเทปและตีพิมพ์ต้นฉบับให้มา กับขอขอบคุณคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่เอื้อเพื่อให้ใช้สถานที่ในการแสดงปาฐกถา

ส. ศิวรักษ์

กรรมการผู้จัดการ มูลนิธิโกลดคิมทอง

อุปนายก สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

คำกล่าววนำ

ท่านปราชญ์และท่านผู้ฟังทั้งหลาย

รายการปาฐกถาในวันนี้ มีชื่อว่าปาฐกถาโกมลคิมทอง ซึ่งเป็นรายการใหม่ที่มูลนิธิโกมลคิมทอง ดำริให้จัดขึ้นอย่างน้อยปีละครั้ง เดิมกำหนดจะจัดขึ้นในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ศกนี้ อันตรงกับวันที่นายโกมล คิมทองถึงแก่กรรมครบ ๓ ขวบปีพอดี แต่เนื่องจากรองประธานกรรมการมูลนิธินี้ ซึ่งก็คือปาฐกในวันนี้ มีเหตุขัดข้องอันเนื่องด้วยกำหนดการอื่น จึงเลื่อนมาเป็นวันนี้ ประจวบกับทางสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ดำริจัดรายการปาฐกถา-อภิปรายประจำเดือน เพื่อวิเคราะห์ปัญหาต่าง ๆ ของเมืองไทย โดยกำหนดให้นายกสมาคมฯ ซึ่งก็คือปาฐกในวันนี้ เป็นผู้เริ่มประเดิมรายการ ด้วยเหตุดังนี้ รายการปาฐกถาโกมลคิมทองในวันนี้ จึงจัดร่วมกันระหว่างมูลนิธิโกมลคิมทองกับสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

มูลนิธิโกมลคิมทองซึ่งตั้งขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่นายโกมล คิมทองนั้น มีจุดมุ่งหมายสำคัญในการเผยแพร่ความคิดทางด้านอุดมคติ และกระตุ้นให้คนหนุ่มสาวมีความเอื้ออาทรต่อสังคมกิจกรรมของมูลนิธิฯ นอกเหนือจากการจัดนิทรรศการ การจัดสัมมนา และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ แล้ว ทางมูลนิธิฯ ยัง

จุดบดกสำหรับคนรุ่นใหม่

ได้ตีพิมพ์จุลสาร อันว่าด้วยเรื่องที่เกิดด้วยอุดมคติและคุณธรรม ซึ่งบัดนี้ออกวางจำหน่ายแล้ว ๒ เรื่อง คือ

๑. นโยบายอเมริกันในเอเชียอาคเนย์ ซึ่งนายรัสเซล จอนสัน เป็นผู้แต่ง และนายสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นผู้แปล

๒. เศรษฐศาสตร์ของชาวพุทธ ซึ่งนายอี. เอฟ. ชูเมกเกอร์ เป็นผู้แต่ง และนายวังสรศักดิ์ ธนะพรพันธุ์ เป็นผู้แปล

จุลสารทั้งสองเรื่องนี้ มีจำหน่ายข้างหอประชุมนี้แล้ว และหากท่านทั้งหลายจะมีจิตศรัทธาบริจาคเงินแก่มูลนิธิ มูลนิธิโกมลคีมทองก็จะรู้สึกยินดีเป็นล้นพ้น

ในส่วนที่เกี่ยวกับสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย สมาคมฯ ได้จัดการสัมมนา ร่วมกับโครงการตำราสังคมศาสตร์ในเดือนมกราคมปีนี้เรื่อง “สิบสี่ตุลากับอนาคตของเมืองไทย” บทความที่เสนอต่อที่ประชุมการสัมมนาครั้งนี้ จะรวบรวมตีพิมพ์เป็น วารสารธรรมศาสตร์ ฉบับพิเศษในเดือนมีนาคมที่จะถึงนี้ สมาชิกของสมาคมฯ มีอภิสิทธิ์ในการซื้อเป็นพิเศษ เพราะฉะนั้น จึงใคร่ชวนให้ท่านทั้งหลายสมัครเป็นสมาชิก โดยนักศึกษาเสียค่าบำรุงในอัตราต่ำกว่าปกติ สมาชิกของสมาคมฯ นอกจากจะได้รับนิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ เป็นประจำทุกเดือนแล้ว ยังมีสิทธิ์ซื้อหนังสือจากร้านหนังสือบางร้านในราคาพิเศษ กับจะได้รับบันทึกรายการปาฐกถาและการอภิปรายที่น่าสนใจอีกด้วย สำหรับการปาฐกถาวันนั้นนับเป็นรายการ Social Issue รายการแรกของสมาคมฯ รายการต่อ ๆ ไปตามที่กำหนดไว้มีดังนี้

๑. วันอังคารที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ปาฐกถาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับสหรัฐอเมริกาในอนาคต โดยนายพันศักดิ์ วิญญรัตน์ ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เริ่มตั้งแต่เวลา ๑๖.๓๐ น.

๒. วันอังคารที่ ๑๔ มีนาคม ปาฐกถาเรื่อง การขยายตัวของนครหลวง โดยนายวิญญู วิจิตรวาทการ

๓. วันจันทร์ที่ ๑ เมษายน ปาฐกถาเรื่อง ปัญหาข้าวและพรีเมียข้าว โดยนายอัมมาร์ สยามวาลา

๔. ปลายเดือนมิถุนายน ปาฐกถาเรื่อง ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจระหว่าง
ไทยกับญี่ปุ่น โดยนายณรงค์ชัย อัครเศรณี

นอกจากนี้แล้ว ในวันที่ ๒๓-๒๔ กุมภาพันธ์นี้ สมาคมฯ ได้ร่วมกับโครงการ
ตำราฯ และสหภาพเพื่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน จัดสัมมนาเรื่อง ปัญหา
การค้าข้าว ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บัดนี้ ได้โอกาสอันควร กระผมใคร่ขอเชิญปาฐก เริ่มรายการปาฐกถาโกมล
คิมทอง

รังสรรค์ ธนะพรพันธุ์

กรรมการมูลนิธิโกมลคีมทอง

และรองผู้อำนวยการบริหาร

สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย

อุตมคติ

โกมล คีมทองถึงแก่กรรมเมื่อ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ เกือบครบสามปีในวันนี้ พวกเราจึงมาชุมนุมกันเพื่อรำลึกถึงผู้ล่วงลับ สมาคมสังคมนาศาสตร์แห่งประเทศไทย ร่วมกับมูลนิธิโกมลคีมทอง โดยญาติมิตรเพื่อนฝูงของคุณโกมล ได้จัดให้มีการบรรยายขึ้นในวันนี้ด้วยความรัก ความอาลัย ความเคารพนับถือน้ำใจของคุณโกมล ทำไมพวกเราจึงรักน้ำใจของคุณโกมล คำตอบก็คือเพราะคุณโกมลมีอุตมคติ

ในฐานะที่ผมเองไม่เคยวิสาสะกับโกมล คีมทอง ถ้าจะเคยพบกันพูดกันก็คงจะน้อยเต็มทีจนจำไม่ได้ ผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างยิ่งที่ได้รับเชิญให้มาบรรยายในโอกาสครั้งนี้ เพราะเท่าที่ได้อ่าน ได้ฟังเรื่องราวเกี่ยวกับคุณโกมล ก็รู้สึกประทับใจว่า โกมล คีมทอง (ตามคำของพระศรีวิสุทธิโมลี^๑) เป็นผู้ที่ “ดำเนินชีวิตตามธรรมะ และมุ่งอุทิศต่อธรรม บุคคลผู้ดำเนินชีวิตด้วยจิตใจที่เจริญแก่กล้าถึงขั้นเป็นผู้พร้อมจะตายเช่นนี้ ย่อมตระหนักชัดว่าความตายเป็นคตินิยามของชีวิต เมื่อไม่ตายอย่างนี้ก็ไม่แน่ว่าจะตายอย่างไร ดังนั้น เมื่อทำการใดที่ได้พิจารณาว่าถูก

๑. ประยุทธ์ ปยุตตโต บัดนี้ดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปิฎก

ต้องแล้ว ก็ดำเนินไปให้ถึงที่สุดโดยมั่นคง โดยนัยนี้จึงเป็นผู้อุทิศชีวิตเพื่อธรรมได้ เป็นผู้กล้าหาญที่ยอมอุทิศชีวิตเพื่อบูชาอุดมคติอันเป็นธรรม” (พระธรรมเทศนา โอฆะขีวิกา ในหนังสืองานสังสการศพนาย โกมล คีมทอง) ๒

ลักษณะของอุดมคติ

สิ่งได้เล่าคืออุดมคติที่คนอย่างคุณโกมลมี และยึดมันอยู่จนสามารถชวนให้พวกเราทั้งหลายเกิดความนิยม

คนเป็นอันมากทุกวันนี้ เปรียบได้เสมือนว่าที่ขาดลอย ไม่ว่าลมจะพัดพาไป ทิศทางใด ก็ลอยไปตามลม พอหมดแรงลมก็ตกสู่พื้น บางคนเปรียบเสมือนเรือที่ปราศจากหางเสือ มีกำลังอยู่ในตัวของตัวเอง เดินไปได้เสมอ แล้วแต่คลื่นลมจะพาไป เป็นเรือที่จะไม่ขวางลำเมื่อน้ำเชี่ยว คนชนิดนี้มีชีวิตอยู่ตามบุญตามกรรม มีช่องทางใดที่ง่ายที่จะเอาตัวรอด ก็จะได้ประโยชน์ส่วนตัว ก็เสาะแสวงช่องทางนั้น ไม่ได้ไฝ่แสวงวิถีทางอันนำไปสู่สิ่งประเสริฐซึ่งเป็นความหมายแห่งอุดมคติ

ถ้าการวิเคราะห์ข้างต้นเป็นการวิเคราะห์ที่ถูกต้อง ก็พอจะจับความได้ว่า อุดมคตินั้นคือหลักการที่เราทั้งหลายอาจจะมียึดอยู่ในใจและยึดมันอยู่ ถือเป็นข้อปฏิบัติและแนวทางของความประพฤติของเรา เช่นที่คุณโกมล คีมทองเคยเขียนไว้ว่า “อุดมคตินั้นเคยคิดว่ามี คือจะเป็นครูที่ดี และจุดหมายคือใช้ชีวิตเป็นครู เมื่อเช่นนี้ก็หน้าที่จะทำให้ถึงอุดมคติ” (สูจิบัตรงานเพลิงชมพู ๒๕๑๑ เรื่อง ความว่างเปล่า หนังสืองานศพ หน้า ๓๑๔)

คนที่ยึดมั่นในหลักการย่อมมิได้ทั้งสัมมาทิฐิ และมิจฉาทิฐิ ยึดเล่ห์และมหาตมาคานธีเป็นคนดื้อดึงเท่าเทียมกัน ยึดมั่นหลักการเหนียวแน่นคล้ายคลึงกัน แต่เหตุใดเราจึงเคารพอภิวัตน์ท่านมหาตมา แต่สยดสยองต่อหลักการของฮิตเลอร์ เหตุใดเราจึงบูชาสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระเยซูคริสต์ และพระมะหะหมัด

อุดมคติสำหรับคนบุ๋บโทบ

หรือศาสดาอื่น ๆ ทั้งหลาย เราสรรเสริญโสกราตีสที่ยอมตายเพื่อความสัตย์จริง เราประณามเทวทัตและจูดาสว่าเป็นมนุษย์ไร้สัจจะและเป็นผู้ทรยศ เรานิยมชมชอบจินตกวี จิตรกร และนักดนตรีที่ใส่แหง ทนทุกข์เวทนา ครองชีวิตอยู่ด้วยความยากไร้ เพราะกวีนิพนธ์หรือจิตรกรรม หรือดุริยนิพนธ์ของท่านไม่ได้รับความยกย่องนับถือในช่วงชีวิตของท่าน แต่กลายเป็นผลงานอมตะในที่สุด เพราะความงามความไพเราะของบทประพันธ์ ภาพเขียน และบทเพลงนั้น ถาวรยั่งยืนยิ่งไปกว่าความนิยมชั่วแล่นชั่วสมัย ส่วนคำประพันธ์ ภาพเขียน และบทเพลง ที่นำทรัพย์สินเงินทองให้แก่กันแต่ส่วนมากนั้น ไม่เหลือตกมาถึงคนชั่วอายุต่อไป นั่นมิใช่เพราะความแตกต่างระหว่างความงาม ความไพเราะ กับความนิยมชั่วสมัย หรือ ด้วยเหตุนี้ อุดมคติหรือวิถีอันนำไปสู่สิ่งประเสริฐนั้นต้องมีลักษณะสำคัญ คือ ต้องตั้งอยู่บนฐานแห่งธรรมะ และในตัวอย่างต่าง ๆ ที่ผมได้ยกขึ้นมากล่าวนั้น อุดมคติต้องตั้งอยู่บนฐานอันแน่นแฟ้นแห่งความจริง ความงาม และความดี

สิ่งใดเล่าเป็นความดี ข้อนี้นิยามไปก็รังแต่จะต้องบกพร่องด้วยถ้อยคำที่จะใช้ แต่เราทุกคนมีสติสัมปชัญญะ หรือมโนธรรมที่จะเตือนเราว่าอะไรดี อะไรไม่ดี จะแตกต่างกันบ้างก็แต่ในเรื่องปลีกย่อย แต่พอจะจับเป็นยุติได้ ความดีที่วานี้ได้แก่ความดีสำหรับส่วนรวมของสังคม มิใช่ความดีแต่เฉพาะตัว *"ธรรมะเป็นสิ่งที่ค่าจุนโลก"* ไม่ใช่ *"ธรรมะเป็นสิ่งที่ค่าจุนปัจเจกชน"* แม้ว่าจะมีผลอยู่บ้างในด้านที่ *"ธรรมะย่อมคุ้มครองรักษาผู้ประพฤติธรรม"* การทำประโยชน์แก่คนหมู่มากย่อมจัดเป็นความดีแน่ สมดังพุทธพจน์ซึ่งพระศรีวิสุทธิโมลีได้อัญเชิญมาสดุดีโกมล คัมภีร์ ไฉน

“อุตตฺตํ ปรํหิตํ อุกฺกมํ สพฺพโลกํ หิตเมว จินตยมาโน จินตติ เอวํ

โฆ ภิกขุ ปรณฺหิตํ มหาปรณฺโณ โหติ

เมื่อจะคิดก็คิดการที่เป็นประโยชน์แก่อกุลแก่ตน แก่อกุลแก่ผู้อื่น

แก่อกุลแก่ชาวโลกทั้งหมดทีเดียว อย่างนี้แล ภิกษุจึงจะชื่อว่า

เป็นบัณฑิต มีปัญญามาก” (พระธรรมเทศนาโมกขชีวิธกา)

ผู้ที่มีอุดมคติและยึดมั่นอยู่ในอุดมคตินั้น ย่อมเป็นผู้ที่หมั่นพิจารณาตนเอง สอบสวนตนเองอยู่เสมอ มิได้มีความประมาท เพราะมายาความลุ่มหลงในโลกและ

สังคมนั้น มีอยู่หนาแน่นทั่วไป ถ้าเฟลोटัวสักพริบตาเดียว ก็อาจจะพลัดตกไปใน
 ห้วงแห่งกิเลสตัณหา และความโลภได้โดยง่าย คุณโกมลได้เขียนถึงคุณอุทัย ดุลย-
 เกษม ตอนหนึ่งว่า “อนาคตสดใสของผมนะมาวัดกันด้วยมาตรฐานแบบสังคมพื้น ๆ
 อย่างนี้ไม่ได้แน่ เพราะสิ่งที่เราเห็นดีเห็นควรมีคุณค่า มิใช่สิ่งที่สังคมเขายอมรับ
 กันอยู่ การมียศมีตำแหน่งเป็นชั้นเอก ชั้นพิเศษ หรือเป็นอธิบดีนั้น ไม่ใช่ความ
 ภาคภูมิใจอะไรในชีวิต แต่การที่ได้ทำอะไรไว้ให้แก่สังคมบ้าง อย่างที่เราเห็นว่าดี
 ว่าควร นั้นต่างหากคือสิ่งที่ควรแก่การภาคภูมิใจ และทางของอนาคตที่สดใสคือ
 การลดความหลงผิด ความมัวเมาในกิเลสเหล่านี้ออกไปให้มากที่สุด เห็นอะไรใน
 สภาพที่เป็นจริงตามนั้น นั่นแหละคือทางสดใสของชีวิต จะว่าผมมาอยู่ที่นี่แล้วได้
 ทางของอนาคตที่สดใสขึ้นก็ไม่ผิดอะไรนัก เพราะสภาพของที่นี่ทำให้ได้ความคิด
 ความยังคิดขึ้นมามาก มีโอกาส มีเวลาที่จะมาไตร่ตรองและใคร่ครวญมากขึ้น ไม่
 เหมือนเมื่ออยู่กรุงเทพฯ เราเป็นตัวของเราเองกันน้อยเหลือเกิน หมกมุ่นอยู่กับ
 เรื่องนั้นเรื่องนี้ และส่วนมากก็ไร้คุณค่า ต้องขอปรับตัวให้เข้ากับสิ่งนั้นสิ่งนี้อยู่
 ตลอดเวลา วังชก ๆ ไม่มีเวลาหยุดหย่อน” (จดหมาย ๑๖ มิถุนายน ๒๕๑๓
 หนังสืองานศพหน้า ๑๘๖) แม้เมื่ออยู่กรุงเทพฯ คุณโกมลก็มีได้ประมาณ ใน สุจิตตร
 เพลิงชมพู พ.ศ. ๒๕๑๒ เรื่อง ข้าพเจ้ากลัว ได้เขียนไว้ดังนี้ “ข้าพเจ้ากำลังเกรงอยู่
 ว่า เมื่อถึงขั้นหนึ่งไปแล้ว ข้าพเจ้าจะต้องเปลี่ยนแปลง จริงอยู่การเปลี่ยนแปลง
 เป็นปกติธรรมดาของโลก แต่เปลี่ยนความคิด เปลี่ยนจุดหมายแห่งชีวิต จากความ
 เร่งรีบสวสัด เต็มไปด้วยความคิดและความปรารถนาดี มาสู่ความอยากได้ใคร่เด่น
 ความต้องการมีหน้ามีตา ทั้งคิด พูด และกระทำ ออกมาเพื่อเกียรติยศ ชื่อเสียง
 แก่ตัวเอง ดันรนไปมาแต่เท่านี้ ข้าพเจ้ามองไม่เห็นเลยว่าตัวเองได้เจริญขึ้น แต่
 ตรงกันข้าม ดูจะน่าสมเพชและชวนเวทนามากกว่า ข้าพเจ้ากลัวเหลือเกินว่าจะ
 เป็นอย่างนี้ เป็นอย่างทั้งหลายท่านอันเป็นที่เคารพของข้าพเจ้ากำลังหมกมุ่นอยู่
 อย่างอุตลุดและไม่คิดแก่ชีวิต” อีกตอนหนึ่ง “ข้าพเจ้าขออธิษฐานให้ได้กลับมาอ่าน
 ขอบเขียนนี้อีกเมื่อ ๒๐ ปีไปแล้ว และขอให้การอ่านครั้งนั้น ได้เกิดความรู้สึกดังเช่น
 ที่มีความรู้สึกในขณะนี้เกิด” (หนังสืองานศพ หน้า ๓๑๘ และ ๓๒๑) อนิจจา โกมล

สรุปความได้ว่า
 อุดมคติมีลักษณะดังนี้
 ๑. เป็นหลักการที่เรา
 ยึดมั่นประจําใจ
 และนำไปปฏิบัติ
 ๒. เป็นหลักการ
 ที่ต้องตั้งมั่นอยู่บน
 รากฐานแห่งธรรม
 เพื่อก่อกุศลมหาชน
 ๓. เป็นหลักการที่
 ต้องคอยยกยุดนอบ
 ให้แข็งแรงอยู่เสมอ
 ด้วยความไม่ประมาท
 ๔. เป็นหลักการที่
 อยู่ไปใจของแต่ละคน
 และอุดมคติ
 ของแต่ละคน
 อาจจะแตกต่างกันได้

คิมทองไม่ได้มีโอกาสถึง ๒๐ ปี ที่จะกลับมาอ่าน
 ความหมายแห่งอุดมคติของตน

ลักษณะของอุดมคติอีกประการหนึ่งคือ
 อุดมคติเป็นเรื่องเฉพาะตัว ความเชื่อมั่นเป็นเรื่อง
 ที่แต่ละคนจะต้องคิดเอาเอง จากคำสั่งสอนของ
 พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ และคำสนทนาเสวนา
 ระหว่างเพื่อนฝูง คำเหล่านี้แต่ละคนเก็บมาร้อย
 กรอง ผสมผสานขึ้น เมื่อใจของคนย่อมแตกต่างกัน
 กันไป ก็ไม่น่าแปลกประหลาดอะไร ที่อุดมคติ
 ของคนที่เราชมว่าดีด้วยกันนั้น อาจจะแตกต่างกัน
 กันออกไป บางครั้งคนกลุ่มหนึ่งอาจจะมีการ
 เฉพาะเรื่องตรงกัน เช่น มีความคิดทางด้านการ
 ปกครองตรงกัน เมื่อมีใจตรงกันเช่นนั้น ก็จัดได้
 ว่ามีอุดมคติสอดคล้องกันเฉพาะเรื่อง แต่เมื่อมี
 นักปราชญ์บางท่านถกอภิปรายกันในเรื่อง
 “อุดมคติของชาติ” หรือ “อุดมการณ์ของชาติไทย”
 ความที่ผมเชื่อว่าอุดมคติเป็นของส่วนตัว และ
 ความที่ผมเคยเห็นมาในอดีตและปัจจุบันว่าได้มีผู้
 พยายามใช้ลัทธิเผด็จการ ไม่ว่าจะทางซ้ายหรือ
 ทางขวา บังคับให้คนในชาติคิดและปฏิบัติ
 เหมือน ๆ กันอย่างเดียวกันเป็นเอกฉันท์ ย่อม
 ขวนให้ผมรู้สึกเสียวสยองในอันตรายแห่งการ
 กำหนดให้ชาติไทยมีอุดมการณ์ขึ้นเป็นอย่าง
 เดียวกันหมด เป็นเรื่องที่เป็นจริงไปไม่ได้ และ
 เป็นเรื่องที่สมมติขึ้นเพื่อทำลายล้างอุดมคติของ
 บัณฑิตชน จึงเป็นเรื่องอันตราย

สรุปความได้ว่า อุดมคติมีลักษณะดังนี้

๑. เป็นหลักการที่เรายึดมั่นประจำใจและนำไปปฏิบัติ
๒. เป็นหลักการที่ต้องตั้งมั่นอยู่บนรากฐานแห่งธรรม เพื่อเกื้อกูลมหาชน
๓. เป็นหลักการที่จะต้องคอยทบทวนอมให้แข็งแรงอยู่เสมอด้วยความไม่ประมาท
๔. เป็นหลักการที่อยู่ในใจของแต่ละคน และอุดมคติของแต่ละคนอาจจะ

แตกต่างกันได้

กำเนิดของอุดมคติและอุปสรรคต่อความเจริญของ อุดมคติ

อุดมคติเป็นเรื่องของความคิดอันเกิดจากสมองอันประเสริฐของมนุษย์ และความคิดของมนุษย์นั้น ธรรมชาติสร้างมาให้ผิดแผกแตกต่างกัน ตามสุภาภิตที่ว่า “นานาจิตตัง” แต่สังคมต่าง ๆ ตั้งแต่สมัยโบราณ วิวัฒนามาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้ ไม่ว่าจะเป็นสังคมประเภทใด ย่อมเป็นสังคมที่เกรงกลัวต่ออันตรายทั้งภายในและภายนอกสังคมนั้น มนุษย์ในสมัยหินที่อยู่กันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ ย่อมเสี่ยงต่อการถูกทำร้ายจากสัตว์และมนุษย์กลุ่มอื่น ในสังคมปัจจุบันที่เรียกกันว่า “เจริญ” แล้ว ก็ยังต้องเป็นห่วงถึงความสงบเรียบร้อยทั้งภายในและภายนอกประเทศ ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็น ไม่ว่าจะเป็นสังคมสมัยใด ที่จะหาวิธีป้องกันภัย และเสริมสร้างความสามัคคีผูกมัดกันให้กระชับ วิธีเหล่านี้มีออกมาหลายรูปแบบ ที่เราเห็นกันบ่อย ๆ ในสังคมไทยคือจารีตประเพณี หรือจะเรียกให้สละสลวยยิ่งขึ้นก็เรียกว่า ขนบธรรมเนียมอันดีงาม ซึ่งบางทีก็ไม่มีดีงามอย่างไร

จารีตประเพณีนั้นเป็นเครื่องค้ำกันความปลอดภัยของสังคมก็จริง แต่อีกนัยหนึ่ง จารีตประเพณีนั้นเองเป็นโซ่ตรวนผูกตรึงบุคคลแต่ละคนในสังคมให้ประพฤติปฏิบัติเหมือน ๆ กับคนอื่น ด้านหนึ่งเป็นการประกันภัย แต่อีกด้านหนึ่งเป็นอาวูธ บันทอนเสรีภาพส่วนบุคคล ข้อที่ร้ายก็คือ สภาวะของสังคมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงแปรผันอยู่ตลอดเวลา แต่ขนบธรรมเนียมมักจะไม่เปลี่ยน ในกรณีเช่นนี้ ลักษณะ

เสรีภาพเป็นเนื้อดิน
 อากาศ และปุ๋ย
 ที่จะก่อให้เกิดพืชชาติ
 แห่งความคิด
 เจริญเติบโตใหญ่ขึ้นได้
 และเมื่อความคิด
 นำไปสู่อุดมคติ
 อุดมคติจะเกิดขึ้นได้
 ก็ต่อเมื่อ
 บุคคลในสังคม
 สามารถใช้ความคิด
 อย่างเสรี
 ปราศจากพันธนาการ
 ของจารีตประเพณี

บิบบัณฑ์ของชนบทรหมเนียมย้อมร่นแรงขึ้น และ
 ลักษณะการประกันภัยบางครั้งแทบจะไม่เหลืออยู่
 เลย ยิ่งถ้าสมาชิกส่วนมากของสังคมประพฤติด
 โน้มเอียงไปในทางอธรรมมากขึ้น ในกรณีนี้ ผู้หนึ่ง
 ผู้ใดใช้ความคิดจะปรับตนเองให้เข้าสู่ทางธรรมหรือ
 ปรับปรุงสังคมให้หันไปในวิถีแห่งธรรม ผู้นั้นมัก
 ถูกสังคมดูหมิ่นเหยียดหยันว่าเป็นคนนอกกริต เตียรติ
 (ซึ่งในภาษาไทยปัจจุบัน แปลว่าคอมมิวนิสต์)

เสรีภาพเป็นเนื้อดิน อากาศ และปุ๋ย ที่จะ
 ทำให้พืชชาติแห่งความคิดเจริญเติบโตใหญ่ขึ้นได้
 และเมื่อความคิดนำไปสู่อุดมคติ อุดมคติจะเกิด
 ขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมสามารถใช้ความ
 คิดอย่างเสรี ปราศจากพันธนาการของจารีต
 ประเพณี หรืออีกนัยหนึ่ง เราต้องสนับสนุนให้
 มนุษย์แต่ละคนใช้ความคิดอย่างมีเสรีภาพชนิดที่
 ไม่ต้องฟังหวาดหวั่นว่าจะเป็นความคิดนอกกลุ่ม
 นอกทาง นั้นแหละจึงจะเป็นการสนับสนุน
 อุดมคติให้ถือกำเนิดได้ แม่น้ำลำห้วยยังเปลี่ยน
 แนวเดินได้ สมอมนุษย์อันประเสริฐจะแหวก
 แนวบ้างมิได้หรือ ในเมื่อไม่เป็นพิษไม่เป็นภัยต่อ
 สังคม ยกตัวอย่างเช่น ถ้าหนุ่มสาวสมัยนี้จะคิด
 แต่งงานกันโดยไม่ต้องวิ่งไปหาฤกษ์ยามจากพระ
 ที่ไม่น่าจะเรียกว่าเป็นพุทธสาวก ก็มักจะถูกกล่าว
 หาวว่าละทิ้งขนบธรรมเนียมประเพณีไทยอันดีงาม
 ทำไมเขาจะทำไม่ได้ พระพุทธองค์ท่านยังทรง
 ยืนยันว่า

“นฤทตต์ ปฏิมาน เนนตํ อตฺถิ พาลํ อุปจฺจตา อตฺถิ อตฺถสฺส นฤทตต์

กิ การิสฺสนติ ตารกา

คนโง่ฆ่าหาฤกษ์ยามอยู่ ผลประโยชน์ของเขาเสียไป ก็เมื่อผล

ประโยชน์เป็นฤกษ์ดีอยู่ในตัวแล้ว ดวงดาวทั้งหลายจักทำอะไรได้”

ในสังคมไทย ถ้าใครตาไม่บอดด้วยอวิชชา ก็คงจะมองเห็นได้ชัดว่า คู่บ่าวสาวที่แต่งงานต้องตามขนบธรรมเนียมไทย โดยมีงานมงคลในฤกษ์ยามที่พิเศษนั้นมีอยู่มากคู่ที่แตกแยกกัน อยู่ร่วมกันด้วยความทุกข์ และปราศจากความเจริญทั้งทางกายและใจ

ในเรื่อง “เดินตามสังคมสุนัขกัด” โกมล คีมทองได้เขียนไว้ว่า “ข้าพเจ้าเคยรู้สึกขัดเคืองเสมอมา เมื่อถูกต่อว่า ว่าทำอะไรไม่รู้จักรู้และตามสังคม คำต่อนั้นฟังในความหมายเป็นประหนึ่งว่าข้าพเจ้านอกกริต เป็นคนรั้น และหัวแข็ง และที่ไม่ค่อยชอบกันนัก ก็มักอุปโลกน์ให้ข้าพเจ้าเป็นพวกทำเด่น ทำแปลก อะไรเทือกนั้นไป... อตมาคิดไม่ได้ว่า ที่ถูกที่ควรนั้นคืออะไร การกระทำโดยสักแต่ว่าตามเขาไปนั้นให้อานิสงส์เพียงพอแล้วหรือ และการรั้นเชื่ออยู่แต่ตนเองคิดนั้นให้ผลดีอย่างไร” (จารุสัมพันธ์ ฉบับปีการศึกษา ๒๕๑๒ ในหนังสืองานศพ หน้า ๓๓๒-๓๓๓) ในอีกแห่งหนึ่ง “ใจหนึ่ง ผมอยากให้คนไทย สังคมไทย ดำรงความเป็นไทยอยู่อย่างนี้ ใครเขาจะเปลี่ยนแปลงกันอย่างไรก็ช่างเขา แต่มาคิดดูในบางลักษณะ บางแง่ของเรา ก็เหลือรับได้ทีเดียว” (ผู้น้อยค่อยก้มประนมกร หนังสืองานศพหน้า ๓๔๕)

เสรีภาพสร้างความเจริญให้แก่ความคิดของมนุษย์ได้ฉันใด การใช้เสรีภาพในการคิดย่อมช่วยให้เกิดอุดมคติในสมาชิกแห่งสังคมฉันนั้น และอุดมคติของสมาชิกต่าง ๆ ในสังคมซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปหลาย ๆ กระแสนั้น ย่อมจะทำให้สังคมนั้นเจริญมั่งคั่งดีกว่า “อุดมการณ์” อันหนึ่งอันเดียวของสังคม

เราท่านมักจะได้ยินเสมอว่า “อุดมคติกินไม่ได้” คันปากนัก อยากจะตอบเสียเหลือเกินว่า ใครเล่าจะบ้าพอที่จะกินอุดมคติ หรือมิฉะนั้นก็มีผู้กล่าวว่า “ไอ้ที่คุณคิดจะทำนั้นมันเป็นอุดมคติแต่ปฏิบัติไม่ได้” ต้องตอบว่า สิ่งที่ดีนั้นปฏิบัติยาก ไม่ใช่ปฏิบัติไม่ได้ ต้องพยายามปฏิบัติให้ได้ สิ่งที่เราจะปฏิบัติให้ง่ายสักปานใดก็

เราท่านมักจะได้ยินเสมอ
ว่า “อุดมคติเกินไม่ได้”

ค้นปากนัก

อยากจะทำ

เสียเหลือเกินว่า

ใครเล่าจะบ้าพอ

ที่จะเกินอุดมคติ

หรือมีอะนั่นก็มีผู้กล่าว

ว่า “ไอ้ที่คุณคิดจะทำ

นั่นมันเป็นอุดมคติ

แต่ปฏิบัติไม่ได้”

ต้องตอบว่า

สิ่งที่ดีนั้นปฏิบัติยาก

ไม่ใช่ปฏิบัติไม่ได้

ต้องพยายามปฏิบัติให้ได้

สิ่งที่เลวนั้น

จะปฏิบัติให้ง่ายสักปานใด

ก็ดีขึ้นมาก็ได้

ดีขึ้นมาได้ ถ้าเผชิญเราสนใจในการเมือง จะก่อตั้งพรรคการเมืองชนิดที่มีอุดมคติ ก็ต้องเลือกระหว่างอุดมคติชนิดที่มีพวกน้อย กับอำนาจอันอาจจะเกิดจากการมีพวกมากโดยละทิ้งอุดมคติ บ้านเมืองและประชาธิปไตยก็แหลกเหลว หรือในทางเศรษฐกิจ เราต้องการให้เกิดความยุติธรรมในสังคมขึ้นในด้านการกระจายรายได้และทรัพย์สินให้ทั่วถึงกันในหมู่คนร่วมชาติเดียวกัน ก็มีผู้ตำหนิว่าเราเป็นนักอุดมคติโดยหมายจะให้รู้สึกว่าเขาบริภาษเรา ครั้นเราไม่รู้สีกเจ็บแค้น กลับพาซึ่งคิดว่าเขาสรรเสริญเรา เขาก็เดิมต่อไปว่าเราเป็นนักอุดมคติเอียงซ้าย หรือจะให้เจ็บจริง ๆ ก็กล่าวว่า เป็นนักอุดมคติแดง... ผลก็คือเหมือนถูกมัดกัด

รالف วอลโด เอเมอร์สัน นักปราชญ์อเมริกัน มีคำตอบเรื่องเหล่านี้อย่างไพเราะเมื่อกล่าวถึงอุดมคติแห่งผู้ใฝ่ในวิชา ผมขออนุญาตนำมาเสนอไว้ดังนี้ “อันความยั่วยวนมาหาแห่งโลกเราทั้งหลายที่ทำให้เราเกิดความจำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะต้องมีผู้เคร่งในการเรียน เป็นสมณะแห่งวิทยา และผู้รักเรียนนั่นเอง ก็มีหน้าที่และสิทธิที่จะบังคับโลกให้เดินตามตนมิใช่ตนเดินตามโลก จงโน้มรับเอาธรรมอันขยายตลอดอยู่แล้ว ในของทุกสิ่งทีประกอบขึ้นเป็นธรรมชาติ จงช่วยเป็นลั่นให้ธรรมชาติได้กล่าวมธุรสกล่อมใจมนุษย์ และจงแสดงให้โลกอันโง่งเขลาเล็งเห็นเสียทีว่าวิชาความ-

รู้นี้ประเสริฐเพียงใด เมื่อเราได้เห็นอยู่ดำตาแล้วว่า กาลสมัยของเรานี้มีบาปอยู่หนาแน่น และบ้านเมืองของเรานี้มีความเท็จ ความชั่วดาษดื่นอยู่ ก็ขอให้เราทั้งหลายจงเข้าสู่ความร่มเย็นแห่งวิชา และแสวงหาความรู้ ซึ่งใคร ๆ เขาได้ละเลยเสียแล้ว ถึงแสงแห่งวิชานั้นจะริบหรี่ ก็จงพอใจเถิด เพราะแม้จะเป็นสิ่งเล็กน้อย ก็ยังเป็นของ ๆ เราจริง ๆ จงมุ่งหน้าค้นแล้วค้นอีกต่อไป อย่าได้ท้อถอย อย่าได้ทะนงจนถึงกับวางมือจากการค้นคว้าหาความรู้ อย่าเชื่อถือในความคิดของท่านจนมกมาย และก็อย่าหลงลืมผู้อื่นโดยไม่พิจารณาถึงเหตุผล ท่านมีสิทธิที่จะเดินทางข้ามทะเลทรายไปสู่วิชา ถึงจะเป็นทะเลทรายทุรกันดาร ก็มีดวงดาราส่องแสงอยู่แพรวพราว และเหตุใดแล้ว ท่านจึงจะสละสิทธิข้อนี้ของท่านเสีย ไปชิงสุกก่อนห่าม โดยเห็นแก่ความสำราญ ที่ดินสัก ๑ แปลง บ้านสัก ๑ หลัง และยั้งข้าวสัก ๑ ยั่ง วิชาเองก็มีหลังคา มีฟูก ที่นอน มีอาหาร ไว้ต้อนรับท่าน

จงบำเพ็ญตนให้เป็นผู้จำเป็นแก่โลก มนุษยชาติก็จะนำอาหารมาสู่ท่านเอง แม้จะให้ไม่ถึงยั้งถึงฉาง แต่ก็จำเป็นบำเหน็จชนิดที่ไม่ลบล้างบุญคุณของท่านที่ทำให้แก่มนุษยชาติ ไม่ลบล้างความรักใคร่นิยมของคนทั้งหลาย และไม่ลบล้างสิทธิของท่านที่มีอยู่ต่อศิลปะ ต่อธรรมชาติ และต่อความหวังของมนุษย์” (สุนทรพจน์ ณ ดาร์ทมัทคอลเลจ ถอดความและเรียบเรียงในคำพูดและข้อเขียนของบ๊วย อิงภากรณ์ หน้า ๓๐๖-๓๐๗)

ท่านทั้งหลายที่เป็นเพื่อนร่วมใจ ผมขอเชิญชวนให้เราทั้งหลายสะกดใจภาวนาขอให้คุณธรรมและอุดมคติของ โกมล คีมทอง จงเจริญ อุดมคติจงเจริญ

ถาม อยากเรียนถามท่านอาจารย์ว่าขณะนี้คนไทยมีอุดมคติอย่างไรบ้าง?

ตอบ อันนี้พูดยาก ระหว่างที่ผมไม่อยู่ประเทศไทยสองปีเศษมานี้ พอกลับมารู้สึกว่าคนไทยเราชักโกหกเก่ง เวลาพูดไป ไม่รู้ว่าพูดจริงหรือเล่น จนกระทั่งคนอย่างผมพูดจริงก็ไม่มีใครเชื่อ เพราะฉะนั้นจะให้แยกแยะออกไปว่าใครมีอุดมคติอย่างไร เห็นทีลำบาก ข้อควรคำนึงก็คือว่า อุดมคติที่ว่านั้นตั้งขึ้นตามหลักธรรมหรือไม่ เขาอาจมีเป้าหมายที่มีแต่คำพูด นักการเมืองบางท่านอาจมีเป้า-

หมายที่จะพยายามที่จะมีอำนาจ

ถาม อุ ด ม ค ตี ของ เด็ก และ ผู้ ใหญ่ มัก ขัด กัน ใน กรณี นี้ ควร หา ทาง ประนี ประ นอม อย่าง ไร ?

ตอบ ใน กรณี นี้ บาง อย่าง ก็ ประนี ประ นอม ได้ บาง อย่าง ก็ ประนี ประ นอม ไม่ ได้ สมมติ ว่า อุ ด ม ค ตี ใน ทาง การ เมือง ใน การ เลือ ก ตั้ง เด็ก อย่าง นัก ศึกษา อาจ เห็น ว่า ควร มี การ เลือ ก ตั้ง โดย บริ สุทธิ์ แต่ นัก การ เมือง พยายาม ทำ ทุก อย่าง เพื่อ เป้า หมาย ที่ จะ ได้ อำ นาจ เพราะ ฉะนั้น จะ บริ สุทธิ์ หรือ ไม่ จะ ไม่ อยู่ ใน สาย ตา ของ เขา ใน กรณี นี้ ผม เห็น ว่า ประนี ประ นอม กัน ไม่ ได้

ใน ตัวอย่าง ของ เรื่อง ฤ กษ์ ยาม ใน การ มง คล ส มร ส เด็ก ทั้ง เจ้า บ่าว เจ้า สาว อาจ มี ความ คิด ที่ จะ เป็น นิ สหะ ไม่ ต้อง การ หา ฤ กษ์ ยาม เอา เรื่อง ของ การ ส มร ส ที่ จะ มี สุข ได้ จริง ๆ แทน ที่ จะ เอา เรื่อง ที่ เป็น เปลี ก นอก มา คำนึง ถึง เช่น เรื่อง ฤ กษ์ ถ้า หาก ผู้ ใหญ่ บิดา มารดา ฝ่าย บ่าว สาว ยืนยัน ว่า ต้อง ทำ พิธี ให้ ถูก ต้อง ตาม ขนบ ธรรมเนียม ของ ไทย เรื่อง อย่าง นี้ บาง ที่ อาจ ประนี ประ นอม ได้ แต่ ใน การ ประนี ประ นอม ใน สถาน ที่ ผม เป็น คน กลาง ผม ก็ ว่า ต้อง โน้ม เข้า หากัน ทั้ง สอง ฝ่าย

ถ้า พูด ถึง สภา วะ สัง คม โดย ทั่ว ไป ผู้ ใหญ่ และ เด็ก แยก แยก กัน ไป ทุก ที่ ฝ่าย ผู้ ใหญ่ ก็ ยึด มั่น อยู่ ใน ร.ศ. ๑๑๒ ฝ่าย เด็ก ก็ ไป คน ละ ยุค ใน กรณี นี้ ผม เห็น ว่า เป็น ความ ผิด ของ ผู้ ใหญ่ มากกว่า ใน เมื่อ ตน มี โอกาส ได้ เห็น โลก มาก กว่า ควร จะ รู้ เรื่อง การ แปร ผัน ของ โลก มาก กว่า ส่วน เด็ก ไม่ เคย รู้ เรื่อง เลย หรือ มี ประสพ การ ณ์ น้อย กว่า ถ้า จะ ดู ถึง ความ เปลี ยน แปร ลง ของ โลก เมื่อ ผม จาก กรุง เทพ ไป เมื่อ ๒ ปีก่อน นัก- ศึกษา ธรรม ศาส ตร์ ไม่ ได้ แต่ง ตัว เหมือน เดี ยว นี้ โลก ก็ เปลี ยน ไป เพราะ ฉะนั้น จะ ถู ก ทัศนะ เก่า ไม่ ได้ แต่ แล ะ การ เปลี ยน แปร ลง ทุก อย่าง ไม่ ไร ของ ดี ถ้า หาก มี วิธี ประนี ประ นอม ระหว่าง เด็ก กับ ผู้ ใหญ่ ก็ ควร ทำ แต่ ความ รับผิดชอบ อยู่ ที่ ผู้ ใหญ่

ถาม เมื่อ เมือง ไทย กาลัง มี เหตุ การ ณ์ รุ น รวย เมื่อ ๑๔ ตุ ลาคม อา จารย์ ได้ เลี ยง หนี ไป ที่ อื่น แต่ หลัง จาก ได้ มี การ จัด ตั้ง รัฐบาล เสรี แล้ว อา จารย์ ก็ เอา คา น มา สอด อา จารย์ พยายาม พูด เลี ยง ไม่ เคย พูด ตรง ๆ ว่า จะ เป็น หัว หน้า พรรค หรือ ไม่ ผม อยาก ให้ อา จารย์ พูด ตรง ๆ ว่า อยาก จะ เป็น หรือ ไม่ ?

ตอบ ผมไม่เคยพูดเลื่อง ๆ ผมพูดมาตรง ๆ ว่าไม่เป็นแน่ ผมพูดมา ๓-๔ หนแล้วว่าไม่เอาแน่ เมื่อกลับมาจากเมืองนอก มาเมื่อเดือนธันวาคมก็ได้ให้สัมภาษณ์ไปครั้งหนึ่งแล้ว และเมื่อมกราคมกลับมาอีก หนังสือพิมพ์ก็สัมภาษณ์อีก ผมบอกว่าผมไม่เอาแน่ทั้งสองหน และมาถามอีก ผมก็บอกว่าไม่เอาแน่ ไม่เคยพูดเลยว่า บอกให้เป็นก็เป็น

ผมว่าเรากำลังพูดถึงเรื่องอุดมคติ ไม่ได้มาชักผม ส่วนที่เห็นว่าผมเลื่องอันตรายและเอาคานมาสอด ผมไม่จำเป็นต้องตอบ คุณจะคิดอย่างไรแล้วแต่คุณ แต่ถ้าถามผมว่า ผมมีอุดมคติอย่างไรพอตอบได้ คืออะไรที่เป็นเรื่องของความดี ความงาม ความจริง จะต้องยึดถือไว้ และไม่จำเป็นต้องให้ชนบทรรมนิยมมาบีบคั้นชนบทรรมนิยมอะไรที่ดีเราก็คับ ถ้าไม่ดีเราก็มารับ

ถาม อยากเรียนถามท่านว่า อุดมการณ์ทางการเมืองของท่านอาจารย์มีอย่างไร?

ตอบ เราต้องพยายามรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนรวมของชาติ จะเรียกว่าเป็นคอมมิวนิสต์หรือโซเชี่ยลลิสม์ หรือแคปปิตอลลิสม์ หรืออะไรก็แล้วแต่ แต่เป็นอุดมคติ การนำไปสู่อุดมคตินี้จำเป็นต้องมีสิ่งที่เป็นเครื่องมือ คือเสรีภาพของแต่ละคน ทั้งการพูด การเขียน การคิด การตั้งสมาคม เสรีภาพในการที่ประชาชนจะตั้งผู้แทนราษฎรขึ้นไปเพื่อควบคุมและจัดตั้งรัฐบาล

ในลัทธิเศรษฐกิจบางลัทธิ เช่น โซเชี่ยลเดโมแครต หรือโซเชี่ยลลิสม์ ซึ่งมักมีคนอ้างว่าผมนิยมอยู่ จริงอยู่อาจมีจุดมุ่งหมายตรงกัน คือถือประโยชน์ของประชาชนเป็นใหญ่ แต่วิธีการของผมเห็นว่า เมืองไทยยังไม่สามารถไปสู่การกระทำอันนั้นได้ เนื่องด้วยวิธีการจะนำสังคมนิยมมาสู่เมืองไทย จำเป็นต้องอาศัยระบบราชการที่มีประสิทธิภาพ เพราะเหตุว่าโซเชี่ยลลิสม์หมายถึงว่า รัฐบาลทำหลาย ๆ อย่างเพื่อประชาชน ผมเห็นด้วยในหลักการแต่เห็นว่าขณะนี้ยังทำไม่ได้ เพราะระบบราชการยังไม่มีประสิทธิภาพพอที่จะเป็นเครื่องมือรัฐบาลในลักษณะนั้น เพราะฉะนั้น ในขณะนี้ผมเห็นว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดในการเมืองไทย คือเสรีภาพของประชาชน และต่อไปก็สุดแท้แต่ราษฎรผู้มีสิทธิออกเสียงจะพิจารณาเอาว่าจะไป

จุดมคติสำหรับคนรุ่นใหม่

ทางซ้ายหรือทางขวา หรือจะผสมทั้งซ้ายและขวา ในระหว่างนั้นก็พยายามแก้ไขระบบราชการให้ดีขึ้น

ถาม ผมสนใจข้อคิดเห็นของอาจารย์ที่ว่ารัฐธรรมนูญใหม่ควรเป็นประชาติของราษฎร ท่านอาจารย์คิดว่าเรื่องนี้พอจะเป็นไปได้ตามที่อาจารย์คาดไว้หรือมีอุปสรรคอะไรบ้าง?

ตอบ ในระหว่างนี้ผมพยายามร่างรัฐธรรมนูญการปกครองชั่วคราวแก้ไขฉบับ ๒๕๑๕ เพื่อที่จะเปิดช่องให้มีประชาติ แล้วเอาไปให้เพื่อนที่เป็นนักกฎหมายดู บางท่านก็บอกว่าทำได้ บางท่านก็บอกว่าทำไม่ได้ เหตุผลที่ร่างเพราะแต่ละครั้งที่เรามีรัฐธรรมนูญ เราไม่เคยปรึกษาราชฎเลย คณะราชฎในปี ๒๔๗๕ เองก็ไม่ใช้ตัวแทนราชฎที่แท้จริง เพราะฉะนั้นราชฎจึงไม่มีความสนใจในรัฐธรรมนูญ ถ้าเราปรึกษาเรื่องนี้กับราชฎเสียที ก็จะทำให้ประชาชนเห็นว่ารัฐธรรมนูญนี้เป็นของเรา อย่างน้อยผู้ใหญ่ทางกรุงเทพฯ ก็ยังมาปรึกษาเรา อย่างน้อยก็เป็นข้อผูกพันให้เป็นประเพณีอันดีสำหรับรัฐธรรมนูญต่อไป แต่ในเวลานี้ถ้าพูดแล้วก็มีโอกาสที่จะเป็นไปได้หาสิบบ้างสิบบ้าง

ถาม อาจารย์มีอุดมคติทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างไร?

ตอบ อุดมคติที่ผมได้กล่าวว่า ถ้าพูดถึงในเรื่องนามธรรมที่ผมคิดไว้ในใจคืออะไรดี อะไรงาม อะไรจริง เราควรส่งเสริม ในทางด้านการเมือง คือเสรีภาพและประชาธิปไตย ตามที่ผมเสนอให้ลงประชาติ และให้มีสภาเดียว การที่เห็นว่าแต่ละคนที่จะสมัครส.ส. ควรมีสติที่จะเข้าพรรคหรือไม่เข้าพรรคก็ได้ ทั้งหมดนี้เป็นอุดมคติที่ว่าเสรีภาพและประชาธิปไตย

ส่วนทางด้านเศรษฐกิจ รู้สึกว่าอะไรที่เป็นประโยชน์ต่อคนหมู่มากควรกระทำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผมเชื่อในอุดมคติของท่านประธานาธิบดีรามอน แมกไซไซที่ว่า "ใครเกิดมามีน้อย กฎหมายควรอำนวยให้มาก" หมายความว่าคนที่เกิดมาแล้วยากจน พิกการ หรืออากัพ ไม่ได้ร่ำเรียนชั้นสูง ควรมีสติที่จะเรียกร้องความยุติธรรมในสังคมให้ได้ เป็นหน้าที่ของพวกเราที่มีวิถยฐานะสูงกว่า มีโชควาสนากว่า ที่จะรับใช้ ควรถือว่าเป็นหน้าที่โดยตรง

ด้านสังคม ถือเสรีภาพส่วนบุคคล ขนบธรรมเนียมประเพณีบางครั้งบีบคั้นเสรีภาพส่วนบุคคล จนกระทั่งบางครั้งจะทำอะไรก็ต้องทำแบบอย่างเดียวกันหมด

ถาม ใครเรียนถามปัญหาปรัชญาว่า คำกล่าวที่ว่าคนเราทำความดีเพราะหวังผลดีตอบแทน ไม่มีใครทำดีเพราะสิ่งนั้นเป็นความดี คำกล่าวนี้นี้ดูประหนึ่งว่าบุคคลพวกแรกที่ทำความดีเพราะต้องการความดีตอบแทนนั้น เป็นผู้ที่มีน้ำหนักรแห่งความดีน้อยกว่าผู้ที่ทำดีเพราะสิ่งนั้นเป็นความดี แต่ถ้าผลตอบแทนไม่ใช่ผลตอบแทนเฉพาะตัว คือตอบแทนส่วนรวมแล้ว คนที่ทำดีเพราะหวังความดีตอบแทนคงมีน้ำหนักแห่งความดีมากกว่า ใครเรียนถามความคิดเห็นของอาจารย์ในเรื่องนี้

ตอบ เรื่องนี้เป็นเรื่องระหว่างคนมีอุตมคติ และไม่มีอุตมคติ คนที่ทำความดีด้วยเหตุผลที่รู้สึกว่าเป็นสิ่งดีแล้วทำ เป็นคนที่ยึดมั่นในอุตมคติ คนที่ทำความดีเพราะเห็นว่าเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว ไม่ใช่ประโยชน์ส่วนตัวไม่ทำ ในกรณีนี้ ไม่ว่าดีแค่ไหนก็ไม่ทำ หรือไม่ดีก็ทำ อันนี้ไม่ใช่อุตมคติแน่ แน่ละในโลกนี้บางทีก็มีความยุติธรรม บางทีก็ไม่มี คนที่มีอุตมคติอาจถูกเหยียดหยัน ส่วนคนไม่มีอุตมคติเหยียดหยาย่ออุตมคติ อาจจะได้ลาภยศมาก แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า เราจะจำกัดความว่าอย่างไรดี แตกต่างจากที่เราได้ทำ

ถาม ในขณะนี้นักคนไทยส่วนหนึ่งอยู่ในป่า และส่วนที่อยู่ในเมืองกำลังจะจับอาวุธเข้าประหัดประหารกัน ผมคิดว่าไม่มีใครอยู่เบื้องหลัง เราควรจะปรับอุตมคติของทั้งสองฝ่ายเข้าหากันหรือไม่ และถ้าจะปรับ จะปรับอย่างไร?

ตอบ คนไทยจะมีสิทธิทางการเมืองต่างกัน จนกระทั่งฆ่าฟันกัน และที่ร้ายกว่านั้น ราษฎรชายแดนยังถูกลูกหลงทั้งซ้ายและขวา เช่นกรณีบ้านนาทราย ผมว่ายังมีอีกหลายแห่งไม่เฉพาะนาทราย ทางฝ่ายคอมมิวนิสต์บอกว่าคนในนาทรายเป็นสายตำรวจ ทหาร ส่วนตำรวจทหารก็บอกว่าคนในนาทรายเป็นสายให้คอมมิวนิสต์ ซึ่งอาจจะเป็นจริงทั้งคู่ ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ราษฎรที่จะหากินโดยสุจริต โดยขนานทั้งซ้ายและขวา ผลเสียหายเกิดแก่ราษฎร อันนี้เป็นตัวอย่าง

ผมเห็นว่าอะไรในโลกนี้ขัดขวางกันถึงขนาดตีฟันกันนั้น ถึงอย่างไรก็ยังหาวิธีสงบได้ จะเห็นว่าแม้แต่สงครามโลกครั้งที่ ๑ และ ๒ ไป ๆ มา ๆ ก็ต้องสงบไม่

อุทธรณ์สำหรับคนรุ่นใหม่

ว่าจะเกิดเหตุอะไร ถ้าแต่ละฝ่ายไม่ยอมหันหน้าเข้าเจรจากัน เช่นนี้จะเกิดผลร้ายแก่ทั้งสองฝ่ายตลอดไป

ผมจึงเห็นว่าในเมื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ซึ่งเดิมไม่ว่าอะไร เราจะใช้กำลังเข้าปราบปราม ซึ่งผมเห็นว่าไม่ถูกต้อง บางอย่างเราน่าจะใช้วิธีป้องกันบางอย่างถึงต้องใช้วิธีแก้ไข ก็ไม่ใช่ด้วยวิธีใช้อาวุธอย่างเดียว การปราบปรามด้วยอาวุธอาจจำเป็นในบางขณะ แต่ส่วนใหญ่แล้วควรหลีกเลี่ยง

ในเมื่อเปลี่ยนการปกครอง และรัฐบาลในระบบนี้ก็มีพลเรือนเป็นนายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีเป็นส่วนใหญ่ ควรที่จะพยายามเจรจาหาวิถีทางสงบศึก ประนีประนอมด้วยกันทั้งสองฝ่าย แม้จะไม่มีหวังที่จะทำให้ฝ่ายที่เป็นคอมมิวนิสต์จริง ๆ หันมาเจรจาได้ แต่อย่างน้อย อย่าลืมนึกว่าคนที่เราเรียกว่าผู้ก่อการร้ายส่วนใหญ่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ อันนี้รัฐบาลเก่าก็ยอมรับว่าได้เคยกล่าวเกินความจริงไปถึงเรียกว่าเป็นผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ การที่รัฐบาลจะเปิดเจรจาแทนที่จะยิงกันคงจะเป็นไปได้ อย่างน้อยคนที่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ก็จะออกมาจากป่า ส่วนที่เป็นคอมมิวนิสต์จริง ๆ เราอาจใช้นโยบายต่างประเทศอีกทางหนึ่ง โดยสืบว่าอาวุธเขาได้มาจากไหน ซึ่งเราก็รู้กันอยู่แล้ว และเมื่ออาวุธมาจากต่างประเทศ เราจะมีเจรจากับประเทศที่ช่วยยอมนามเขา ส่งอาวุธให้เขา ซึ่งก็อาจจะพอเจรจากันได้ ไม่ทราบว่าการที่ท่านทั้งหลายจะเห็นด้วยกับผมหรือไม่ในเรื่องข้อเท็จจริง เข้าใจว่าเมื่อเปลี่ยนรัฐบาลแล้ว การโจมตีของคอมมิวนิสต์เบาลงไป วิทยุซึ่งเป็นปรัภักษ์ก็เสียงเบาลง แต่เนื่องจากเราไม่ได้เปิดเจรจาในตอนนั้น ตอนหลังเลยรุนแรงขึ้นทุกทีแน่ละเมื่อตำรวจทหารเราต้องตายไปคนหนึ่ง ทหารตำรวจที่เป็นเพื่อนก็เจ็บแค้น เราก็ออกปราบปรามกวาดล้าง เมื่อคนในป่าถูกยิง เขาก็เจ็บแค้น อันนี้ไม่มีทางสิ้นสุด ผมอยากจะให้แต่ละคนแสดงความเห็นว่า เราจะแก้ไขอย่างไร เสนอวิธีการขึ้นมา ไม่ใช่แต่เฉพาะรัฐบาล เรื่องนี้เป็นปัญหาที่ไม่น่าทึ่งไว้ หรือใช้วิธีทางทหารแก้ไข

ถาม อยากทราบความเห็นของอาจารย์ในการจัดตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ในไทย?

ตอบ อันนี้รู้สึกเป็นปัญหาใหญ่ ผมเห็นว่าควรมีการเปิดโอกาสให้คอมมิว-

นิสต์ตั้งพรรคโดยอิสระ เราไม่ไว้ใจคอมมิวนิสต์ ผมก็ไม่ไว้ใจ เราไม่ต้องกลัวว่า พรรคคอมมิวนิสต์จะเข้าสภาเมื่อเขามาหาเสียง ลองถามเขาว่า เขามีที่ท่าต่อพระมหากษัตริย์อย่างไร ให้เขาตอบในข้อนี้ถ้าเขากล้าพอที่จะตอบ ความนิยมในพรรคคอมมิวนิสต์ของไทยก็จะน้อยลงทันที

ถาม อุ ด ม ค ติของอาจารย์คือเสรีภาพ และผลประโยชน์ของประชาชน อยากทราบว่าอาจารย์มีวิถีทางอย่างไรบ้างที่จะทำประโยชน์ให้ประชาชน?

ตอบ เมื่อผมเป็นข้าราชการกระทรวงการคลัง การที่จะทำประโยชน์ให้คนส่วนใหญ่ ผมพยายามดูว่า ในการให้มีการเก็บภาษี พยายามให้เก็บตามคนรวย ให้เสียมาก คนจนให้เสียน้อยตามสัดส่วน ส่วนด้านรายจ่าย ผมพยายามให้สำนักงบประมาณมีบริการแก่ประชาชนมากขึ้น เช่น การศึกษา จะเห็นได้ว่าสมัยผม งบประมาณด้านการศึกษาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

เวลานี้ผมรู้สึกที่น่าจะสนใจกับกรรมกรและชาวนา ผมเห็นว่าการกระทำของรัฐบาลเก่าในเรื่องนี้ไม่ได้ผล เพราะฉะนั้นเราพยายามหาวิธีใหม่ เหตุผลที่ผมไม่ยอมรับตำแหน่งทางการเมืองก็คือ ผมรู้สึกว่าหน้าที่ผมจะทำหน้าที่พัฒนาชนบท และขณะเดียวกันก็ดำเนินงานทางการเมืองนอกสังกัดเวียน หมายความว่าสนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ ที่เรียกร้องสิทธิมนุษยย์ กลุ่มที่ส่งเสริมประชาธิปไตย กลุ่มพิทักษ์เสรีภาพประชาชน ถ้าผมทำอยู่เช่นนี้ ผมรู้สึกว่าผมมีช่องทางที่จะป้องกันไม่ให้เกิดวิกฤตการณ์เหตุร้าย แต่ถ้าผมรับตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่ในรัฐบาล แน่ละใครก็ย่อมว่า ชั่นกเป็นนก ชี้ไม้เป็นไม้ แต่ที่จริงแล้วไม่เป็นเช่นนั้น บางครั้งแม้ว่าเราจะตั้งใจทำอะไรก็ตาม แต่ถ้าเรามีคนที่ใช้ไม่ได้ หรือให้ทำแล้วไม่ทำ ก็จะได้ไม่ผล เห็นได้จากอาจารย์สัญญาในขณะนี้ ท่านไม่มีเวลามาคิดอ่านในเรื่องคุณคนให้ทำอย่างนั้นอย่างนี้ ผมไม่ได้หมายความว่าผมติเตียนตำแหน่งนายกฯ ว่าเป็นตำแหน่งไม่มีเกียรติ แท้จริงเป็นหน้าที่ที่สำคัญมาก แต่ใจผมรักจะทำหน้าที่นี้มากกว่า

ถาม ผมใคร่ถามเกี่ยวกับอุ ด ม ค ติของอาจารย์ที่ว่า อาจารย์มีความสนใจในระบอบสังคมนิยม แต่เหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ไม่เคยมีประเทศใดบรรลุระบอบสังคมนิยมได้โดยสันติวิธีเลย มีอยู่ประเทศหนึ่งคือชิลี ซึ่งได้พยายามพัฒนา

จุดบดสำหรับคนรุ่นใหม่

รูปแบบด้วยวิธีสันติเป็นเวลาถึง ๓ ปี แต่ในที่สุดสังคมนิยมของซิริก็ล้มเหลว จึงอยากเรียนถามท่านอาจารย์ว่า วิธีการในการใช้สังคมนิยมของอาจารย์จะเหมือนซิริหรือไม่?

ตอบ ข้อแรกทีเดียว ถ้าผมได้พูดผิดไปขออภัยด้วย ผมไม่เคยอ้างว่าผมเป็นนักสังคมนิยม เมื่อครั้งที่ผมอธิบายเรื่องนี้ เป้าหมายของผมอาจจะไปตรงกับสังคมนิยมหรือไม่ก็แล้วแต่ แต่ผมรู้สึกว่าจะไม่มีคุณสมบัติที่จะเป็นนักสังคมนิยม เพราะในขณะนั้นผมไม่เห็นว่าการผลิตหรือการพาณิชย์มาเป็นของรัฐทั้งหมด ด้วยเหตุที่ว่าข้าราชการของเรายังมีมือไม้ไม่พอ ข้อสอง คำว่าสังคมนิยมมีหลายอย่าง รัสเซียก็เรียกว่าโซเชียลลิสม์ เยอรมันเป็นโซเชียลเดโมแครตก็เป็นโซเชียลลิสม์ อังกฤษพรรคกรรมกรก็เป็นโซเชียลลิสม์ ในโลกนี้มีทั้งโซเชียลลิสม์แก่ โซเชียลลิสม์อ่อน สิ่งที่ผมเข้าใจว่าผู้ถามลืมไปคือ พรรคโซเชียลเดโมแครตในสวีเดน นอร์เวย์ เดนมาร์ก ใน ๓ ประเทศนี้ เกิดมาโดยวิถีสถาปนพิธีกรรม มีกษัตริย์เป็นประมุข โซเชียลเดโมแครตในสวีเดนครองเมืองมาแล้วประมาณ ๒๐ กว่าปี เดนมาร์ก นอร์เวย์ ก็เช่นเดียวกัน ออสเตเรีย ซึ่งนายกฯ เพิ่งมาเยือนเมื่อเร็ว ๆ นี้ก็เป็นพรรคกรรมกร การจะเป็นรัฐบาลก็โดยวิถีสถาปนพิธีกรรมและประชาธิปไตย พร้อมทุกประการ และรับผิดชอบได้เช่นเดียวกัน

จริงอยู่ ตัวอย่างของซิริ เห็นได้ชัดว่าฝ่ายนายทุน โดยเฉพาะนายทุนต่างประเทศจะต้องพยายามขัดขวางลบล้าง ในซิรินี้ ผมรู้พอสมควร มันยกย่อนมากกว่านี้ คือพรรคของประธานาธิบดีอาเณนเตเอง ซึ่งเป็นโซเชียลลิสม์นั้น ต้องรวมสมทบกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ จึงสนับสนุนให้เป็นประธานาธิบดีสำเร็จ

แม้ในประเทศไทย วันหน้า รัฐบาลไทยอาจเป็นสังคมนิยมได้ โดยไม่ต้องปฏิวัติรัฐประหาร เข้ามาโดยวิถีสถาปนพิธีกรรม และมีพระเจ้าอยู่หัวเป็นประมุขของประเทศ ไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงสถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนใหญ่ผู้รู้เรื่องการเมืองหรือรู้แต่ทำเป็นไม่รู้ พยายามจะบอกว่า ถ้าใครซ้าย นี่แหละศัตรูในหลวง นี่เป็นเรื่องที่ทำให้เกิดความเกลียดชังในเรื่องนี้ แต่พวกเราเรียนรู้ระบอบการเมืองมามาก ไม่จำเป็นต้องให้เขาหลอกได้

ปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทอง
ประจำปี ๒๕๒๔
ท้าวณาภิการรับใช้สังคม
พระประชา ปสนนธมฺโม

แสดง ณ สยามสมาคม
เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔

.....

พิมพ์ครั้งแรก เมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๒๔

แนะนำปาลูก : พระประชา ปสนุนธโม

เดิมชื่อประชา หุตานุวัตร ระหว่างเรียนมัธยมที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย เป็นหนึ่งในกลุ่มยุวชนสยาม ได้รับแรงบันดาลใจจากงานเขียนของท่านพุทธทาส และโกมล คีมทอง จึงเป็นขบถต่อระบบที่เป็นอยู่ ต่อมาเข้าศึกษาต่อที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเข้าร่วมทำกิจกรรมเชิงความคิดความอ่าน ในขบวนการนักศึกษา

หลังจากนั้น จึงเข้าสู่เพศบรรพชิต และพำนักอยู่ที่สวนโมกข์เก่าพุทธมณฑล จ.สุราษฎร์ธานี มีผลงานแปลและเขียนหนังสือหลายเล่ม เช่น ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ ศาสดาแห่งการดำเนินชีวิต อยู่อย่างขบถ ความรักในชีวิตขบถ ศาสนธรรมกับคนหนุ่มสาว เล่าไว้เมื่อวัยสนธยา และอื่น ๆ ภายหลังจากลาสิกขาแล้ว ได้ช่วยงานขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคม

ปัจจุบัน เป็นบรรณารักษ์ ปาจารย์สาร และใช้ชีวิตสร้างสรรค์ชุมชนอยู่ที่ อาศรมวงศ์สนธิ จ.นครนายก

คำนำ

ปีนี้เป็นปีที่นายโกมล คีมทอง ถึงแก่ความตายมาครบทศวรรษ มูลนิธิฯ ได้จัดให้มีการอภิปรายกันถึงผลงานที่แล้ว ๆ มา กับได้แสวงหาทิศทางอย่างใหม่สำหรับการปฏิบัติในอนาคตด้วย ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย ในอันที่จะทะนุบำรุงอุดมคติของคนหนุ่มสาว เพื่อได้รับใช้สังคมอันกว้าง ตามรอยแห่งเจ้าของนามมูลนิธิฯ

สำหรับปาฐกถาประจำปีที่แล้ว ๆ มา ปาฐกถาล้วนทรงวิญญูยิ่งกว่านายโกมลทั้งสิ้น ปีนี้จึงเลือกปาฐกถาที่ยาวกว่า และมาจากสำนักเรียนของนายโกมลด้วย คือ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ความจริงได้มีผู้เสนอชื่อพระประชา ปสนนธมโม ให้แสดงปาฐกถาโกมล-คีมทองมาก่อนหน้านี้แล้ว เพราะผลงานด้านวรรณกรรมของเธอปรากฏแพร่หลาย ออกสู่เยาวชนและคนรุ่นอื่น ๆ มาพอสมควรแล้ว ทั้งทางปริมาณและคุณภาพ โดยที่งานชิ้นนั้น ๆ ล้วนเป็นเรื่องที่ประเทืองใจในทางคุณธรรมทั้งสิ้น หากข้าพเจ้าได้ยบยั้งไว้ ด้วยเห็นว่าในทางสมณเพศ ควรให้พินนีสัยมุตตะกะเสียก่อน จึงควรแสดงธรรมกถาสู่สาธุชน เพราะที่แล้ว ๆ มาผลงานของเธอเป็นเพียงการแปล ซึ่งเท่ากับนำความคิดของผู้อื่นจากแหล่งอื่นมาถ่ายสู่คนไทยเป็นภาษาไทยเท่านั้น แต่

เธอก็ทำได้อย่างตั้งใจจนได้รับคำสรรเสริญอยู่มาก

ปาฐกถาของพระประชา ปสนุณธมโมที่สยามสมาคม มีผู้ฟังล้นหลามเกินคาด ทั้งนี้ต้องขอขอบใจกลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคมและชมรมพุทธฯ ตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ช่วยป่าวประกาศให้ โดยที่ผู้ฟังมีทั้งชายหญิง ทั้งผู้ใหญ่และผู้เยาว์ ยังเจ้าชายเมืองแห่งนครเชียงใหม่ สหภาพพม่า ก็กรุณามาฟังด้วย

ผู้ฟังส่วนใหญ่ไม่ผิดหวังกับปาฐกถาดังกล่าว บางคนที่ไม่เคยกับการภาวนา ได้แลเห็นอานิสงส์จากคำพูดของปาฐกถาด้วย นับว่าพระประชาได้เสนอแนะพุทธธรรมแนวใหม่ ถือได้ว่าเป็นอีกขั้นตอนหนึ่งจาก ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ และศาสตร์แห่งการดำเนินชีวิต ที่เธอเคยแปลมาแล้ว

แม้ก่อนแสดงปาฐกถา ก็ได้ตระเตรียมอย่างตั้งใจ และเมื่อแสดงแล้ว ก็นำต้นฉบับไปปรับปรุงแก้ไขอย่างเอาใจใส่ จึงเชื่อได้แน่ว่า ผู้อ่านจะได้รับรสที่แปลกแหวกแนว และเป็นคุณค่าแก่ความคิด เพื่อนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ชนิดที่จะทำให้ตนเป็นประโยชน์แก่สังคม ชนิดที่หันรูปแบบอย่างเดิม ๆ มา

สังคมไทยเรากำลังได้รับการท้าทายจากวัตถุนิยม จากวิหิงสธรรม และจากอกุศลมูลต่าง ๆ จนแต่ละคนลืมนพิจารณาตน แม้ต้องการจะรับใช้สังคมก็ตาม

หวังว่าหนังสือนี้จะมีประโยชน์ต่อผู้อ่านสมเจตจำนงของปาฐก และของมูลนิธิฯ ซึ่งจัดพิมพ์เป็นเล่มขึ้นเนื่องในวันคล้ายวันเกิดของนายโกมล คีมทอง จึงขออุทิศส่วนกุศลผลบุญอันยังจะพึงเกิดมีจากการนี้ แต่เจ้าของนามมูลนิธิฯ ทุกประการหากเขาทราบได้โดยฉนวนวิถีใดขอได้โปรดอนุโมทนาด้วยเทอญ

ส. ศิวรักษ์

๑๕ เมษายน ๒๕๒๔

คำกล่าววนำ

กราบนมัสการพระคุณเจ้าและท่านที่เคารพทั้งหลาย

วันนี้เป็นวันที่เราได้ก่อตั้งมูลนิธิโกมลคีมทองมาเป็นระยะเวลาถึง ๑๐ ปีแล้ว และทุก ๆ ปีที่ผ่านมา ก็เคยจัดให้มีปาฐกถาประจำปีลักษณะนี้ทุกเดือนกุมภาพันธ์ เมื่อปีก่อน ๆ เราเคยเชิญแต่ผู้มีอาวุโสมากกว่าคุณโกมล คีมทอง ซึ่งเป็นที่มาของนามมูลนิธิฯ นี้มาตลอด แต่ปีนี้เป็นการจัดปาฐกถาเนื่องในโอกาสครบรอบสิบปีของมูลนิธิฯ ด้วยมีความพิเศษกว่าปีอื่น ๆ เราจึงนิมนต์พระประชา ปสนนธมฺโมมา พระประชาท่านเคยเป็นนิสิตคณะครุศาสตร์ ซึ่งเป็นคณะเดียวกันกับที่คุณโกมลเคยเรียนอยู่ระยะที่ท่านเป็นนิสิตอยู่นั้น ท่านก็ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมเพื่อสังคมกับเพื่อน ๆ เช่นเดียวกับคุณโกมล การทำงานขณะนั้นเกิดปัญหาในทางปฏิบัติมากมาย (เพราะเป็นช่วงเวลาที่มีความคิดมาร์กซิสต์มีอิทธิพลต่อขบวนการนักศึกษามาก) ท่านเองมีคำถามอยู่ตลอดเวลาว่าการทำกิจกรรมเพื่อสังคมนี้ หากมีความกดดันทางอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัว หรือหากมีปัญหายุ่งยากเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ เช่น จริยธรรม ความดี และความงาม จะมีทางออกอย่างไร แต่เพื่อน ๆ ในวงการไม่เห็นว่าจะหาคำตอบไปทำไม ท่านจึงตัดสินใจจะทิ้งขบวนการกิจกรรมทางสังคม ซึ่ง

อุบาสกสำหรับคนรุ่นใหม่

มองปัญหาและแก้ปัญหาอย่างจำกัด (เฉพาะการผลิตสู่การเมือง) ไปบวชเป็นพระภิกษุเพื่อค้นหาสัจจะ ขณะแรกท่านคิดว่าจะบวชเพียงระยะสั้น ๆ แต่ปรากฏว่าท่านบวชเป็นสุขอยู่กับธรรมมาจนกระทั่งทุกวันนี้

ที่ผ่านมามีท่านได้เขียนและได้แปลหนังสือหลายเล่ม ซึ่งจะช่วยให้เราแสวงหาคำตอบต่อปัญหาต่าง ๆ ได้ดีขึ้น แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางปัญญาของท่านเอง ที่องกามเติบโตยิ่งขึ้นอย่างสม่ำเสมอ ในบรรดางานเขียนและงานแปลเด่น ๆ ที่มูลนิธิฯ ได้จัดพิมพ์แล้วก็มี เช่น ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ จุดยืนของพุทธศาสนิกท่ามกลางสงครามและการปฏิวัติศึกษาจากเวียดนาม และ ความรักในชีวิตขบถ เป็นต้น

ระหว่างที่ท่านเป็นพระภิกษุสงฆ์อยู่นี้ ก็ได้พยายามหาคำตอบว่า การเป็นพระจะขัดขวางการเข้าไปกระทำกิจกรรมรับใช้สังคมเช่นเดียวกับฆราวาสหรือไม่ ซึ่งคิดว่าน่าจะเป็นประโยชน์แก่เรา ที่บางฐานะก็อาจจะเป็นพระ บางฐานะก็อาจจะเป็นพุทธบริษัทที่อยากรับใช้สังคม ตอนนี้ก็ขออนิมิตต์พระประชาเริ่มแสดงปาฐกถาได้แล้วครับ

นายสรพสิทธิ์ คุมพ์ประพันธ์

ผู้ช่วยเลขานุการ มูลนิธิโกมลคีมทอง

ภาวนากับการรับใช้สังคม

ท่านสหธรรมิกและท่านสาธุชนทั้งหลาย

ในการแสดงปาฐกถาโกมลคิมทองครั้งที่สองเมื่อปี ๒๕๑๘ อาจารย์เสนอให้ จามริกได้วิเคราะห์ขบวนการและเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ว่า “...เป็นการ เรียกร้องต้องการหลักการทางสังคมอย่างใหม่ เพื่อการอยู่ร่วมกันโดยสันติ และ เพื่อเผชิญหน้ากับวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งของสังคมสมัยใหม่ หลักการเช่นนี้คือหลักการของสิทธิและเสรีภาพ และนี่คือความหมายของการ ปฏิวัติทางวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนความเรียกร้องต้องการของมวลชน ในอันที่จะได้ ให้มีการรับรู้รับรองในฐานะความเสมอภาคทัดเทียมและสิทธิเสรีภาพ...”^๑

ความจริง การปฏิวัติทางวัฒนธรรมนั้นเป็นขบวนการที่เกิดขึ้นและยังดำเนิน อยู่ทั่วโลกตลอดช่วง ๒๐ ปีมานี้ โดยพลังของปัญญาชนคนหนุ่มสาว แต่ความ- หมายของการปฏิวัติวัฒนธรรมนั้น มิใช่เป็นเพียงการเรียกร้องความเสมอภาคและ สิทธิเสรีภาพ หรือหลักแห่งความยุติธรรมตามนัยของลัทธิสังคมนิยมเท่านั้น หาก ก็นความลึกถึงการท้าทายต่อปรัชญาพื้นฐานของอารยธรรมวัตถุนิยมตะวันตก อัน เป็นรากฐานของระบบเศรษฐกิจการเมืองทั้งของฝ่ายขวาและฝ่ายซ้ายเก่า เป็น

โลกทัศน์และชีวทัศน์
แบบพุทธนั้น
ตั้งอยู่บนหลักการ
ที่มั่นคงกว่าทางปรัชญา
และสอดคล้องกับ
ความเป็นมา
ทางประวัติศาสตร์
ของสังคมไทย
จึงเหมาะสมที่จะใช้เป็น
แกนกลางผลักดัน
การปฏิวัติทาง
วัฒนธรรมของไทย
ให้ก้าวหน้าต่อไป
เพื่อนำไปสู่การ
เปลี่ยนแปลงโครงสร้าง
ทางเศรษฐกิจการเมือง
อันพองเปะกลอนแคลน
ของระบบปัจจุบัน

ขบวนการแสวงหาโลกทัศน์และชีวทัศน์อย่างใหม่
สำหรับเป็นเครื่องกำหนดระบบสังคมอย่างใหม่ ที่
เหมาะสมกับธรรมชาติของมนุษย์และโลกของเรา
ยิ่งกว่าที่เป็นอยู่

และในกระแสแห่งการเคลื่อนไหวทางภูมิ
ปัญญา เพื่อแสวงหาปรัชญาชีวิตและแนวทาง
สังคมอย่างใหม่นี้เอง ที่พระพุทธศาสนาได้กลายเป็น
เป็นแสงแห่งความหวังขึ้นอีกครั้งหนึ่งในหมู่
ปัญญาชนคนหนุ่มสาว และนักคิดนักเขียน
จำนวนไม่น้อย ทั้งในและนอกประเทศ ในต่าง
ประเทศนั้น แม้จะมีการศึกษาพุทธศาสนามานาน
แต่การเติบโตทั้งทางปริมาณและคุณภาพอย่าง
ขนานใหญ่ในรอบสองทศวรรษมานี้ ย่อมเกี่ยว
เนื่องโดยตรงกับการปฏิวัติทางวัฒนธรรมที่ว่านี้

ในแง่ของข้าพเจ้า พระพุทธศาสนามีคุณค่า
ควรแก่การถนอมรักษาและทะนุบำรุงให้งอกงาม
ก็เพราะพุทธธรรมให้หลักในการมองโลกและชีวิต
อย่างใหม่ อันเป็นสิ่งที่โลกปัจจุบันกำลังต้องการ
อย่างยิ่ง โลกทัศน์และชีวทัศน์แบบพุทธนั้นตั้งอยู่
บนหลักการที่มั่นคงกว่าทางปรัชญา และ
สอดคล้องกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของ
สังคมไทย จึงเหมาะสมที่จะใช้เป็นแกนกลางผลัด
ดันการปฏิวัติทางวัฒนธรรมของไทยให้ก้าวหน้า
ต่อไป เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทาง
เศรษฐกิจการเมืองอันพองเปะกลอนแคลนของ
ระบบปัจจุบัน แ่นละ พุทธศาสนาที่ว่านี้ย่อมต้อง

เป็นพุทธศาสนาอย่างใหม่ ที่แตกต่างไปจากพุทธศาสนาที่ปะปนใกล้เคียงกับ ศักดินาและทุนนิยม ดังที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ทั้งทางด้านรูปแบบและเนื้อหา กล่าวอีก นัยหนึ่ง จะต้องมีการนำเอาแก่นแท้ของพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้อย่างรู้เท่าทัน สังคมปัจจุบัน โดยสังเคราะห์กับสิ่งดีงามใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในโลก อันสอดคล้องต้อง กับหลักของพุทธธรรม

ศาสนธรรมและจริยธรรมของคนสองรุ่น

ถ้าเราหันมาพิจารณาการนับถือพุทธศาสนาของคนรุ่นที่แล้วอย่างจริงจัง เราจะเห็นได้ว่า คนชั้นนำรุ่นพ่อแม่ของเรามีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงในการดำรงชีวิต เพื่อประกวดประชันกันทางด้านเงินตรา ทรัพย์สินใหญ่โตโอ้อำของบ้าน ราชการยนต์ เครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตลอดจนตำแหน่งหน้าที่การงานและระดับการศึกษา คอยวัดกันว่าใครจะเรียนในสถาบันที่โก้กว่าใคร ใครจะเรียนคณะที่มีเงินมี ตำแหน่งดีกว่ากัน ว่าโดยย่อ ชีวิตที่ดีของคนรุ่นพ่อแม่ของเราก็คือ การมีทรัพย์สิน สมบัติมาก (โลภะ) การมีตำแหน่งการงานสูง (โทสะ) การได้รับการศึกษาใน สถาบันชั้นสูง (โมหะ)

แต่แล้วทุกคนที่ถือคติเหล่านี้ก็ถือว่าตนเองเป็นพุทธศาสนิก โดยเก็บกด ความเห็นแก่ตัวไว้เบื้องหลังฉาก แล้วเสแสร้งแสดงละครว่าตนเป็นคนที่ “เจริญ” โดยการพูดจาไพเราะ สุภาพ บั่นหนี้ยิ้มแย้มแจ่มใส เพื่อแสดงว่าฉันเป็นคนมีเหตุผลและจริงใจ ทำบุญทำทานเพื่อหลอกล่อคนอื่นและตนเองว่า ฉันเป็นคนเมตตากรุณา พระสงฆ์องค์เจ้าส่วนมาก ก็หาได้เข้าใจรากเหง้าของระบบสังคมที่ไร้พื้นฐานทาง ศาสนธรรมและจริยธรรมนี้ไม่ จึงพากันเทศนาสั่งสอนสนับสนุนระบบที่บูชาโลภะ โทสะ โมหะ ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม

ถ้าพูดกันอย่างตรงไปตรงมาแล้ว คนรุ่นพ่อแม่ของเราไม่ว่าฆราวาสหรือ พระสงฆ์ส่วนมาก หาได้เชื่อในศาสนธรรมอย่างจริงจังไม่ หากนับถือในลักษณะที่เป็นเพียงแรงเฉื่อยทางวัฒนธรรมจากอดีต และอาศัยศาสนาไว้ปลอบใจชั่วครู่ชั่ว

ถ้าพูดกันอย่าง
ตรงไปตรงมาแล้ว
คนรุ่นพ่อแม่ของเรา
ไม่ว่าบราเวส
หรือพระสงฆ์ส่วนมาก
ไม่ได้เชื่อในศาสนาธรรม
อย่างจริงจังไม่
ทากันถือ
ในลักษณะที่เป็นเพียง
แรงเฉื่อย
ทางวัฒนธรรม
จากอดีต
และอาศัยศาสนา
ไว้ปล่อยปละชั่วครู่ชั่วยาม

ยาม และหรือใช้เป็นหน้ากากปิดบังอาการอัน
หน้าไหว้หลังหลอก และความเห็นแก่ตัวอันเป็น
ตัวตนที่แท้จริงไว้เท่านั้น ไม่ว่าจะดูในแง่การให้
นิยามกับความหมายสูงสุดของชีวิตหรือในแง่จริย-
ธรรมที่ปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์

ทั้งนี้มิได้หมายความว่าพระสงฆ์ที่เป็นสุปฏิ-
บันโน ชื่อตรงต่อพระธรรมวินัย ใฝ่ใจสู่โลกุตตระ
นั้นจะไม่มี แม้พระหนุ่ม ๆ ที่มุ่งมรรคผลก็ยังมีอยู่
แต่ท่านเหล่านี้ซึ่งเป็นจำนวนน้อยอยู่แล้ว หาก
เท่าทันระบบทุนนิยมที่ไร้จริยธรรมไม่ คำสอน
ของท่านจึงมิได้มีอิทธิพลต่อสังคมอย่างจริงจัง
ในอันที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทาง
สร้างสรรค์ แม้หลายท่านจะเป็นที่รู้จักของมหา-
ชนอย่างกว้างขวาง

ในการประชุมสัมมนาครั้งหนึ่งที่ข้าพเจ้าได้
เข้าร่วมด้วย ผู้ร่วมอภิปรายท่านหนึ่งทำว่า
ศาสนาพุทธไม่เห็นมีประโยชน์ในการนำให้สังคม
ดีขึ้น โดยยกตัวอย่างแพทย์หลายคนที่โรง
พยาบาลแห่งหนึ่ง ถือศีลกินเจอย่างเคร่งครัด พูก
ก็ไม่นอน บำเพ็ญสมาธิภาวนาประจำด้วย แต่โรง
พยาบาลแห่งนั้นก็ยังเป็นดังโรงฆ่าสัตว์ คนรวย
คนจนได้รับบริการแตกต่างกันลิบลับ รวมทั้ง
ระบบอภิสิทธิ์ต่าง ๆ แม้คนไข้ที่เข้ารับการรักษาก็
มีโอกาสนายไม่ถึง ๑๐ เปอร์เซ็นต์ นี่เป็น
ตัวอย่างของพุทธศาสนิกที่ตีแบบโบราณ ที่ไม่เข้า
ใจถึงปัญหาทางจริยธรรมของโลกปัจจุบัน แม้จะ

ดูท่าจริงจังต่อศาสนธรรมก็ตาม คนหนุ่มสาวจำนวนหนึ่งที่หันมาสนใจพุทธศาสนาก็น่าจะเป็นแบบนี้ ครั้งหนึ่งผู้ซึ่งเคยเป็นสมาชิกของชุมนุมพุทธคนหนึ่ง กล่าวอย่างภาคภูมิใจในที่ประชุมถึงการใช้ชีวิตของตนเองว่า เวลาเห็นคนแก่ข้ามถนนตนจะเข้าไปช่วยจูงเสมอ และตอนเช้าก็ทำวัตรสวดมนต์บนรถเมล์เป็นประจำขณะเดินทางไปทำงานที่ธนาคารแห่งหนึ่ง แน่ละ ความเมตตากรุณาและการสวดมนต์เป็นของดีอย่างไม่ต้องสงสัย แต่เธอเคยถามตนเองอย่างจริงจังหรือไม่ว่า ธนาคารที่เธอทำงานอยู่นั้น มันมีระบบการที่เอารัดเอาเปรียบชาวบ้านอย่างไร

สภาพการนับถือพุทธศาสนาดังกล่าวมานี้เอง ที่ทำให้คนรุ่นใหม่ตั้งคำถามต่อศาสนาพุทธมากขึ้นทุกที และพากันหันหลังให้เป็นจำนวนมาก ยิ่งหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ วรรณกรรมฝ่ายสังคมนิยมที่เคยอยู่ใต้ดิน ได้มีโอกาสแพร่สะพัดอย่างกว้างขวางพร้อม ๆ กับงานจัดตั้งของ พคท.ในเมือง จึงทำให้คนหนุ่มสาวจำนวนมากหันไปสมานศาสนาสังคมนิยม เพราะลัทธินี้ได้ให้คำตอบต่อปัญหาทางจริยธรรมใหม่ ๆ เกี่ยวกับความอยู่ดีธรรมทางสังคมอย่างน่ารับฟังมิใช่น้อย ขณะที่ฝ่ายพุทธขาดคนทำงานทางด้านนี้อย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม หนุ่มสาวและปัญญาชนอีกหยิบมือหนึ่งทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิต ที่ไม่มีปัญญาพอที่จะมีดวงตาเห็นธรรมตามลัทธิวัตถุนิยมวิภาษได้ จึงหันมาศึกษาพุทธศาสนาอย่างจริงจัง และได้ข้อสรุปประการหนึ่งว่า ศาสนธรรมและจริยธรรมแบบพุทธในอนาคตนั้น จะต้องแตกต่างจากที่คนรุ่นพ่อแม่เคยถือมาทั้งทางรูปแบบและเนื้อหา

โลกทัศน์และชีวทัศน์ของคนรุ่นพ่อแม่เรา ซึ่งเป็นสินค้าขาเข้าที่สั่งมาจากตะวันตกจนทำให้ปัญญาชนเกือบทั้งหมดตกอยู่ภายใต้อาณานิคมทางปัญญาของฝรั่ง ตั้งแต่ปลายรัชกาลที่ ๕ ตราบจนทุกวันนี้ นั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการส่งเสริมอัตตาของมนุษย์อย่างไม่มีที่สิ้นสุด นี่ย่อมตรงกันข้ามกับพื้นฐานความเชื่อในหลักอนัตตาของพุทธศาสนิก

ตามคติของอารยธรรมวัตถุนิยมตะวันตกนั้น เป้าหมายสูงสุดของชีวิตปัจเจกบุคคลคือการแสวงหาความสุข ด้วยการวิ่งไล่ตามสนองความต้องการทุกชนิด ไม่ว่าความต้องการนั้นจะมีแรงดลใจมาจากตัณหามานะหิริหรือไม่ก็ตาม ผลทาง

หลักอีกกับป้าายต
คือการมอง
ปรากฏการณ์ทั้งหมด
ของสากลจักรวาลว่า
เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน
เป็นเหตุปัจจัย
ของกันและกัน
ไม่มีอะไรอยู่โดด ๆ
โดยตัวของมันเอง
แม้แต่สิ่งที่เรียกกันว่า
ตัวเรานั้น
ก็เป็นเพียง
การรวมตัวกัน
ของธาตุต่าง ๆ
ชั่วคราวเท่านั้นเอง

สังคมที่ปรากฏขึ้นก็คือ ผู้คนส่วนหนึ่งภายใต้ระบบนี้ใช้ชีวิตอย่างฟุ่มเฟือย กินทิ้งกินขว้าง โดยเวลาส่วนใหญ่หมดไปกับการสะสมและแสวงหาส่วนเกินจำเป็น ซึ่งเป็นผลิตผลจากแรงงานส่วนเกินของคนอื่น โดยที่ตนเองก็หาความสุขที่แท้จริงไม่ได้ ขณะที่มนุษย์อีกจำนวนมากดำรงอยู่อย่างยากจน จนไม่มีแม้แต่ปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตอยู่

ในสังคมเช่นนี้ ผู้คนจะเห็นเพื่อนมนุษย์เป็นคู่แข่งกัน การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นถือเป็นคุณธรรมดังที่อัลดัส ฮักซเลย์ได้วิเคราะห์ไว้ว่า "...ภายใต้โครงสร้างสังคมที่เป็นอยู่ หลักจริยธรรมทั่วไปของสังคม ไม่ได้ประณามความทะเยอทะยานเพื่ออำนาจ หรือการตะเกียกตะกายเพื่อจะมีฐานะเหนือผู้อื่นทางสังคม เด็กยุโรปและอเมริกันได้รับการเลี้ยงดูอบรมให้ยกย่องนักไต่เต้าทางสังคมและบูชาความสำเร็จของคนพวกนี้ โดยให้รู้สึกอิจฉาคนรวยและมีชื่อเสียง ขณะเดียวกันก็เคารพสยบยอมพวกนี้ด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความชั่วร้ายแฝงแฝดซ่อนอยู่ก็คือความทะเยอทะยานและการสยบยอม ได้รับการนับถือว่าเป็นความดี..."^๒

และจากอรรถาของปัจเจกบุคคล จึงขยายเป็นอรรถาร่วมของสังคม คนผิวเดียวกับฉันประเทศของฉัน ชนชั้นของฉัน ต้องดีกว่าวิเศษกว่ามีอำนาจยิ่งใหญ่กว่าของแก โดยมีการเตรียมล้างสมองอนุชนไว้ล่วงหน้า ให้แข่งกันเรียน แข่งกัน

เล่น ฉันต้องเก่งกว่าแก ห้องเรียนของฉัน โรงเรียนของฉัน สีของฉันต้องดีกว่าของแก ก็หาทุกชนิดที่มาจากตะวันตกก็คือเครื่องกระตุ้นความเป็นสัตว์ป่าในตัวมนุษย์ให้ฮองกามขึ้นนั่นเอง “...ขอให้เรามาดูความบ้าขาดินิยมของประชาชนที่ดูกีฬาโอลิมปิกในปัจจุบัน ซึ่งอ้างว่าจัดขึ้นเพื่อสันติภาพ ความจริงแล้วความนิยมชมชื่นกีฬาโอลิมปิก ในตัวมันเองก็เป็นสัญลักษณ์ของการแสดงออกซึ่งความบ้าเถื่อนอนารยะแบบตะวันตก จะเห็นได้จากการเทิดทูนวีรบุรุษของชาวอนารยะ อันได้แก่คนที่ชนะคือคนที่แข็งแรงที่สุด คนที่รักษาผลประโยชน์ของตนได้ดีที่สุด...”^๓ ผลที่เกิดขึ้นจากการบูชาลัทธิอัตนิยมเช่นนี้ก็คือ การขยายตัวของระบบทุนนิยมจนเป็นจักรวรรดินิยมทั้งเก่าและใหม่ การต่อสู้ของชนชั้น การเหยียดผิว อาชญากรรม ยาเสพติด ตลอดจนสงครามอันไม่สิ้นสุดดังที่เห็นกันอยู่

จากลัทธิอัตนิยมที่ถือเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางของจักรวาล จึงนำไปสู่ทัศนคติต่อธรรมชาติอย่างอหังการ คือต้องการเอาชนะ ต้องการเป็นนายเหนือธรรมชาติ โดยพัฒนาวิทยาศาสตร์และประยุกต์วิทยาขึ้นมา เป็นเครื่องขยายอำนาจของมนุษย์ ทำการล้างผลาญทรัพยากรของโลก จนเกิดความเสียดุลทางธรรมชาติอย่างร้ายแรง ถึงขนาดจะนำหายนภัยมาสู่เผ่าพันธุ์มนุษย์ทั้งหมดได้ในไม่ช้า หากไม่มีการแก้ไขอย่างจริงจัง โดยไม่มีการคำนึงถึงอนุชนรุ่นหลังและเพื่อนมนุษย์ในแถบอื่นของโลกว่า จะมีโอกาสได้ใช้ทรัพยากรอันมีอยู่อย่างจำกัดในโลกนี้ด้วยหรือไม่

หลักอนัตตาหรืออิทัปปัจจยตา อันเป็นแกนกลางของพระพุทธศาสนานั้น ย่อมทำให้ทัศนะของเราต่อตนเอง ต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคม และต่อธรรมชาติ แตกต่างออกไปอย่างสิ้นเชิงจากที่กล่าวมานี้ และนั่นย่อมหมายความว่าสังคมที่พึงปรารถนาของชาวพุทธย่อมต่างออกไปด้วย

หลักอิทัปปัจจยตาคือการมองปรากฏการณ์ทั้งหมดของสากลจักรวาลว่าเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันเป็นเหตุปัจจัยของกันและกัน ไม่มีอะไรอยู่โดด ๆ โดยตัวของมันเอง แม้แต่สิ่งที่เรียกกันว่าตัวเรานั้น ก็เป็นเพียงการรวมตัวกันของธาตุต่าง ๆ ชั่วคราวเท่านั้นเอง

คุณค่าที่แท้จริง
ของเสียผ้า
อาภรณ์
บ้านเรือน
และยารักษาโรคก็คือ
การทำให้ชีวิต
ดำเนินอยู่ได้
เพื่อจะได้สร้างสม
คุณความดี
เพื่อที่จะเอาชนะ
ความทุกข์
ตามพระอริยบรรณ
เก้าขั้น
มิใช่เพื่ออวดกับ
ประชันกับ
อย่างฟุ่มเฟือย

ชาวพุทธมองชีวิตว่าเป็นปรากฏการณ์ของความทุกข์ ซึ่งมีได้สิ้นสุดลงเพียงภพชาตินี้เท่านั้น ความสุขอันเกิดจากกามคุณ ๕ อันเป็นยอดปรารถนาของคนสมัยนี้นั้นเป็นเพียงมายา ที่มีคุณค่าเพียงน้อยนิดเท่านั้น จุดมุ่งหมายอันสำคัญที่สุดของชีวิตก็คือการเอาชนะความทุกข์อย่างสิ้นเชิง ทั้งทุกข์ของปัจเจกบุคคลและทุกข์ของสังคม บุคคลในอุดมคติของชาวพุทธ ก็คือผู้ที่รับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่นด้วยความปล่อยวาง เป็นทั้งคนดีและคนที่มีความสุขในขณะเดียวกัน

อริยสัจจ์ที่สอง ซึ่งไปที่สาเหตุของความทุกข์ว่ามีต้นตอมาแต่ตัณหา คือความทะยานอยากในสิ่งที่ไม่ใช่ความจำเป็นจริง ๆ ของชีวิตตามสภาวะวิสัย การวิ่งตามสนองตัณหาจึงทำให้เราตีตัวหนีจากเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต ทำให้ชีวิตขาดเอกภาพ รู้สึกแปลกหน้ากับตนเอง กับเพื่อนมนุษย์กับธรรมชาติ สังคมที่ดีจึงไม่ใช่สังคมที่คอยกระตุ้นกิเลสตัณหาของมนุษย์ดังเช่นสังคมทุนนิยมอย่างแน่นอน ชาวพุทธจะไม่มองเพื่อนมนุษย์ว่าเป็นคู่แข่งที่ต้องเอาชนะ หากจะมองในฐานะ “เพื่อนร่วมทุกข์” ที่ประสบชะตากรรมเช่นเดียวกับเรา ไม่ว่าจะเป็นชาติชั้นวรรณะใด ผิสีหรือเผ่าพันธุ์ไหนก็ตาม ฉะนั้นคนเราจึงควรอยู่กันด้วยความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน มิใช่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้น แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน อมนุษย์ เทวดาอารักษ์ทั้งหลายก็ถือ

เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ด้วย

มนุษย์เรานั้นเป็นเพียงปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง ในหลาย ๆ อย่างอันนับไม่ถ้วนของสากลจักรวาล ฉะนั้น นอกจากจะเห็นสรรพสัตว์เป็นเพื่อนทุกข์แล้ว ท่าทีของมนุษย์ต่อธรรมชาติแวดล้อมย่อมมิใช่การเอาชนะเป็นนายเหนือธรรมชาติ หากเป็นการอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยกันและกัน อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ เบียดเบียนธรรมชาติให้น้อยที่สุดในการนำมาใช้เป็นปัจจัย ๔ ชั้นพื้นฐานของชีวิต เท่านั้น คุณค่าที่แท้จริงของเสื้อผ้า อาหาร บ้านเรือนและยารักษาโรคก็คือ การทำให้ชีวิตดำเนินอยู่ได้ เพื่อจะได้สร้างสมคุณความดี เพื่อที่จะเอาชนะความทุกข์ตามพระอริยมรรคเท่านั้น มิใช่เพื่ออวดกันประชันกันอย่างฟุ่มเฟือย ฉะนั้น ระบบที่ทำให้คนใช้เวลา พลังงาน และทรัพยากรส่วนใหญ่ไปในการผลิต และแสวงหาวัสดุมาสนองตัณหาอย่างไม่สิ้นสุดนั้น นอกจากจะเป็นระบบที่ไร้จริยธรรมแล้ว ยังเป็นการกระทำที่โง่เขลาอย่างน่าสงสารอีกด้วย เพราะเป็นการเอาสิ่งที่มีค่าต่ำสุด มาเกิดไว้อย่างสูงสุด

การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และขบวนการผลิตทั้งหมด เราจะถือหลักจริยธรรมอย่างเก่า ๆ ไม่ได้อีกต่อไป หากจะต้องคำนึงถึงเพื่อนมนุษย์ส่วนอื่น ๆ ของโลก และจะต้องคำนึงถึงอนุชนรุ่นถัดไปที่จะมาเกิดในภายหลังกด้วย

สังคมที่ดีของชาวพุทธนั้นคือสังคมที่ "...แต่ละคนเคารพในศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ มีน้ำใจไมตรีต่อกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน จะทำเช่นนี้ได้ก็ต่อเมื่อต่างมีชีวิตความเป็นอยู่ง่าย ๆ ไม่สะสมวัตถุเงินทองจนเป็นภาระ ไม่เอารัดเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ตลอดจนธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มนุษย์แต่ละคนประยุกต์ศักยภาพในตนมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างที่สุดแก่การรับใช้เพื่อนมนุษย์ แก่การสร้างสรรค์ความดี อย่างงดงามเพื่อความสัจย์จริง เป้าหมายของชีวิตย่อมเป็นไปเพื่อสละละเว้น เพื่อความเบา เพื่อความหลุดพ้นอย่างเป็นอิสระเสรี ...อนาคตที่วิเศษสุดคือไม่มีรัฐบาล หรือมีรัฐบาลที่อ่อนอำนาจที่สุด ให้มนุษย์รวมกันเป็นหน่วยเป็นตำบล เป็นหมู่บ้าน ปกครองกันอย่างใกล้ชิดธรรมชาติ เอื้ออาทรต่อกันและกันใช้ประยุกต์วิทยาอย่างง่าย ๆ ..." ๔

อุดมคติสำหรับคนรุ่นใหม่

ฉะนั้น สังคมที่คนรุ่นพ่อแม่เราถือว่าเป็นแบบอย่างแห่งความสำเร็จ เช่น สหรัฐอเมริกาและยุโรปนั้น เมื่อมองจากแง่ของพุทธแล้ว ย่อมเป็นสังคมที่ด้อยพัฒนาทั้งทางด้านวัฒนธรรม จริยธรรม และศาสนธรรม ค่ายสังคมนิยมจะก้าวหน้าอยู่บ้างทางด้านการแบ่งปันโภคทรัพย์ แต่เนื่องจากขาดมาตรการทางอภิ-ปรัชญาที่ดีพอ พอไปถึงจุดหนึ่งจึงไม่พ้นที่จะกลายธาตุเป็นทุนนิยมไป และความคิดในเรื่องเผด็จการชนชั้นกรรมาชีพนั้น ก็เป็นความบกพร่องของมาร์กซ์ที่เข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ไม่ดีพออีกด้วย

ด้วยเหตุนี้ การคิดถึงสังคมไทยในอนาคต แทนที่เราจะมองไปยังสหรัฐหรือจีนเป็นแม่แบบ เราลองหันกลับมาศึกษาโครงสร้างหมู่บ้านของไทยเราแต่เก่าก่อนเป็นหลัก โดยไม่เอาแว่นสีของซ้ายและขวามาจับ จะไม่เป็นการดีกว่าหรือ แม้จะเป็นไปไม่ได้ที่เราจะหันเวลากลับไปสู่อดีต และสังคมในอดีตก็ไม่ใช่จะไม่มีจุดอ่อนเสียเลย แต่ถ้าเราศึกษาจนจับแก่นวิถีชีวิตของไทยซึ่งมีพุทธศาสนาเป็นแกนกลางได้ โดยรู้เท่าทันสภาพความเป็นจริงของปัจจุบัน จากการศึกษาบทเรียนทั้งในและนอกประเทศอย่างจริงจัง ทั้งจากซ้ายและขวา เราย่อมน่าจะสามารรถสังเคราะห์ให้เกิดธรรมมิกสังคมนิยมอย่างใหม่ ที่เหมาะสมกับความเป็นไทยอันสืบมาแต่อดีต และสมจริงกับสภาพการณ์ของปัจจุบัน เพื่อถ่างทางไปสู่อนาคตที่ดีกว่าได้

ที่กล่าวมานี้ จะเป็นเพียงความเพ้อฝันหรือไม่ย่อมไม่มีใครตอบได้ง่าย ๆ แต่ที่แน่นอนหนึ่งก็คือ บัดนี้เราต่างก็ตระหนักกันมากขึ้นแล้วว่า ไม่มีคำตอบง่าย ๆ ที่จะเป็นสูตรสำเร็จสำหรับการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคม ในทางทฤษฎีย่อมมีเรื่องที่เราจะต้องทำงานทางความคิดกันอีกมาก ระบบเศรษฐกิจ ระบบการเมือง การศึกษา การบันเทิง การทำงาน ประยุกต์วิทยา ฯลฯ เหล่านี้จะออกมาในรูปแบบไหน เมื่อมองทัศนะของพุทธจะต่างหรือเหมือนกับสังคมนิยมของตะวันตกอย่างไร วิธีการไปสู่เป้าหมายเล่า อหิงสาจะมีประสิทธิภาพจริงละหรือ บางคนอาจจะถามว่าก็พุทธบริษัทตั้งมาสองพันกว่าปีแล้ว ยังไม่เห็นสร้างสรรค์บนพื้นพิภพได้เลย แล้วคนที่อ้างตัวเป็นพุทธแท้ันนั้นก็ไม่มีก็คนที่เอาจริงเอาจังเลย ในขณะที่สังคมแบ่งออกเป็นสองฝักสองฝ่ายอย่างที่เป็นอยู่นี้ ตัวเองจะไปยืนตรงจุดไหน

ระหว่างการเปลี่ยนคนกับเปลี่ยนระบบแล้วจะเริ่มกันตรงไหนก่อน เหล่านี้คือปัญหา
หนัก ๆ ที่คนรุ่นใหม่จะต้องทำการบ้านกันอย่างจริงจัง ผู้ที่คิดว่าตนได้คำตอบแล้ว
ก็ย่อมต้องถามตนเองอยู่เสมอว่า คำตอบนั้นเรามีไว้หลอกตนเองเท่านั้นหรือไม่
ในปาฐกถาคราวนี้ นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ข้าพเจ้าจะตั้งข้อสังเกตบางประการ
เกี่ยวกับวิธีการที่จะไปสู่เป้าหมาย และจะเน้นหนักที่ปัญหาระหว่างคนกับระบบอัน
เป็นที่มาของปาฐกถาครั้งนี้

พุทธวิธีกับอำนาจรัฐ

มองในแง่ของวิธีการแล้ว เท่าที่ผ่านมาในขบวนการของคนหนุ่มสาว สมมติ-
ฐานอันหนึ่งที่ขาดการตรวจสอบวิพากษ์วิจารณ์ก็คือความเชื่อที่ว่า อำนาจอรัฐจะ
เป็นยาวิเศษขนาดเดียวที่แก้ปัญหของสังคมมนุษย์ได้ทุกอย่าง นี่จะเป็นความ
ทะเยอทะยานของมนุษย์ ที่จะหาสาเหตุหนึ่งเดียวสำหรับความเจ็บป่วยอันหลากหลาย
ของสังคม การมองเช่นนี้ย่อมเป็นการหาข้อสรุปที่ง่ายเกินไป สังคมมนุษย์
ซับซ้อนกว่านั้นมากนัก ความจริงสภาพการของปัญหาอันหนึ่ง ซึ่งย่อมเกิดมาจาก
เหตุปัจจัยหลายอย่าง การแก้ไขย่อมต้องทำหลาย ๆ ทางพร้อม ๆ กันไป

มีผู้ที่เชื่อว่าตนเองหัวก้าวหน้าบางคน วิเคราะห์ขบวนการทางศาสนาที่ยึด
หลักอหิงสาว่า จะไม่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างแท้จริง หากคำ
วิจารณ์นี้มาจากความจริงใจมิใช่เป็นข้ออ้างเพื่อสถานะทางสังคมแล้วละก็ ข้าพเจ้า
เห็นจะต้องย้อนถามว่าผู้ที่คิดเช่นนั้นได้ศึกษาบทเรียนจากรัสเซีย จีน คิวบา เวียดนาม
ตลอดจนกัมพูชาน้อยเกินไปหรือไม่ แม้กระทั่งประเทศสังคมนิยมที่ได้อำนาจรัฐมา
โดยสันติวิธีอย่างแทนซาเนีย ก็ให้บทเรียนด้านลบของการพยายามก้าวไปสู่สังคม
นิยม โดยอาศัยอำนาจรัฐเป็นด้านหลักเพียงอย่างเดียวไว้น้อย

ในอดีตที่ผ่านมา ยุคสมัยที่พุทธศาสนามีคุณประโยชน์อย่างกว้างขวางต่อ
สังคมก็คือ สมัยที่สังคมนั้น ๆ ประกอบด้วยชนชั้นนำที่เป็นสัมมาทิฐิ โดยผู้ปกครอง
ตั้งอยู่ในธรรม จากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาในสังคมไทย พระสงฆ์ไม่เคยมีบทบาท

แต่ข้อสำคัญ
รัฐจะต้องไม่ผูกขาด
ความชอบธรรม
ในการรับผิดชอบ
ต่อสังคม
ในทุก ๆ ประการ
ไว้ที่ศูนย์กลางเท่านั้น
ทุก ๆ อย่าง
ก็ขึ้นกับการ
นอกกรอบของรัฐ
เคลื่อนไหวอย่างอิสระ
และสามารถตรวจสอบ
อำนาจของรัฐได้ด้วย

ทางการเมืองหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับอำนาจทางการเมืองโดยตรงเลย และในแง่ของหลักการก็ควรเป็นเช่นนั้น เพราะพระสงฆ์มีหน้าที่ที่สำคัญกว่า อันจะเป็นคุณอย่างยิ่งต่อสังคมมนุษย์ที่จะต้องทำอยู่แล้ว พระสงฆ์นั้นจะรักษาตนให้พ้นความมัวหมองได้ ย่อมต้องวางตนให้ห่างจากอำนาจเงินและอำนาจทางการเมืองให้มากที่สุด มิฉะนั้นท่านจะไม่สามารถทำหน้าที่อย่างสมณะได้อย่างสมศักดิ์ศรีเลย เพราะหากท่านคลุกคลีกับเงินและอำนาจ พลังชีวิตที่ท่านเหนือกว่าทุกหัตถ์อันเนื่องมาจากการงดเว้นเมถุนธรรม จะกลายเป็นพลังแห่งกิเลสตัณหาทะเยอทะยานที่น่ากลัวไปทันที นอกเสียจากท่านที่เป็นพระอริยเจ้าเท่านั้น

เมื่อยามที่สังคมเกิดความเดือดร้อนระส่ำระส่าย สังคมมักจะไม่ว่าคนบุคคลที่จะขึ้นอาสาเข้ามาอยู่กับสถานการณ์และสถาปนาอำนาจรัฐขึ้นมาใหม่ ประวัติศาสตร์การล่มสลายของสังคมหนึ่งมักจะติดตามมาด้วยประวัติของวีรบุรุษคนใหม่หรือกลุ่มใหม่เสมอ แต่ในยุคแห่งวิกฤติเช่นนั้น สิ่งที่ขาดแคลนเสมอคือ บุคคลผู้จะกอบกู้และเป็นหลักชัยให้แก่สังคมในทางจริยธรรมและศาสนธรรม ในยามวิกฤติเช่นนี้ ศาสนจักรเองก็มักจะเกิดสัทธิธรรมปฏิรูปเลอะเทอะเปื้อนเปื้อน และวอดวายฉิบหายไปพร้อมกับสังคมเก่า และเพราะขาดศาสนิกที่ยืนหยัดอย่างมั่นคงกล้าหาญในทางจริยธรรมและศาสนธรรมหรือไม่ใช่ ที่ทำให้การปฏิวัติ

ที่ยิ่งใหญ่หลายครั้งในประวัติศาสตร์ กลับกลายเป็นความพ่ายแพ้ของประชาชน

จากประสบการณ์ของประเทศสังคมนิยมทั้งหลาย ในรอบครึ่งศตวรรษมานี้ น่าจะเป็นบทเรียนให้คนรุ่นเราถามอย่างจริงจังว่า สังคมในอุดมคติที่มุ่งกระจายอำนาจให้ชาวบ้านปกครองตนเองอย่างฉันทันทีฉันทันทีนั้น โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามีส่วนร่วมตัดสินใจ ในการกำหนดชะตากรรมของสังคมให้มากที่สุดนั้น เราจะสามารถเข้าใกล้อุดมคติอันนี้ได้ละหรือ ด้วยการรวมอำนาจมาอยู่ที่ศูนย์กลางอย่างสิ้นแหลมในนามของเผด็จการแบบไหนก็ตามแต่ เราบอกว่าบ้านของเราอยู่ทางทิศตะวันออก แต่พอออกเดินเรากลับมุ่งไปทางตะวันตก เราจะพบบ้านของเราได้อย่างไร ในเมื่อเรอื่อกก็ยอมรับว่า การให้ชนชั้นนำจากพรรคหรือรัฐเป็นผู้กำหนด และกระตุ้นในขบวนการพัฒนาสังคมนั้น เป็นความผิดพลาดอย่างยิ่ง เขากล่าวว่า “ในทุกขั้นตอนของการพัฒนา ประชาชนรู้ว่าความต้องการขั้นพื้นฐานของตนคืออะไร ถ้าประชาชนมีที่ดินพอ เขาจะปลูกอาหารของตนเองฉันใด ถ้าเขามีเสรีภาพพอ เขาย่อมจะสามารถตัดสินใจเกี่ยวกับความจำเป็นก่อนหลังในการพัฒนา และพร้อมที่จะทำงานเพื่อเป้าหมายนั้น ๆ ฉะนั้น...”

ระบบการปกครองพรรคเดียวนั้น ไม่จำเป็นต้องมีความเป็นประชาธิปไตยน้อยกว่าระบบที่มีหลายพรรค แต่ข้อสำคัญ รัฐจะต้องไม่ผูกขาดความชอบธรรมในการรับผิดชอบต่อสังคมในทุก ๆ ประการไว้ที่ศูนย์กลางเท่านั้น หากจะต้องให้มีขบวนการนอกระบบของรัฐเคลื่อนไหวอย่างอิสระ และสามารถตรวจสอบอำนาจของรัฐได้ด้วย ในความเป็นจริง หากผู้ปกครองรัฐนั้นจริงจังต่ออุดมคติที่จะให้ประชาชนเป็นตัวของตัวเอง เพื่อที่รัฐจะมีการปกครองที่น้อยที่สุดนั้น ย่อมจะต้องเห็นความสำคัญของพลังที่สามเสียอีก

ในยุคแห่งระบบอรรถราชา และชนชั้นนำเกือบทั้งหมดเป็นมิชฌาติฐิเช่นยุคนี้ พระศาสนากำลังเสื่อมถอยพลั่งอย่างรวดเร็วยิ่งใด ผู้ที่หุ้ไม่หนวตาไม่บอด ย่อมจะต้องตระหนักดีอยู่แล้ว ผู้ที่ประกาศจะมาปฏิวัติมาปลดแอกแล้ว จนถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีทีท่าว่าจะมีความเข้าใจและจริงจังต่อพระพุทธศาสนาเลย นอกจากในแง่ของจิตวิทยามาหาชนเท่านั้น ในสถานการณ์เช่นนี้ คำตอบของพระ

อุบายคติสำหรับคนรุ่นใหม่

ศาสนาในอนาคต น่าจะต้องมองย้อนกลับไปในสมัยพุทธกาล

หลังจากที่ทรงตรัสรู้แล้ว ทั้ง ๆ ที่ทรงมีโอกาสเต็มที่ที่จะได้มาซึ่งอำนาจ หรือ เข้ามามีอิทธิพลทางการเมืองโดยตรง พระองค์กลับตั้งคณะสงฆ์อันเป็นขบวนการ นอกกระบวนขึ้น นี่ย่อมแสดงว่าพระองค์ตระหนักถึงข้อจำกัดของอำนาจอันชอบธรรมทางการเมือง ในฐานะเครื่องมือนำสันติสุขมาสู่สังคมมนุษย์เป็นอย่างดี ความเป็นมนุษย์นั้น มิได้จำกัดอยู่เพียงฐานะของสัตว์เศรษฐกิจหรือสัตว์การเมือง เท่านั้น การมองมนุษย์ในฐานะที่สามารถเข้าถึงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินมนุษย์ในฐานะอื่นทั้งหมดนี้ ย่อมชี้ถึงความสำคัญของ ขบวนการทางศาสนาอันเป็นไปเพื่อประโยชน์ทั้งสามมิติ คือ ทิฐฐธัมมิกัตถะ สัมป-รายิกัตถะ และปรมาตถ์อย่าง เป็นเอกภาพกัน โดยเคลื่อนไหวแบบสนิทกับมหาชน คนสามัญระดับล่างของสังคมอย่างเป็นอิสระจากอำนาจทางการเมือง แม้สมัยพุทธกาลพระศาสนาจะไม่มีอิทธิพลกว้างขวางดังสมัยพระเจ้าอโศก ก็ย่อมเป็นข้อจำกัด ที่จำเป็นอยู่เอง

ฉะนั้น ไม่ว่ารัฐในปัจจุบันและอนาคตจะมีทัศนะและท่าทีอย่างไร ภารกิจของ พุทธบริษัทรุ่นใหม่ก็คือ การสร้างชุมชนพุทธบริษัทที่แท้จริงเป็นแกนทางจริยธรรม เพื่อทวนกระแสโลกมีจิตาภิวิฤติเท่าที่กำลังความสามารถจะมีอยู่ ไม่ว่าจะมีความ มากน้อยเพียงใด โดยเริ่มจากภายในของแต่ละบุคคล ออกไปสู่ประชาชนระดับล่าง ของสังคมที่ลำบากยากจน ทำการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันอย่างรู้เท่าทันปัญหา ทางจริยธรรมใหม่ ๆ อันเกิดจากระบบทุนนิยมและจักรพรรดินิยมอย่างใหม่ ทั้ง ชายและขวา ทั้งนี้เราจะต้องไม่ลืมว่า การที่พระพุทธองค์นำระบบกรรมสิทธิ์ร่วม และหลักแห่งความเสมอภาคเข้ามาใช้ในสังคมใหม่ (คณะสงฆ์) นั้น ท่านไม่ทรง ยอมประนีประนอมกับการถือชั้นวรรณะของสังคมเดิมเลย

ปัจจุบัน นักอุคตมคติที่ไม่ได้มีความเชื่อในอภิปรายญาแบบพุทธจำนวนไม่น้อย ได้พากันเห็นความสำคัญของการสร้างพลังที่สามขึ้นในสังคม เช่นพวกอนาธิปไตย อินดู อย่างขบวนการคานธีและชัยประกาศในอินเดีย พวกอนาธิปไตยฮิงสาใน ตะวันตก พวกซ้ายใหม่ ตลอดจนขบวนการสันติวิธีอื่น ๆ ต่างมุ่งเน้นการเคลื่อนไหว

ท้าวบากับการริบชีสสังคม

ไหวตรงไปสู่การร่วมกับประชาชนชั้นรากฐานของสังคม สร้างความเข้มแข็งในระดับท้องถิ่นขึ้น เพื่อการพึ่งตัวเองทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและวัฒนธรรม โดยไม่เดินทางอ้อมไปสู่การขึ้นไปมีอำนาจหรือยึดอำนาจรัฐเสียก่อน หากจะเริ่มต้นจากการกระจายอำนาจ ไม่รวมตัวกันเป็นองค์กรขนาดใหญ่ที่ผูกพันกันด้วยระเบียบวินัยอันเข้มงวด แต่จะทำงานกันเป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยประสานงานและแลกเปลี่ยนแบ่งปันเอื้อเฟื้อต่อกันและกันอย่างเสมอมาเสมอไป ทั้งนี้เพราะอำนาจรัฐสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นชายเก่าหรือขวา ล้วนไม่น่าไว้ใจทั้งสิ้น กิจกรรมเกือบทุกอย่างในชีวิตของประชาชน ดูจะขึ้นอยู่กับระบบซึ่งควบคุมโดยคนไม่กี่คน ยิ่งขึ้นทุกที นี่เองคือจุดกำเนิดของขบวนการอนาธิปไตยอย่างใหม่ ขบวนการเหล่านี้ย่อมมีบทเรียนที่ชาวพุทธสมัยใหม่ควรศึกษาอยู่ไม่น้อย

นักเปลี่ยนแปลงสังคมที่เชื่อในพลังที่สาม จะเริ่มต้นด้วยการพยายามปฏิบัติธรรมบำเพ็ญบารมีทั้งสิบ เพื่อตัดแปลงวิถีชีวิตของตนเองหรือกลุ่มเล็ก ๆ ของตน ให้หลุดพ้นจากคุณค่าของระบบวัตถุนิยม หรืออีกนัยหนึ่งก็คือการปฏิเสธวิถีชีวิตแบบชนชั้นกลาง อาจจะลงไปเป็นครูตามถิ่นยากไร้ เป็นเกษตรกรสามัญชน เป็นหมอดามบ้านนอก เป็นกรรมกรตามโรงงาน เป็นพระสงฆ์ตามชนบท เป็นนักเขียนเป็นศิลปินไส้แห้ง เป็นต้น ไม่ว่าจะเป็นอะไรหรือทำอะไร จุดมุ่งหมายหลักก็คือการใช้ชีวิตทวนกระแสสังคมที่ไม่ชอบธรรม และเรียนรู้ร่วมมือกับชาวบ้านในการสร้างความเป็นตัวของตัวเอง ให้แก่ชุมชนระดับท้องถิ่นในทุก ๆ ทางทุก ๆ ระดับ เท่าที่เงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ตลอดจนความสามารถของตนและบุคคลละจกอำนาจให้ได้ ในระบบสังคมแบบหนึ่งในช่วงระยะเวลาหนึ่ง งานในลักษณะเช่นนี้อาจดำเนินไปได้ช้า การต่อสู้กับความชั่วร้ายในสังคม เช่นปัญหาหน้าเข้า ปัญหายาเสพติด อาจจะได้ในขอบเขตจำกัด เราก็อาจจะต้องยอมรับสภาวะวิสัยเหล่านี้เพื่อมิให้เกิดการสูญเสียที่ไร้ประโยชน์เมื่อประชาชนยังไม่พร้อม แต่ถ้าหากถึงคราวที่ควรเสียสละอิสรภาพ หรือแม้กระทั่งชีวิตเพื่อพิทักษ์ความชอบธรรมอย่างมีผล ก็ควรทำด้วยความกล้าหาญ ถ้าหากถึงจุดที่สังคมกว้างเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง งานเช่นนี้ก็อาจจะดำเนินไปได้โดยสะดวกขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการ

คนดีมีฝีมือ
ควรออกมาอยู่
นอกกรอบไ้มาก
ออกมาเป็นชาวบ้าน
ร้านตลาดกับไ้มาก
เพื่อศักดิ์ศรี
ของความเป็นสามัญชน
เพื่อความนับใจ
ในตนเองของประชาชน
เพื่อต่อต้าน
กับการยอมจำนนต่อรัฐ
หรือพรรคมากเกินไป

ร่วมมือกับรัฐในเรื่องที่เห็นว่าชอบธรรม แต่ผู้ปฏิบัติงานตามแนวทางนี้จะมีจุดยืนที่แน่นอน ใน การที่จะไม่เข้าไปมีตำแหน่งหน้าที่โดยตรงใน พรรคหรือในระบบราชการ หากภูมิไ้มกับการเป็น ชาวบ้านธรรมดาและมีบทบาทอยู่นอกกรอบ ไม่ ว่าระบบการปกครองจะเป็นเช่นไร คนดีมีฝีมือ ควรออกมาอยู่นอกกรอบให้มาก ออกมาเป็นชาว บ้านร้านตลาดกันให้มาก เพื่อศักดิ์ศรีของความ เป็นสามัญชน เพื่อความมั่นใจในตนเองของ ประชาชน เพื่อต่อต้านกับการยอมจำนนต่อรัฐ หรือพรรคมากเกินไป ข้าพเจ้าเชื่อว่าที่กล่าวมานี้ จะเป็นแนวทางหนึ่ง สำหรับการคิดถึงอนาคต ของพระพุทธศาสนา ที่จะเริ่มต้นไ้มจากความ เป็นจริงของปัจจุบัน

ความเจ็บปวดที่เราต้องเผชิญ

พวกเราที่เคยเลือกอย่างจริงจังมาแล้ว ย่อมจะรู้วาระระบบสังคมที่เป็นอยู่มีอำนาจเพียงใด ในการทำลายเสรีภาพส่วนบุคคล ผู้ที่ต้องการ แสวงหาคุณความดีที่แท้จริง จะถูกกดดันจาก สังคมรอบด้าน ประยุคดีวิทยาศาสตร์ใหม่ทำให้ ระบบราชการและสถาบันที่ทรงอำนาจ สามารถ ควบคุมความรู้สึกรู้สึกนึกคิดตลอดจนรสนิยมของคน ส่วนมากในสังคมยิ่งขึ้นทุกที การที่จะรักษาความ เป็นตัวของตัวเองอยู่ได้ เพื่อประกอบชีวิตไว้ใน

ภาวนากับการรับใช้สังคม

ครรลองของอุดมคติ ชาวพุทธรุ่นใหม่อาจจะต้องเป็นคนหัวแข็งหัวดื้อ แต่ไม่ได้หมายความว่าเราจะต้องเป็นคนแข็งกระด้าง หรือก้าวร้าวต่อคนอื่น เราอาจจะเป็นคนหัวรุนแรงที่สุภาพอ่อนโยน อาศัยความกรุณาเป็นแรงดลใจในการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมไปพร้อม ๆ กัน ทั้งเราจะต้องตระหนักว่า การปฏิเสธสรณะจอมปลอมของคนรุ่นพ่อแม่ การที่เราตั้งข้อสงสัยต่อจริยธรรมของคนรุ่นก่อน ไม่ได้หมายความว่าเราเป็นชนรุ่นนอกตมัญญูลบลหู่คุณท่าน ในทางตรงกันข้าม เราเห็นเป็นหน้าที่ที่จะต้องโต้แย้งถกเถียงกับคนรุ่นพ่อแม่ของเราด้วยสติปัญญา เพราะเราอาจจะกลายเป็นฝ่ายที่มีความเห็นถูกก็ได้ และในกรณีนั้น ย่อมเป็นหน้าที่ที่เราจะต้องให้การศึกษาแก่พ่อแม่ให้เกิดสัมมาทิฐิด้วย นี่เป็นการตอบแทนคุณอย่างสูงสุดตามคติทางพุทธศาสนาการเป็นคนหนุ่มสาวย่อมมีภาวะและเงื่อนไขหลายอย่าง ที่เอื้อต่อการแสวงหาคำตอบอย่างใหม่ มีความกล้าหาญที่จะผจญภัยทางความคิด และหลายคนพร้อมที่จะใช้ชีวิตตามทัศนะใหม่ที่ตนค้นพบ และพวกเราหลายคนก็เสียสละแม้กระทั่งชีวิตไปแล้ว

ข้าพเจ้าเคยมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมมาบ้าง โดยเฉพาะในช่วง ๓-๔ ปีหลังจากโคมล คิมทองสิ้นชีวิต จากนั้นก็ได้มีโอกาสมาศึกษาและปฏิบัติสมาธิภาวนาอีกระยะหนึ่ง ทำให้เห็นว่าสมาธิภาวนากับการเปลี่ยนแปลงสังคมนั้นสามารถเกื้อกูลกันประสานเข้าหากันและกันได้ ต่อไปนี้ต้องการจะแสดงให้เห็นว่า เรื่องที่ดูห่างไกลทั้งสองนี้จะประสานกันได้อย่างไร ซึ่งอาจเป็นความพยายามที่เกินตัวก็ได้ ข้าพเจ้าไม่ใช่ผู้รู้ทางวิทยาการแห่งการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างแน่นอน และก็ไม่ใช่ผู้คงแก่เรียนในทางพุทธศาสนาอีกด้วย ฉะนั้นขอให้ท่านทั้งหลายถือว่า ครั้งนี้เป็นเพียงการแบ่งปันความรู้สึกนึกคิดของนักแสวงหาคคนหนึ่งก็แล้วกัน

ธรรมดานักทำงานเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้น จะต้องประสบกับความขัดแย้ง ๓ ด้านด้วยกันเสมอคือ *ประการแรก* เนื่องจากวิถีชีวิตทวนกระแสค่านิยมของสังคมที่เป็นอยู่ จึงต้องเกิดความขัดแย้งกับคนรอบข้างตั้งแต่ในครอบครัว ในชั้นเรียน เป็นต้นไป ซึ่งเป็นภาระทางใจที่หนักหน่วงไม่น้อย แต่เกือบทุกคนยังต้องเผชิญกับความขัดแย้ง *ประการที่สอง* คือ ความขัดแย้งกับเพื่อนร่วม

ชาวพุทธรุ่นใหม่
 อาจจะเป็นคน
 หัวแข็งหัวดื้อ
 แต่ไม่ได้หมายความว่า
 เราจะต้องเป็นคน
 แข็งกระด้าง
 หรือก้าวร้าวต่อคนอื่น
 เราอาจจะเป็นคน
 หัวรุนแรง
 ที่สุภาพอ่อนโยน
 อาศัยความกรุณา
 เป็นแรงดลใจในการ
 เปลี่ยนแปลงตนเองและ
 สังคมไปพร้อม ๆ กับ
 ...เราเห็นเป็นหน้าที่
 ที่จะต้องได้แย่งตกเตียง
 กับคนรุ่นพ่อแม่ของเรา
 ด้วยสติปัญญา

อุดมการณ์ที่ทำงานด้วยกัน ตั้งแต่เรื่องความคิดเห็นที่ต่างกัน จนถึงปัญหาการชิงดีชิงเด่นกันเอง และประการที่สาม ทุกคนจะต้องเผชิญหน้าความขัดแย้งกับตนเอง คือระหว่างตัวเราที่เป็นอยู่จริง ๆ กับตัวเราที่ควรจะเป็น เพราะผู้ที่ทำงานเพื่อสังคมใหม่ย่อมต้องมีเป้าหมายชีวิตอย่างใหม่ และระบบจริยธรรมอย่างใหม่ ชีวิตจึงต้องเผชิญกับการเลือกที่ทารุณครั้งแล้วครั้งเล่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับครอบครัว ความรัก การเรียน ตลอดจนการรู้จักศักยภาพของตนเองว่าเหมาะสมจะทำงานแบบไหนกันแน่ ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่เห็นชัดก็คือ ชาวสังคมนิยมมักเชื่อในหลักหัวเดียวเมียเดียว แต่หัวใจยังแอบชอบคนอื่นอีกหลาย ๆ คนพร้อม ๆ กัน

ความขัดแย้งต่าง ๆ ดังกล่าวนี้น ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่มีใครจะเลี่ยงได้ แต่ถ้าเกิดแก้ปัญหาไม่ตกซ้ำ ๆ ซาก ๆ ในที่สุดความท้อถอยความเบื่อหน่ายก็จะตามมา ยิ่งเมื่ออายุมากขึ้น ความรู้สึกต้องการความมั่นคง ต้องการหลักประกันชีวิตตามคตินิยมแบบชนชั้นกลางก็จะยิ่งทวีขึ้น จึงมีคนหนุ่มสาวจำนวนมาก เมื่อทำงานไปไ้ระยะหนึ่งก็เกิดความท้อถอย ยอมจำนนต่อสังคมเดิม บางคนก็หาข้ออ้างเพื่อที่จะใกล้เกลียดหลักการของตน หลายคนอาจจะยืนหยัดอยู่อย่างเหนียวแน่น เราอาจจะเปลี่ยนแนวคิดเปลี่ยนแนวทางการต่อสู้ เปลี่ยนงานที่ทำเพื่อให้เหมาะสมกับความ

สามารถ แต่การเปลี่ยนจุดยืนนั้นต้องถือว่าเป็น
ความพ่ายแพ้

และปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งที่น่าจะ
กล่าวถึงก็คือ การขาดความคิดในเชิงวิพากษ์
วิจารณ์อย่างแท้จริง ซึ่งผู้ใช้นามว่าแสงชัย สิทธิ-
มงคล ได้สรุปไว้ในวารสารสังคมพัฒนา ฉบับ กย.-
ตค.๒๓ ว่า

“...ลักษณะที่อาจเรียกได้ว่า
เป็นจุดบอดจุดหนึ่งในวงการ
ปัญญาชนนักคิดนักแสวงหา
ของไทย ก็คือลักษณะที่เติบโต
มาในสังคมเก่าแบบด้อยพัฒนา
ซึ่งระบอบการปกครอง
เผด็จการศักดินาล้าหลัง
ครอบงำมาเป็นขบวนการที่ยาว
นาน จนกลายเป็นรากลึกของ
ความคิดที่ไม่มีลักษณะเป็นตัว
เองเพียงพอ ในการวิเคราะห์
วิพากษ์วิจารณ์แนวคิดใหม่ ๆ
ที่จะรับเข้ามาเปลี่ยนแปลง
สังคมไทยให้เหมาะสม ดังนั้น
เสรีภาพโอกาสในการคิดค้น
การแสวงหาในช่วงหลัง ๑๔
ตุลาคม จึงเป็นลักษณะของการ
ปฏิเสธสังคมเก่าที่กดขี่ บีบคั้น
ทางการเมืองเศรษฐกิจและ

แต่ถ้าเกิดแก้ปัญหาไม่ตก

เข้า ๆ ออก ๆ

ในที่สุดความท้อถอย

ความเบื่อหน่ายก็จะตามมา

ยิ่งเมื่ออายุมากขึ้น

ความรู้สึกต้องการ

ความมั่นคง

ต้องการหลักประกันชีวิต

ตามคติค่านิยมแบบ

ชนชั้นกลางก็จะยิ่งทวีขึ้น

จึงมีคนหนุ่มสาว

จำนวนมาก

เมื่อทำงานไปได้ระยะหนึ่ง

ก็เกิดความท้อถอย

ยอมจำนนต่อสังคมเดิม

บางคนก็หาข้ออ้าง

เพื่อที่จะไกล่เกลี่ย

หลักการของตน

จุดบดึสำหรับคนรุ่นใหญ่

วัฒนธรรมอย่างสิ้นเชิง โดยยังไม่แจ่มชัดว่า ทิศทางที่จะดำเนินไปสู่ระบบสังคมใหม่ที่ดีกว่าตามอุดมคติของตนนั้นควรเป็นอย่างไร และก็นำไปสู่การรับความคิดสังคมนิยมแบบมาร์กซิสต์-เลนินนิสต์-เหมาอิดส์... เข้ามาอย่างเต็มที่ และมองเป็นสิ่งสมบูรณ์ที่ไม่ต้องการการโต้แย้งอีกต่อไป ผลที่สืบเนื่องมาถึงทุกวันนี้ก็คือ การไม่เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความเป็นจริงทั้งหมดของความคิดเก่าและใหม่ ขาดการถกเถียง ขัดแย้ง เปรียบเทียบถึงด้านต่าง ๆ ที่มีทั้งดีและไม่ดี เพื่อหาข้อสรุปสำหรับทิศทางการสร้างสังคมไทยอย่างเหมาะสม แต่เกิดลักษณะรับเอาสูตรตายตัวเข้ามาใช้ครอบทั้งขบวนการความคิด ถ้าใครมีลักษณะผิดแผกแตกต่างขัดแย้งขึ้นมาก็มักจะถูกปฏิเสธทันที จนมีสภาพที่อาจเรียกได้ว่าเป็นเผด็จการทางความคิดในรูปแบบ และเนื้อหาใหม่ ๆ เท่านั้น..."

ผู้เขียนท่านนี้ถึงกับตั้งความหวังไว้ว่า

"...ขณะนี้ เป็นเพียงช่วงเวลาแห่งการปรับขบวนการใหม่ เป็นช่วงเวลาแห่งการต่อสู้ ขัดแย้ง ปะทะกันทางความคิดต่าง ๆ หลากหลาย เพื่อนำไปสู่ข้อสรุปที่ถูกต้องเหมาะสมและแจ่มชัดพอที่จะชี้แนะและสร้างความเป็นเอกภาพในขบวนการของการต่อสู้ดำเนินทิศทางการสร้างสรรค์สังคมที่ดีกว่าอย่างแท้จริง เป็นตัวของตัวเอง สอดคล้องกับสภาพของคนไทย โดยไม่จำเป็นต้องอ้างมาร์กซ์ เลนิน หรือเหมา ขึ้นมาเป็นสูตรนำหน้าอีกต่อไป..."

ข้าพเจ้าเองไม่ทราบว่าคุณเขียนเป็นใคร แต่ก็อดรู้สึกชื่นชมในความกล้าหาญทางปัญญาไม่ได้ การขาดความคิดวิพากษ์วิจารณ์นั้น ผลที่เห็นชัดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ทำให้เกิดความใจแคบ กลายเป็นคนที่ติดยึดในความคิดเห็น (ทิฏฐิ) ของตน ซึ่งในระดับย่อยอาจนำไปสู่ความขัดแย้งกับเพื่อนร่วมงานโดยไม่จำเป็น และในระดับกว้าง ขาดความรับรู้สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่อาจจะมีคุณค่าต่องานของส่วนรวมด้วย ปัญหาความขัดแย้งทั้งหมดที่กล่าวมานี้ มักจะส่งผลกระทบถึงกันและกัน

ทวนถามกับการอภิปรายสังคม

ตลอดเวลา โดยเฉพาะความขัดแย้งภายในตัวเอง ถ้าแก้ไขไม่ตกแล้ว ปัญหากับคนรอบข้างและปัญหากับเพื่อนร่วมงานก็ยากจะแก้ไขได้ หลายคนอาจพยายามกลับมาหาคำตอบจากฝ่ายศาสนา กลับมาอ่านพุทธทาส ชุสูกิ นัทธันท์ กฤษณมูรติ เต๋า เซน ยิบราน ฯลฯ การอ่านงานเหล่านี้มีประโยชน์แน่ ไม่ระดับใดก็ระดับหนึ่ง แต่ถ้าไม่มีการลงมือสร้างสรรค์คุณภาพชีวิตระดับใหม่อย่างจริงจัง ชนิดไปพันการอ่านและการคิดออกไปแล้ว ธรรม ปรัชญา หรือหลักการอันเลิศเลอนั้น ๆ ก็จะมี ความหมายเพียงน้อยนิด หรืออาจจะแทบไม่มีความหมายเอาเลย ปัญหาทั้งหลายแหล่บรรดา มีก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม นักทำงานบางคนยิ่งทำงานก็มีแนวโน้มที่จะยิ่ง ล้มเหลวในการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ นับวันจะยิ่งรู้สึกโดดเดี่ยว หาเพื่อนที่แท้จริงไม่ได้ ไม่สามารถจะแยกกระหว่างมิตรกับสหายได้ แล้วก็มักจะวนเวียนอยู่ในความลังเล สับสน ท้อถอย ซ้ำแล้วซ้ำเล่า

หลายคนจะมองปัญหาเหล่านี้ เป็นผลมาจากสิ่งแวดล้อมในสังคมเก่า ที่มอมเมาเรามาตั้งแต่เด็ก ถ้ามองแบบพุทธ การวิเคราะห์เช่นนี้มีส่วนถูกอยู่ไม่น้อยแต่ ไม่ถูกทั้งหมด

สังคมทุนนิยมนั้น จะดำรงอยู่ได้ก็โดยอาศัยจุดอ่อนในตัวมนุษย์ คือกระตุ้นกิเลสตัณหาให้เกิดความแก่งแย่งแข่งขัน และความทะยานอยากอย่างไม่ยั้งที่สิ้นสุด โดยถือว่านี่คือปัจจัยที่จะนำไปสู่ความก้าวหน้า ตัณหา มานะ ทิฐิ จะนำมนุษย์ไปสู่ความเจริญ ระบบการผลิตแบบที่ผลิตทีละมาก ๆ เพื่อให้เกิดกำไรมากที่สุดแก่ผู้ประกอบการนั้น จะดำรงอยู่ได้โดยการโฆษณาปลุกเร้าให้มหาชนเกิดความ ต้องการใหม่ ๆ ตลอดเวลา โดยที่ความต้องการนั้นไม่ใช่ความจำเป็นที่แท้จริงของมนุษย์ ผลก็คือมนุษย์นับวันจะตีตัวออกจากตนเอง ออกจากเพื่อนมนุษย์ และออกจากธรรมชาติมากขึ้นทุกที ซึ่งบางคนใช้คำว่าความแปลกแยกเพื่อบ่งถึงภาวะไม่เป็นสุขเช่นนี้ และมาร์กซ์เชื่อว่า ถ้าหากจัดระบบสังคมเสียใหม่ ให้เกิดความเป็นธรรมในเรื่องการถือครองปัจจัยการผลิตก็จะแก้ปัญหานี้ได้ มนุษย์จะมีความสุขทุกข้อต่อไป ถ้าไม่เป็นพระอริยบุคคลก็คงเฉียด ๆ ไป ประเด็นนี้น่าจะได้รับการถกเถียงอย่างจริงจังในหมู่ผู้ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคม อย่างน้อยที่สุดในวงการ

อุปมาสำหรับคนรุ่นเก่า

นักคิดนักเขียนที่ห่วงใยอนาคตของมนุษย์ชั้นนำ ก็ได้มีการเสนอให้พิจารณาถึงปัจจัยอีกสองอย่าง ที่นอกเหนือจากเรื่องกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต คือเรื่องชนิดและขนาดของเครื่องมือและองค์กรทางสังคม กับเรื่องเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ถ้าไม่มีการคิดให้ชัด ศาสนาเพื่อส่วนรวมของฝ่ายซ้าย ก็จะกลายเป็นลัทธิเสพสุขของมวลชนไปได้ มองจากแง่ของชาวพุทธเราย่อมต้องถือว่า มาร์กซยังเข้าใจธรรมชาติของทุกข์จริงไม่เพียงพอ

ปัญหาต่าง ๆ ในหมู่นักทำกิจกรรมทางสังคมที่กล่าวมาในตอนต้น เช่น ความลังเล ความท้อถอย ความสับสน การชิงดีชิงเด่นนั้น ชาวพุทธถือว่ารากของมันเป็นปัจจัยเป็นจุดอ่อนประจำตัวมนุษย์ทุกยุคสมัย (ควบคุมกับรากของความดี) ซึ่งทำงานทั้งระดับจิตสำนึก (อุปกิเลส) จิตก่อนสำนึกหรือกึ่งสำนึก (นิรวณ) และจิตใต้สำนึก (อนุสัย) สังคมทุนนิยมได้กระตุ้นอกุศลมูลเหล่านี้ให้ทำงานอย่างเข้มข้น ร้อนแรง บั๊จเจกบุคคลจึงเต็มไปด้วยความขัดแย้ง ถ้าสังคมใดการปลุกกิเลสมีน้อย ค่านิยมในทางสันโดษมากกว่า ผู้คนย่อมทุกข์น้อยลงตามส่วน

ประสบการณ์เกี่ยวกับทุนนิยมของมนุษย์ในราวสองศตวรรษมานี้ เป็นการทดลองครั้งยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ ซึ่งยืนยันสิ่งที่นักปราชญ์โบราณอย่างพระพุทธเจ้าทรงค้นพบมาก่อนว่า เป้าหมายของชีวิตมนุษย์นั้น มิใช่ “...การแสวงหาอามิสสุขอันได้แก่ความสนุกสนานเพลิดเพลินสูงสุด จากการสนองความต้องการทางอัตวิสัยอย่างให้เต็มที่...” เพราะผลลัพธ์กลับกลายเป็นว่า “...สังคมเต็มไปด้วยผู้คนที่ไร้ความสุข วัวเหว วิดกกังวล หดหู่ จิตใจขุนช่องต่อกัน และไม่เป็นตัวของตัวเอง...” ๕

ข้อจำกัดของเหตุผล

อย่างไรก็ตาม วิธีการแก้ปัญหาที่ใช้กันอยู่ในหมู่นักกิจกรรมนั้น ก็ขอยืมวิธีการของระบบทุนนิยมมาใช้นั่นเอง คือพยายามเอาชนะจุดอ่อนของมนุษย์ และเข้าถึงคุณค่าความดีด้วยเหตุผลเพียงอย่างเดียว โดยปฏิเสธความสำคัญของอารมณ์

ประโยคที่ว่า “ใช้เหตุผลสิ อย่าใช้อารมณ์” คงเป็นที่คุ้นหูพวกเราอย่างดี นักปรัชญาฝรั่งในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ชักชวนให้คนเชื่อว่า “... มนุษย์อาจใช้เหตุผล หาข้อเท็จจริงด้วยการสังเกต แล้วนำมาตรวจสอบดูได้ ยิ่งใช้วิธีการอย่างเปิดเผยโดยนัยแห่งตรรกะมากเพียงใด ย่อมมีทางช่วยให้มนุษย์ก้าวหน้ามากขึ้นเพียงนั้น ทั้งนี้เพราะยิ่งใช้เหตุผล ยิ่งสามารถรู้ได้ชัดขึ้นในแง่ความดี ความชั่ว โดยตัดความนึกคิดชนิดเชื่อผีสาหร่ายหรือโชคลางออกไป หรืออีกนัยหนึ่งยังคิดอย่างอิสระ โดยไม่มีการกดดันเอาไว้ ไม่ว่าจะในทางใด ๆ ย่อมมีทางเผยแพร่วิชาการมาก ยิ่งช่วยให้มนุษย์มีส่วนดีมากขึ้น...”^๖ ความคิดเช่นนี้มีอิทธิพลมาถึงมาร์กซ์ด้วยอย่างไร ได้มีนักคิดฝ่ายพุทธของไทยวิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจแล้ว ข้าพเจ้าจะไม่นำมากล่าวซ้ำอีก เพียงแต่อยากจะฝากกับเพื่อนนักทำกิจกรรมไว้ว่า ในความเห็นของข้าพเจ้าแล้ว ความคิดร่วมสมัยประการหนึ่ง ที่เป็นการเข้าใจผิดในหมู่นักหัวก้าวหน้า ก็คือ ความคิดที่ว่าอภิปรายกับวิทยาศาสตร์นั้นขัดแย้งกัน

ตามพุทธวิธีนั้น การเข้าถึงคุณงามความดีอาศัยการฝึกฝนด้านวินัยและเหตุผลเท่านั้นหาพอไม่ หากแต่ต้องมีการฝึกฝนทางด้านอารมณ์ความรู้สึกให้เป็นเอกภาพกับความคิดด้วย และจริงนี้เองที่สมาธิภาวนาจะเข้ามามีบทบาท

สมาธิภาวนานั้น แง่หนึ่งเป็นทั้งศาสตร์แห่ง

ในทางปฏิบัติในชีวิตจริง

เราะรู้จักแบ่ง

ระหว่างความนับใจ

ในตนเอง

กับความเยือกเย็น

ได้อย่างไร

เราะอ่อนน้อม

โดยไม่ทแยงได้อย่างไร

แม้เราะอ่านหนังสือ

ก็อธิบายเรื่องเหล่านี้

สักร้อยเล่ม

แต่หากว่า

เราขาดความเติบโต

ทางอารมณ์แล้ว

เราย่อมไม่สามารถ

ที่จะพบแบ่ง

ที่ว่ามีได้เลย

เมื่อเราพลาดพลั้งอะไรไป
 สิ่งแรกที่สุด
 ที่เราควรทำก็คือ
 การให้อภัยตนเอง
 ไม่ใช่การทำโทษตนเอง
 ไม่ว่าจะไปทางจิตวิทยา
 หรือทางร่างกายก็ตาม
 เมื่อเรอภัยให้ตนเอง
 ได้แล้ว
 เราจึงจะเห็น
 ความผิดพลาด
 ของตนเอง
 ตามที่เป็นจริง
 โดยไม่ต้องแก้ตัวใด ๆ
 แม้แต่กับตนเอง
 และนี่จะเป็นจุดเริ่มต้น
 ของการแก้ไข
 อย่างแท้จริง

อารมณ์ และศิลปแห่งการรู้สึกอันจะนำไปสู่การ
 สร้างสรรค์คุณภาพชีวิตที่พึงปรารถนา เป็นการ
 ดึงลงไปจัดการกับจุดอ่อนของมนุษย์ ถึงระดับจิต
 ก่อนสำนึกและใต้สำนึก และบำรุงเลี้ยงหล่อ
 พกษาแห่งความดี ให้งอกงามเติบโตขึ้นมาจาก
 ส่วนลึกของจิตใจ

ข้าพเจ้าจะขอยกตัวอย่างบางประการ เพื่อ
 แสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของเหตุผล

โดยทั่วไปแล้วเรายอมรับกันว่า ความมั่นใจ
 ในตนเองเป็นเรื่องดี แต่ความเย่อหยิ่งนั้นเรา
 ปฏิเสธกัน ขณะเดียวกันความอ่อนน้อมถ่อมตนก็
 เป็นคุณสมบัติที่น่าพึงปรารถนา แต่ความหย
 ความรู้สึกต้อยนั้นย่อมไม่ดี ในทางปฏิบัติในชีวิต
 จริง เราจะรู้จักเส้นแบ่งระหว่างความมั่นใจในตน
 เองกับความเย่อหยิ่งได้อย่างไร เราจะอ่อนน้อม
 โดยไม่หยได้หรือไม่ แม้เราจะอ่านหนังสือที่
 อธิบายเรื่องเหล่านี้สักร้อยเล่ม แต่หากว่าเราขาด
 ความเติบโตทางอารมณ์แล้ว เราย่อมไม่สามารถ
 ที่จะพบเส้นแบ่งที่ว่านี้ได้เลย แต่ถ้าเราเติบโตทาง
 อารมณ์พอ หรือเราชำนาญในศิลปแห่งการรู้สึก
 คุณภาพที่พึงดูจะขัดแย้งกันยอมเป็นเอกภาพกันได้
 เราสามารถมั่นใจในตนเอง ขณะเดียวกันก็
 อ่อนน้อมถ่อมตนด้วย มั่นใจแต่ไม่หยิ่ง ถ่อมตน
 แต่ไม่หย

ปัญหาที่แท้จริงของชีวิตนั่นก็คือ การหา
 เอกภาพของสิ่งที่ดูเหมือนจะตรงกันข้ามนี้ ซึ่งมี

ภาวนากับการปฏิบัติสังคม

อีกมากมายหลายคู่ เราจะเอาจริงเอาจังกับชีวิตด้วยความว่าเริงได้อย่างไร เราจะรับผิดชอบงานโดยไม่วิตกกังวลได้อย่างไร เราจะปล่อยวางโดยไม่ปล่อยปละละเลยได้อย่างไร คนทั่วไปมักคิดว่าการรักตนเองกับรักคนอื่นนั้นขัดแย้งกัน แต่ในทางพุทธนั้นกลับถือว่า ถ้ารักตนเองไม่เป็นแล้ว เราจะรักคนอื่นอย่างแท้จริงไม่ได้เลย

ปัญหาอมตะที่น่าพูดถึงอีกข้อหนึ่งก็คือ ความเป็นตัวของตัวเองกับเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรหรือสังคม หรือในขอบเขตที่กว้างขึ้นไป ก็คือเสรีภาพส่วนบุคคลกับความรับผิดชอบต่อสังคม เราจะเห็นว่าแนวคิดแบบตะวันตกจะเน้นไปที่ข้อหนึ่งข้อใด จนกลายเป็นสองค่ายไปเลย แต่สำหรับคนที่เข้าใจชีวิตพอ ย่อมรู้ว่า เราจะรักษาเอกลักษณ์ของตนไว้ได้อย่างไร ในขณะที่เป็นส่วนหนึ่งของเอกลักษณ์ร่วมด้วย และยิ่งเรารับผิดชอบต่อสังคมด้วยความเป็นตัวของตัวเองเท่าไร บัณฑิตภาพของเราก็ยิ่งจะเติบโตขึ้นเท่านั้น และนั่นย่อมหมายความว่า สิ่งที่เราให้แก่สังคมก็คือสิ่งที่ดีที่สุดในที่เรามีอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความสามารถที่ปรากฏแล้ว หรือศักยภาพที่ซ่อนเร้นอยู่ก็ตาม

แนวคิดที่ก้าวหน้าที่สุดแนวหนึ่งของยุคนี้เสนอว่า การสร้างสรรค์สังคมใหม่นั้น ควรจะคำนึงถึงขนาดขององค์กรด้วย เพราะองค์กรขนาดใหญ่เกินไปจะกลายมาเป็นนาย มีบทบาทกำหนดชะตากรรมของคน แทนที่จะเป็นเครื่องมือรับใช้เรา เพราะเราสร้างมันขึ้นมา จริงอยู่ในองค์กรขนาดเล็ก เราย่อมมีอิสระในการตัดสินใจได้มากกว่า และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์มีโอกาสที่จะเป็นไปในทางที่ดีกว่า แต่ถ้าเราไม่รู้จักตัวเองพอ องค์กรทุกชนิดไม่ว่าจะเล็กขนาดไหน เป็นทางการหรือไม่เพียงใด ล้วนสามารถกลับมาเป็นนายอยู่เหนือมนุษย์ได้ทั้งนั้น รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ด้วย ฉะนั้น ถ้าจะแก้ปัญหาเรื่องการตีตัวหนีจากตนเองหรือความแปลกแยกอย่างจริงจัง ซึ่งรัฐสังคมนิยมยังไม่สามารถแก้ได้ นอกจากจะต้องคำนึงถึงเรื่องกรรมสิทธิ์ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจขนาดขององค์กรแล้ว จะต้องคำนึงถึงคุณภาพความเป็นมนุษย์อีกด้วย

อีกประเด็นหนึ่งที่ข้าพเจ้าใคร่จะขอกล่าวถึงก็คือ ท่าทีต่อความผิดพลาดของตนเอง เมื่อเราพลาดพลั้งอะไรไป สิ่งแรกที่สุดที่เราควรทำก็คือการให้อภัยตนเอง

อุณยคติสำหรับคนรุ่นใหม่

ไม่ใช่การทำโทษตนเอง ไม่ว่าจะเป็นทางจิตวิทยาหรือทางร่างกายก็ตาม เมื่อเราอภัยให้ตนเองได้แล้ว เราจึงจะเห็นความผิดพลาดของตนเองตามที่เป็นจริง โดยไม่ต้องแก้ตัวใด ๆ แม้แต่กับตนเอง และนี่จะเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขอย่างแท้จริง ในสังคมที่เชื่อในเรื่องเหตุผลอย่างเดียวนั้น จะสอนให้เราต่ำต้อยเอง ต่ำหนืดตนเอง ลงโทษตนเอง อย่างน้อยก็ในทางจิตวิทยา สังคมจึงเต็มไปด้วยคนที่รู้สึกว่าเขาเป็น คนเลว เป็นคนผิด เป็นคนบาปหนา สะใจกับการทำบาปแล้วลงโทษตนเอง ส่วน พวกที่มีความจริงใจกับตนเองและพยายามเป็นคนดี ก็เต็มไปด้วยความเก็บกด และลงท้ายด้วยการสะใจกับการจับผิดคนอื่น

ในขบวนการสร้างสรรค์สังคมขึ้นใหม่นั้น ผู้ที่มีความจริงใจย่อมต้องเห็น ความสำคัญของการสร้างจิตสำนึกใหม่ด้วย ถ้าเราอยากเป็นคนกึ่งดีกึ่งดี อย่างที่ “ยุค ศรีอาริยะ” เสนอเป็นนัย ๆ ไว้แล้ว สังคมใหม่ที่ดียิ่งกว่าจะเกิดขึ้นได้อย่างไร แต่ถ้าเราใช้เพียงวินัยในตัวเองและเหตุผล ชีวิตของเราจะย่อมจะสะดุดกับความขัดแย้งระหว่างตัวเราอย่างที่เป็นอยู่จริง ๆ กับตัวเราที่ควรจะเป็นตลอดเวลา ซึ่ง ความขัดแย้งนี้มักจะบั่นทอนกำลังใจของเรา และก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ดังที่กล่าว มาแล้ว แต่ถ้าเรารู้จักการภาวนา ความขัดแย้งจะทุเลาความรุนแรงลงตามลำดับ เราจะสามารถยอมรับตนเองตามที่เป็นจริงอย่างหน้าขึ้น ขณะเดียวกัน ก็มีความ พากเพียรไม่ทอดทิ้งที่จะปรับปรุงคุณภาพของชีวิตให้ดีขึ้นตามลำดับ การยอมรับ ตนเองตามที่เป็นจริงเท่านั้น จึงจะทำให้เรารู้จักตนเองตามที่เราเป็นอยู่และรู้ว่าทำไม มันจึงเป็นเช่นนั้น นี่แหละคือเบื้องต้นของการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี นั่นละ ต้องใช้เวลาพอสมควร และต้องลงทุนลงแรงพอสมควร ทั้งแรงสมองและร่างกาย

ในที่นี้ข้าพเจ้าใช้คำว่าสมาธิภาวนา ซึ่งคลุมทั้งจิตสิกขาหรือสมถะ และ ปัญญาสิกขาหรือวิปัสสนาเข้าไว้ด้วยกัน

สมถะและวิปัสสนา : รากฐานของชีวิตขบถ

การที่เราปฏิบัติหรือนำนิยามของสังคมที่เราไม่เห็นด้วยนั้น เราอย่าหมั่นไม่พ้นที่จะ

ภาวากับการรักษาสังคม

ต้องถูกสังคมปฏิเสธด้วย ซึ่งหมายความว่าเราจะไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมส่วนใหญ่ อย่างน้อยก็ในระดับหนึ่ง และนั่นย่อมหมายความว่าเราปฏิเสธโอกาสที่จะได้รับรางวัลอันสังคมนั้นจะมอบให้แก่สมาชิกผู้ภักดี คือสมบัติอันครุฑฐาน (ลาภ) ยศศักดิ์และอำนาจ (ยศ) ชื่อเสียงและการยอมรับยกย่อง (สรรเสริญ) และความสุขอื่น ๆ อันคนทั่วไปพึงได้รับ นอกจากนั้น เรายังจะต้องถูกสังคมลงโทษอีกด้วย ช่องทางทำมาหากินชนิดที่ไม่ต้องขายวิญญาณก็หายาก (เสื่อมลาภ) ไม่มีคนนับหน้าถือตาในสังคม (เสื่อมยศ) ถูกเหยียดหยามประณาม (นินทา) และยังมีจะต้องเผชิญกับความทุกข์ที่คนโดยมากจะต้องรับ นี่คือนั่นที่ขบถทุกคนจะต้องพบมากน้อยตามส่วนแห่งการขบถของเรา

แต่ชีวิตปุถุชนอย่างเรานั้น การปฏิเสธโลกธรรมทั้งแปดนี้เป็นเรื่องยากยิ่งนัก แม้เราจะสร้างสังคมเล็ก ๆ ขึ้นมาใหม่ และมีระบบรางวัลและการลงโทษของตนเองตามหลักการใหม่ แต่ตราบดีที่เราจะต้องสัมพันธ์กับสังคมใหญ่อยู่ คลื่นของโลกธรรมจากสังคมใหญ่ก็ยังคงกระทบเราได้เสมอ ยิ่งกว่านั้น ในสังคมใหม่เล็ก ๆ ที่เราสร้างขึ้นเอง ในหลายต่อหลายกรณี เรายังต้องก่อกบฏขึ้นภายในเป็นครั้งคราว เมื่อเกิดความไม่ชอบมาพากลขึ้น และกับตัวเราเองก็มีเวลานับครั้งไม่ถ้วนที่เราจะต้องขบถกับตนเอง

คนหนุ่มสาวอาจจะเถียงคอเป็นเอ็นว่า การไม่ยอมรับของสังคมไม่เห็นเป็นของแปลก คนรอบข้างจะมองอย่างไรไม่สำคัญ ขอให้เรารู้ว่าเป็นอย่างไร เราทำอะไร เราเป็นใครก็แล้วกัน เพื่อนข้าพเจ้าคนหนึ่งกล่าวถึงความรู้สึกสมัยแรก ๆ ที่เราหันหลังให้กับมหาวิทยาลัยว่า ชีวิตซัดส่าย เคັงคว้าง เหมือนว่าที่ถูกตัดสายพาน ขณะที่กำลังวิ่งลมบน

แน่ละ ความเจ็บปวดเป็นสิ่งที่เลี่ยงไม่ได้ของการเติบโต แต่ถ้าหาวิธีการที่ดีพอ ขาดขั้นตอนที่เหมาะสม มันก็ทำให้ชีวิตพลิกพิการได้เหมือนกัน

สมณะและวิปัสสนานั้น เป็นขบวนการที่จะช่วยให้เราถอนตัวออกจากกระแสแห่งโลกธรรมตามลำดับ แทนที่จะเป็นการปฏิเสธอย่างไม่รู้เท่าทัน ซึ่งนอกจากจะทำให้จิตใจเสียสมดุลจนอาจจะต้องอาศัยกรงนกดูว่าเป็นเรือนพักชั่วคราว หรือ

อุบายคติสำหรับคนรุ่นใหม่

ถึงกับคิดถึงการจบชีวิตของตนเองให้รู้แล้วรู้รอดไป ดังที่เป็นกับนักแสวงหาจำนวนไม่น้อยไม่เพียงแต่ในประเทศนี้เท่านั้น แล้วยังเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้เราหาเข้าหาหลักการใหม่ หรือทฤษฎีใหม่อย่างไม่ลืมหูลืมตาได้อีกด้วย สมณะและวิปัสสนาเหล่านั้นจะช่วยให้เราตื่นอย่างสงบ ขบถด้วยปัญญา เอาชนะโลกธรรมด้วยความเข้าอกเข้าใจธรรมชาติของมันเป็นสิ่งที่ยิ่ง ๆ ขึ้นไปตามลำดับ

ความจริง การคิดว่าใครจะคิดอย่างไรกับเรานั้นไม่สำคัญ ความเป็นจริงนั้นเราย่อมเป็นอย่างที่เราเป็นอยู่ดี นั้นใช่ว่าจะผิด แต่เพียงการคิดด้วยสมมตนั้นมันไม่มีอานิสงส์เพียงพอ เมื่อมีคนพูดถึงเราอย่างเข้าใจผิดในแง่ลบ เรายังอดโกรธหรือเสียใจไม่ได้ อย่างน้อยก็ลึก ๆ ในใจ เมื่อมีคนมาสรรเสริญเรา เราก็อดยินดีปรีดาไปด้วยไม่ได้ จิตใจส่วนลึกนั้นใช่ว่าจะเปลี่ยนกันได้ง่าย ๆ เวลาเราคิดนั้นเป็นเรื่องหนึ่ง แต่เวลากะทบกับเหตุการณ์จริง ความรู้สึกของเราจะเป็นอีกอย่างหนึ่งได้ ฉะนั้นเราจึงต้องมีเครื่องมือที่จะเล่นกับจิตสำนึกของเราเอง หรืออีกนัยหนึ่งเราต้องเชื่อมสมองและหัวใจเข้าด้วยกัน ทำให้ความคิดและความรู้สึกเป็นเอกภาพกัน ยิ่งเราสามารถเข้าใจธรรมชาติของโลกได้มากเพียงใด การขบถของเราก็จะนำเราไปสู่คุณค่าที่แท้ของชีวิต เป็นประโยชน์และท้าทายต่อโลกมากเพียงนั้น

วิธีการฝึกสมาธิในพระพุทธศาสนานั้น เป็นขบวนการที่จะรักษาเยียวยาความผิดปกติทางจิตใจและระบบประสาทได้ด้วย แต่จิตบำบัดแบบพุทธนี้ แตกต่างจากวิธีการของจิตวิทยาตะวันตกอย่างน้อย ๒ ประการคือ ประการแรก จิตวิทยาสสมัยใหม่นั้นเป็นผลผลิตของอารยธรรมวัตถุนิยม จึงมีจุดมุ่งหมายที่การช่วยคนที่มีความผิดปกติทางจิตใจ ให้สามารถปรับตัวเข้ากับระบบมากขึ้น ให้ทำใจยอมรับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ ไม่ว่าสังคมนั้นจะเลวร้ายสักปานใดก็ตาม เป็นการเยียวยาให้ดีขึ้นเพียงบางส่วนโดยการปรับตัว เพื่อหาหนทางที่สังคมยอมรับตนได้เท่านั้น หาได้สนใจต่อความเป็นมนุษย์ของคนไข้ไม่ ส่วนสมาธิภาวนานั้นจะมุ่งไปที่การเจริญเติบโตอย่างแท้จริงของความเป็นมนุษย์ที่ลึกซึ้งขึ้นไป และนี่ย่อมโยงไปถึงความแตกต่างประการที่สอง ที่จิตวิทยาของพุทธจะถือว่า ปัญหาทางจิตใจนั้นเป็นสิ่งที่ธรรมดาที่จะต้องเกิดกับมนุษย์ทุกคน คนเราไม่อาจจะเติบโตได้โดยไม่ผ่าน

ภาวนากับการปฏิบัติสังคม

ความขัดแย้งในใจ ฉะนั้น ถ้ามีความสัมพันธ์ระหว่างหมอกับคนไข้ ความสัมพันธ์นั้นจะไม่ใช้ระหว่างคนปกติที่วางตัวว่ารู้เรื่องทางจิตใจทุกอย่าง กับคนปกติที่ต้องรอการวิเคราะห์วิจัยจากหมอโดยดุษฎี หากต้องเป็นความสัมพันธ์ที่เสมอมาเสมอไหล่กันของ “เพื่อนร่วมทุกข์” ด้วยเหตุนี้ จิตบำบัดแบบพุทธจึงไม่เห็นความจำเป็นที่คนไข้จะต้องปรับตัวเข้ากับสังคมหรือไม่ ก็อาจจะพ้นจากความทุกข์ทางใจได้ และหากสังคมนั้นมีระบบค่านิยมที่ขัดกับความเป็นมนุษย์ การขบถต่อสังคมนั้นย่อมต้องถือเป็นสิทธิและหน้าที่ที่คนมีสัมปชัญญะและสติปัญญาพึงกระทำยิ่งกว่านั้น สมารถภาวนายังเป็นมรรควิธีที่เราจะสร้างฐานที่มั่นคงอันแข็งแกร่งภายในตัวเอง เพื่อประกาศศึกกับสังคมที่เลวร้าย และเพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามที่แท้จริงใหม่

สมถะนั้นเป็นการฝึกจิตให้เป็นสมาธิ เพื่อให้จิตมีกำลัง มีความสงบ และคล่องแคล่วเหมาะแก่การที่เราจะใช้งาน โดยปกติจิตคนที่ไม่ได้ฝึกสมาธินั้น มีกำลังในระดับหนึ่งของมันเอง แต่ในสังคมที่สร้างสิ่งแวดล้อมขึ้นมาปลุกกิเลส ตัณหาอยู่ตลอดเวลา จิตของคนจะมีกำลังน้อยกว่า มีความวุ่นวายมากกว่า และอยู่ในอำนาจของเจตนาของเราน้อยกว่าระดับปกติ ถ้าขาดสมาธิมากถึงระดับหนึ่ง ก็จะกลายเป็นโรคประสาทอย่างที่เหมาะสมใหม่เขาเรียกกัน เช่น นอนไม่หลับ คิดไม่หยุด คิดซ้ำ ๆ ซาก ๆ เชิงอยู่เสมอ การที่เราตั้งใจบ่อยและเปลี่ยนใจบ่อย ก็เป็นอาการของคนที่ขาดสมาธิด้วย เพียงการฝึกสมาธิขั้นต้นอย่างจริงจังพอสมควร อาการนอนไม่หลับ หดหู่ หรือเชิงโดยไม่มีสาเหตุก็จะหายไป เมื่อสมาธิดีขึ้น ความลังเลในการตัดสินใจ ความสับสน ความขุ่นเคืองใจ ความท้อถอย ความวิตกกังวล ที่ศัพท์ทางวิชาการเรียกว่านิรวณจะรวบรวนเรวน้อยลง ชีวิตที่ถูกนิรวณรบกวนมากนั้น ย่อมจะตกเป็นฝ่ายถูกกระทำโดยสิ่งแวดล้อมได้มาก แทนที่จะเป็นฝ่ายเลือกกระทำการต่าง ๆ ด้วยความเป็นตัวของตัวเอง ชีวิตมีสภาพเหมือนเครื่องจักรกลาย ๆ วันไหนถ้าไม่มีงานหรือเหตุการณ์มากกระตุ้นให้เราเดินไปตามจังหวะ เราก็จะเกิดอาการหมกหมุ่นกับตัวเอง หรือไม่ก็รู้สึกชีวิตว่างเปล่าไร้ค่าทันที นิรวณนี้เป็นปฏิกิริยาผกผันกับสมาธิ นิรวณมากจิตย่อมไม่สงบ จิตเป็นสมาธินิรวณย่อมรวบรวนน้อย และตามหลักวิชาการทางพุทธศาสนานั้น อาหารที่หล่อเลี้ยง

เพราะการกำจัด
 ความเห็นแก่ตัว
 ความซิงดีซิงเด่น
 ตลอดจน
 ลักษณะนิสัย
 ที่ไม่พึงปรารถนา
 อื่น ๆ นั้น
 ในขั้นลึกซึ้งแล้ว
 ไม่ใช่อาศัย
 การบังคับตนเอง
 แต่อาศัยความเข้าใจ
 และการมองความจริง

นิเวศน์ก็คืออภิสถาปัตยกรรมบท ฉะนั้น จึงไม่ต้อง
 แปลงใจที่สังคมทุนนิยม ผู้คนหาความสุขสงบ
 ทางใจไม่ได้ เพราะสังคมทุนนิยมอยู่ได้ด้วยอภิสถา
 กรรมของผู้คน

ที่นี้จิตที่สงบและมีกำลัง ย่อมทำให้เรามอง
 เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่มันเป็นจริง (ภาววิสัย) ได้
 มากขึ้น ทั้งความเป็นจริงภายในตัวเราและความ
 เป็นจริงภายนอก ตอนนี้นักได้จังหวะที่ปัญญา-
 สิกขาหรือวิปัสสนาจะเข้ามามีบทบาท

ปัญญาสิกขานั้น เป็นการฝึกมองสิ่งต่าง ๆ
 ตามที่มันเป็นจริงอย่างตลอดหมดทั้งขบวนการ
 จนถึงความจริงขั้นสุดท้าย เมื่อเข้าใจและทราบ
 ซึ่งพอ กิเลสตัณหาอันเป็นจุดอ่อนของมนุษย์จะ
 ค่อยคลายพิชิตลง นั้นนับว่าแตกต่างจากความคิด
 แบบตะวันตกมาก เพราะการกำจัดความเห็นแก่ตัว
 ความซิงดีซิงเด่น ตลอดจนลักษณะนิสัยที่ไม่พึง
 ปรารถนาอื่น ๆ นั้น ในขั้นลึกซึ้งแล้วไม่ใช่อาศัย
 การบังคับตนเอง แต่อาศัยความเข้าใจและการ
 มองความจริง

การมองความจริงสุดท้ายของปรากฏการณ์
 ต่าง ๆ นั้น ชาวพุทธใช้วิธีวิเคราะห์ว่า โลกและ
 ชีวิตเกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ มารวมกัน ส่วน
 ที่เป็นรูปธรรมก็เกิดจากธาตุต่าง ๆ ที่เป็นของแข็ง
 ของเหลว อากาศและพลังงานต่าง ๆ ส่วนที่เป็น
 นามธรรมก็ถือว่าเป็นเพียงธาตุ ได้แก่ความรู้สึก
 สุขทุกข์ ความจำได้หมายรู้ ความนึกคิดปรุงแต่ง

ภาวภาคกับการวิจัยสังคม

และความรู้สึกตัว สิ่งที่เราเรียกว่าตัวเรานั้น เมื่อวิเคราะห์กันถึงที่สุดแล้วก็ไม่มีอยู่จริง ที่ว่าเรานั้นเป็นเพียงมายาที่เราคิดไปเองตามสัญชาตญาณแห่งอัตตา เพื่อใช้สมมติเรียกสิ่งต่าง ๆ ที่มาประชุมกันเท่านั้นเอง พอแยกแต่ละส่วนออกไปก็หาตัวเราไม่ได้ (อนัตตา) นอกจากนั้น องค์ประกอบเหล่านี้ทั้งภายในตัวเราและภายนอกตัวเรา ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ล้วนมีธรรมชาติอันไม่หยุดนิ่ง หมุนเวียนแปรเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งอยู่นอกเหนือการบังคับของความสามารถทางอภิวสัยของเรา เช่น ความสุขจากกามคุณ เราอยากให้มีมันเกิดขึ้นนาน ๆ เกิดขึ้นบ่อย ๆ แต่มันก็มีข้อจำกัดของมันเอง หาพึ่งเราไม่ เมื่อเหตุปัจจัยสิ้นสุดลง ความสุขอันแสนจะน่าเด๋มนั้นมันก็สลายไป (อนิจจัง) แต่ก็เลสัดันหากก็ทำให้เราอยากอยู่เสมอ เพราะฉะนั้น ความต้องการตามอภิวสัยของเรา กับความเป็นจริงตามภาววิสัยจึงคลาดกันอยู่เป็นประจำ ด้วยเหตุนี้ จึงยอมรับเสียโดยคิดว่า ชีวิตของปุถุชนอย่างเราท่านนั้น เป็นขบวนการแห่งโศกนาฏกรรมเป็นการสั่งสมความผิดหวังครั้งแล้วครั้งเล่าไม่มีสิ้นสุด (ทุกข์)

เมื่อเราหันมองความจริง ด้วยการวิเคราะห์กันให้ถึงที่สุดเช่นนี้อยู่เสมอจนทราบซึ่งเท่าใด การเอาตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ก็จะค่อยกลายมาเป็นเห็นความสำคัญของคนอื่น และเหตุปัจจัยแวดล้อมอื่น ๆ ด้วย โรควิรูปบุรุษเอกชนก็จะค่อยทุเลาลงอย่างแท้จริง ไม่ใช่กดเอาไว้ภายใน

มาถึงตรงนี้ บางคนอาจจะสงสัยว่า การวิเคราะห์อย่างนี้ก็เป็นสิ่งที่พอจะเข้าใจกันได้ แต่ทำไมโลกนี้จึงมีอริยบุคคลน้อยนัก ขอบอกว่าการบรรลุธรรมนั้นไม่ใช่เรื่องสุดเอี่ยมสำหรับมนุษย์ที่มีความพยายามอย่างแน่วนอน เพราะพระองค์ท่านก็ปุถุชนอย่างเรามาก่อน แต่ก็ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ที่ไม่ต้องอาศัยความเหนื่อยยาก ปัญญาสิกขานั้นท่านแบ่งเป็น ๓ ขั้นตอน ขั้นแรกคือการทำความเข้าใจด้วยการอ่านการฟัง (สุตมยปัญญา) ขั้นต่อมา นำสิ่งที่ฟังนั้นมาคิดพิจารณาด้วยตนเองจนเป็นที่เข้าใจชัด (จินตามยปัญญา) จากนั้นก็เชื่อมโยงความเข้าใจในระดับการคิดค้น ด้วยสมมตนั้นให้ทราบซึ่งถึงหัวใจ โดยอาศัยจิตที่สงบและมีกำลังนั่นเองเป็นพื้นฐาน (ภาวนามยปัญญา)

อุปนิสัยสำหรับคนรุ่นใหม่

ในทางปฏิบัติ บางคนอาจใช้สมาธินำปัญญา บางคนอาจใช้ปัญญานำสมาธิ บางคนอาจควบคู่ทั้งสองอย่างพร้อม ๆ กันไป แล้วแต่อุปนิสัยของแต่ละบุคคล ตามอริยะประเพณีนั้น การที่เราจะถอนความเห็นแก่ตัวออกไปได้อย่างสิ้นเชิง หรือให้ได้เข้าถึงจิตสำนึกอย่างใหม่นั้น นอกจากสมาธิภาวนาแล้ว ยังต้องใช้ชีวิตอย่างมีความเสียสละ (ทาน) งดเว้นการกระทำที่เกิดจากเจตนาไม่ดี อันจะบั่นทอนกำลังจิตของตนเอง (ศีล) ต้องมีความ پاکเพียร (วิริยะ) มีขันติ มีสัจจะคือคิดจริง ทำจริง พูดจริง และจริงใจ ประกอบกับความเด็ดเดี่ยว (อธิษฐาน) ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น (เมตตา) และการวางใจเป็นกลางไม่เอนเอียง (อุเบกขา)

ที่พูดมาทั้งหมดนี้ ถ้าจะเปรียบก็เหมือนกับข้าพเจ้าหาญทำตัวเป็นหมอพิจารณาอาการและวินิจฉัยสาเหตุของโรค กับโฆษณาสรรพคุณของยาที่ข้าพเจ้าเชื่อว่ารักษาโรคได้ แต่ที่ข้าพเจ้ายังไม่ได้บอกท่านก็คือรสของยา

สมาธิภาวนานั้น ในภาคปฏิบัติเป็นการรวมรสที่มีเสน่ห์ดึงดูดใจและความเจ็บปวดทรมานไว้ด้วยกัน ในบางช่วงบางตอนมันจะทำให้ท่านหัวเราะและร้องไห้ไปพร้อม ๆ กัน ในด้านหนึ่ง เราจะได้พบกับความปิติ ความสุขจากความสงบ และสนุกสนานกับการค้นพบมิติใหม่ของชีวิต พบชอกมูมภายในตนเองที่ท่านไม่เคยพบมาก่อน บางมูมก็ซ่อนเพชรเม็ดสูงค่าที่ท่านไม่เคยคิดว่าจะมีวาสนาเอื้อมถึง แต่ในอีกด้านหนึ่ง ท่านอาจจะมองพบกองขยะหรือกองขี้หมา ท่านจะต้องเจ็บแสบจากการถอดหน้ากากตนเองออกเป็นชั้น ๆ อาการอันงัดงามที่ท่านเคยใช้ประดับตกแต่งอัตตา จะถูกฉีกขาดออกจนล่อนจ้อน ท่านจะได้พบกับนายทุน ขุนศึก ศักดินา เผด็จการ จักรพรรดินิยมภายในตนเอง ซึ่งท่านอาจจะเคยเล่นซ่อนหากับมันมาแต่ไม่เคยเผชิญหน้ากับมันตรง ๆ สมาธิภาวนาจะทำให้มันเหล่านี้อยู่ในเงื้อมมือของเรา ท่านจะหนีก็ไม่ได้ เพราะมันประชิดตัวเสียแล้ว จะสู้ก็ไม่ได้ ทุกครั้งที่ท่านยกดาบฟันลงไป มันกลับโดนเลือดเนื้อของท่านทุกทีไป และที่สำคัญ เมื่อการเผชิญกับรสชาติของสมาธิภาวนาเหล่านี้ดำเนินไปถึงจุดหนึ่ง ชีวิตของเราก็คงจะเริ่มปรากฏรอยยิ้มและเสียงหัวเราะอันสดใสขึ้น แต่ไม่ใช่การหัวเราะเยาะคนอื่นหรือหัวเราะเยาะตนเอง แต่เป็นการยิ้มให้กับสัจของโลกและชีวิตตามที่มันเป็นจริง

ภาวนากับการรับใช้สังคม

ด้วยความเข้าใจที่ลึกซึ้ง เมื่อถึงขั้นนี้ ศาสนาจะไม่ใช่วิธีของความสำเร็จหรือความเคร่งเครียดซึ่งขัดแย้งต่อไป แก่นของศาสนา คือความร่าเริงเบิกบานของชีวิตที่เอาจริงเอาจังกับตนเองและสังคม

การทำใจให้สงบและมีพลังนั้น มีวิธีการหลายอย่างต่าง ๆ กัน ที่นิยมกันในฝ่ายเถรวาทกล่าวไว้ถึง ๔๐ วิธี ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับจริตนิสัยของแต่ละปัจเจกบุคคลที่แตกต่างกันออกไป แต่จุดมุ่งหมายเบื้องต้นนั้นเหมือนกันหมด ต่างก็เป็นอุบายฝึกให้จิตจดจ่อกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อให้อยู่ในอำนาจของความตั้งใจของเราให้มากขึ้น แต่ความสงบนี้มีไว้ว่าจะเกิดขึ้นได้ง่ายนัก โดยเฉพาะผู้ที่เกิดมาในสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ทำสมาธิตลอดเวลา การฝึกสมาธินั้นจะต้องมีความตั้งใจ และการลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง เหนื่อยยากทั้งทางกายและทางใจไม่น้อย ที่มีผู้เข้าใจว่า พระสงฆ์ฝ่ายอริยวาทที่แท้เป็นบุคคลที่ไม่ต้องออกแรงสมองและแรงกายนั้น เป็นความเข้าใจผิดอย่างสิ้นเชิง

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะยาก แต่ก็ไม่ใช่เลิกละสำหรับผู้ที่เห็นคุณค่าและพร้อมจะเอาจริง นอกจากนั้น เมื่อฝึกฝนไปได้บ้างแล้ว ไม่ว่าเราจะเริ่มต้นจากวิธีไหน พอเรามีความชำนาญบ้างแล้ว เราจะสามารถประยุกต์ให้เกิดวิธีการใหม่ ๆ เพื่อให้การทำสมาธิเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และหน้าที่การงานของเรา เพราะเป้าหมายในการทำสมาธิในพุทธศาสนาไม่ใช่การหนีโลก ไม่ว่าคุณทุกข์หรือบรรพชิต หากเป็นการหันหน้าเข้าเผชิญโลกอย่างกล้าหาญ อย่างรู้เท่าทัน แม้สำหรับบางคนในระยะเริ่มต้นอาจจะต้องมีจังหวะถอย หรือหลบออกจากงานที่รับผิดชอบชั่วคราวก็ตาม

การเริ่มต้นฝึกจิตที่ดีที่สำคัญก็คือ การมอบตัวให้อยู่ภายใต้การดูแลของครูบาอาจารย์ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องนี้ สำหรับคนรุ่นเราต้องนับว่ายังโชคดีอยู่บ้าง ที่ยังมีท่านที่อุทิศชีวิตให้กับการศึกษาค้นคว้าทางด้านนี้หลงเหลืออยู่บ้าง นอกจากท่านจะช่วยในเรื่องของวิธีการและเคล็ดลับต่าง ๆ แล้ว ครูบาอาจารย์ยังช่วยในด้านกำลังใจอีกด้วย เพียงแต่การดำเนินชีวิตของท่านก็สามารถเป็นประจักษ์พยานให้เราเห็นถึงคุณค่าของการฝึกจิตได้ แต่สิ่งหนึ่งที่เรจะต้องตระหนักก็คือ

อุดมคติสำหรับคนรุ่นใหม่

การที่ท่านเชี่ยวชาญเรื่องสมาธิภาวนานั้น มิได้หมายความว่าท่านจะต้องรู้เรื่องอื่น ๆ อย่างดี และมีความเห็นที่ถูกต้องเสมอไปในทุกเรื่อง ทั้งนี้เพราะหลายเรื่องขึ้นอยู่กับข้อมูลที่ท่านได้รับ ยิ่งในปัจจุบันนี้มีความพยายามจะใช้พระที่ประชาชนเคารพนับถือเป็นเครื่องมือทางการเมืองด้วยแล้ว ความคิดเห็นทางด้านสังคมบางอย่างของท่านบางองค์ อาจจะมีลักษณะปฏิกิริยาเสียด้วยซ้ำไป สำหรับคนรุ่นใหม่ ที่ปรารถนาจะได้รับมรดกทางภูมิปัญญาชั้นเลิศจากบรรพชน ย่อมจะต้องเลือกเฟ้นกลั่นกรองไตร่ตรองอย่างรอบคอบสุขุม และเราจะต้องไม่หวังจากท่านมากกว่าที่ท่านเป็นอยู่จริง ๆ อย่างเช่นทัศนคติทางสังคม ท่านอาจจะไม่สามารถเข้าใจหลักการของเราก็ได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับท่านที่ลึกซึ้งทั้งเรื่องทางสมาธิและปัญญาแล้ว เมื่อท่านได้รับข้อมูลใหม่ ๆ ท่านย่อมเปลี่ยนทัศนคติได้ เพราะท่านย่อมรู้ดีว่าอะไรคือสิ่งที่ท่านรู้อยู่จริง อะไรท่านไม่รู้

พระปฏิบัติที่พร้อมจะให้ความเอาใจใส่ต่อผู้ฝึกฝนทางจิตอย่างใกล้ชิด มักเป็นสายที่สืบทอดแบบแผนการปฏิบัติแบบดั้งเดิมเป็นทอด ๆ กันมาแต่โบราณ ที่สำคัญได้แก่พระธุดงค์กรรมฐานสายท่านอาจารย์มั่นทางภาคเหนือและภาคอีสาน ทางภาคกลางที่เด่น ๆ ได้แก่สายของหลวงพ่อดำสังวรแห่งชัยนาท และทางภาคใต้ได้แก่สำนักอาจารย์จำเนียรแห่งถ้ำเสือ เป็นต้น

ในปัจจุบันนี้ ได้มีแนวคิดอีกแนวหนึ่งให้ถือหนังสือเป็นกลั่นกรองอย่างน้อยในระยะเริ่มต้น โดยให้ทดลองฝึกฝนปฏิบัติเอาเองชนิดลองผิดลองถูกจนคลำทางได้เอง สำนักต่าง ๆ ในสายสวนโมกข์มักจะเป็นแนวนี้ โดยทางสำนักมีที่พักไว้ให้สำหรับผู้ต้องการปลีกตัวออกไปฝึกฝนทางด้านนี้เป็นการชั่วคราว

มีผู้กล่าวไว้ว่า หากเราสามารถจัดเวลาสักหนึ่งหรือสองชั่วโมงในยี่สิบสี่ชั่วโมงหรือหนึ่งวันในเจ็ดวัน หรือหนึ่งเดือนในสิบสองเดือน หรือหนึ่งปีถึงสี่ห้าปีในชีวิตหนึ่ง สำหรับฝึกฝนศึกษาเรื่องที่สำคัญยิ่งของชีวิตนี้โดยตรง เราจะพบว่า คุณภาพของการใช้ชีวิตสำหรับเวลาที่เหลือในหนึ่งวัน หนึ่งสัปดาห์ หนึ่งปี หรือชีวิตหนึ่งของเรา จะแตกต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง แม้แต่ในแง่ของประสิทธิภาพการทำงาน จะมีประโยชน์อะไรที่เราจะวัดค่าของชีวิตด้วยปริมาณของเวลา ที่เรา

อุทิศให้กับงานเพียงด้านเดียว โดยไม่คำนึงว่าภาวะของชีวิตที่เป็นต้นตอของงานนั้น มันเอื้อต่อการทำงานอย่างสร้างสรรค์หรืออย่างเครื่องจักร อย่างเป็นตัวของตัวเอง หรืออย่างฝูงแกะ อย่างสับสนหม่นหมองหรือด้วยปัญญารู้เท่าทัน

เมื่อหลายปีก่อน ข้าพเจ้าได้พบกับนักปฎิวัติสองคนในเวลาไล่เลี่ยกัน ทั้งสองคนนี้เห็นต่างจากข้าพเจ้าในเรื่องความรุนแรงทั้งคู่ แต่คนแรกจะใช้เวลาวันละประมาณสองชั่วโมงตอนเช้าสำหรับฝึกโยคะและนั่งสมาธิเป็นประจำ แม้เขาจะรับผิดชอบงานมาก แต่ดวงตาของเขามีประกายแจ่มใสตลอดเวลา และมักมีอาการง่วงนอนอยู่เสมอ และมาบัดนี้งานของเขาก็เพิ่มขึ้นอีก เขามีโอกาสทำประโยชน์แก่เพื่อนมนุษย์ ตามที่เขาปรารถนาอย่างกว้างขวาง เมื่อข้าพเจ้าพบเขาครั้งแรกไม่นาน ก็ได้เล่าเรื่องของเขามาเล่าให้นักปฎิวัติอาชีพอีกคนหนึ่งฟัง แต่คนหลังกลับตอบว่า เขาไม่มีเวลาสำหรับเรื่องเช่นนี้หรอก วันละสองชั่วโมงจะไปเอามาจากไหน เวลาของเขาเป็นของประชาชนทุกลมหายใจเข้าออกเลยทีเดียว มาบัดนี้ข้าพเจ้าได้ข่าวว่า เขาต้องสูบบุหรี่แทบจะมวนต่อมวน ทั้งที่เมื่อหลายปีก่อนนั้นเขาไม่เคยแตะต้องเลย แม้จะการสูบบุหรี่ย่อมจะดีกว่าการหาทางออกอีกหลายทาง และการเปรียบเทียบย่อมไม่สมบูรณ์ เพราะเงื่อนไขของคนทั้งสองแตกต่างกันมาก ข้าพเจ้าเพียงแต่รู้สึกว่าคุณร่วมสมัยจำนวนมาก มีความรู้สึกเกี่ยวกับเวลาที่ผูกพันกับนาฬิกามากเกินไป จึงวัดคุณค่าของงานด้วยปริมาณของเวลา จนหลายคนลืมหืมไปว่า ถ้าเราทำงานตลอดเจ็ดวันโดยจิตใจของเราหม่นม่นกังวลอยู่กับปัญหาชีวิตที่แก้ไม่ตกซ้ำ ๆ ซาก ๆ กับถ้าเราทำงานสักหกวันด้วยจิตใจที่แจ่มใส แบบไหนจะทำให้คุณภาพและปริมาณของงานดีกว่ากัน

เป็นที่น่ายินดีว่า ปัจจุบันนี้ได้มีผู้ทดลองนำการภาวนามาประยุกต์ใช้สำหรับนักกิจกรรมโดยตรงมากขึ้นแล้ว โดยไม่เน้นที่การหลีกเลี่ยงหนีออกจากงาน ดังเช่นหนังสือสองเล่มที่ข้าพเจ้าได้แปลไว้แล้วเป็นต้น นอกจากนี้ การฝึกโยคะและฝึกมวยจีนถ้าทำถูกต้องแล้ว ก็มีเนื้อหาไม่ต่างไปจากการฝึกสมาธิขั้นต้นในพุทธศาสนานั้นเอง มิใช่เป็นเพียงการบริหารร่างกายตามที่คนส่วนใหญ่เข้าใจเท่านั้น

นิวรรณ์ : ด้านแรกที่จะมองโลกตามภววิสัย

ในที่นี้ข้าพเจ้าจะไม่กล่าวถึงรายละเอียดของวิธีการฝึกสมาธิ แต่จะขอขยายความเกี่ยวกับนิวรรณ์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น เพราะการที่เราจะสามารถเข้าถึงความสงบ เพื่อจะมองโลกตามที่มีมันเป็นจริงได้ เราจะต้องสามารถกำจัด หรือกำราบสิ่งที่คอยก่อกวนให้จิตมัวหมองขุ่นข้องเสียก่อน ท่านผู้รู้แต่โบราณได้เปรียบไว้ว่าการที่พระอาทิตย์หรือพระจันทร์ไม่อาจสาดแสงสว่างมายังโลกได้เต็มที่ เพราะถูกบดบังด้วยสิ่งทั้ง ๕ คือ ควณ เมฆ ฝุ่น หมอก หรือราหูฉุนใด ความคิดของคนเราก็เหมือนกัน เมื่อถูกบดบังรบกวนด้วยนิวรรณ์ทั้ง ๕ แล้ว ย่อมไม่อาจจะใช้เป็นประโยชน์ต่อตนเองหรือผู้อื่นได้เท่าที่ควรณนั้น

ดังนั้นขั้นแรกสุด เราจะต้องทำความรู้จักกับนิวรรณ์เหล่านี้เสียก่อน การรู้จักว่ามันเป็นใคร มีหน้าตาอย่างไร ย่อมเป็นขั้นต้นที่เราจะสามารถจัดการกับมันได้ แม้จะไม่ใช่วิธีง่ายนักก็ตาม

สิ่งรบกวนจิตประการแรกคือ *กามฉันทะ* ความติดใจในรสอร่อยจากการสัมผัสกับอารมณ์น่าใคร่ น่าพอใจ อย่างขาดความรู้เท่าทัน โดยทั่วไปแล้ว ความอยากได้ รับอารมณ์ที่น่ายินดีน่าพอใจนี้ เป็นความอยากที่ตามสนองอย่างไรก็ไม่รู้จักจบสิ้น อารมณ์น่าพอใจที่ผ่านเข้ามาในชีวิตเรานั้น เมื่อเกิดขึ้นแล้วจะตั้งอยู่ชั่วคราวแล้วก็ดับสลายไป แต่ใจเรามักจะอยากได้รับอีก ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่ไพเราะ รูปที่งามตากลิ่นที่ถูกใจ ความสนุกจากการสัมผัสทางกาย หรือความนึกคิดที่พาใจให้ไหลหลงยกตัวอย่าง เช่น เราประทับใจการคุยกับคนที่เรารัก พอจากกันมาแล้ว แม้เราจะทำอย่างอื่นอยู่ เช่น อ่านหนังสือ แต่ความติดใจที่อยู่ในระดับจิตกึ่งสำนึกก็ยังคงอาจจะผุดขึ้นมารบกวนเราอีก ยั่วยุให้เราเฝ้าภาพและเหตุการณ์นั้นมาคิดเล่นอีก เหมือนซานอ้อยที่เราดูคือน้ำหวานจนหมดแล้ว แต่เพราะความอาลัยในรสที่หมดไปแล้ว เราเลยหยิบชานนั้นขึ้นมาเคี้ยวอีก

ในทางตรงกันข้าม หากเราสัมผัสกับอารมณ์ที่ไม่พึงปรารถนาอย่างขาดความรู้เท่าทัน ก็จะสะสมเป็นความโกรธ ความเกลียด ความแค้นและความคิดร้าย

ภาวกับการปฏิบัติสังคัม

แม้การเผชิญหน้าโดยตรงกับอารมณ์นั้นจะผ่านไปแล้ว เหตุการณ์นั้นก็ยิ่งปรากฏขึ้นมารบกวนใจให้ขุ่นได้อยู่เสมอ นิรวณนี้ท่านเรียกว่าพยาบาท

เครื่องกีดขวางจิตมิให้แจ่มใสอีกอย่างหนึ่ง ท่านเรียกว่าถีนมิทธะ เป็นความรู้สึกหดหู่ เชื่องซึม ท้อถอย เบื่อหน่าย อาจเกิดจากการเผชิญปัญหาแล้วแก้ไม่ตกซ้ำ ๆ ซาก ๆ การไม่เข้าใจธรรมชาติของความล้มเหลว ความอ่อนเพลียทางร่างกาย การกินและนอนมากหรือน้อยเกินไป ถ้าจิตใจถูกรอบคลุมด้วยถีนมิทธะแล้ว ย่อมยากที่จะทำงานใดให้ลุล่วงได้ เพราะไม่มีกำลังใจพอ กระทบอะไรหน่อยก็สิ้นแรง เชื่องอยู่เสมอ

ถีนมิทธะนี้มีลักษณะฟูบและแฟบ ซึ่งตรงกันข้ามกับนิรวณอีกตัวหนึ่งที่มีลักษณะฟู ฟุ้งซ่าน ประหม่า กระวนกระวาย วิตกกังวลคิดเรื่องหนึ่งแล้วก็โดดไปอีกเรื่องหนึ่ง หรือคิดเรื่องนั้นวนไปวนมา ที่ท่านเรียกว่าอุทธัจจกุกกุกจะ สาเหตุก็เนื่องมาจากการเผชิญกับเรื่องชวนตื่นเต้นอย่างขาดการทำให้แบบคาย

นิรวณตัวสุดท้ายที่รบกวนจิตได้มากก็คือความลังเลใจ ความไม่กล้าตัดสินใจ (วิจิกิจฉา) รวมถึงการขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ในสิ่งที่กำลังทำอยู่ หรือในความสามารถของตน อาจจะเป็นเพราะการคิดไม่ชัดในเรื่องถูกผิดดีชั่ว หรืออาจเกิดจากความไม่กล้าสูญเสียอะไรบางอย่าง เพื่อให้ได้มาซึ่งอะไรบางอย่างก็ได้

สำหรับปุถุชนแล้ว นิรวณทั้งห้านี้จะต้องมีอยู่ในระดับใดระดับหนึ่งเสมอ ถ้ามีน้อย คนทั่วไปก็จะไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นปัญหามากนัก แต่ในยุคนี้ที่มีความสับสนทางคุณค่ามาก และกิเลสของคนถูกระบบการค้าปลุกเร้ามาก ผู้คนมักจะถูกนิรวณรบกวนในระดับที่น่าเป็นห่วง เพราะแม้แต่งานหยาบ ๆ เช่น อ่านหนังสือเขียนหนังสือ หยาบยิ่งไปกว่านั้นอีกเช่นชุดดิน พันหญ้า ก็ไม่อาจจะทำด้วยใจที่สงบสุขได้ ไม่ต้องเอ่ยถึงงานที่ละเอียดอ่อนในเรื่องการทำความเข้าใจชีวิตก็ได้ นี่เองเราจึงจำเป็นต้องลดมันลงให้มากที่สุด

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า นิรวณนี้เป็นคู่ปรับกับสมาธิ เมื่อเราเริ่มฝึกสมาธิไป พลังของความสงบที่เพิ่มขึ้นก็จะบั่นทอนอำนาจของนิรวณลง แต่ขณะเดียวกัน มันก็เป็นตัวกันไม่ให้จิตเป็นสมาธิด้วย ถ้าสมาธิของเราดีก็หมายความว่าเราสามารถ

อุปมคติสำหรับคนรุ่นใหม่

ประกอบจิตให้ทำงานอยู่กับเรื่องหนึ่งเรื่องใดได้นาน ๆ โดยไม่ถูกแทรกแซงจาก
นิรณที่อยู่ในระดับจิตถึงสำนึก

เมื่อนิรณเกิดขึ้น วิธีที่ดีที่สุดในการจัดการกับมันก็คือ การกำหนดรู้อย่าง
ชัดเจนและรวดเร็ว กำหนดรู้เฉย ๆ โดยไม่ผลึกใส หรือกอดรัดมันไว้ เห็นว่ามัน
เป็นเพียงปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างหนึ่งของจิต ที่เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของมัน
เอง การเกิดและการดับของมันไม่ได้เป็นตามความอยากของเรา เมื่อมันเกิดขึ้น
มันก็จะดับไป ถ้าเราไม่ไปให้ความสำคัญมันหมายกับมันเกินเหตุ เหมือนกับเมฆที่
จะลอยผ่านไปในห้องฟ้า

โดยทั่วไป เมื่อนิรณเกิดขึ้นในใจ มันจะให้ความมอรรอยแก่จิตใจเราด้วย แม้
มันจะมีลักษณะรบกวนอยู่ด้วยก็ตาม มันอาจจะให้ความรู้สึกตื่นเต้น มีรสชาติ มี
ความสำคัญ เมื่อเราติดอยู่กับนิรณ สิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ก็คือ การหมกมุ่นกับตัวเอง
ซึ่งเราอาจจะบอกกับตนเองอย่างสนิทใจว่า เราพยายามคิดแก้ปัญหา แต่ปรากฏ
ว่ามันคิดอยู่อย่างนั้นไม่รู้จักจบสิ้น ขณะเดียวกันคนที่เริ่มฝึกจิตก็จะเริ่มเห็นโทษ
ของนิรณ และมักจะมีแนวโน้มที่จะไม่ชอบ ประณามหรือผลึกใส เพราะมันมักจะ
มาเยี่ยมเยียนเราโดยไม่ได้รับค่าเชื้อเชิญเสมอ แต่การประณามหรือผลึกใสนั้นก็กลับ
เป็นการเพิ่มพลังให้แก่ศัตรูของเรา ทางที่แยบคายจึงเป็นการกำหนดรู้โดยไม่ให้
คุณค่าแก่มัน ไม่ว่าจะบวกรหรือลบ มองดูมันเหมือนดูเด็กเกเรที่น่ารักคนหนึ่ง เจ้า
หนูน้อยมันตั้งใจจะเข้ามาขโมยขนม แต่มันก็น่ารักเกินกว่าที่เราจะตีมันได้ลงคอ
แต่เราจะปล่อยให้แกนิสัยเสียก็ไม่ได้ เราอาจจะเรียกชื่อแกและสบตาแกอย่างรู้เท่า
ทันเท่านั้น แกก็จะสิ้นพิษสงทันที

อย่างไรก็ตาม สำหรับบางคนในบางช่วง พลังสติอาจจะอ่อนเกินกว่าที่จะ
จัดการกับมันด้วยวิธีที่กล่าวมาแล้วได้ หรือเพราะฉะนั้น คนนั้น ๆ ถูกนิรณรบกวน
แรงเป็นพิเศษ โบราณท่านก็มีวิธีการเฉพาะที่จัดการกับนิรณแต่ละตัว ซึ่งมี
รายละเอียดที่ยังไม่นำมากล่าวไว้ในที่นี้

ในที่นี้เพียงแต่ต้องการจะเน้นว่า ตราบใดที่เรายังถูกนิรณรบกวนอยู่มาก
ปัญญาของเราที่ยากที่จะพัฒนาไปสู่การเห็นสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง เพราะการที่

กาวนากับการรับใช้สังคม

เราจะเข้าใจโลก เข้าใจชีวิต เข้าใจสังคมได้อย่างถูกต้อง เราต้องสามารถใช้ความคิดของเราได้อย่างแจ่มชัดเป็นประการต้น มิฉะนั้นการมองสิ่งต่าง ๆ ตามสภาวะวิสัยก็จะเป็นเพียงนิทานหลอกเด็กเท่านั้น

การรู้จักหักจิตใจอย่างแท้จริง และการปลดภาระทางใจอันได้แก่นิเวศต่าง ๆ ลงได้ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดที่จะชี้ว่า เรานั้นจะสามารถทำงานรับใช้สังคมอย่างยืนหยัด และมีชีวิตชีวาได้กว้างขวางหรือจำกัดเพียงใด

แต่ถ้าหากเรากระทำการต่าง ๆ เพื่อผู้อื่น เพื่อชาวโลก โดยขาดความเข้าใจตนเองอย่างลึกซึ้งพอ การกระทำต่าง ๆ ของเราในนามของความดี ความเสียสละ ย่อมอาจจะกลายเป็นการเหยียดความสับสน ความก้าวร้าว ความทะเยอทะยานของอัตตาและมานะทิฐิต่าง ๆ ให้แก่คนอื่นก็ได้ แม้ข้าพเจ้าจะไม่เชื่อว่า สมภาวณานในศาสนาพุทธจะเป็นหนทางเดียวสำหรับการรู้จักตัวเองอย่างถ่องแท้ แต่ในท่ามกลางวิกฤตการณ์เช่นยุคปัจจุบัน ก็อดรู้สึกไม่ได้ว่าชาวพุทธมีการกิจอันศักดิ์สิทธิ์ที่จะเสนอบางส่วนที่สำคัญยิ่งของคำตอบ ให้แก่โลกปัจจุบันและอนาคต โดยเฉพาะสังคมไทย

ในท้ายที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขออนุโมทนาต่อท่านทั้งหลายที่อดทนฟังปาฐกถานี้มาตลอด วันนี้เป็นวันระลึกถึงการจากไปของโกมล คีมทองครบรอบสิบปี จากงานเขียนที่เขาทิ้งไว้ แสดงให้เห็นว่าเขาสนใจทั้งการรับใช้สังคมและการรู้จักตนเอง การตายของโกมลได้ให้กำเนิดชีวิตขบถแก่คนหนุ่มสาวอีกหลายคน ข้าพเจ้าเองก็หลงเสน่ห์จดหมายและข้อเขียนของเขาเป็นอย่างยิ่ง ฉะนั้นคุณความดีอันใด อันพึงมีจากการแสดงปาฐกถาครั้งนี้ ข้าพเจ้าขอถือโอกาสอุทิศให้แก่โกมล คีมทอง ด้วยความรักและคารวะ และในโอกาสเดียวกันนี้ ขอตั้งจิตอวยพรแด่ท่านทั้งหลาย ขอให้มีความตั้งใจเข้มแข็งร่าเริง เปี่ยมด้วยปัญญาและความรัก อันจักเป็นพลังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสร้างสรรค์ในสังคมด้วยกันทุกคนเทอญ

1 ชี ง อ ร ร ณ

๑. เสน่ห์ จามริก หลักการ สิทธิ เสรีภาพ หลังปฏิวัติตุลาคม ๒๕๑๖รวมพิมพ์อยู่ใน
อุดมคติเพื่อสังคม ๒๕๒๓, หน้า ๑๖๘.
๒. Aldous Huxley *Ends and Means* Chatto & Windus, 1969, p. 320.
๓. Erich Fromm *To Have or To Be?* Happer & Row, New York, 1976, p. 143.
๔. ส.ศิริรักษ์ อนาคตของไทย รวมพิมพ์ใน ชีวิตของประเทศ ๒๕๒๑, น. ๑๔-๑๕.
๕. Erich Fromm, อ้างแล้ว, p. 5.
๖. ส.ศิริรักษ์ ศาสนากับการพัฒนา วิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่, ๒๕๒๔, น. ๕๑-๗๐.
๗. James W. Douglass ได้เล่าและวิเคราะห์เรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจในหนังสือชื่อ
Resistance and Comtemplation New York, 1972.
๘. Thomas Merton *Contemplation in a World of Action* New York, 1973.
๙. คือ ปาฏิหาริย์แห่งการตื่นอยู่เสมอ และ ศาสตร์แห่งการดำเนินชีวิต.

ปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทอง

ประจำปี ๒๕๖๖

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์

แสดง ณ ตึกเอที มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

.....

พิมพ์ครั้งแรก เดือนพฤษภาคม ๒๕๖๖

แนะนำปาฐก : นายแพทย์วิชัย โชควัฒน์

นายแพทย์วิชัย โชควัฒน์ เรียนจบแพทยศาสตรศาสตรบัณฑิต ขณะเป็นนักศึกษา ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมเชิงความคิดความอ่านกับกลุ่มปริทัศน์เสวนาและศึกษิตเสวนา ซึ่งครูโกมล คีมทองก็เข้าร่วมกลุ่มนี้ด้วย และร่วมทำนิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา

ได้รับเชิญเป็นปาฐกของมูลนิธิโกมลคีมทอง เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๖ ขณะนั้นนายแพทย์วิชัยเป็นผู้อำนวยการโรงพยาบาลสามพราน และเป็นประธานชมรมแพทย์ชนบท

ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๕๒๙ ได้รับคัดเลือกให้เป็นแพทย์ดีเด่นในชนบท ของคณะแพทยศาสตรศาสตรวิทยาลัย และได้ย้ายมาเป็นผู้จัดการกองระบาดวิทยาในปีพ.ศ. ๒๕๓๓ ปัจจุบันเป็นนายแพทย์ใหญ่สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข

คำกล่าววนำ

ท่านประธานมูลนิธิโกมลคีมทอง คุณอุดม เย็นฤดี

ท่านกรรมการผู้จัดการมูลนิธิโกมลคีมทอง อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์

เพื่อนและญาติมิตร

วันนี้มูลนิธิโกมลคีมทองมีความยินดีที่จะเสนอปาฐกถาเนื่องในวันโกมลคีมทองประจำปี กระผมรู้สึกยินดีที่จะแนะนำองค์ปาฐกสำหรับวันนี้ คือนายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสามพราน และนอกจากนั้นยังดำรงตำแหน่งเป็นประธานชมรมแพทย์ชนบทอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย

สำหรับคุณหมอวิชัย โชควิวัฒน์นั้น ตัวกระผมเองถือว่าเป็นกัลยาณมิตรของกระผม ในทางพระพุทธศาสนานั้นให้ความสำคัญแก่กัลยาณมิตรอย่างสูงส่ง คำว่า “กัลยาณมิตร” ในทางพระพุทธศาสนา มิได้หมายถึงเพื่อนชนิดเข้าหาเย็นเฮ แต่หมายถึงบุคคลผู้ชักจูงไปสู่ความเจริญ ได้แก่ พระศาสดา พระภิกษุ พ่อแม่ ครูบาอาจารย์ หรือบุคคลอื่นใดก็ตามที่มีบทบาทในการชักนำไปสู่ความดีงาม

กระผมเองนั้นรู้จักคุณหมอวิชัย โชควิวัฒน์ ในทางชื่อเสียงก่อนที่จะได้พบตัว เพราะว่าคุณหมอวิชัย โชควิวัฒน์นั้น เป็นนักเขียนประจำวารสาร สังคมศาสตร์

อุบายสำหรับคนรุ่นใหม่

ปริทัศน์มาตั้งแต่ต้น เมื่อกล่าวถึงวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ตัวกระผมเองเคยพูดในที่หลายแห่งว่าเป็นผู้มีความรู้น้อยในเรื่องของสังคม แต่ว่าได้อาศัยเล่าเรียนปัญหาของสังคมด้านต่าง ๆ จากวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ที่อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์เป็นบรรณาธิการคนแรก เพราะฉะนั้นกระผมจึงถือว่าวารสาร สังคมศาสตร์ปริทัศน์ กิตติ หรือคณะผู้เขียนในวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ กิตติ เป็นกัลยาณมิตรของกระผมมาตั้งแต่เริ่มแรก ดังนั้นกระผมจึงถือว่าคุณหมอวิชัย โชควิวัฒน์เป็นกัลยาณมิตรของกระผม ดังที่ได้กราบเรียนไว้ข้างต้น ก่อนที่เขาจะเข้ามาเป็นลูกศิษย์ทางการแพทย์ของกระผมที่ศิริราช

ท่านผู้มีเกียรติทั้งหลายส่วนใหญ่ในที่นี้ก็จะทราบว่าคุณหมอวิชัย โชควิวัฒน์เป็นนักอ่าน นักเขียน นักคิด และนักพูดในเรื่องเกี่ยวกับสังคมด้านต่าง ๆ ในสมัยที่นักศึกษาและคนหนุ่มสาวถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ หรือว่าเป็นผู้ที่คิดจะทำลายชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์นั้น ตัวกระผมเองไม่เคยจำได้แม้แต่สักครั้งเดียวว่าคุณหมอวิชัย โชควิวัฒน์ ไม่ว่าจะพูดต่อสาธารณชนหรือพูดคุยกันเป็นการส่วนตัว จะได้เคยพูดหรือแสดงความเห็นอะไรไปในทางที่รุนแรง หรือเป็นการทำลาย หรือว่าพูดไปในทางที่จำกัดเสรีภาพของบุคคลอื่น ๆ แต่กลับเป็นไปในทางตรงกันข้าม

แต่ก็นั่นแหละ ในสมัยเช่นนั้น คนที่จะปลอดภัยจากการที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์นั้น คือคนที่มีลักษณะสามะเลเทเมา ชอบกินเหล้ากินยา มีเมียน้อย เจ้าชู้ เล่นการพนัน ชอบค้าขายขูดรีดคนอื่น เมื่อสังคมเกิดอาเพศวิปริต คำโบราณท่านกล่าวว่า “กระเบื้องก็จะเฟื่องฟูลอย โสนน้อยจะถอยจม” หมายความว่าคนที่หนักไปด้วยกิเลส ด้วยความชั่วช้าต่าง ๆ เหมือนกระเบื้องที่หนักซึ่งควรที่จะจมอยู่ที่ก้นน้ำ กลับลอยขึ้นมาได้ ซึ่งเป็นการแปลกประหลาด แต่คนที่ดีที่เบาในทางกิเลสต่าง ๆ ซึ่งควรจะมีน้ำหนักเบาเหมือนโสน กลับต้องจมลง หรือดังคำโบราณอีกคำหนึ่งคือ การเห็นกงจักรเป็นดอกบัว การพูดถึงคำโบราณคำนี้ไม่ได้เกี่ยวข้องกับเรื่องที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนี้ว่า ในสภาจะมีการให้แก่ไขรัฐธรรมนูญโดยคนที่มิกงจักรหรืออะไรเช่นนั้น แต่เป็นการอ้างถึงคำโบราณที่มีการพูดกันมานานแล้ว

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

เพราะฉะนั้นในสมัยใดที่ผู้ปกครองบ้านเมืองเห็นกงจักรเป็นดอกบัว ก็เกิดความวิปริตอาเพศอยู่ทั่ว ๆ ไป คุณหมอมิซึเอะเองในสมัยเช่นนั้นแม้จะมีความหวังดีต่อประเทศชาติเพียงใดก็ตาม ก็ยังถูกจับไปคุมขังเอาไว้เป็นเวลาถึงหนึ่งเดือน แม้ที่จริงควรจะนานกว่านั้น แต่ว่าอาศัยความดีงามของคุณหมอมิซึเอะเอง ที่ทำให้ตำรวจไม่กล้าที่จะหน่วงเหนี่ยวกักขังไว้นานกว่านั้น เมื่อถูกปล่อยออกมา คุณหมอมิซึเอะไม่ได้แสดงความท้อถอยแม้แต่นิดเดียว หรือว่าแสดงความหมดหวังในสังคมหรือในเรื่องต่าง ๆ อย่างที่บางท่านอาจจะเป็น แต่กลับรุดหน้าไปอย่างไม่หยุดยั้งพยายามทำงานในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม รวมทั้งได้มีโอกาสไปศึกษาในสหรัฐอเมริกา และได้เดินทางไปแะชมกิจการต่าง ๆ ในหลายประเทศ เช่น ศรีลังกา จีน และประเทศในยุโรป เป็นต้น

คุณหมอมิซึเอะได้มีพัฒนาการมาเป็นลำดับ ถ้ากระผมจะคิดเปรียบเทียบบุคคลเหมือนมะม่วงซึ่งอาจจะดูแปลกที่เปรียบเทียบเช่นนี้ ต้นมะม่วงนั้น บางครั้งก็ไม่ออกช่อเลยในบางปี ในบางต้นช่อมะม่วงนั้นบ่อยครั้งก็ไม่ติดลูก และลูกมะม่วงนั้นเมื่อยังเล็กอยู่ก็มีประโยชน์น้อย ไม่ค่อยมีใครนำไปใช้ทำประโยชน์ มะม่วงที่ห้าม ๆ ดิบ ๆ ก็มักจะมียรสเปรี้ยว มะม่วงที่สุกงอมแก่เกินไป ก็อาจจะเละหรือเน่าเหมือนเช่นผู้ใหญ่บางคนทีอาจจะเละหรือเน่าในเวลานี้ แต่ว่าคุณหมอมิซึเอะนั้น ในบัดนี้เปรียบเหมือนมะม่วงที่สุกกำลังดี ทั้งสวย ทั้งหอม และทั้งมีประโยชน์

คุณหมอมิซึเอะได้บรรลุวิญญูและวุฒิภาวะที่จะสามารถมองไปเห็นทั้งในอดีต ในปัจจุบัน และมองไปในอนาคต และสามารถมองเห็นโดยรอบ ในหลายมิติ เพราะฉะนั้นจึงเป็นบุคคลที่สมควรอย่างยิ่งที่จะแสดงปาฐกถาในวันนี้ ในเรื่อง “คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต”

คนหนุ่มสาวนั้นมีความสำคัญต่อประเทศชาติ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้น การเสนอข้อคิดเห็นเกี่ยวกับคนหนุ่มสาวและอนาคต จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

บัดนี้ได้เวลาอันสมควร กระผมขอเชิญคุณหมอมิซึเอะ โชควิวัฒน์ ผู้อำนวยการโรงพยาบาลสามพรานและประธานชมรมแพทย์ชนบท แสดงปาฐกถาประจำปี

อุ ด ม ค ติ ส ำ ห ร ั บ ค บ ร ุ ่ บ ำ ห ม ั

ของมูลนิธิโกมลคีมทอง เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่ครูโกมล คีมทอง คนหนุ่มคนหนึ่งผู้ได้
พลีชีพเพื่ออนาคตของประเทศไทย และเป็นเครื่องบันทึกสติปัญญาแก่คนหนุ่ม
สาวและสมาคมที่มาชุมนุมกันอยู่ในวันนี้สืบต่อไป

ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

นมัสการพระคุณเจ้า ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพรักทั้งหลาย

สิ่งที่กลัวที่สุดสำหรับตัวกระผมเอง คือการที่ต้องมานั่งฟังการกล่าวยกย่องตัวเองอย่างที่ท่านอาจารย์ประเวศ วะสี ได้ให้แก่กระผม กระผมพยายามที่จะปฏิเสธการแสดงปาฐกถาครั้งนี้ แต่ว่าไม่สำเร็จ จึงต้องมารับฟังสิ่งที่กระผมรู้สึกว่ามีหลายสิ่งหลายอย่างนั้น กระผมเองอาจจะเป็นได้ไม่ถึงอย่างนั้น

วันนี้เป็นวันครบรอบ ๑๒ ปี แห่งการเสียชีวิตของครูโกมล คีมทอง ครูโกมล นั้นเข้ามาหาวิทยาลัยหลังกระผมสองรุ่นแต่เรียนจบพร้อมกัน เพราะว่ากระผมเรียนแพทย์ จึงต้องเรียนนานกว่ากันสองปี ครูโกมลกับกระผมนั้นเป็นเพื่อนร่วมสมัยและระหว่างที่เรียนอยู่ด้วยกันนั้น ได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมด้วยกันอย่างค่อนข้างมาก กิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งก็คือ การร่วมอยู่ในชมรมปริทัศน์เสวนา ซึ่งเกิดขึ้นโดยมีอาจารย์สุลักษณ์เป็นผู้มีส่วนทำให้เกิดขึ้น เนื่องจากในยุคสมัยนั้น กิจกรรมต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย มีลักษณะในทางประเทืองปัญญาอยู่ค่อนข้างน้อย จึงได้เกิดมีความพยายามที่จะแสวงหาความรู้และความคิดต่าง ๆ นอกเหนือจากที่ได้เล่าเรียนในห้องเรียน ชมรมปริทัศน์เสวนาจึงเกิดขึ้นและมีการพบปะกันทุกวันเสาร์

อุบาสกสำหรับคนรุ่นใหม่

ที่โบสถ์วัดบวรนิเวศวิหารด้วยความเอื้อเฟื้อของพระในวัดนั้น เพื่อให้พ้นจากการตั้งข้อสงสัยต่าง ๆ นานา เราได้พยายามเชิญบุคคลที่มีความรู้ความคิดที่น่าสนใจมาพบปะกันทุกวันเสาร์ มีการซักถามพูดคุยถึงปัญหาต่าง ๆ ที่น่าสนใจในขณะนั้น ชมรมปริทัศน์เสวนาจึงนับว่าเป็นชมรมซึ่งรวบรวมนิสิตนักศึกษาจากต่างสถาบันมาร่วมพบปะกันในเรื่องของความคิดความอ่าน อันมีอยู่ในสมัยนั้นไม่มากนัก

กิจกรรมต่อมา คือการทำนิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษา ซึ่งท่านอาจารย์ประเวศได้เอ่ยถึงแล้วเมื่อสักครู่นี้ หนังสือเล่มนี้ถือได้ว่าเป็นชนวนอันแรก นับตั้งแต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ปิดกั้นสิทธิเสรีภาพของนิสิตนักศึกษาและประชาชน ในการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ลงอย่างสิ้นเชิง หรือในการมีบทบาทต่อสังคมและประเทศชาติ มหาวิทยาลัยมีสภาพเป็นเหมือนหอคอยงาช้าง คือมีสภาพที่แตกต่างจากสภาพทั่วไปในประเทศ ไม่รับรู้ปัญหาต่าง ๆ ของประเทศชาติ นิตยสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์พยายามที่จะตั้งคำถามเกี่ยวกับความเป็นไป ประเพณี และการปฏิบัติต่าง ๆ ในมหาวิทยาลัย

กิจกรรมอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งกระทบกับครูโกมลได้มีโอกาสดำเนินการเป็นสาราณียกรของคณะในการทำหนังสือรับน้องใหม่ ซึ่งในรุ่นนั้นเป็นหนังสือของคณะที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ แหวกจากวังวนของหนังสือเดิม ด้วยการพยายามที่จะใส่เนื้อหาสาระเข้าไป

ปัญหาของคนหนุ่มคนสาวสมัยนั้น ที่สำคัญอันหนึ่งก็คือว่า ตอนที่ยังเรียนหนังสืออยู่ ยังมีโอกาสที่ได้พบปะพูดคุย และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอยู่ตลอดเวลา เพราะฉะนั้นความคิดเห็นต่าง ๆ นั้น จึงมีโอกาที่จะออกเผยและได้รับการหักท้วงตักเตือนหรือส่งเสริมซึ่งกันและกัน ให้มุ่งหน้าตามที่ตนคิดตนหวังเอาไว้ได้ แต่หลังจากจบมหาวิทยาลัยไปแล้ว ไม่มีองค์กรหรือหน่วยงานใดที่จะรองรับคนหนุ่มคนสาว นิสิตนักศึกษาจำนวนมากที่มีความตั้งใจ ที่จะทำงานทำการต่าง ๆ เพื่อสังคมเพื่อประเทศชาติ เมื่อพวกเขาจบออกไปแล้ว ก็กระจัดกระจายกันออกไปและถูกดูดกลืนหายไป ในท่ามกลางกระแสสังคมขณะนั้น ครูโกมลเป็นคนหนึ่งซึ่งก่อนที่จะจบจากมหาวิทยาลัยได้พยายามที่จะถามปัญหานี้ว่า เมื่อจบออกไปแล้ว

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

ทำอะไรถึงจะคงความตั้งใจต่าง ๆ ของเราเอาไว้ได้

สิ่งที่ครูโกมลตัดสินใจก็คือ การออกไปสร้างชุมชนชนบทเล็ก ๆ ขึ้นมา ไปอยู่ในชุมชนชนบทเล็ก ๆ นั้น ซึ่งนับว่าเป็นการตัดสินใจที่กล้าหาญ เพราะเป็นการตัดสินใจที่ทวนกระแสค่านิยมของสังคมต่าง ๆ ครูโกมลได้ไปสร้างโรงเรียนแห่งหนึ่งที่ตำบลเหมืองห้วยในเข่า อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และอยู่ที่โรงเรียนนั้น แต่อยู่ไม่นานก็ถูกยิงเสียชีวิต ซึ่งจากเหตุการณ์ในตอนนั้นก็ยังไม่แน่ใจว่าตายเพราะใครกันแน่ แต่ในภายหลังค่อนข้างแน่ชัดว่า เป็นการตายที่เกิดจากการขัดแย้งทางอุดมการณ์ซึ่งดำรงอยู่ในขณะนั้น และยังสืบเนื่องมาจนกระทั่งทุกวันนี้ การตายของครูโกมลนั้นเรียกว่าเป็นการตายที่ยิ่งใหญ่ หนังสือพิมพ์ประโคมข่าวกันมาก เพราะว่าเป็นบัณฑิตหนุ่มที่ทวนกระแสแห่งสังคม ออกไปอยู่ในชนบท ตั้งใจที่จะไปอุทิศตัวเพื่อชาวชนบทแต่ก็ถูกเข่นฆ่า

ถ้าหากว่าเราจะวิเคราะห์กันจริง ๆ แล้วว่า คุณูปการที่ครูโกมลมีต่อสังคมสมัยนั้นมีอะไรบ้างในสายตาของกระผมก็เห็นว่า ครูโกมลนั้นได้มีคุณูปการที่สำคัญอยู่ ๓ ประการด้วยกันคือ

๑. มีศรัทธามุ่งมั่น มีสำนึกในการที่จะรับใช้สังคม และได้ทุ่มเทตนเอง ได้ตัดสินใจในทางเดินอนาคตของตนเองตามแนวทางที่ตนเองคิดเห็นว่าถูกต้อง

๒. สิ่งที่ครูโกมลคิดนั้น เป็นสิ่งที่ทวนกระแสของสังคม (อย่างที่ผมได้กล่าวแล้ว)

๓. นอกจากนั้น ในระหว่างที่เป็นครูอยู่ ครูโกมลได้จับประเด็นสำคัญอย่างหนึ่ง คือความพยายามที่จะเสริมสร้างให้ประชาชนในชนบทนั้น ได้เห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมพื้นเมืองของตนเองและให้มีความภาคภูมิใจในตัวเอง จะได้ไม่ถูกรอบงำจากอิทธิพลวัฒนธรรมจากภายนอก

การตายของโกมลนั้น ได้สร้างกระแสสำนึกรับใช้สังคมให้กับเยาวชนคนหนุ่มสาวในยุคนั้นเป็นอันมาก ในยุคนั้นสมัยนั้น คงจะไม่มีใครที่รู้จักโกมล คีมทอง เพราะว่าหนังสือพิมพ์ลงข่าวติดต่อกันหลายวัน และได้มีการจัดนิทรรศการตระเวนออกไปทั่วประเทศตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เพื่อที่จะปลุกสำนึกรับผิดชอบ

อุณณคดีสำหรับคนรุ่นใหม่

ขอบต่อสังคมนี้ขึ้นมา ซึ่งเป็นผลสำเร็จ และผมคิดว่าขบวนการของคนหนุ่มสาวที่มีวิวัฒนาการสืบเนื่องต่อนั้น ส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากการเสียสละของครูโกมล คีมทอง และเป็นที่น่ายินดีที่ ขบวนการของคนหนุ่มสาวในรุ่นถัดจากโกมลนั้น ถ้าจะว่ากันไปแล้ว เป็นศรัทธาที่แรงกล้ากว่าของโกมลเสียอีก เพราะว่าในสมัยของโกมล เมื่อออกไปชนบทนั้น เขาออกไปในลักษณะที่มีศรัทธามุ่งมั่น แต่มีสิ่งหนึ่งซึ่งแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดก็คือว่า การเสี่ยงอันตรายถึงชีวิตนั้นไม่มี โกมลไปอยู่ที่ภาคใต้ซึ่งเหตุการณ์เวลานั้นค่อนข้างจะคับขัน จากจดหมายของเขาที่มีมาถึงเพื่อนและครูบาอาจารย์ เขาเล่าว่ามีการฆ่ากันตายแทบไม่เว้นแต่ละวัน แต่โกมลก็ยังรู้สึกตัวเองนั้นยังปลอดภัยอยู่เสมอจนกระทั่งเสียชีวิตไป ผิดกับคนหนุ่มสาวในรุ่นต่อ ๆ มา ที่ส่วนมากจะรู้ว่าสิ่งที่ตนเองทำนั้นเสี่ยงต่อชีวิตเสี่ยงต่ออนาคตเป็นอย่างมาก แต่ว่าคนหนุ่มสาวในรุ่นถัดมานั้นก็กล้าที่จะดำเนินไปในแนวทางนั้น กล้าเดินเข้าไปต่อสู้ในสิ่งที่ตนเองเห็นว่าถูกต้อง และหลายคนก็ต้องเสียชีวิตไปอย่างที่เราได้ทราบกันอยู่แล้ว ขบวนการของคนหนุ่มสาวที่สืบเนื่องมาจนกระทั่ง ๑๔ ตุลาคม และเหตุการณ์ต่าง ๆ ต่อเนื่องหลังจากนั้น ถ้าหากจะวิเคราะห์กันจริง ๆ แล้ว จะต้องยอมรับว่า ส่วนหนึ่งนั้นเป็นผลมาจากการกระทำของโกมล คีมทอง

เป็นที่น่าเสียดายที่โกมลและคนหนุ่มสาวจำนวนมากต้องเสียสละชีวิตไปตั้งแต่อายุยังน้อยก่อนวัยอันสมควร ถ้าคนเหล่านั้นได้มีชีวิตสืบมาจนทุกวันนี้ ก็จะมีโอกาสสร้างสรรค์สังคมร่วมกันต่อไปในวันข้างหน้าได้ นี่เป็นการมองในแง่ดีซึ่งคงจะไม่มีใครปฏิเสธได้ แต่ในทางกลับกันก็เป็นที่น่ายินดีสำหรับคนอย่างโกมลและคนที่เสียสละชีวิตไปแล้วทั้งหลาย เพราะว่าถ้าหากเขามีชีวิตสืบมาจนทุกวันนี้ เขาก็จะต้องมาเผชิญกับ "วิกฤตศรัทธา" ที่คนหนุ่มสาวเผชิญอยู่ในทุกวันนี้

โกมลและคนหนุ่มสาวจำนวนมากได้เสียสละชีวิตไปในขณะที่มีศรัทธามุ่งมั่นที่ชัดเจน แต่ว่าคนหนุ่มสาวในรุ่นถัดมานั้นต้องมาเผชิญกับภาวะที่มองไม่เห็นทางออก คำว่า "วิกฤตศรัทธา" ในที่นี้ พวกเราทุกคนก็ควรจะทราบว่าเป็นศัพท์ของขบวนการฝ่ายซ้าย แต่ว่าในความหมายที่ผมรู้สึกนั้น "วิกฤตศรัทธา" ของคนหนุ่ม

ลบทบูนสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

สาวในยุคปัจจุบันนั้น ไม่ได้มีต่อขบวนการฝ่ายซ้ายเท่านั้น แต่มีต่อทุกสถาบันในสังคมไทยในทุกวันนี้ เพราะไม่ว่าจะมองไปในทางไหน ก็มีแต่ชวนให้น่าสลดหดหู่ทั้งนั้น กล่าวคือ

ในทางการเมือง เป็นที่แน่นอนว่าทหารจะต้องเข้ามาบีบบาทครอบงำในทางการเมืองต่อไปอีกระยะหนึ่ง ซึ่งจะนานแค่ไหนไม่มีใครทราบ การแก้ไขรัฐธรรมนูญจะสำเร็จหรือไม่นั้น ก็คงจะเป็นเพียงประเด็นย่อย ถ้าแก้สำเร็จก็เข้ามาในวิถีทางรัฐธรรมนูญ แต่ถ้าหากแก้ไม่สำเร็จก็เชื่อได้ว่าคงจะเข้ามาในวิถีรัฐประหาร คนหนุ่มสาวจำนวนมากจึงไม่รู้ว่าตัวเองจะมีบทบาทอย่างไรในวิวัฒนาการทางการเมืองของประเทศ

ในทางเศรษฐกิจ เราก็พบว่าช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนมีแต่กว้างออกไปทุกที ประเทศไทยควรจะโชคดีที่พบทรัพยากรที่สำคัญ ๒ อย่าง คือ แก๊สธรรมชาติในอ่าวไทยและน้ำมันเพชรที่ลานกระบือ แต่ถึงแม้จะพบทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญเช่นนี้ ก็ยังไม่มีสัญญาณว่าความโชคดีช่วงชั่ววูบที่เราหวังนั้นจะปรากฏให้เห็น มิหนำซ้ำประเทศเม็กซิโกที่ร่ำรวยทั้งแก๊สธรรมชาติและน้ำมันกลับมาล้มละลายให้เห็น จึงเห็นได้ชัดว่า ความหวังต่อน้ำมันก็ดี ต่อแก๊สธรรมชาติก็ดี เป็นความหวังที่ค่อนข้างจะเลื่อนลอย ในอนาคตอันใกล้นี้ คนว่างงานจะมีมากขึ้น ๆ ทุกที ถึงแม้ว่าเราจะยอมจำนนต่อระบบ อนาคตที่เราจะเดินนั้นก็ยากขึ้นเพราะองค์การของรัฐก็ดี องค์การของภาคเอกชนก็ดี ที่จะรองรับให้เราเข้าไปทำงานใช้ชีวิตอย่างสามัญชนคนทั่วไปนั้นก็ค่อนข้างจะหายาก เพราะว่าการขยายตัวของตลาดแรงงานนั้นเป็นไปน้อยมาก อย่างที่เมื่อเร็ว ๆ นี้ หนังสือพิมพ์ลงข่าวว่ามีการรับสมัครตำแหน่งต่าง ๆ ที่จังหวัดมุกดาหารอันเป็นจังหวัดใหม่เพียง ๑๐ กว่าตำแหน่ง แต่มีคนสมัครเป็นหมื่นคน เป็นต้น รัฐบาลเองต้องประหยัดงบประมาณของประเทศถึง ๕ เปอร์เซ็นต์ ติดต่อกันมาหลายปี

ในทางสังคม ความหวังต่าง ๆ ก็ค่อนข้างมืดมน อย่างที่เป็นข่าวเมื่อเร็ว ๆ นี้ ออกไปทั่วโลกว่าประเทศไทยซึ่งเคยได้รับฉายาว่า “สยามเมืองยิ้ม” นั้น เวลานี้มีสถิติอาชญากรรมสูงที่สุดในโลก ซึ่งมีหน่วยงานหรือองค์การต่าง ๆ พยายามที่จะ

อันที่จริงแล้ว
แนวทางกับ
เป้าหมายนั้น
เป็นสิ่งที่ขึ้นต่อกับ
และไม่อาจจะแยกจาก
กันได้โดยเด็ดขาด
แต่ว่าเราสามารถที่จะ
แยกแยะออกไปได้
และเป้าหมายนั้น
ไม่จำเป็นที่จะต้อง
มีแนวทาง
เพียงหนึ่งเดียว
ในการที่จะไปถึง
ที่แล้วมา ๆ
เมื่อเรห่มดศรัทธา
ต่อแนวทาง
เราก็มห่มดศรัทธา
ต่ออนาคต

ปฏิสระชาวนี แต่ผมเองได้มีโอกาสคุยกับท่านอาจารย์ประเวศก่อนหน้าที่หนังสือพิมพ์จะออกข่าวด้วยซ้ำไปว่า รายงานที่อาจารย์ได้รับนั้น สถิติอาชญากรรมของเราสูงที่สุดในโลก

หันมามองทางด้านพุทธศาสนา ก็พบว่าสถาบันนี้ซึ่งควรจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของประชาชน ก็มีบทบาทน้อยลงไปทุกที จำนวนพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญในการสืบต่อพุทธศาสนา ก็พบว่าหดตัวลงทุกที ๆ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เรามีประชากรประมาณ ๔-๕ ล้านคน เรามีพระภิกษุสงฆ์ประมาณ ๒ แสนรูป ตอนนั้นเรามีประชากร ๔๘ ล้านคน เราก็คงยังมีพระสงฆ์ประมาณ ๒ แสนรูปเช่นกัน และเท่าที่ทราบจำนวน ๒ แสนรูปนี้ต้องตอนเข้าพรรษาเท่านั้นด้วย หากเป็นระหว่างนอกพรรษาอย่างขณะนี้ จำนวนก็ลดน้อยลงไปอีก สิ่งเดียวที่มีเพิ่มมากขึ้น ๆ และมากจนกระทั่งเรียกว่าอย่างมโหฬาร ก็มีแต่พระพุทธรูปเท่านั้น มีทั้งพระบูชาคีใหญ่ ๆ ลงมาจนกระทั่งองค์น้อย ๆ เป็นสิ่งเดียวที่มากขึ้นในเรื่องของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะเป็นพุทธศาสนาจริง ๆ หรือไม่นั้น ไม่อาจทราบได้

ทางด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ การที่ปลาดาย เป็นเบืออย่างี่ปรากฏเป็นข่าวในหลายสิบจังหวัด ถือเป็นสัญญาณอันตรายที่ชัดแจ้ง นอกจากนั้นยังมีในเรื่องมลพิษทางด้านเสียง และทางด้านการโฆษณาชวนเชื่อทั้งภาครัฐและภาคเอกชนต่าง ๆ

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

สภาพต่าง ๆ เหล่านี้ คือสภาพที่คนหนุ่มสาวในรุ่นปัจจุบันจะต้องมาเผชิญ เพราะฉะนั้นจึงไม่แปลกอะไรที่คนหนุ่มสาวในปัจจุบัน จะบังเกิดความหมดศรัทธาต่ออนาคต และมองไม่เห็นทางออกว่าควรจะเป็นอย่างไร สภาพนี้เป็นสภาวะที่ผมคิดว่าเป็นอันตราย เพราะว่าคนหนุ่มสาวนั้นเป็นอนาคตของประเทศชาติ ถ้าคนหนุ่มสาวหมดศรัทธาต่ออนาคต อนาคตของประเทศก็น่าเป็นห่วง จึงมาถึงจุดที่ว่า เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว เราจะทำอย่างไร

ในความคิดเห็นส่วนตัวของผม ผมเห็นว่าถ้าหากเรายังทำอะไรไม่ได้ เราก็ควรจะต้องหยุดคิด ทบทวนอดีตและมองปัจจุบันให้เห็นอย่างแจ่มแจ้ง ผู้ที่มีประสบการณ์อันเข้มข้นก็อย่าเพิ่งสิ้นหวัง ถ้ายังมองไม่เห็นอนาคต ขอให้หยุดนิ่งไว้ก่อน และให้กาลเวลาทำหน้าที่ไปพลาง ๆ ดังความในมหากาพย์เรื่องมหาภารตะซึ่งได้กล่าวถึงบทบาทของกาลเวลาไว้ตอนหนึ่ง ดังนี้

“กาลเวลาเป็นผู้สร้าง กาลเวลาเป็นผู้ทำลาย กาลเวลาเป็นเพลิงเผาไหม้ กาลเวลาเป็นเครื่องดับไฟนั้น กาลเวลาเป็นเทพเจ้าแห่งการสร้างสรรคทั้งความดีความชั่ว กาลเวลาพาคนเราให้หมองมัวและมอดม้วย กาลเวลาช่วยสร้างสรรคเราขึ้นมาใหม่ กาลเวลาไม่หลับใหล ในเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างล้มนม บัจจุบัน อดีต และอนาคตอันอุดมล้วนเป็นลูกหลานของกาลเวลา โอ้เหตุผล เจ้าหนา เจ้าจงตระหนักไว้ ดังได้พรรณนามานี้เถิด แล้วความเข้มแข็งจะบังเกิดแก่ตัวเจ้า”

ในสถานการณ์ปัจจุบัน กระผมขอเสนอข้อคิดเห็นเพื่อพิจารณา ๔ ประเด็นด้วยกัน คือ

ประเด็นที่ ๑ การทำความเข้าใจกับแนวทางและเป้าหมายในอนาคต

ในอดีตที่ผ่านมาหยก ๆ นั้น คนหนุ่มสาวมองเห็นแนวทางและเป้าหมายในอนาคตได้ค่อนข้างชัดเจน แต่ยังคงมีความสับสนอยู่บ้างระหว่างเรื่องแนวทางกับเป้าหมายในอนาคต โดยมองเห็นว่าแนวทางและเป้าหมายในอนาคตนั้นเป็นอัน

อุบายสำหรับคนรุ่นใหม่

หนึ่งอันเดียวกัน อันที่จริงแล้ว แนวทางกับเป้าหมายนั้นเป็นสิ่งที่ขึ้นต่อกันและไม้อาจจะแยกจากกันได้โดยเด็ดขาด แต่ว่าเราสามารถที่จะแยกแยะออกไปได้ และเป้าหมายนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องมีความหมายเพียงหนึ่งเดียวในการที่จะไปถึง ที่แล้ว ๆ มา เมื่อเราหมดศรัทธาต่อแนวทาง เราก็หมดศรัทธาต่ออนาคต ผมเห็นว่าประเด็นแรกที่เรควรจะต้องทำความเข้าใจก็คือ แนวทางและเป้าหมายนั้น เราควรจะต้องแยกแยะออกจากกันให้ได้

เป้าหมายที่ผ่านมาของคนหนุ่มสาวนั้นคงจะไม่มีใครปฏิเสธว่า คนหนุ่มสาวจำนวนมากฝากความหวังไว้กับแนวทางสังคมนิยม แต่ต่อมาก็พบว่าสังคมนิยมมีปัญหามากมาย ซึ่งในขณะที่มีคนวิเคราะห์ถึงปัญหาต่าง ๆ ของสังคมนิยม ก็มีบางคนที่พยายามที่จะเสนอสังคมนิยมในรูปแบบใหม่ที่เป็นแบบไทย ๆ ดังที่คุณธีรยุทธ บุญมี ผู้นำนักศึกษาที่สำคัญคนหนึ่งในช่วงการคนหนุ่มสาวได้เสนอไว้ กล่าวคือนอกจากที่คุณธีรยุทธ บุญมี ได้พูดถึงปัญหาใหญ่ ๆ ของสังคมนิยม ๔ ข้อด้วยกันว่า ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของสังคมนิยมเป็นปัญหาในเรื่องของการขาดแรงจูงใจ องค์กรของประเทศสังคมนิยมนั้นมีลักษณะเป็นระบบขุนนางที่ขาดประสิทธิภาพ ทางด้านการเมืองและการปกครอง อำนาจต้องไปรวมศูนย์อยู่ที่คนส่วนน้อย แทนที่จะอยู่ที่คนส่วนใหญ่ คนส่วนน้อยมีอำนาจครอบงำคนส่วนใหญ่ แทนที่ประชาชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีอำนาจในการกำหนดทิศทางอนาคตของตนเอง สิทธิเสรีภาพของประชาชนถูกจำกัด และนอกจากนี้ ในโลกสังคมนิยมยังมีปัญหาในเรื่องการขัดแย้งทางความคิดเห็นด้วย ธีรยุทธก็ได้เสนอแนวทางสังคมนิยมแบบไทย ๆ ไว้ว่า สังคมนิยมแบบไทย ๆ นั้นควรจะมีคุณลักษณะ ๒ ประการคือ หนึ่งจะต้องคำนึงถึงมนุษยธรรมให้มาก อย่าคำนึงถึงแต่ว่ามนุษย์นั้นเป็นตัวจักรอันหนึ่งในการผลิต ขณะเดียวกันก็ต้องให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนให้มากด้วย ตามความรู้สึกของผม ข้อเสนอของคุณธีรยุทธนี้ได้รับความสนใจน้อยมาก เพราะกระแสข้อความที่ชี้ให้เห็นภาพด้านลบของสังคมนิยมนั้นแรงกว่า

แต่อย่างไรก็ดี ในด้านของเป้าหมายว่าสังคมของเราจะพัฒนาไปอย่างไรนั้น ผมคิดว่าได้มีผู้ที่เป็นนักคิดของสังคมไทย เราพยายามที่จะเสนอรูปแบบต่าง ๆ

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

อยู่เหมือนกัน ในระยะที่ผ่านมาใกล้ ๆ นี้ก็มีอยู่ ๓ ท่าน ท่านที่หนึ่ง คือ ท่านอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งได้พูดถึงปฏิทินแห่งความหวังจากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน บรรยายว่าตั้งแต่ยังอยู่ในครรภ์มารดา สิ่งที่มีมนุษย์คนหนึ่งพึงได้รับนั้นมีอะไรบ้าง จนกระทั่งถึงเชิงตะกอน อันนั้นก็เป็นการเสนอตั้งแต่ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม อีกท่านหนึ่งที่เสนอความคิดในเรื่องนี้ก็คือ ท่านพุทธทาสภิกขุ ในยุคสมัยที่กระแสสังคมนิยมได้รับการยอมรับอย่างสูงนั้น ท่านก็ได้เสนอรูปของ *ธัมมิกสังคมนิยม* ซึ่งพวกเราหลายท่านคงจะได้เคยผ่านหูมาบ้างแล้ว อีกท่านหนึ่งคือท่านอาจารย์ประเวศ วะสี ซึ่งได้นั่งอยู่ในที่นี้ ท่านได้เสนอแนวทางของสังคมแบบพุทธที่ให้ละเลิกความคิดในลักษณะของการค้ากำไรต่าง ๆ ให้หมด ให้อยู่กันอย่างสมถะและประหยัด ให้อยู่กันอย่างมีความเมตตากรุณาต่อกัน รายละเอียดนั้นอยู่ในปาฐกถาของท่านซึ่งแสดงในโอกาสของปาฐกถาโกมลคิมทองเมื่อต้นปี ๒๕๑๙ ก่อนที่จะเกิดเหตุการณ์วันที่ ๖ ตุลาคม

ทั้งหมดนั้นเป็นข้อเสนอเกี่ยวกับเป้าหมายในอนาคตของประเทศชาติ ว่าควรจะเป็นอย่างไรของนักคิด ๓ ท่านด้วยกัน ผมคิดว่าสิ่งที่เป็นประเด็นสำคัญอันดับแรกที่เราน่าจะมาทำความเข้าใจ และมองให้เห็นว่าอนาคตของประเทศชาตินั้นควรที่จะเดินไปในทิศทางไหน มีผู้เสนอทิศทางให้เห็นว่า ส่วนว่าใครจะเลือกอย่างไรหรือแบบไหนจะเป็นรูปแบบที่เหมาะสมที่สุดนั้น ผมก็อยากจะเสนอไว้ให้พวกเราได้พิจารณากันต่อไป

ประเด็นที่ ๒ ผมอยากที่จะประเมินบทบาทของคนหนุ่มสาวในอดีตที่ผ่านมา

ขบวนการของคนหนุ่มสาวในประเทศไทยเรา ซึ่งสามารถพัฒนาจนเติบโตขึ้นอย่างมาก และมีชื่อเสียงกึกก้องไปทั่วโลก ถึงแม้ว่าไม่สามารถที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายสูงสุดที่ปรารถนา แต่ว่าหากเราจะประเมินกันอย่างเที่ยงธรรมแล้ว ก็ต้องยอมรับว่า ขบวนการคนหนุ่มสาวที่ผ่านมา นั้น ได้สร้างประโยชน์เกื้อกูลให้กับประเทศชาติอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน

อุดมคติสำหรับคนรุ่นใหม่

ในทางการเมือง เราจะพบว่า สำนักแห่งจิตใจที่รักชาติรักประชาธิปไตยของประชาชนนั้นได้ถูกปลุกให้ตื่นขึ้นถึงระดับหนึ่ง ประชาชนรู้ถึงสิทธิอันพึงมีพึงได้ของตนเองมากกว่าแต่ก่อน ความพยายามที่จะแก้รัฐธรรมนูญในปัจจุบัน จะเห็นได้ชัดว่า ได้รับเสียงคัดค้านในวงกว้างขวางมาก แสดงถึงความตื่นตัวในสำนักความรักชาติรักประชาธิปไตยของประชาชน ซึ่งคงจะปฏิเสธไม่ได้ว่าเป็นผลมาจากการกระทำของขบวนการคนหนุ่มสาวที่ผ่านมา

ในทางเศรษฐกิจ เราจะพบว่า การที่ต่างชาติจะเข้ามาเอารัดเอาเปรียบในประเทศไทยนั้นจะทำได้ง่าย ๆ เหมือนอย่างแต่ก่อนนั้นอีกแล้ว เพราะว่าการรู้เท่าทันของประชาชนคนไทยนั้นมีมากกว่าแต่ก่อน เสียงประณามภาพด้านลบของธนาคารที่แต่ก่อนจะเป็นเสียงของคนหนุ่มคนสาว ซึ่งฟังดูจะเป็นเสียงที่แปร่งหูสำหรับผู้ที่มีอำนาจในสมัยนั้น ก็กลับมาเป็นเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากบุคคลอย่างนาย...เสียแล้วในตอนนี้

มองไปในวงการของผู้ใช้แรงงาน ก็จะพบว่า สภาพความเป็นอยู่ของผู้ใช้แรงงานในประเทศไทยนั้นได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก ถึงแม้ว่าจะมีอีกหลายสิ่งหลายอย่างที่จะต้องปรับปรุงอีกเป็นอันมากก็ตาม แต่ถ้าเทียบกับแต่ก่อนแล้ว ในช่วงระยะที่ขบวนการคนหนุ่มสาวได้พัฒนาและมีบทบาทอย่างมากนั้น ได้มีส่วนในการผลักดันให้เกิดการปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของชนชั้นผู้ใช้แรงงานขึ้นมาเป็นอันมาก

ในภาคเกษตรกรรม เกษตรกรหรือชาวไร่ชาวนาได้รับการเหลียวแลมากขึ้น การประกันราคาพืชผลก็ดี ความพยายามที่จะพัฒนาชนบทก็ดี ได้มีการดำเนินการอย่างจริงจังจนกระทั่งมีบางท่านกล่าวว่า ในขณะนี้ถือว่าเป็นทศวรรษแห่งการพัฒนา

ในทางสังคม แต่ก่อนนั้นเพลงเพื่อชีวิตเป็นเพลงที่ต้องห้ามเป็นเพลงที่ถูกกีดกัน และบางกรณีถึงกับผิดกฎหมายถ้านำไปเปิด แต่ว่าในทุกวันนี้เราจะพบว่าเพลงเพื่อชีวิตกลับเป็นเพลงที่ได้รับการยอมรับในทุกวงการ

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นเหตุการณ์ที่พิสูจน์ว่า สิ่งที่คนหนุ่มสาวในสมัยที่ผ่านมา

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

มานั้นเรียกร้องต้องการโดยหลักการแล้วเป็นสิ่งที่ถูกต้อง แม้ว่าเสียงนั้นจะฟังดู
 แสลงหูในยุคนั้นสมัยหนึ่ง แต่เราก็ไม่มีใครที่จะทนกระแสแห่งความถูกต้องนั้นได้
 ในที่สุดก็ต้องมีการยอมรับนำไปปฏิบัติไม่มากนักน้อย อุดมคติของคนหนุ่มสาวนั้น
 เป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ พันธะหัวใจที่คนหนุ่มสาวมอบให้แก่ส่วนรวม และประเทศชาติ
 นั้นแรงกล้า เนื่องจากความห่วงหน้าพะวงหลังมีน้อยกว่า เสียงเรียกร้องจาก
 ขบวนการคนหนุ่มสาวจึงเป็นพลังผลักดันที่สำคัญให้ประเทศชาติก้าวรุดหน้าไป
 รวดเร็วยิ่งขึ้น พลังคนหนุ่มสาวนั้นเป็นพลังส่วนที่ก้าวหน้าของสังคม ถ้าคนหนุ่ม
 สาวจะหมดศรัทธาต่ออนาคต ย่อมพ่ายแพ้ต่อสถานการณ์ก็เป็นเรื่องที่น่าเสียดาย
 พลังก้าวหน้าในสังคมจะอ่อนแอลง พัฒนาการของประเทศชาติจะเฉื่อยช้าลงอย่าง
 ไม่ต้องสงสัย เพราะฉะนั้นคนหนุ่มสาวจึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องไม่เพิกเฉยต่อภาระ
 หน้าที่ทางประวัติศาสตร์ของตน

**ประเด็นที่ ๓ จะต้องมองให้เห็นสัจธรรมที่ว่า ประวัติศาสตร์นั้นได้เปิด
 ทางสำหรับนักต่อสู้ผู้ไม่ยอมแพ้เสมอ ๆ**

ถ้าหากมองเลี้ยวขึ้นไปทางเหนือ เราจะพบคนอย่างเต็งเสี้ยวผิง ที่ล้มแล้ว
 ล้มอีกถึงสามครั้งสามครา แล้วก็ลุกขึ้นมาใหม่จนกระทั่งสามารถยืนผงาดอยู่
 ท่ามกลางคนจีนพันล้านคนได้ในทุกวันนี้ ถ้าหากคนอย่างเต็งเสี้ยวผิงเป็นคนที่ยอม
 แพ้ ก็ไม่มีทางกลับมายิ่งใหญ่ได้ หรือมองไปทางใต้ คนอย่างมหาเดร์ โมฮัมหมัด
 นายกรัฐมนตรีมาเลเซียคนปัจจุบัน ท่านผู้นี้ต้องเผชิญกับชะตากรรมรุนแรงยิ่งกว่า
 ที่เต็งเสี้ยวผิงได้รับ เพราะว่าเต็งเสี้ยวผิงนั้นเพียงแต่ถูกถอดออกจากกรรมการพรรค
 แต่ท่านมหาเดร์ โมฮัมหมัดถูกขับออกจากพรรค เขียนหนังสือออกมาก็เป็น
 หนังสือที่ต้องห้าม ไม่ให้จำหน่ายในประเทศมาเลเซีย แต่เพียงประมาณ ๑๐ ปีต่อมา
 จากการไม่ยอมพ่ายแพ้ต่อสถานการณ์ ท่านมหาเดร์ก็สามารถที่จะกลับมาเป็นผู้
 นำที่ยิ่งใหญ่ของประเทศมาเลเซียได้ นั่นคือจิตใจที่ไม่ยอมพ่ายแพ้

มองกลับมาในประเทศไทย นักการเมืองกลุ่มชวยราชครู ซึ่งก็ต้องยอมรับว่า
 มีบทบาทสำคัญนับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม ภายหลังที่นิสิตนักศึกษาได้มี

คนหนุ่มสาวนั้น
 ได้ผ่านโลก
 ผ่านวัย
 และผ่านชีวิตมาน้อย
 เห็นและเผชิญ
 เหตุการณ์ต่าง ๆ
 ด้วยตนเองมาน้อย
 เมื่อต้องมาเผชิญ
 กับเหตุการณ์
 ที่ชวนให้หดหู่ใจ
 และหมดหวัง
 ชวนให้หมดศรัทธา
 ก็มักจะยอมพ่ายแพ้

ส่วนผลักดันให้กลุ่มจอมพลถนอม-ประภาสสูญเสียอำนาจไป คนกลุ่มนี้ได้กบดานอยู่ถึง ๑๖ ปี นับตั้งแต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ทำการปฏิวัติ รัฐประหาร พวกเขาไม่ยอมพ่ายแพ้ เมื่อถึงจังหวะ เมื่อถึงเวลา เขาก็กลับขึ้นมาใหม่ และยังคงมีบทบาทอยู่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน นี่ก็เป็นเรื่องของจิตใจที่ไม่ยอมพ่ายแพ้ หรือคนอย่างนายสมัคร สุนทรเวช ซึ่งไม่ว่าเราจะชอบเขาหรือไม่ก็ตาม แต่ต้องยอมรับว่าในตอนที่มีรัฐบาลของนายธานินทร์ กรัยวิเชียรได้ล้มคว่ำไปนั้น คงจะมีน้อยคนที่คิดว่าคนอย่างนายสมัคร สุนทรเวช จะกลับมาเกิดในทางการเมืองได้อีก หรือในทางกลับกัน ย้อนกลับไปเมื่อ ๑๐ กว่าปีก่อน สมัยที่มีการเลือกตั้ง แข่งกันระหว่างพรรคประชาธิปัตย์กับพรรคสหประชาไทยในกรุงเทพฯ คงไม่มีใครคิดว่าพรรคที่ยิ่งใหญ่ในขณะนั้นอย่างพรรคประชาธิปัตย์ จะมาพ่ายแพ้อย่างไม่เป็นท่าให้กับพรรคประชากรไทย ในระยะเวลาเพียงประมาณ ๑๐ ปีต่อมาเท่านั้น

สิ่งเหล่านี้เป็นสัจธรรมที่ผมคิดว่า คนหนุ่มสาวนั้นได้ผ่านโลก ผ่านวัย และผ่านชีวิตมาน้อย เห็นและเผชิญเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเองมาน้อย เมื่อต้องมาเผชิญกับเหตุการณ์ที่ชวนให้หดหู่ใจ และหมดหวังชวนให้หมดศรัทธา ก็มักจะยอมพ่ายแพ้ ผมคิดว่าตัวอย่างเหล่านี้เป็นสิ่งที่เราจะต้องศึกษาและมองให้เห็นว่า วิวัฒนาการของสังคมนั้นมีการเปลี่ยนแปลงมาตลอดเวลา ถ้า

บทพูดสาวกับศรีธำมภ์อวดภาค

หากเรายอมแพ้ เราก็ไม่มีโอกาสที่จะกลับมามีบทบาทหรือมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์สังคมขึ้นมาได้ แต่ถ้าเราไม่ได้ยอมพ่ายแพ้เราก็ยังมีโอกาส

ผมได้เสนอมาแล้วทั้งหมด ๓ ประเด็น

ประเด็นที่ ๑ เสนอว่าเมื่อเราหมดหวังต่อแนวทางหนึ่งแล้ว เราก็ไม่ควรจะหมดหวังต่อเป้าหมาย และเป้าหมายในอนาคตของสังคมไทยนั้น ก็ได้มีผู้พยายามเสนอไว้แล้ว

ต่อจากนั้นในประเด็นที่ ๒ ก็เป็นเรื่องของการชี้ให้เห็นว่า ในอดีตที่ผ่านมานั้น ขบวนการของคนหนุ่มสาวมิใช่กระทำสิ่งที่สูญเปล่า แต่ได้ทำสิ่งที่เป็นคุณูปการสืบเนื่องมาจนกระทั่งทุกวันนี้

และในประเด็นที่ ๓ ได้ชี้ให้เห็นว่า หากเราไม่ยอมแพ้แล้ว เราก็ยังมีโอกาส

มาถึงประเด็นที่ ๔ แล้วเราจะทำกันอย่างไร วิถีทางหรือแนวทางเฉพาะหน้าในปัจจุบันนั้นควรจะเป็นอย่างไร

ในอดีตที่ผ่านมา นั้น ขบวนการคนหนุ่มสาวสามารถที่จะสร้างขบวนการที่ใหญ่โตและมีพลังขึ้นมาได้ แต่ผมคิดว่าขบวนการที่ใหญ่โตอย่างนั้นคงจะสร้างขึ้นมาใหม่ได้ยาก และถึงจะสร้างขึ้นมาได้ก็คงจะมีโอกาสเป็นได้ไม่เหมือนเก่า เพราะว่ายุทธวิธีที่สัมฤทธิ์ผลนั้นโดยทั่วไปแล้ว มักจะใช้ได้เพียงครั้งเดียว เมื่อใช้ได้ไปสักพักหนึ่งแล้ว ครั้งต่อ ๆ ไปฝ่ายปรปักษ์จะต้องหาทางเอาชนะยุทธวิธีนั้นได้ เพราะฉะนั้นจะต้องมีการพลิกแพลงยุทธวิธีนั้นต่อไป

ถ้าหากว่ามีความพยายามที่จะสร้างขบวนการที่ใหญ่โตขึ้น นอกจากจะสร้างยากแล้ว ก็คงจะต้องถูกทำลาย เพราะฉะนั้นคงจะต้องหันกลับไปหาแนวทางหรือวิถีทางแบบเก่า นั่นก็คือการสร้างพลังของปัจเจกบุคคล และพลังของกลุ่มเล็ก ๆ ขึ้นมา ในอดีตที่ผ่านมา ในขณะที่ขบวนการคนหนุ่มสาวเป็นขบวนการที่ใหญ่โต ขบวนการนี้ก็มีลักษณะที่ครอบงำพลังของปัจเจกบุคคลและพลังของกลุ่มย่อย ๆ ลงไปเกือบหมด และเมื่อขบวนการอันใหญ่โตนั้นถูกทำลายไป พวกเราจำนวนมากก็หมดหวังและมองข้ามพลังของปัจเจกบุคคลและพลังของกลุ่มย่อย ๆ ผมคิดว่า

ในอดีตที่ผ่านมา
 ในขณะที่ยังขาด
 คนหนุ่มสาวเป็น
 ขบวนการที่ใหญ่โต
 ขบวนการนี้ก็มี
 ลักษณะที่ครอบงำ
 พลังของ
 ปาจากบุคคลและ
 พลังของกลุ่มย่อย ๆ
 ลงไปเกือบหมด
 และเมื่อขบวนการ
 อันใหญ่โตนั้น
 ถูกทำลายไป
 พวกเราจำนวนมาก
 ก็หมดหวังและ
 มองข้ามพลังของ
 ปาจากบุคคลและ
 พลังของกลุ่มย่อย ๆ

บัณฑิตบุคคลที่ดี หรือพลังกลุ่มเล็ก ๆ ก็ดี เป็น
 พลังที่มีความหมาย คนเดียวนั้นถ้ามีความคิดที่
 ถูกต้องก็สามารถสื่อความหมายแก่ประชาชนวง
 กว้างได้ และถ้าสามารถที่จะใช้กลไกของสังคมที่
 มีอยู่ได้อย่างฉลาดแล้ว ก็สามารถที่จะก่อให้เกิด
 การเปลี่ยนแปลงอย่างมากได้

ถ้าเรามองไปในแนวทางของวิทยาศาสตร์
 ธรรมชาติ เราจะเห็นได้ชัดเจนว่า ความคิดที่ถูก
 ต้องของคนเพียงคนเดียวนั้นสามารถที่จะเปลี่ยน
 วิถีชีวิตของคนในโลกได้ การพบเครื่องจักรไอน้ำ
 เห็นได้ชัดเจนว่าทำให้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรม
 การค้นพบเพนนิซิลินทำให้คนมีอายุยืนมากขึ้น
 และตายยากขึ้น และทำให้เกิดปัญหาประชากร
 อยู่ทุกวันนี้ การค้นพบข้าวพันธุ์มหัศจรรย์ ก็
 ทำให้เราสามารถที่จะผลิตและเร่งผลผลิตได้อย่าง
 มากมหาศาล ในทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ เรา
 เห็นได้ชัดเจนจากทฤษฎีของนิวตันและของ
 คนอื่น ๆ ซึ่งเราเรียนกันมามาก การผ่าตัดซึ่ง
 วิวัฒนาการมาจนกระทั่งทุกวันนี้ทำให้เราตายกัน
 ยากขึ้น ก็เริ่มต้นจากการที่หลุยส์ ปาสเตอร์ค้น
 พบว่าจุลินทรีย์เป็นต้นเหตุของเชื้อหนองต่าง ๆ
 และลอร์ดลิสเตอร์พบว่า ยาระงับเชื้อสามารถที่
 จะฆ่าจุลินทรีย์นั้นได้ นั่นเป็นจุดเริ่มต้นของ
 วิวัฒนาการด้านการผ่าตัด ที่จริงแล้ว การผ่าตัด
 มีมานานแล้วตั้งแต่สมัยชาวโกมารทัต หรือย้อน
 ขึ้นไปก่อนหน้านั้นอีกถึงหมอฮูโตซึ่งก็เป็นหมอ

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

ผ่าตัด แต่ก่อนนั้นการผ่าตัด คนเจ็บส่วนมากจะตายไม่ได้ แต่ตายจากการที่เชื้อโรคแบคทีเรียเข้าไป พอตอนหลังเรารู้วิธีการกำจัดแบคทีเรียในขณะผ่าตัด ยิ่งมาพบเพนนิซิลินและยาอื่น ๆ มากมาย เราก็มักจะยืดยาวอายุของคนออกไปได้อีกมาก

ในทางวิทยาศาสตร์สังคมก็เช่นเดียวกัน คงไม่ต้องพูดถึงคนอย่างพระพุทธเจ้า พระเยซู ขงจื๊อ คานธี หรือเมาเซตุง เพราะว่ามหาบุรุษเหล่านั้นคงจะยิ่งใหญ่เกินกว่าที่พวกเราซึ่งนั่งกันอยู่ ณ ที่นี้จะรู้สึกได้ เราจะสามารถพัฒนาตนเองให้ยิ่งใหญ่ขนาดนั้นได้ ถ้าเรามองย้อนเข้ามาในประเทศไทย เรามีปัจเจกบุคคลจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่า คนเพียงคนเดียวถ้ามีความคิดที่ถูกต้อง และมีความเพียรพยายามที่จะกระทำตามแนวทางนั้นแล้ว ก็สามารถที่จะสร้างสรรค์สังคมได้อย่างมาก

ท่านอาจารย์พุทธทาส สมัยเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้วก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงไม่กี่เดือน ท่านเดินสวนกระแสของสังคมออกไปสร้างวัดที่สวนโมกข์ จนกระทั่งมีการพัฒนามาจนถึงปัจจุบันนี้ ท่านสามารถที่จะจัดทำพระไตรปิฎกให้ทันสมัยขึ้น หยิบประเด็นหลักของพระพุทธศาสนาที่เป็นแก่นนำมาเผยแพร่และทำให้จับใจปัญญาชนคนรุ่นปัจจุบันสืบเนื่องมาจนทุกวันนี้ได้ แต่ก่อนนั้นเราสนใจแต่พุทธศาสนานิกายหินยาน ท่านก็บุกเบิกทางด้านเซน ด้านมหายาน ทำให้สวนโมกข์เป็นแหล่งธรรมที่มีความสำคัญและมีชื่อเสียงไปทั่วโลก

ทั้งหมดนี้เริ่มต้นจากคนเพียงคนเดียว และตอนที่เริ่มต้นนั้น จากบันทึกของท่านที่เขียนไว้กล่าวว่า ตอนที่ออกไปอยู่ในป่าใหม่ ๆ พอเข้ามาในเมือง เด็ก ๆ จะพูดว่า พระบาทมาแล้ว ๆ เนื่องจากท่านยอมจีวรของท่านเป็นสีเข้ม และเข้าไปอยู่ในป่าในดง ท่านต้องไปเผชิญกับการลองผิดลองถูกต่าง ๆ อยู่มาก ทดลองกินอาหารต่าง ๆ กินแต่ผักบ้าง กินแต่เนื้อบ้าง และต้องไปอยู่ท่ามกลางความเงิบสงัดของป่า ในทางวิทยาศาสตร์พวกเรอบอกว่าผีไม่มี แต่พอไปอยู่ในป่าจริง ๆ เข้าสิ่งที่บรรยายไว้ในพระไตรปิฎก เรื่องผีเรื่องสาธตต่าง ๆ นั้นท่านเจอมาหมด ถ้าพวกเราอยากเจอก็ลองไปอยู่ในป่าเงิบ ๆ เพียงคนเดียว ก็คงจะรู้เองว่าความไม่เชื่อเรื่องผี ไม่เชื่ออะไรต่าง ๆ นั้น บางทีอาจจะรู้สึกได้ว่าภาพหลอนต่าง ๆ นั้นเข้ากันได้สนิท

อุณณคณิสาหรับคนรุ่นใหม่

นอกจากท่านพุทธทาสแล้ว คนอย่างท่านปัญญาชนทะกิกษุก็เป็นคนเพียงคนเดียวเช่นกันที่มีความสามารถและกล้าหาญ ถ้าสืบประวัติของท่าน จะพบว่าท่านเป็นเด็กที่ยากจนและมองไม่เห็นอนาคตในสมัยก่อน แต่ท่านก็สามารถที่จะพัฒนาตนเองขึ้นมาเป็นพระนักเทศน์ที่มีความกล้าหาญ ที่จะกล้าเตือนสติ แม้กระทั่งเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน ท่านสามารถที่จะนำพระพุทธศาสนา มาสอนด้วยถ้อยคำง่าย ๆ มาต่อสู้กับความมั่งมายนต่าง ๆ นั้นก็คนเพียงคนเดียว

ท่านเจ้าคุณพระราชวรมนี (ปัจจุบัน ดำรงสมณศักดิ์ที่พระธรรมปิฎก-บรรณธิการ) ซึ่งเคยเป็นปาฐกถีกองค์หนึ่งของมูลนิธิโกมลคีมทองเมื่อหลายปีก่อน ถ้าสืบประวัติขึ้นไปท่านก็เป็นเด็กชั้โรคอยู่แถวเมืองกาญจน์ จะเรียนหนังสืออย่างพวกเราก็ไม่ได้ จึงต้องอาศัยบวชเรียน แต่ในที่สุดขณะยังเป็นสามเณร ท่านก็สามารถสอบได้เปรียญเก้าประโยค และสามารถเขียนหนังสือที่ยิ่งใหญ่อย่างหนังสือพุทธธรรม ได้ หนังสือเล่มนี้พวกเราควรจะได้ศึกษาทำความเข้าใจ

บุคคลดังกล่าว เป็นคนในทางพุทธจักร

ในทางโลก เรามีตัวอย่างของบุคคลที่เป็นปัจเจกบุคคล แต่สามารถที่จะมีพลังในการสร้างสรรค์สังคมได้มาก ที่เด่นที่สุดคนหนึ่ง คือ ท่านอาจารย์ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ซึ่งเป็นตัวอย่างที่ดีมากของคนที่ไม่เคยหมดศรัทธาต่ออนาคต ตั้งแต่ท่านเป็นนักเรียนอยู่ที่อังกฤษ เมื่อเกิดสงคราม ท่านก็เสี่ยงชีวิตเข้ามาเป็นเสรีไทย ซึ่งเป็นการตัดสินใจที่ยิ่งใหญ่ เพราะว่าเป็นการตัดสินใจอนาคตของตนเอง เนื่องจากถ้าหากฝ่ายสัมพันธมิตรแพ้สงคราม ท่านก็จะต้องเป็นนักโทษ หรือแม้ไม่แพ้สงคราม การเข้ามาเป็นเสรีไทยในระหว่างนั้นก็เสี่ยงชีวิตเป็นอันมาก ตอนที่ท่านมีตำแหน่งใหญ่โตพอสมควรแล้ว ท่านก็กล้าที่จะเสนอสิ่งที่ถูกต้องซึ่งสวนทางกับผลประโยชน์ของคนอย่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ หรือพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ซึ่งมีผลให้สภาพเศรษฐกิจของประเทศไทยยังประทับระครองตัวเองมาได้จนบัดนี้ นับว่าส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความกล้าที่จะเสนอของท่านในสิ่งซึ่งผู้มีอำนาจไม่พอใจ จนท่านต้องลี้ภัยครั้งแรกไปอยู่ที่ยุโรป พอจอมพลถนอม กิตติขจรปฏิบัติตัวเอง ท่านก็กล้าที่จะเขียนจดหมายของนายเข้ม เยืนยั้ง เข้ามาคัดค้านการรัฐประหารในช่วง

บทสัมภาษณ์ศรีภรรยาต่ออนาคต

นั้น และก็เป็นส่วนหนึ่งซึ่งทำให้เกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม

คนอย่างอาจารย์ป่วยนั้น ถ้าหากว่าท่านหมดศรัทธาต่ออนาคตและมองไม่เห็นความหวังของคนรุ่นใหม่ ท่านเป็นผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ท่านก็คงเป็นไปได้เรื่อย ๆ ก็คงจะสบาย แต่ท่านตัดสินใจเข้ามาในวงการศึกษา เริ่มจากเข้ามาเป็นคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ ถ้าอ่านจากบันทึกของท่านจะเห็นว่า ท่านสร้างคณะเศรษฐศาสตร์จากคณะที่ไม่มีอะไร มีอาจารย์ประจำเพียงไม่กี่คน จนกระทั่งเป็นปีกแผ่น จุดเปลี่ยนที่สำคัญในชีวิตของท่าน คือตอนที่ท่านเข้ามารับตำแหน่งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แห่งนี้ ซึ่งทำให้ท่านต้องระหกระเหินลี้ภัยออกไปอยู่ต่างประเทศ แต่ว่าท่านไม่เคยยอมแพ้ ท่านไม่เคยหมดศรัทธาต่ออนาคต ท่านต่อสู้อยู่ตลอดเวลาแม้กระทั่งจะไปอยู่ต่างประเทศแล้วก็ตามจนกระทั่งล้มป่วยถึงพิการ เราต้องยอมรับว่านโยบายผ่อนปรนของรัฐบาลเกรียงศักดิ์ คำสั่ง ๖๖/๒๕๒๓ ที่กำลังโด่งดังอยู่ทุกวันนี้ก็ดี เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามที่จะต่อต้านเผด็จการของอาจารย์ป่วย

บุคคลอีกท่านหนึ่งที่ผมจะหยิบยกขึ้นมากล่าวก็คือ ท่านสิทธิพร ม.จ.สิทธิพร กฤดากรเป็นเจ้าที่มิไชนาย ท่านเป็นนักเรียนนอกที่สามารถรู้าเรียนจนกระทั่งได้ดิบได้ดีเป็นถึงอธิบดี แล้วท่านก็สละตำแหน่งอธิบดีในขณะที่มีอายุเพียง ๓๐ ปีเศษออกไปเป็นชาวไร่ชาวนา เพื่อที่จะไปศึกษาและเปิดทางให้กับคนรุ่นต่อ ๆ ไป เพราะท่านมองเห็นว่าอาชีพราชการก็คงจะจำกัด และไม่สามารถที่จะรับคนที่เพิ่มขึ้นมาได้เพียงพอ จะต้องนำเกษตรกรรมแผนใหม่เข้ามา ท่านออกไปเผชิญชีวิตที่ไม่มีใครคิดว่าจะเป็นไปได้ ท่านต่อสู้กับปัญหาเรื่องพรีเอมิ엄ข้าว และพยายามที่จะนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าไปในงานเกษตรกรรมของประชาชนชนบท เป็นผู้ที่ยืนหยัดและยืนเคียงข้างอยู่กับคนส่วนใหญ่ของประเทศอย่างเต็มตัว

ท่านอาจารย์ประเวศ วะสี พูดถึงว่าตัวท่านนั้นเติบโตทางความคิดสติปัญญาจากนิยายสารสังคมนาตร์ปริทัศน์ ซึ่งมีจุดกำเนิดทางความคิดจากอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ แต่อาจารย์สุลักษณ์นั้นสมัยก่อนท่านเล่นแต่เรื่องของปัญญาชนในมหาวิทยาลัย ท่านลัทธิพรเป็นคนสำคัญที่สุดที่มาเปิดประตูให้อาจารย์สุลักษณ์ออกมา

อุบายคดีสำหรับคนรู้ใบไม้

เล่นปัญหาของชาวไร่ชาวนา อันเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศนี้เป็นจุดสำคัญอันหนึ่ง หรือเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อที่สำคัญอันหนึ่ง

พ.อ.จำลอง ศรีเมือง ซึ่งพวกเราทุกคนรู้จัก สิ่งที่ผมต้องการจะชี้ให้เห็นก็คือว่า พ.อ.จำลองนั้น ตอนที่ท่านลุกขึ้นมาคัดค้านการแก้ไขรัฐธรรมนูญนั้น สังเกตให้ดูว่า พลังของท่านนั้นเหนือกว่าพลังของบรรดานักการเมือง เหนือกว่าพลังของรัฐบาล ในขณะนั้น นี่คือปัจเจกบุคคลหรือคน ๆ เดียวที่สามารถและมีพลัง ในตอนนั้น พลังความพยายามที่จะคัดค้านการแก้ไขรัฐธรรมนูญนั้นอ่อนยวบลงไปแล้ว แต่การลุกขึ้นต่อสู้ของ พ.อ.จำลองนั้นเพียงคนเดียวสามารถที่จะจุดทุกสิ่งทุกอย่างให้เปลี่ยนโฉมหน้าไปได้ และถ้าแก้ไขไม่สำเร็จก็ต้องถือว่าเป็นผลงานชิ้นสำคัญของ พ.อ.จำลอง ศรีเมือง

ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่เรารู้สึกกันมากกว่าท่านเป็นคนสำคัญในการต่อต้านครั้งนี้ ถ้ามองกันอย่างวิเคราะห์จริง ๆ แล้วในแง่ของความกล้าหาญนั้น ผมคิดว่าคนที่กล้าหาญกว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ก็คือคนอย่างคุณอุทัย พิมพ์ิโชน กับคุณพิชัย รัตตกุล เพราะกล้าที่จะคัดค้านตั้งแต่แรก แต่สำหรับ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์นั้น ท่านมาคัดค้านในขณะที่เหตุการณ์ผ่านไปจนกระทั่งท่านมองเกมส่อออกว่าค้านได้ ท่านจึงได้ค้าน แต่สำหรับพ.อ.จำลองนั้น ท่านลุกขึ้นมากันในขณะที่ทุกคนเห็นว่าไม่มีทางแล้ว และพลังของท่านนั้นขัดแย้ง

พลังของ พ.อ.จำลอง ที่ขัดแย้งยิ่งกว่านั้น ซึ่งปรากฏความสำเร็จก็คือ การคัดค้านเรื่องกฎหมายทำแท้ง เรื่องการทำแท้งเสรีนั้น ถ้าให้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันทุกประเทศในโลกแล้ว เสียงนั้นจะก้ำกึ่งกัน เป็นปัญหาโลกแตก เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีเหตุผล การทำแท้งมีทั้งความจำเป็นและมีทั้งอันตราย กฎหมายที่จะให้ทำแท้งเสรีจึงเถียงกันได้ไม่รู้จบ แต่ให้สังเกตว่าตอนที่ พ.อ.จำลองลุกขึ้นมาคัดค้านกฎหมายทำแท้งนั้น เป็นตอนที่กฎหมายทำแท้งได้ผ่านสภาผู้แทนไปแล้ว อย่างเกือบจะเป็นเอกฉันท์ นอกจากนั้น เสียงของสื่อมวลชนในประเทศไทยเรา และความพยายามที่จะทำให้มีกฎหมายทำแท้งนั้นเป็นความพยายามกันมานานนับเป็นสิบ ๆ ปีแล้ว และจึงหะครั้งสุดท้ายที่พยายามนั้น เป็นคั้งหะที่สามารถสร้าง

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

กระแสความรู้สึกของประชาชนวงการต่าง ๆ ให้สูงมากกว่าที่ควร หนังสือพิมพ์ ๔๐ เปอร์เซนต์เห็นด้วยกับการออกกฎหมายทำแท้งเสรี สมาคมต่าง ๆ วงการต่าง ๆ ตลอดจนกลุ่มสตรีต่าง ๆ เห็นด้วยว่าควรออกกฎหมายทำแท้ง แต่ พ.อ.จำลอง ลูกชิ้นมาคัดค้านในจังหวัดนั้น และก็สมารถที่จะแก้ไขได้สำเร็จ นี่เป็นพลังของปัจเจกบุคคลซึ่งไม่ควรมองข้าม

ที่จริงแล้วยังมีอีกมาก ถ้าหากว่าเราจะมองไปรอบ ๆ ตัว ท่านอาจารย์ประเวศ กิติ์ ท่านอาจารย์สุลักษณ์กิติ์ ครูประทีป อึ้งทรงธรรมกิติ์ คนจำนวนมากเหล่านี้เป็นตัวอย่างของปัจเจกบุคคลที่มีพลังในการที่จะสร้างสรรค์หรือเปลี่ยนแปลงสังคมได้

ที่แล้วมาเรามีขบวนการที่ใหญ่โต เราก็เลยมองไม่เห็นพลังอันนี้ เพราะฉะนั้นในสถานการณ์เฉพาะหน้าปัจจุบัน เมื่อขบวนการใหญ่อย่างนั้นได้แตกสลายไปแล้ว และยากที่จะเกิดขึ้นได้อีก และถึงแม้จะเกิดขึ้นได้อีก ก็คงจะไม่สัมฤทธิ์ผลเหมือนเก่า การสร้างเสริมพลังของปัจเจกบุคคลนั้นจึงเป็นสิ่งที่น่าจะเป็นทางออกอย่างหนึ่ง ในขณะเดียวกัน นอกจากพลังของปัจเจกบุคคลแล้ว พลังของกลุ่มเล็ก ๆ นั้นก็มีความสำคัญ ในยุคสมัยปัจจุบันนี้สังคมมีความสลับซับซ้อนมาก ยากที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเพียงกลุ่มเดียวจะรู้ถึงปัญหาต่าง ๆ ทั้งหมดได้อย่างถูกต้อง เพราะฉะนั้นจะต้องมีการแบ่งงานกันทำ กลุ่มพลังต่าง ๆ จะต้องแบ่งหน้าที่กัน เพื่อที่จะศึกษาปัญหาต่าง ๆ อย่างลึกซึ้งและมองให้เห็นปัญหา ตลอดจนมองให้เห็นทางออกจริง ๆ

กลุ่มพลังต่าง ๆ เหล่านี้จะต้องสัมพันธ์กับการสร้างพลังของปัจเจกบุคคล เพราะว่าถ้าเป็นกลุ่มใหญ่เกินไป กลุ่มใหญ่นั้นจะมีลักษณะครอบงำ ถ้าเราวิเคราะห์ขบวนการของคนหนุ่มสาวในอดีต จะพบว่าขบวนการของคนหนุ่มสาวนั้นมีลักษณะครอบงำพัฒนาการทางความคิดของปัจเจกบุคคล เพราะว่าความคิดต่าง ๆ ก่อนข้างจะลงรอง ตายตัว และค่อนข้างสำเร็จรูป ถ้าใครคิดแตกต่างออกไปจากนั้นก็ถือว่าผิด ที่แล้วมาเป็นอย่างนั้น นั่นคือลักษณะที่ครอบงำของขบวนการใหญ่ที่ครอบงำปัจเจกบุคคล ขณะเดียวกัน ขบวนการเมื่อใหญ่โตมาก ๆ โอกาสที่จะเรียนรู้หรือศึกษาปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างลึกซึ้งและถ่องแท้นั้นเป็นไปได้ยาก นี่เป็นจุดอ่อนที่สำคัญจุดหนึ่ง เพราะบางประเด็นนั้น ขบวนการคนหนุ่มสาวที่ผ่านมาได้

ขบวนการของ
 คนหนุ่มสาว
 ในอดีตนั้น
 มีจุดอ่อนที่สำคัญ
 คือไม่สามารถ
 จะสื่อความหมาย
 กับคนส่วนใหญ่
 ในประเทศได้
 แม้จะมีเจตนาดี
 มีความหวังดี
 และมีความคิด
 ที่ถูกต้อง
 นั่นเป็นจุดสำคัญ
 จุดหนึ่ง
 ที่ทำให้
 ขบวนการ
 คนหนุ่มสาว
 ถูกทำลายไป

จับประเด็นผิด เมื่อจับประเด็นผิดแล้ว จึงถูกฝ่าย
 ประชานิยมขยายความผิดพลาดนั้นให้ใหญ่โตและ
 ทำให้ขบวนการคนหนุ่มสาวถูกทำลายไปในที่สุด

ตรงกันข้าม ถ้าเป็นกลุ่มเล็ก ๆ กับปัจเจก-
 บุคคลจะมีลักษณะที่เกื้อกูลซึ่งกันและกัน ปัจเจก-
 บุคคลก็สามารถจะสร้างเสริมกลุ่มให้มีพลังมากขึ้น
 ขณะเดียวกันกลุ่มก็จะมี การขัดเกลาและเกื้อกูลให้
 ปัจเจกบุคคลมีการพัฒนาตนเองให้ก้าวรุดหน้า
 ขึ้นไปเรื่อย ๆ กลุ่มต่าง ๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันก็มี
 อยู่เป็นจำนวนมาก เช่น กลุ่มและชมรมอนุรักษ
 ธรรมชาติต่าง ๆ ที่สามารถคัดค้านการสร้าง
 เขื่อนน้ำโจนได้ถึงขีดหนึ่ง ถ้ามองย้อนไปเมื่อ
 ประมาณสัก ๑๐ ปีก่อนมีความพยายามที่จะสร้าง
 เขื่อนที่เขาใหญ่ ๒ เขื่อน ในตอนนั้นก็มีการปลง
 ต่าง ๆ ออกมาคัดค้านจนเป็นผลสำเร็จ จึง
 สามารถคงสภาพของเขาใหญ่ได้สืบมาจนทุกวันนี้
 เขื่อนน้ำโจนก็เช่นเดียวกัน กลุ่มเทคโนโลยีที่
 เหมาะสม กลุ่มอาชีพ ซึ่งเวลานี้อาจจะแตกกลุ่ม
 กันไปหมดแล้ว แต่ในแง่ของความคิดต่าง ๆ ตัว
 บุคคลซึ่งเคยอยู่ในกลุ่มนี้ก็ ได้สร้างผลงานต่าง ๆ
 และได้พัฒนาด้านตนเองขึ้นมาเป็นอันมาก พวกเขา
 สามารถนำปรัชญาตะวันออกไม่ว่าจะเป็นพุทธ-
 ศาสนา เต๋า เซน มาสื่อความหมายกับคนทั่วไปได้
 กลุ่มสร้างบ้านให้ชาวสลัม กลุ่มที่ทำงานเกี่ยวกับ
 ปัญหาเด็กต่าง ๆ กลุ่มศึกษาปัญหาชาติที่ทำเรื่อง
 เอ.พี.ซี. เมื่อเร็ว ๆ นี้ กลุ่มพลังเพื่อผู้บริโภคและ

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

กลุ่มต่าง ๆ อีกมากมาย อันนี้เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ผมอยากจะเสนอไว้ ณ ที่นี้

อีกจุดหนึ่งที่ผมคิดว่าน่าจะต้องระลึกถึงไว้เสมอก็คือ คนหนุ่มสาวของเรานั้น ตกอยู่ใต้การครอบงำของระบบการศึกษาสมัยใหม่ ในขณะที่คนส่วนข้างมากในสังคมประเทศของเรานั้นยังมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง เพราะฉะนั้นการสื่อความหมายหรือการทำความเข้าใจที่คนหนุ่มสาวผู้มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงกว่า จะเข้าใจคนส่วนใหญ่ของสังคม ไม่ว่าจะเป็นเกษตรกรก็ดี ไม่ว่าจะเป็นผู้ใช้แรงงานต่าง ๆ ก็ดี ยังมีช่องว่างอยู่มาก ความเข้าใจในเรื่องการสื่อความหมายนี้เป็นเรื่องที่สำคัญ และเป็นเรื่องที่จะต้องทำการศึกษาให้มาก เพื่อที่เราจะได้สามารถสื่อความหมายถึงประชาชนในวงกว้างได้ ผมเรียนตั้งแต่แรกแล้วว่า การมีความคิดที่ถูกต้องอย่างเดียวไม่พอ จะต้องสื่อความหมายกับประชาชนในวงกว้างได้ด้วย และก็จะต้องใช้กลไกของสังคมอย่างฉลาด ความคิดต่าง ๆ จึงจะสัมฤทธิ์ผล ขบวนการของคนหนุ่มสาวในอดีตนั้น มีจุดอ่อนที่สำคัญคือไม่สามารถจะสื่อความหมายกับคนส่วนใหญ่ในประเทศได้ แม้จะมีเจตนาดี มีความหวังดี และมีความคิดที่ถูกต้อง นั่นเป็นจุดสำคัญจุดหนึ่งที่ทำให้ขบวนการคนหนุ่มสาวถูกทำลายไป

โดยสรุป ผมเห็นว่า ในภาวะปัจจุบันแม้ว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ จะอยู่ในสภาพที่ค่อนข้างหมดหวัง คนหนุ่มสาวจำนวนมากต้องไปเผชิญกับชีวิตที่เจ็บปวด เผชิญกับประสบการณ์ที่ขมขื่น แต่ถ้าหากว่าเรายังไม่ยอมแพ้ เราพยายามที่จะมีศรัทธามุ่งมั่นต่ออนาคต มีศรัทธาว่าเราจะสามารถมีส่วนในการสร้างสรรค์สังคมได้ ถ้าหากว่าเราไม่ตกอยู่ภายใต้เหตุการณ์เฉพาะหน้า อนาคตของประเทศชาติต้องมีความหวัง

ผมอยากจะจบลงด้วยข้อเขียนของท่านมิโลคาควี ที่กล่าวว่า

“สิ่งที่เราเห็นอยู่ในวันนี้ มิใช่สิ่งที่เราเห็นอยู่เมื่อวาน และสิ่งที่เราเห็นอยู่ในวันนี้ มิใช่สิ่งที่เราจะเห็นในวันพรุ่งนี้”

เพราะฉะนั้น คนหนุ่มสาวจะต้องไม่หมดศรัทธาต่ออนาคต ขอคุณครับ

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ขอบคุณองค์ปาฐกมากครับ วันนี้เป็นการเสนอข้อคิดเห็นสำหรับคนหนุ่มสาวที่สำคัญครั้งหนึ่ง ณ ที่นี้ และก็เป็นปาฐกถาโกมล คีมทอง ที่มีผู้มาร่วมด้วยมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทอง

สำหรับปาฐกถาเกียรตินี้เช่นนี้ บางครั้งก็มีการเปิดให้ถามปัญหา บางครั้งก็ไม่มี ผมเองไม่แน่ใจว่าท่านที่มาชุมนุมอยู่ในวันนี้จะมีความต้องการเป็นอย่างไร ต้องการจะให้มีการถามปัญหา มีการอภิปรายเพิ่มเติม หรือว่าฟังมาเพียงพอแก่เวลาแล้ว แต่สิ่งหนึ่งซึ่งผมรู้สึกว่าจะขาดไปก็คือว่าในทางส่วนตัวของผม ถ้ามาอยู่ใกล้อาจารย์สุลักษณ์แล้ว ไม่ได้ยินวาทะของท่านบ้าง รู้สึกว่าชีวิตมันขาดความมัน อยากจะเชิญท่านอาจารย์สุลักษณ์พูดอะไรสักสองสามคำครับ

อาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์

พระคุณเจ้าและท่านผู้มีเกียรติทั้งหลาย

ผมเองพูดสองสามคำไม่ได้เสียด้วย เท่าที่ผมฟังคุณหมอวิชัยพูดมา รู้สึกจับใจหลายเรื่อง ผมเองเป็นคนแนะนำอาจารย์ประเวศว่า ทางที่ดีควรจะกลับไปนั่งตรีกตรองในคำพูดนั้น ๆ เพื่อจะหาทางออก ผมเห็นว่าคุณหมอวิชัยพูดเข้าประเด็นตรงที่คนหนุ่มสาวเวลานี้เริ่มรวนเร สงสัยเกี่ยวกับอนาคต และที่สำคัญคือ สงสัยรวนเรเกี่ยวกับศักยภาพของตัวเอง ผมเห็นว่าสิ่งที่คุณหมอวิชัยพูดมานี้ ทำให้พวกเราเกิดสติวิจารณ์ญาณที่จะมีพลังขึ้นมาอีก พลังที่สำคัญอยู่ตรงนี้ อยู่ตรงที่เรามีศรัทธาไม่เฉพาะต่ออนาคต มีศรัทธาต่อความดีความงาม ความถูกต้อง เหมือนคนที่นับถือพระพุทธศาสนานั้นจะต้องมีศรัทธาต่อพระรัตนตรัย หรือคนที่นับถือคริสต์ศาสนามีศรัทธาต่อองค์พระผู้เป็นเจ้า พิจารณาให้ดีเถาะครับ นั่นคือศรัทธาในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม หลายต่อหลายครั้งสิ่งที่ถูกต้องดีงามถูกบิดผันโดยกระบวนการต่าง ๆ บางครั้งอ้างสถาบันอันศักดิ์สิทธิ์ บางครั้งอ้างศาสนาเองก็ดี บางครั้งอ้างชาติ บางครั้งอ้างถึงพระมหากษัตริย์

ผมฟังคุณหมอวิชัยพูด เห็นด้วยเกือบทั้งหมด ยกเว้นเวลาเอ่ยชื่อคนอย่าง

คนหนุ่มสาวกับศรัทธาต่ออนาคต

นาย... ซึ่งผมก็เข้าใจว่าคุณหมอวิชัยให้มองเพียงว่าเป็นตัวอย่างหนึ่งซึ่งสามารถกลับขึ้นมาได้อีก ดังกรณีที่คุณยราชครูอาจกลับมาได้อีก แต่สำหรับผม อยากจะเรียนเตือนท่านทั้งหลายว่า นี่เป็นตัวอย่างของความเลว ความฉ้อฉล แม้การแก้รัฐธรรมนูญเวลานี้ก็เป็นการทำของความเลวและความฉ้อฉล

เมื่อก่อนที่ผมจะมาประชุมในที่ประชุมนี้ ได้มีผู้ถามผมถึงว่า มี ส.ส. คนหนึ่งที่จะฆ่าตัวตาย ในฐานะที่ผมเกี่ยวข้องกับขบวนการอหิงสา ซึ่งคุณหมอวิชัยนึกว่าสลายไปแล้ว ความจริงยังไม่สลายนะครับ ขบวนการอหิงสานี้เข้มแข็งมาก เปลี่ยนรูปแบบและขยายองค์การกว้างขวางมาก เป็นขบวนการกลุ่มประสานงาน ศาสนาเพื่อสังคม เป็นคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา หลายต่อหลายอย่าง แม้กระทั่งคนที่ไม่เชื่อในขบวนการอหิงสา อย่างศาสตราจารย์ใหม่คนล่าสุดที่เป็นลูกของอดีตรองนายกรัฐมนตรีที่มีบ้านอยู่แถว ๆ นี้ บัดนี้ก็เชื่อว่าอหิงสาเป็นคำตอบ โดยนัยมรรคก็ได้ โดยนัยผลก็ได้ แต่ผมเองเชื่อเรื่องอหิงสาโดยนัยมรรค เขาถามผมว่า ในฐานะที่ผมเกี่ยวข้องกับขบวนการเหล่านี้จะช่วยคนที่ประกาศว่าจะตายไม่ให้ตายได้อย่างไร จะขอให้พระเถระ เช่น สมเด็จพระสังฆราช ไปขอชีวิตไว้จะได้หรือไม่ได้ ผมนึกในใจว่าคงจะไม่ได้หรอก เพราะสมเด็จพระสังฆราชนั้นท่านถนัดในทางพุทธาภิเษกมากกว่า ท่านสามารถเสกอิฐให้ศักดิ์สิทธิ์ได้ แต่ไม่สามารถจะเสกคนที่อยากตายไม่ให้ตายได้ แต่มีสิ่งเดียว สถาบันศักดิ์สิทธิ์แห่งเดียวที่จะสามารถรักษาชีวิตบุคคลผู้นี้ไว้ได้ ถ้าสถาบันศักดิ์สิทธิ์นั้นกล้าและเห็นว่าอหิงสานั้นจำเป็น ไม่สนับสนุนฝ่ายที่ชั่วร้าย ไม่สนับสนุนความสับสน ไม่สนับสนุนคนฉ้อฉล อย่างนาย... และนาย... หันกลับมาสนับสนุนความถูกต้องดีงาม ชีวิตของคน ๆ นี้จะรักษาไว้ได้ และจะรักษาประชาธิปไตยและสถาบันศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ไว้ได้ ถ้าสถาบันศักดิ์สิทธิ์นี้ไม่ทำ ผมก็เกรงว่าสถาบันศักดิ์สิทธิ์นี้จะไม่สามารถดำรงคงอยู่ได้ นี่เป็นการบ้านที่ผมขอฝากให้ท่านทั้งหลายคิด

เมื่อคิดแล้ว ขอให้คิดให้ตลอดว่า อนาคตนั้น อย่าไปฝากไว้กับสถาบันใด ๆ ทั้งสิ้น ให้ฝากไว้กับศักยภาพของตัวเอง ฝากไว้กับสิ่งถูกต้องดีงามและอนาคตของทวยราษฎร์

นายแพทย์ประเวศ วะสี

ในที่สุดนี้ ในนามของคณะกรรมการมูลนิธินิโกลศิมทอง ผมขอขอบพระคุณ คุณหมอวิชัย โชควิวัฒน์ องค์ปาฐกในวันนี้ และขอให้พวกเราตั้งใจช่วยพร ให้องค์ปาฐกของเราในวันนี้ประสบความสำเร็จยิ่ง ๆ ขึ้นไป ทั้งในการพัฒนาส่วนตัวและในการทำประโยชน์แก่ส่วนรวม ผมขอขอบพระคุณท่านทั้งหลายโดยทั่วกัน ที่มาชุมนุมกันเนื่องในโอกาสวันปาฐกถามูลนิธินิโกลศิมทองในวันนี้

กระผมขอเชิญคุณอุดม เย็นฤดี ประธานกรรมการมูลนิธินิโกลศิมทอง ได้มอบของที่ระลึกเล็ก ๆ น้อย ๆ จากมูลนิธิฯ ให้แก่คุณหมอวิชัย และขอปิดประชุมครั้งนี้

ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

ปาฐกถามูลนิธิโกมลคีมทอง

ประจำปี ๒๕๒๘

ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

เตือนใจ ดีเทศน์

แสดง ณ หอศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๘

.....

พิมพ์ครั้งแรก เมื่อเดือนมิถุนายน ๒๕๒๘

แนะนำปารุก : เตือนใจ ดีเทศน์

เตือนใจ ดีเทศน์ จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่างศึกษาอยู่ ได้เข้าร่วมกิจกรรมค่ายอาสาพัฒนา ชนบทหลายแห่งเช่นเดียวกับครูโกมล คีมทอง หลังจากจบการศึกษาจึงสมัครเป็นบัณฑิตอาสาสมัครและไปทำงานพัฒนาในหมู่บ้านชาวเขา ที่จ.เชียงราย

ต่อมา แต่งงานกับธัญญ์ ดีเทศน์ พัฒนาการผู้สนใจในงานพัฒนา มีบุตรด้วยกัน ๒ คน เตือนใจได้รับเชิญมาแสดงปาฐกถาของมูลนิธิโกมลคีมทอง เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๒๘

พ.ศ. ๒๕๓๕ เตือนใจได้รับรางวัลนักต่อสู้เพื่อสิ่งแวดล้อม Global ๕๐๐ จาก UNEP ปัจจุบัน ทำงานที่มูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา (พชภ.) ในตำแหน่ง เลขาธิการ และมีความสุขอยู่กับการทำงานในฐานะนักพัฒนา

คำนำ

รายการปาฐกถาประจำปีของมูลนิธิโกมลคีมทองนั้น คณะกรรมการออกจะพิถีพิถันในการเลือกปาฐก เกือบจะเรียกได้ว่ามีกลุ่มผู้สรรหา ซึ่งต้องการเห็นคุณภาพแห่งการดำเนินชีวิตของปาฐกพร้อม ๆ ไปกับผลงาน อันมหาชนพึงรับรู้ และควรเป็นแนวทางแห่งอุดมคติของคนหนุ่มสาวได้ด้วย

ที่แล้ว ๆ มา ปาฐกถาโกมลคีมทองยังไม่เคยให้ความผิดหวังแก่ผู้ฟัง และผู้อ่านเมื่อจัดพิมพ์ต้นฉบับออกสู่มหาชน โดยที่ปาฐกก็ล้วนได้รับการยอมรับอยู่โดยทั่วไป

ปีนี้ มูลนิธิฯ ได้รับเกียรติจากนางเตือนใจ ดีเทศน์ ซึ่งกรุณามาแสดงปาฐกถาให้ในเรื่องทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน ณ หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ อันเป็นวันคล้ายวันตายของนายโกมล คีมทอง โดยที่ก่อนหน้านี้ได้มีการอภิปรายเกี่ยวกับชีวิตและผลงานของเขาที่คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ร่วมอภิปรายประกอบด้วยนางสุนน อมรวิวัฒน์ นายอุทัย ดุลยเกษม นายประกอบ คุปรัตน์ เป็นต้น ปรากฏว่าได้รับความสนใจมาก และเป็นทีที่กล่าวขวัญกันมากด้วย

ว่าจำเพาะปาฐกถา นับเป็นครั้งแรกที่มูลนิธิฯ ได้ใช้หอประชุมเล็กของมหา-

อุ ด ม ค ติ ส ำ ห ร ั บ ค บ ร ู ่ น ำ ห ั ม

วิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปรากฏว่ามีผู้เข้าฟังมากเป็นประวัติการณ์ และปาฐกก็ได้ตั้งใจแสดง โดยมีภาพสไลด์ฉายประกอบด้วยมิชชั่นน้อย ทั้งผู้ฟังก็พอใจกับเนื้อหาสาระและความอ่อนน้อมของปาฐกกันโดยทั่วไป ท่านประธานกรรมการมูลนิธิ ถึงกับออกปากชมปาฐกเป็นพิเศษ

ปาฐกเป็นใคร มีวิถีชีวิต และผลงานเป็นอย่างไร นางสาวรสนา โตสิตระกูล กรรมการของมูลนิธิ ได้กล่าวแนะนำไว้แล้วในงานแสดงปาฐกถา ส่วนเนื้อหาที่แสดงปาฐกได้เรียบเรียงขึ้นใหม่ โดยได้รับความร่วมมือจากนางสาวสุจิตรา สุดเดี่ยวไกร (โย่ง)

ข้าพเจ้าขอขอบใจปาฐก และผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดปาฐกถา ตลอดจนการจัดพิมพ์ออกมาเป็นเล่มทุกคน เชื่อว่าท่านผู้อ่านจะได้เนื้อหาสาระ และข้อคิดอันเป็นประโยชน์ไม่น้อยไปกว่าพวกที่ได้รับฟังกันในวันนั้น

ส.ศิวัรักษ์

๒๔ เมษายน ๒๕๒๘

ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

นมัสการพระเจ้า ท่านผู้มีเกียรติที่เคารพทั้งหลาย

ดิฉันรู้ว่า มิได้มีคุณสมบัติที่โดดเด่นเหมือนองค์ปาฐกในปีก่อน ๆ ดิฉันเป็นเพียงคนธรรมดา ตัวเล็ก ๆ ที่มีเพียงความรักการทำงานในหมู่บ้าน โดยอยู่ร่วมกับพี่น้องชาวเขาเผ่าต่าง ๆ และรักที่จะมีส่วนให้กำลังใจแก่ผู้ที่ทำงานในหมู่บ้านชนบทที่ห่างไกลทั้งหลายทั่วทุกภาคของไทย แต่การที่ดิฉันกล้าตัดสินใจรับเป็นผู้แสดงปาฐกถาประจำปีของมูลนิธิโกมลคีมทอง เนื่องในโอกาสวันครบรอบ ๑๔ ปี แห่งการจากไปของคุณโกมล คีมทองในวันนี้นั้น เป็นเพราะดิฉันเคารพและศรัทธาในความคิดและวิถีชีวิตของคุณโกมลเป็นอย่างยิ่ง ปีที่คุณโกมลเสียชีวิตนั้น ดิฉันเพิ่งเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยเป็นปีแรก แต่ดิฉันได้ติดตามอ่านข้อคิดข้อเขียนของคุณโกมลมาโดยตลอด ข้อคิดจากงานเขียนเหล่านั้นเป็นแรงบันดาลใจให้ดิฉันคิดที่จะออกไปใช้ชีวิตในชนบท รวมทั้งให้แนวคิดในการดำเนินชีวิต และการทำงานในหมู่บ้านอย่างเหมาะสม แม้เมื่อย้อนกลับมาอ่านข้อเขียนของคุณโกมลอีกไม่ว่าครั้งใด ก็ยังรู้สึกว่าคุณคิดของเธอเหล่านั้นยังใช้ได้ทุกยุคสมัย ดิฉันอยากมีส่วนร่วมในการขยายอุดมคติของคุณโกมลให้เป็นที่รู้จักกว้างขวางและมีผู้ยอมรับนำไปปฏิบัติกัน

อุณณคดีสำหรับคนรุ่นเก่า

มากขึ้นในวงกว้าง โดยเฉพาะในหมู่คนหนุ่มสาว ผู้อยู่ในวัยแสวงหาและสร้างสรรค์ และเป็นกลุ่มคนที่มีพลังสำคัญต่อสังคม

ดิฉันอยากให้คนหนุ่มสาวรุ่นใหม่ มีความยึดมั่นในอุดมคติของชีวิตเช่นเดียวกับคุณโกมล ดังข้อความในเรื่อง “โกมล คีมทอง กับอุดมคติของชีวิต” จากหนังสือ คิดถึงโกมล โดยพระสันติสุข สนธิสุข ที่กล่าวไว้ว่า “ในแง่ส่วนรวมนั้น โกมลปรารถนาจะทำงานรับใช้เพื่อนมนุษย์ในวงกว้างที่สุด โดยอาศัยสติปัญญาความสามารถอย่างดีที่สุดของตน สำหรับในแง่ส่วนตัวแล้ว โกมลก็มุ่งความสะอาด สงบ สว่างของชีวิต เขาเชื่อว่า ยิ่งเขารู้จักตัวเองมากขึ้นเท่าไร ต่อสู้กับตัวเองอย่างไม่ลดละเท่าไรแล้ว เขาก็จะเข้าถึงความสะอาด สงบ สว่าง ยิ่งขึ้นเท่านั้น” และ “แม้บางครั้งโกมลจะอ่อนแอ บางครั้งถึงกับท้อแท้สิ้นหวัง หรือความล้มเหลวในงานทำให้เขาท้อใจไปบ้าง เขาอาจล้มเลิกจากงานที่ทำอยู่ไปจับงานอย่างอื่น แต่คนอย่างเขาจะไม่ยอมเปลี่ยนอุดมคติและหลักการของตัวเองอย่างแน่นอน มีแต่จะก้าวไปไกลในอุดมคติและหลักการของตนยิ่งขึ้น”

ดิฉันสนับสนุนความคิดที่ว่า “ในช่วงเวลาที่มีแต่ความสับสนวุ่นวายนี้ มนุษย์จำต้องมีศรัทธาที่มั่นคงและมีความหวังอันแน่วแน่ เพื่อที่จะทำให้เขามีความกล้าหาญทางสติปัญญา และความกล้าหาญทางจริยธรรม ไม่ย่อหน้าต่ออุปสรรคที่ขวางกั้นทางแห่งอุดมคติของตน” และ “ชีวิตของนักอุดมคดีย่อมรุ่งโรจน์อยู่เสมอ ท่านอาจจะฆ่าคนที่มีอุดมคติ หรือฆ่าคนที่มีความรักในเพื่อนมนุษย์ได้ แต่ท่านไม่อาจฆ่าอุดมคติ และไม่อาจนำความรักในมนุษย์ที่ทำให้เขาผู้นั้นมีความสุขไปจากเขาได้”

เนื้อหาสาระที่ดิฉันจะนำเสนอในชื่อเรื่องว่า “ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน” ถัดจากนี้ ส่วนใหญ่ได้จากประสบการณ์ในการใช้ชีวิตอยู่กับพี่น้องชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทางภาคเหนือ ตั้งแต่สมัยที่เริ่มออกค่ายชาวเขาของชมรมพุทธศาสตร์และประเพณี สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔ จนกระทั่งเข้าไปทำงานในหมู่บ้านอย่างเต็มตัว ที่หมู่บ้านปางสา อ.แม่จัน จ.เชียงราย สมัยที่เป็นบัณฑิตอาสาสมัครใน พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๑๘ และทำงานในพื้นที่เดิมนี

ทำงานหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

เรื่อยมา หากเปลี่ยนฐานะมาเป็นลูกจ้างของกองการศึกษาผู้ใหญ่ และกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งการทำงานตลอดระยะเวลาดังกล่าว เป็นการทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา บ้านปางสา กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์ อันมีสามีของดิฉัน ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหน่วยฯ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๒๓ โครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้เข้ามาดำเนินงานร่วมกับกรมประชาสงเคราะห์ โดยส่งครูอาสาสมัครหนุ่มสาวจำนวน ๑๔ คน เข้าประจำอยู่ใน ๑๐ หมู่บ้านของพื้นที่นี้ โดยถือว่าครูอาสาสมัครของกรมการศึกษานอกโรงเรียนกับเจ้าหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์ทำงานเป็นทีมงานเดียวกัน และช่วยกันเสริมงานในพื้นที่เดียวกัน สี่ปีหลังของการทำงานมานี้ ทีมของเราซึ่งอบอุ่นไปด้วยคนหนุ่มสาว ซึ่งส่วนใหญ่ทำงานด้วยความรักและอุทิศตน ร่วมกันทำงานในหมู่บ้านเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้

ดิฉันจะขอแบ่งเรื่องที่จะพูดออกเป็น ๓ ตอน คือ ตอนแรก เข้าสู่หมู่บ้านด้วยรักและศรัทธา ตอนที่ ๒ พบกับปัญหาในชีวิตจริงของชาวบ้าน และตอนที่ ๓ ผูกจิตใจให้เบิกบานเพื่อต่อสู้อุปสรรค

เข้าสู่หมู่บ้านด้วยรักและศรัทธา

การที่ดิฉันเริ่มเข้าสู่หมู่บ้านนั้น ไม่ใช่เริ่มจากว่าชาวบ้านมีปัญหา หรือว่าเราเป็นคนที่มีความรู้กว่า เป็นคนที่เหนือกว่า แล้วเราจะต้องเข้าไปแก้ปัญหาก็ไปช่วยเขา แต่ดิฉันเข้าไปในหมู่บ้านเพราะมีความรักและศรัทธาในวิถีชีวิตที่เรียบง่าย และรู้จักเพียงพอของชาวบ้าน ชื่นชมในความมีน้ำใจและความภูมิใจในวัฒนธรรมของตนของชาวบ้าน เพราะฉะนั้นการเข้าไปจึงเป็นการเข้าไปอย่างญาติมิตร ที่เข้าไปอยู่กับพี่น้องของเราเอง สิ่งหนึ่งที่ช่วยปูพื้นฐานความคิดการเข้าไปทำงานในหมู่บ้านให้ดิฉันคือ *กิจกรรมค่าย*

ดิฉันเริ่มเข้าสู่หมู่บ้านของพี่น้องชาวเขาคั้งแรกเมื่อ ๑๔ ปีมาแล้ว (เดือน

อุณณคิสำหรับคนบุ๋บ

พฤษภาคม ๒๕๑๔) จากการเข้าร่วมกิจกรรมค่ายของโครงการอาสาสมัครสอนหนังสือและสงเคราะห์ชาวเขา ชมรมพุทธศาสตร์และประเพณี สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยไปตั้งค่ายที่บ้านลีซอ บ้านลุ่ม ต.ป่าแป๋ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ ชาวลีซอจึงเป็นชาวเขาเผ่าที่ดิฉันได้มีโอกาสคุ้นเคยมากกว่าเผ่าอื่น ๆ

ตลอดเวลา ๑ เดือนเต็มของการไปค่าย ซึ่งได้ทำงานด้านการสอนภาษาไทย และความรู้ทั่วไปแก่ชาวเขา และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชาวค่าย ในฐานะผู้เป็นตัวแทนของคนไทยกับพี่น้องชาวเขาซึ่งอยู่ในประเทศเดียวกัน เพียงแต่มีวัฒนธรรม ความเชื่อ ภาษา และที่มาที่แตกต่างกันเท่านั้น ดิฉันรู้สึกประทับใจในวิถีชีวิตของพี่น้องชาวเขาซึ่งเรียบง่าย สงบสุข ผู้คนกับธรรมชาติต่างพึ่งพาอาศัย และเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความภูมิใจและดำรงรักษาวัฒนธรรมและจารีตประเพณีของตนอย่างเหนียวแน่น ลึกลงไปในหัวใจของดิฉันนั้น รู้สึกเห็นใจพี่น้องชาวเขา ที่การเป็นชนกลุ่มน้อยทำให้ต้องรอนแรมตั้งแต่ประเทศจีน พม่า จนมาถึงไทย ต้องอยู่ในฐานะเป็นผู้อาศัยเพราะไม่มีอำนาจและไม่มีพลังต่อรอง ดิฉันอยากให้พวกเขาได้รับการยอมรับในฐานะเป็นพลเมืองไทยโดยสมบูรณ์เหมือนคนไทยทั่วไป เพราะเขาก็ได้บากบั่นมาจนถึงประเทศของเราแล้ว ควรได้รับการต้อนรับด้วยน้ำใสใจจริงจากเจ้าของประเทศบ้าง ควรได้รับความอบอุ่น ความเป็นธรรม และควรจะได้ตั้งหลักแหล่งถาวรเพื่อใช้ชีวิตอย่างปกติสุขเสียที

ความศรัทธาชื่นชมในวิถีชีวิตอันสันโดษและน้ำใจอันบริสุทธิ์ของพี่น้องชาวเขารวมทั้งความรักธรรมชาติอันงดงามของป่าเขา ทำให้ดิฉันและกลุ่มเพื่อน ๆ พี่ ๆ ชาวค่าย พยายามกลับขึ้นไปเยี่ยมหมู่บ้านที่เราเคยไปมาแล้วทุกครั้งที่สบโอกาสเหมาะ แม้ว่าตลอดระยะเวลา ๔ ปีของการเรียนในมหาวิทยาลัยนั้น เราจะออกค่ายชาวเขาเป็นประจำทุกปี ทั้งค่ายกลางปีและค่ายปลายปีอยู่แล้วก็ตาม ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมมิได้ทำให้เราห่างเหินกัน เราสามารถเข้าใจกันได้แม้ว่าจะไม่ค่อยรู้ภาษากัน เราพยายามใช้จ่ายอย่างประหยัดเพื่อเก็บไว้เป็นค่าเดินทางขึ้นดอย ฤดูกาลที่ทำหยามากคือฤดูหนาว ซึ่งตรงกับเทศกาลปีใหม่มอติ ช่วงนั้นบนภูเขาสูงจะอุดมด้วยไผ่ผืนที่ออกดอกสะพรั่ง อากาศ

กัมมาเปตกปัญาณด้วยทวารวดีเบิกบาน

หนาวเหน็บ และความเหนื่อยยากจากการเดินทาง ซึ่งบางหมู่บ้านต้องเดินเท้านานนับ ๗-๘ ชั่วโมง เมื่อพบกับความมั่งคั่งมั่งมีแลลานตาของดอกฝิ่นในไร่กว้างใหญ่ และความยินดีดีใจของชาวเขายามเห็นเรากลับไปเยือน นับว่าคุ้มค่าและช่วยลบเลือนความเหนื่อยล้าไปสิ้น

ตลอด ๔ ปีของการร่วมกิจกรรมค่ายชาวเขา และการไปเยี่ยมเยือนพี่น้องชาวเขาเป็นการส่วนตัวนั้น ดิฉันได้ทำงานติดต่อกับหน่วยงานที่รับผิดชอบงานชาวเขา ทั้งราชการและเอกชนเสมอมา และได้เรียนรู้การทำงานของเขาด้วย เช่น กรมประชาสงเคราะห์ ตำรวจตระเวนชายแดน กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กองอำนวยการป้องกันและปราบปรามคอมมิวนิสต์ในสมัยนั้น) โครงการหลวงพัฒนาชาวเขา และหน่วยงานของมิชชันนารีบางกลุ่ม จากประสบการณ์ดังกล่าว ทำให้ดิฉันได้ตั้งใจไว้ว่า เมื่อเรียนจบแล้วต้องไปทำงานกับพี่น้องชาวเขา เพื่อจะได้มีส่วนร่วมให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างชาวเขากับชาวไทยพื้นราบ และร่วมทำให้พี่น้องชาวเขาได้มีโอกาส มีสิทธิเสรีภาพ และมีสำนึกว่าเป็นพลเมืองไทย ที่ต้องปฏิบัติหน้าที่ต่อประเทศชาติเสมอภาคกับคนไทยทั่วไป ขณะเดียวกันก็จะช่วยย้าให้พี่น้องชาวเขามีความศรัทธาและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีของตนเอง มีความเคารพศรัทธาในตนเอง มีจิตสำนึกในทางที่ถูกต้อง และเห็นคุณค่าของทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของตนอยู่ และใช้ทรัพยากรนั้นอย่างทะนุถนอมและมีเหตุผล

เรื่องราวเกี่ยวกับชาวเขาที่ดิฉันได้พบจากสื่อมวลชนต่าง ๆ และจากเจ้าหน้าที่ที่ทำงานเกี่ยวข้องกับชาวเขา มักแสดงให้เห็นทัศนคติต่อชาวเขาในทางลบว่า ชาวเขานั้นมีปัญหาและเป็นผู้สร้างปัญหา ดังตัวอย่างบทความเรื่อง “ไปดูชาวเขาปลูกชา” ในหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ ซึ่งมีข้อความว่า

พวกชาวเขามักจะขาดความรู้ พวกเขาไม่รู้แม้กระทั่งว่าเขาเป็นประชากรของประเทศไทย ยิ่งกว่านั้นยังมีชาวเขาอีกหลายเผ่า ไม่ได้จดทะเบียนเป็นสัญชาติไทย และอยู่กันอย่างอิสระ บางเผ่าก็ถือคติว่า “น้ำเป็นของปลา ไฟเป็นของนก ภูเขาเป็นของม้ง”

อุบถศีลสำหรับคนรูปใหม่

ชาวเขาจึงมักจะทำอะไรตามความพอใจของตน เช่น ตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย เมื่อดินหมดปุ๋ย ก็ย้ายถิ่นฐานถากถางต่อไป ปล่อยให้ป่าเขาซึ่งเป็นต้นน้ำลำธารต้องเตียนโล่งอยู่อย่างนั้น และพืชส่วนใหญ่ที่ปลูกก็เป็นพืชที่เป็นภัยร้ายแรงต่อชาวโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือฝิ่น ซึ่งเป็นยาเสพติดที่เป็นปัญหาร้ายแรงระดับโลกอยู่จนทุกวันนี้

เมื่อมองว่าชาวเขาเป็นตัวปัญหา หน่วยงานต่าง ๆ จึงส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปเพื่อ “แก้ไขปัญหา” ทำให้ชาวเขาเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตามเป้าหมายที่ชาวเมืองผู้คิดว่าตนชาญฉลาดและเห็นการณ์ไกลวางไว้ให้ เช่น

ให้มีการพัฒนาอาชีพชาวเขา เพื่อช่วยให้ความเป็นอยู่ดีขึ้นโดยเน้นหนักในด้านการเกษตร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตรปลูกพืชทดแทนฝิ่น ป้องกันการบุกรุกทำลายป่าไม้ และพัฒนาจิตใจของราษฎรให้เกิดความสามัคคีและหวงแหนผืนแผ่นดินที่อาศัย พยายามให้ชาวเขารู้จักช่วยตนเอง...

ทัศนคติเช่นนี้ ดิฉันเห็นว่าเป็นเรื่องที่น่าเศร้ามาก เพราะหน่วยงานที่ตั้งเป้าหมายเช่นนี้ไว้ ไม่รู้เสียด้วยซ้ำว่า พี่น้องชาวเขานั้น โดยเนื้อแท้แล้วเขามีจิตใจอันงดงาม อยู่ร่วมกันด้วยความสามัคคี และเขาช่วยเหลือตัวเองมาตลอด ไม่ใช่ไม่รู้จักรู้จักช่วยเหลือตนเอง เขาไม่เคยเรียกร้องให้ใครไปช่วยเหลือเขา คนภายนอกต่างหากที่มองว่าชาวเขาเป็นตัวปัญหา ถ้าไม่เข้าไปช่วยแล้วจะทำให้คนไทยเราพลอยเดือดร้อนตามไปด้วย หน่วยงานต่าง ๆ พวกกันเน้นในเรื่องความเจริญทางวัตถุ เน้นประสิทธิภาพในการผลิต เน้นการเพิ่มรายได้และการพัฒนาอาชีพเพื่อให้ความเป็นอยู่ดีขึ้น เพราะไปมองว่าชาวเขายากจน ล้าหลัง ไร้การศึกษา และช่วยตัวเองไม่ได้ ดังนั้นโครงการส่วนใหญ่จึงเป็นการ “ช่วยเหลือ” โดยที่ชาวเขาเป็นฝ่ายถูกกระทำหรือเป็นผู้รับอยู่ตลอดเวลา ชาวเขาในหมู่บ้านที่มีหน่วยงานเช่นนี้เข้าไปดำเนินงานอยู่นาน ๆ มักจะรู้สึกสับสนในจิตใจ เกิดความคิดว่ารัฐบาลมีหน้าที่ต้องช่วยเหลือพวกเขา ฉะนั้น เขาจะเรียกร้องผลประโยชน์อะไรก็ได้ เช่น

กำแพงหมู่บ้านด้วยทิวอันเบิกบาน

ขอถนนเข้าถึงหมู่บ้าน ขอโรงเรียน สถานือนามัย น้ำประปา ไฟฟ้า หรือขอรถไถมาช่วยปรับพื้นที่ ฯลฯ รัฐบาลก็จะต้องให้เขาทุกอย่าง อาจจะความรู้สึกทำนองว่าตนเป็นอภิสิทธิ์ชน ทั้งนี้เพราะว่าเจ้าหน้าที่ไม่ได้ปลุกฝังให้เขาคิดว่า ประชาชนทุกคนมีหน้าที่ช่วยกันพัฒนาประเทศด้วย ไม่ใช่รอให้รัฐบาลมาช่วยฝ่ายเดียว น่าจะถือคติว่าเมื่อชาติสร้างคนแล้ว คนก็ต้องช่วยสร้างชาติด้วย แต่โชคที่โครงการประเภทนี้ทำได้แค่ไม่กี่หมู่บ้าน ด้วยอาจจะเพียงทำให้เป็นตัวอย่างเท่านั้น ชาวเขาอีกนับร้อยนับพันหมู่บ้านจึงยังมิได้ถูกทำลายด้วยการใช้การพัฒนาที่เน้นด้านวัตถุ โดยมองข้ามความเจริญทางจิตใจและวัฒนธรรมที่ชาวเขามีอยู่แต่เดิมแล้ว

ชีวิตของพี่น้องชาวเขาที่ดิฉันขึ้นชมนั้น เป็นชีวิตที่อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ บนเทือกเขาสลับซับซ้อน ห่างไกลจากสังคมเมือง และยังไม่มีผู้คนภายนอกเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยมากนัก จัดว่าเป็นชีวิตที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง มีความยึดมั่นและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีและเชื้อชาติของตน มีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย กลมกลืนและพึ่งพาธรรมชาติอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ชีวิตเช่นนี้ เป็นชีวิตในอุดมคติสำหรับผู้ที่รักสันโดษและให้คุณค่าแก่ความเจริญทางจิตใจและวัฒนธรรมมากกว่าการให้คุณค่าแก่ความเจริญทางวัตถุ

ปัจจัยสี่ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต ล้วนผลิตขึ้นเองด้วยหยาตเหงื่อแรงงาน และมีมืออันประณีตของตนเอง และด้วยความเอื้อเฟื้อจากธรรมชาติ นับตั้งแต่กระท่อมน้อยที่สร้างด้วยไม้ไผ่ ไม้เนื้อแข็ง มุงด้วยหญ้าคา ใบตองตึง หรือไม้ที่ถากเป็นแผ่น แต่ละเผ่าจะสร้างบ้านที่มีรูปลักษณะเป็นสัญลักษณ์เฉพาะเผ่า ทุกคนในหมู่บ้านต่างก็สร้างกระท่อมแบบเดียวกัน โดยอาศัยความร่วมมือแรงร่วมใจของญาติมิตรในหมู่บ้านนั้นเอง กระท่อมทุกหลังจะสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทุกซอกทุกมุมอย่างเต็มที่ ตั้งแต่อยู่อาศัย ประกอบอาหาร ตลอดจนเก็บเครื่องใช้ไม้สอยและพืชผลของครอบครัว

เครื่องใช้ในบ้านจะมีเฉพาะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ได้แก่ เครื่องมือหาเลี้ยงชีพ จำพวกมีด ขวาน จอบ เสียม เคียว อุปกรณ์หุงต้มและภาชนะบรรจุอาหาร จำพวกจานชาม โต้ะ สำหรับกับข้าว ไหหนึ่งข้าว ครกตำพริก ครกตำข้าว กระบอกลีไผ่

หรือถึงไม้บรรจุน้ำ กระบวยตม่น้ำ และตะกร้าใหญ่สำหรับใส่พืชผักจากไร่สวนหรือจากป่ามาบ้าน และเครื่องนอนหมอนมุ้ง เสื้อสาต ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ผู้ชายส่วนใหญ่เรียนรู้ที่จะทำขึ้นเองด้วยการแกะสลักไม้ จักสานด้วยผิวไม้หรือหวาย หรือประดิษฐ์จากผลน้ำเต้าแห้งและวัสดุธรรมชาติอื่น ๆ นอกจากเครื่องเหล็กที่ต้องอาศัยช่างตีเหล็กประจำหมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งของหมู่บ้านที่ต้องให้บริการแก่เพื่อนบ้าน เครื่องมือเครื่องใช้เหล่านี้ แม้จะดูเรียบง่ายแต่ก็ละเอียดลออและมีคุณค่าทางศิลปะ ที่ประดิษฐ์ขึ้นด้วยฝีมือและใจรัก เป็นศิลปะที่ถ่ายทอดกันมานานหลายชั่วอายุคนแล้ว นอกจากนี้ยังมีเครื่องมืออื่น ๆ อีก เช่น เครื่องมือปั่นด้าย เครื่องทอผ้า เครื่องมือดักสัตว์ ได้แก่ ปวงดักนก แร้วดักสัตว์ป่า และเครื่องมือหาปลา เป็นต้น

เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มก็เช่นเดียวกัน หลายเผ่าผลิตขึ้นใช้เองตั้งแต่การปลูกฝ้ายปั่นด้าย ย้อมสีด้วยครามหรือสีธรรมชาติอย่างอื่น ๆ จนทอเป็นผืนผ้า และตัดเย็บตกแต่งเป็นเสื้อผ้าตามเผ่าอย่างสวยงามด้วยสีสันและลวดลายเฉพาะตัว สำหรับสมาชิกในครอบครัวทุกคน ไม่ว่าหญิง ชาย เด็ก หรือคนเฒ่า เสื้อผ้าเหล่านี้เป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของเผ่า นอกจากเสื้อผ้า หมวก และย้อมแล้ว บางเผ่ายังมีเครื่องประดับทำด้วยเงิน เป็นกำไลคอ สร้อยคอ กำไลข้อมือ แหวน และเครื่องประดับอื่น ๆ มีช่างเงินทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะ ชายหนุ่ม หญิงสาว และเด็กจะใส่เครื่องประดับกันเต็มที่ในโอกาสสำคัญเท่านั้น เช่น งานปีใหม่ โดยปกติแล้วจะใส่เสื้อผ้าชุดธรรมดา ซึ่งทำขึ้นเพียงปีละ ๑-๒ ชุดสำหรับสมาชิกแต่ละคน เพราะว่าการทอและเย็บปักแต่ละชุดจนเสร็จต้องใช้เวลามาก เครื่องนุ่งห่มเหล่านี้มีใช้เท่าที่จำเป็นแก่การปกปิดร่างกายป้องกันความร้อนหนาวของอากาศเท่านั้น กับมีชุดที่สวยงามเป็นพิเศษไว้สวมใส่ในโอกาสสำคัญต่างหาก

อาหารที่บริโภคตามปกติ คือข้าวเจ้า ซึ่งปลูกในไร่บนดอย หรือในนาขั้นบันไดตามเชิงเขา ทำให้เป็นข้าวสารโดยใช้ครกกระเดื่องที่ใช้แรงคนหรือพลังน้ำเป็นข้าวซ้อมมือที่มีคุณค่าอาหารเต็มที่ ฤดูฝนก็จะมีข้าวโพดซึ่งปลูกไว้สำหรับคนกินและสำหรับเลี้ยงสัตว์อีกด้วย ข้าวโพดต้มหรือข้าวโพดปิ้งที่หักสด ๆ จากไร่มี

ตำนานหนูก้านด้วยหัวไวอันเบิกบาน

รสหวานหอมน่ากิน ผัก ผลไม้ทุกชนิดล้วนแต่เป็นของธรรมชาติ ปราศจากสารพิษ มีทั้งพืชผักที่ปลูกไว้ในไร่ในสวนหลายหลากชนิด เช่น ผักกาด ถั่วฝักยาว ถั่วพู พริกเขียว พริกทอง แดงไทย แดงกวา ขิง ข่า พริก มะเขือเทศ มันเทศ มันสำปะหลัง ฯลฯ และได้มาจากป่า เช่น หน่อไม้ ใบอ่อนของพืชบางชนิด อันได้แก่ ยอดหวาย ยอดดาว ผักกูด ปลีกล้วย และผลไม้ป่าต่าง ๆ เช่นเดียวกับอาหารโปรตีน ซึ่งนอกจากจะได้จากหมูและไก่ที่เลี้ยงกันไว้ที่บ้านแล้ว บางแห่งยังกินแพะ วัว หรือสุนัขด้วย รวมไปถึงสัตว์ที่ยังและล่าได้จากป่า เช่น พวกนก กระรอก อ้น ตะกวด หมูป่า ฯลฯ ก็ล้วนเป็นอาหารที่อยู่ตมสมบูรณ์ ซึ่งป่าประทานให้แก่พี่น้องชาวเขาอย่างเพียงพอแก่การเลี้ยงชีพอันสมถะของพวกเขา โดยไม่ถึงกับอดอยากหรือเหลือเฟือจนเกินไป ขอให้เขามีความขยันขันแข็งและไปเก็บไปหามาเท่านั้น นอกจากนี้ ในห้วย ในลำธาร ยังมีกุ้ง หอย ปู ปลา และในนาหรือแอ่งน้ำซึ่งบางแห่งยังมีกบ เขียด ให้จับกินเป็นอาหารได้อีกด้วย

เหล่าอาจถือได้ว่าเป็นส่วนประกอบอย่างหนึ่งในการทำพิธีและใช้รับแขก ชาวเขาส่วนใหญ่จึงดื่มเหล้าเองโดยใช้ข้าวเปลือก ข้าวโพด หรือข้าวฟ่าง เมื่อจะมีพิธีใหญ่ ๆ เช่น งานแต่งงาน หรืองานปีใหม่ ก็จะดื่มเหล้าเตรียมไว้ โดยจะดื่มกินกันพอประมาณ ไม่ถึงกับเมามายจนอาละวาดหรือติดเหล้าจนเป็นโรคพิษสุราเรื้อรังอย่างคนเมืองบางคน

โดยปกติชาวเขามักจะมีสุขภาพแข็งแรง เพราะต้องทำงานในไร่นาและสวน ซึ่งได้ออกกำลังกายอยู่เสมอ ได้บริโภคอาหารธรรมชาติที่สดใหม่ ไม่มีสารพิษเจือปน และได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่บริสุทธิ์ จิตใจก็ไม่สับสนวุ่นวาย แต่ความเจ็บป่วยย่อมเกิดขึ้นกับมนุษย์เป็นของธรรมดา วิธีรักษาโรคของชาวเขามีหลายอย่าง ถ้าเป็นอาการเจ็บป่วยธรรมดา ก็ใช้สมุนไพรที่หาได้ในป่าหรือบางอย่างก็ปลูกไว้ใกล้บ้าน หรือใช้วิธีดึงผิวหนังส่วนที่อ่อนให้เป็นจำแดงเพื่อถอนพิษไข้ เช่น ดึงส่วนคอ แแนวไหปลาร้า ท้องแขน หน้าผาก แต่ถ้าอาการป่วยนั้นรักษาแบบธรรมดาไม่หาย และผู้รู้ดูกระดูกไก่หรือเสี่ยงทายด้วยวิธีอื่นแล้วบอกว่าสาเหตุของโรคคือการผิดผี เช่น ผิดผีน้ำ ผิดดิน เป็นต้น ก็ต้องทำพิธีเช่นไหว้ผีเพื่อขอขมา หรือทำพิธี

อุบาสกสำหรับคนรุ่นใหม่

เรียกขวัญโดยเชิญญาติพี่น้องและผู้อาวุโสมาให้ศีลให้พร ด้วยวิธีเหล่านี้ ทำให้ญาติมิตรในหมู่บ้านมีส่วนได้ช่วยเหลือกัน ทำให้ผู้ป่วยรู้สึกอบอุ่น มีกำลังใจดีขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ป่วยหายเป็นปกติได้ในเวลาไม่นานต่อมา

แต่ถ้าผู้ป่วยมีอาการหนัก สู้ดิ้นสลับที่จะช่วยกันเยียวยาได้ แม้จะพยายามตามผู้รู้หรือหมอจีนฮ่อจากหมู่บ้านใกล้เคียงให้มารักษาแล้วก็ไม่หาย ผู้ป่วยก็ต้องสิ้นชีวิตไปในที่สุด ยิ่งความโศกเศร้าแก่ผู้อยู่เบื้องหลัง การส่งตัวไปรักษาที่โรงพยาบาลในเมืองเป็นวิธีสุดท้ายและต้องคิดกันมาก เพราะชาวเขาอยู่ในเขตห่างไกล พูดภาษาไทยก็ไม่ได้ การเดินทางก็ลำบาก กว่าจะทำแคร่แบกหามกันมาถึงถนน กว่าจะหาจ้างเหมารถได้ ผู้ป่วยก็อาจจะทรุดหนัก ถึงโรงพยาบาลก็อาจจะพูดกับหมอไม่รู้เรื่อง คนป่วยอาจตายกลางทางหรือไปตายที่โรงพยาบาลก็ได้ ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่โตและต้องเสียค่าเหมารถเอาศพกลับบ้านอีก ถ้าผู้ป่วยเป็นคนแก่หรือผู้หญิงมักไม่ยอมไปโรงพยาบาล ขอยอมตายอยู่ที่บ้านท่ามกลางญาติพี่น้องจะดีกว่า

ด้วยวิถีชีวิตเช่นนี้ สังคมชาวเขาจึงแทบจะไม่มี การแบ่งชั้นวรรณะกัน แม้คนที่เป็นผู้นำหมู่บ้าน ทั้งในด้านการปกครองและกฎหมาย และในด้านศาสนา ก็มักเป็นผู้ที่มีคุณธรรม และคิดที่จะทำให้ทุกคนในหมู่บ้านอยู่ดีมีสุข กลุ่มผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความคิด และข้อควรยึดถือปฏิบัติให้แก่ทุกคน มีจารีตประเพณีและกฎของหมู่บ้านให้ทุกคนเคารพและปฏิบัติตาม ทุกคนมีความสุขตามอัตภาพเพราะต่างมีหน้าที่ต่อตัวเอง ต่อครอบครัว และต่อหมู่บ้านของตน ตามกำลังความสามารถ เด็กเรียนรู้หน้าที่การงานและวิธีหาเลี้ยงตัวเองจากพ่อแม่ หรือผู้ที่มีอาวุโสกว่า ด้วยการไปไร่ ไปป่ากับพ่อแม่ ช่วยเลี้ยงน้อง หุงหาอาหาร ดูแลบ้านและสัตว์เลี้ยง ตักน้ำ หาฟืน ตำข้าว คนแก่ก็ทำงานเท่าที่จะทำได้ เช่น ช่วยดูแลบ้าน ดูแลเด็กเล็ก ๆ และสัตว์เลี้ยง จักสานเครื่องใช้ในครัวเรือน ทุกคนต้องทำตัวให้เป็นประโยชน์และไม่ให้เป็นภาระแก่ผู้อื่นโดยที่ไม่จำเป็น ยกเว้นในกรณีที่ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้จริง ๆ เช่น ป่วยหนัก เท่านั้น

แม้ว่าการเพาะปลูกของชาวเขาส่วนใหญ่ เป็นการทำไร่บนภูเขา ซึ่งจำเป็นต้องไถดินไม่ทั่วให้แห้งแล้วเผา เพื่อให้ได้ขึ้นได้เป็นปุ๋ยและเพื่อเป็นการปราบ

กึ่งาณณหญ่บ้านด้วยหัวาอณณกษณ

ศัตรูพษแล้วจ้งจะปลุกพษไร้ เช่น ข้าว ข้าวโพด พริก ถั่ว ฯลฯ แต่เมือ “การพัฒนา” ที่ชาวเมืองนำพาและกำหนดขึ้นเพื่อ “ยกระดับความเป็นอยู่” หรือเพื่อ “เพิ่มรายได้” ยังไปไม่ถึงพวกเขา การผลิตเหล่านี้จึงเป็นไปเพียงเพื่อยังชีพ มิได้ทำมากมายเพื่อค้าขายหรือเอาร่ำรวย ป่าไม้จึงมิได้ถูกทำลายจนเกินความจำเป็น ที่สำคัญ ชาวเขาบางเผ่าโดยเฉพาะชาวกะเหรี่ยง ซึ่งมีประชากรมากที่สุดเมื่อเทียบกับชาวเขาเผ่าอื่น ๆ ในประเทศไทยแล้ว (ประมาณครึ่งหนึ่งของชาวเขาในไทยทั้งหมด) กลับเป็นผู้รู้จักใช้พื้นดินอย่างอนุรักษ์ด้วยการทำไร่หมุนเวียน และตัดต้นไม้เฉพาะส่วนที่จำเป็นเพื่อไม่ให้บังร่มเงาพืชไร่ป่าไม้ในเขตที่ชาวกะเหรี่ยงอยู่อาศัยจึงยังอุดมสมบูรณ์ นอกจากนี้ ชาวกะเหรี่ยงยังรู้จักทำนาขั้นบันไดอีกด้วย เพราะเป็นเผ่าที่มักตั้งถิ่นฐานถาวร ไม่ชอบอพยพเร่ร่อน ในส่วนลึกของจิตใจแล้วชาวเขาส่วนใหญ่ตระหนักว่า ป่าไม้ให้คุณค่าแก่ชีวิตของเขา แต่เขาจำเป็นต้องถางป่าทำไร่เพื่อความอยู่รอดของชีวิตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เท่านั้น

นับเป็นโชคดียิ่งที่หมู่บ้านที่ดิฉันเข้าไปเริ่มต้นทำงาน คือหมู่บ้านปางสา ต.ป่าตึง อ.แม่จัน จ.เชียงราย ซึ่งมีชาวเขาเผ่าลีซอ มูเซอ และจีนฮ่ออยู่รวมกันนั้น เป็นหมู่บ้านที่ดิฉันมีความคุ้นเคยและสนิทสนมมาก่อน เพราะเคยไปออกค่ายที่นั่นถึง ๒ ครั้ง ในเดือนตุลาคม ๒๕๑๖ และเดือนเมษายน ๒๕๑๗ ซึ่งในสมัยนั้นการเดินทางเข้าบ้านปางสา ต้องเดินเท้าจากปากทางที่อ.แม่จันจนถึงหมู่บ้านเป็นระยะทาง ๒๐ กิโลเมตร ใช้เวลาเดินประมาณ ๔ ชั่วโมงด้วยกัน ประสบการณ์จากการไปค่ายนับว่าเป็นประโยชน์ในการทำงานระยะต่อมายิ่ง โดยเฉพาะในระยะหลัง ๆ ชาวค่ายได้ปรับปรุงแนวการทำงานใหม่ให้เป็นการศึกษาวิจัยสภาพสังคมวัฒนธรรม และปัญหาความต้องการของพี่น้องชาวเขา และร่วมกันร่วมอยู่ ตลอดจนร่วมคิดร่วมทำกับชาวบ้าน ทำให้ดิฉันเริ่มต้นทำงานที่นี้อย่างมีทุนเดิมอยู่บ้าง

แต่ไม่ใช่ว่าดิฉันจะไม่มีปัญหา ก่อนที่จะตัดสินใจเข้าสมัครเป็นบัณฑิตอาสาสมัครนั้น ดิฉันต้องต่อสู้กับความคิดอันสับสนของตนเองอยู่เป็นเวลานาน เพราะแม้ว่าในระยะนั้น (พ.ศ.๒๕๑๖-๒๕๑๗) กิจกรรมในทางส่งเสริมสังคมของนิสิตนักศึกษาจะเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไป และในหมู่นิสิต นักศึกษาเองก็มีการ

ส่วนใหญ่จากนั้นก็
 จะมองเราว่า
 เป็นอาสาสมัคร มีไฟ
 และเพื่องานมาก ๆ
 จึงทำอะไร ๆ
 ในหมู่บ้านได้มาก
 แต่พวกเรา
 จะมาอยู่กับสักกัปปิ
 จะทำไปได้อย่างไร
 สักแค่ไหนกับ
 เพราะฉะนั้น
 เราจึงต้องอาศัย
 ความอ่อนน้อมถ่อมตัว
 และความตั้งใจของเรา
 พิสูจน์ให้ชาวบ้าน
 และจากนั้นก็เห็นเองว่า
 เราทำงานในหมู่บ้าน
 ด้วยความรัก
 ด้วยความจริงใจ
 เป็นสำคัญ

เรียกร้องให้ทุกคนตระหนักถึงปัญหาที่แท้จริงของ
 ประเทศชาติ เข้าร่วมอุทิศตนเพื่อแก้ไขปัญหา
 และสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม และ
 ปลุกให้ประชาชนตื่นขึ้นมารับรู้ถึงสิทธิเสรีภาพ
 อันพึงมีพึงได้ของตน มีบทกวีและบทเพลง
 มากมายที่คอยกระตุ้นเตือนให้มีจิตสำนึกในทางที่
 ถูกต้อง แต่ค่านิยมของสังคมชนิดที่ยกย่องคนที่มี
 ปริญญา มีตำแหน่งสูง ๆ และร่ำรวยทางวัตถุ ก็
 ยังมีอยู่ในตัวเอง ดิฉันรู้สึกสับสนและไม่มั่นใจว่า
 จะสลัดให้หลุดพ้นจากค่านิยมนี้ได้หรือไม่ จึงไป
 สมัครสอบเรียนต่อปริญญาโทในแผนกสังคม
 วิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งเป็นแผนกเดิมที่ดิฉัน
 เรียนอยู่ในระดับปริญญาตรี แล้วก็ขอลาพักการ
 ศึกษาไว้ ๑ ปี เพื่อไปทดสอบตัวเองว่าจะ
 สามารถทำงานในหมู่บ้านชาวเขาคนเดียว โดยมี
 ได้มีกลุ่มเพื่อนเหมือนตอนไปค่ายได้หรือไม่ และ
 จะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพแค่ไหน และนั่นคือ
 วิถีชีวิตที่ดิฉันชื่นชอบจริงหรือ

ความไม่มั่นใจนี้ทำให้ดิฉันต้องเตรียมตัวมาก
 เพื่อจะได้ไปเป็นครูที่ดีและทำงานอย่างมีคุณภาพ
 ให้สมกับที่ชาวบ้านเขารอคอย ในช่วง ๓ เดือน
 ของการอบรมภาควิชาการที่สำนักบัณฑิตอาสา
 สมัคร ดิฉันได้กลับไปบอกชาวบ้านปางสาว่า
 ดิฉันเรียนจบแล้วและอยากจะเป็นครูของเขา
 ชาวบ้านจะพอใจไหม ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโส คน
 หนุ่มสาวและชาวบ้านทุกคนซึ่งดิฉันรักเสมือน

ทำงานเป็นหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

ญาติพี่น้องต่างบอกว่าทุกคนดีใจ เพราะพวกเขาต้องการครู และผู้ใหญ่บ้านก็เคยไปขอครูจากอำเภอถึง ๓ ครั้งแล้ว แต่อำเภอก็ยังไม่หาครูให้ได้ เมื่อชาวบ้านตกลงแล้ว ดิฉันจึงแจ้งต่อสำนักบัณฑิตอาสาสมัครของลงปฏิบัติงานภาคสนามที่หมู่บ้านปางสา โดยทำงานประสานกับเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จ.เชียงราย กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์

หลังจากนั้นดิฉันก็เตรียมอ่านหนังสือเรื่องแนวคิดเกี่ยวกับการศึกษา ศึกษาหลักสูตรแบบเรียนระดับประถมศึกษา โดยเฉพาะแบบเรียนสำหรับนักเรียนชาวเขาของภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งศาสตราจารย์อำไพ สุจริตกุลเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยเพื่ออบรมครูช่วยสอนของกองสงเคราะห์ชาวเขาอยู่ ศึกษาหลักสูตรและแบบเรียนการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จของกองการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งเน้นปรัชญา "คิดเป็น" ของ ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ ผู้อำนวยการกองการศึกษาผู้ใหญ่ในขณะนั้น หนังสือทั้งหมดนี้ได้ให้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ในการปฏิบัติงาน ดิฉันได้รับความสนับสนุนด้วยดี ทั้งด้านกำลังใจ คำแนะนำและแบบเรียน อุปกรณ์ต่าง ๆ จากทุกฝ่ายที่ดิฉันได้ไปขอความร่วมมือ ซึ่งรวมทั้งการขอเครื่องมือและอุปกรณ์การสอนจากแผนกโสตทัศนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาฯ การขออัดเพลงสอนเด็กจากสถานีวิทยุอส. วิทยุศึกษา และคณะครุศาสตร์ จุฬาฯ การขอยาสามัญ สมุดดินสอ และเครื่องเขียนจากชมรมศึกษาและวิจัยชาวเขา สโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การเตรียมตัวเหล่านี้ทำให้ดิฉันมีความมั่นใจมากขึ้นว่าดิฉันมีทุกอย่าง พร้อมทั้งจะทำงานอย่างเต็มความสามารถแล้ว

หลักการทำงานที่สำคัญก็คือ การประสานงานกับเจ้าหน้าที่ที่อยู่ในท้องถิ่น ซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ส่วนใหญ่เจ้าหน้าที่จะมองเราว่าเป็นอาสาสมัคร มีไฟและเพิงจบบมาใหม่ ๆ จึงทำอะไร ๆ ในหมู่บ้านได้มาก แต่พวกเราจะมาอยู่กันสักกี่ปี จะทำไปได้นานสักแค่ไหนกัน เพราะฉะนั้น เราจึงต้องอาศัยความอ่อนน้อมถ่อมตัว และความตั้งใจของเรา พิสูจน์ให้ชาวบ้านและเจ้าหน้าที่เห็นเองว่า เรามาทำงานในหมู่บ้านด้วยความรัก ด้วยความจริงใจเป็นสำคัญ

เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จ.เชียงราย ได้เป็นที่เลื่อง และ

อุณมตีสำหรับคนรุ่นใหม่

เพิ่มความมั่นใจให้แก่ดิฉัน ด้วยการแนะนำให้ดิฉันรู้จักบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ทั้งผู้ใหญ่บ้านคนไทยที่อยู่ใกล้เคียง กำนัน จนถึงนายอำเภอ ให้ท่านเหล่านี้เข้าใจว่าดิฉันเป็นใคร เข้ามาทำอะไรในพื้นที่นี้ และได้ฝากฝังให้ชาวบ้านดูแลความเป็นอยู่ และร่วมมือในการทำงานของดิฉัน ดังนั้น เมื่อชาวบ้านสร้างอาคารเรียนและโต๊ะเก้าอี้แล้วเสร็จ โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น ด้วยความสามารถและความสามัคคีของชาวบ้าน ดิฉันก็ได้เริ่มหน้าที่การเป็น “ครูแดง” ของชาวบ้านอย่างเต็มตัว

เหตุที่ดิฉันให้ชาวบ้านเรียกชื่อว่า “ครูแดง” แทนการเรียกชื่อจริง ก็เพราะชื่อแดงนั้น เป็นชื่อที่เรียกกันในครอบครัวและในหมู่ญาติมิตรที่สนิทสนม ทั้งเป็นชื่อสั้น ๆ ที่ง่ายและออกเสียงง่ายกว่าชื่อจริงซึ่งนอกจากจะเรียกยากและจำยากแล้ว การเรียกชื่อจริงเต็มยศนั้น ฟังดูห้วนเหินและเป็นการเป็นงาน น่าจะเรียกชื่อเล่น ซึ่งให้ความรู้สึกใกล้ชิด อบอุ่นและเป็นกันเองมากกว่า

กิจวัตรประจำวันของดิฉัน เริ่มด้วยการตื่นแต่เช้า ออกไปหายใจแบบโยคะ กลางแจ้ง ตั้งปณิธานที่จะใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ด้วยความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ และทุกสิ่งในโลก ออกกำลังกายให้กระฉับกระเฉง แล้วจึงไปเยี่ยมเยียนชาวบ้าน พูดคุยถึงเหตุการณ์ในบ้าน การประกอบอาชีพ ทุกข์สุขของสมาชิกในครอบครัว การไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านเช่นนี้ทุกเช้าหรือเย็น มีประโยชน์ตรงที่ที่เราได้เห็นวิถีชีวิตของเขอย่างใกล้ชิด ได้เห็นการเป็นอยู่ของเขาทุกอย่าง เมื่อมีคนเจ็บไข้ได้ป่วยก็สามารถรับรู้ได้ทันที แม้ว่าเมื่อไปอยู่ใหม่ ๆ และไปเยี่ยมเยียนที่แรก ๆ ยังมีปัญหาเรื่องภาษา เพราะชาวเขาส่วนใหญ่จะพูดภาษาไทยไม่ค่อยได้ มีแต่ผู้ใหญ่บ้านและคนหนุ่ม ๆ ไม่กี่คนที่พอจะพูดกันรู้เรื่อง ดิฉันเองก็ยังไม่พูดภาษาของเขาไม่ได้ จึงต้องใช้ภาษาไทยที่สั้น ๆ ง่าย ๆ ประกอบท่าทางในการสื่อสาร บางทีก็ขอให้คนที่พอรู้ภาษาช่วยเป็นล่ามให้ การไปเยี่ยมชาวบ้านอย่างทั่วถึงทุกบ้านและอย่างสม่ำเสมอ ช่วยให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคย ได้แลกเปลี่ยนความคิด ความเข้าใจ ได้ถ่ายทอดข่าวสารข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อกัน ได้ร่วมกิจกรรมในครอบครัว ได้รับรู้ความเป็นไปในหมู่บ้านอย่างทันเหตุการณ์ และได้มีส่วนในการให้กำลังใจแก่ชาวบ้าน ทำให้เขารู้สึกอบอุ่น เพราะว่าเรามีความรักและหวังดีต่อเขา

กัมมาเปตขุขันธ์ด้วยหัวใจอันเบิกบาน

ช่วงเช้าที่ไปเยี่ยมชาวบ้าน มักใกล้เวลากินอาหารเช้าของเขา ชาวบ้านมักจะเรียกให้ดิฉันร่วมกินอาหารด้วย ซึ่งดิฉันก็ชอบทำเพราะทำให้ได้รู้สภาพความเป็นอยู่ที่แท้จริงของเขา ได้พูดคุยเรื่องต่าง ๆ และได้ทำความรู้จักคุ้นเคยกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว ดิฉันชอบอาหารของชาวเขาเพราะทุกอย่างสด ใหม่ และดีมีสุขภาพดี อาหารหลักทุกมื้อคือข้าว ซึ่งเขาจะกินกันมากกว่าชาวเมืองราว ๒-๓ เท่า เนื่องจากการใช้แรงงานหนักเป็นประจำ กับข้าวก็เป็นผักสด ๆ ที่เก็บมาจากไร่หรือบางอย่างก็เป็นยอดไม้ใบผักที่มีอยู่ในป่า อาหารของเขาจึงอร่อยมากและมีคุณค่าสูงทีเดียว เพราะเป็นข้าวซ้อมมือและผักสด แม้เนื้อหมูและไก่ก็ฆ่าสด ๆ เหมือนกัน

เสร็จจากเยี่ยมชาวบ้านและกินข้าวเช้าแล้ว ดิฉันก็จะกลับมาที่พัก ซึ่งช่วง ๔ เดือนแรก ดิฉันพักอยู่ที่บ้านภรรยาหลวงของผู้ใหญ่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้านมีภรรยา ๒ คนซึ่งรักใคร่ปรองดองกันดี) ในห้องเล็ก ๆ ที่เขาจัดให้อยู่เป็นส่วนตัว เพื่อเตรียมการสอน หลังจากนั้นก็ไปรับเด็ก ๆ ตามบ้านให้มาโรงเรียนพร้อม ๆ กัน เพราะแม่เด็ก ๆ จะคุ้นกับการมาเรียนหนังสือเมื่อสมัยที่มีนิสิตมาตั้งค่ายบ้างแล้ว แต่ก็เป็นการเรียนช่วงสั้น ๆ แค่วันเดียว เมื่อมาถูกคาดหวังจากพ่อแม่ให้มาเรียนกับครูเป็นประจำ จึงเป็นเรื่องที่ฝึกความรู้สึกของเด็ก ๆ ที่เคยมีอิสระกลางทุ่งกว้างและป่าเขา จึงต้องใช้เวลาในการปรับความรู้สึกและมีวิธีการชักชวนให้เด็กรักการมาโรงเรียน

บางท่านอาจจะแปลกใจว่า ดิฉันจบมาทางด้านสังคมวิทยา แต่ทำไมไปสอนหนังสือเด็ก ดิฉันคิดว่า ความรักในงานจะทำให้เราทำทุกสิ่งทุกอย่างได้ เพราะเราจะมีพลังในการศึกษาและค้นคว้าได้เอง หลักการที่ดิฉันใช้ในการสอนเด็ก คือการให้ความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจธรรมชาติของเด็ก และให้เสรีภาพแก่เด็ก ทำให้เด็กรู้สึกสนุกสนานเพลิดเพลินกับการเรียน และกล้าแสดงออกซึ่งความสามารถและความคิดสร้างสรรค์ ดิฉันทำตัวเสมือนเป็นพี่สาวของเด็ก ๆ ไม่ให้มีช่องว่างระหว่างวัยเกิดขึ้น โดยทำความเข้าใจว่าเด็กชาวเขาค้นเคยกับการอยู่ในไร่นาและการมีอิสระเสรี จะไปบังคับให้พวกเขาต้องนั่งฟังครูอยู่ในห้องเรียนตลอดเวลาไม่ได้ เพราะเด็กจะไม่รู้สึกสนุก ถ้าไม่มีกิจกรรมอะไรหรือไม่ได้ออกมา

จุดบอดสำหรับคนรุ่นใหม่

เรียนรู้ของจริงและปฏิบัติจริงเสียบ้าง

เด็กที่มาเรียนมีตั้งแต่เด็กเล็กอายุ ๕-๖ ขวบ จนถึงเด็กโตอายุ ๑๓-๑๔ ปี แผนการสอนจึงต้องปรับให้เข้ากับความสามารถและความสนใจในการรับรู้ของเด็กแต่ละกลุ่ม ดิฉันถือเด็กเป็นศูนย์กลางและเอาความสนใจของเด็กเป็นที่ตั้ง ไม่ใช่ว่าเตรียมการสอนไว้เท่าไรแล้วจะต้องเอาตามนั้นตายตัว เมื่อใดที่เด็กเริ่มหันไปสนใจสิ่งอื่นนอกห้องเรียน ดิฉันก็จะออกไปดูพร้อมกับเด็ก แล้วจึงค่อยตะล่อมกลับมาสู่ห้องเรียนในภายหลัง ดิฉันจะปลุกฝังเรื่องความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความซื่อสัตย์ ความเสียสละ ความรักและความสามัคคีในหมู่คณะให้แก่เด็ก ๆ อยู่เสมอ ส่วนเรื่องความอดทน ความเข้มแข็ง และความเอาใจใส่งาน เป็นสิ่งที่เด็กได้ฝึกฝนกับผู้ปกครองเป็นปกติอยู่แล้วในยามไปเรือกสวนไร่ นา ด้วยกัน

เด็ก ๆ จะอยู่กับดิฉันไม่ต่ำกว่าวันละ ๔ ชั่วโมงในช่วงเช้า ดิฉันสอนให้เด็กรู้ภาษาไทยทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียน โดยสอนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ด้วยความเข้าใจว่าภาษาไทยเป็นภาษาที่สองของเขา ซึ่งมีใช้ภาษาที่ต้องใช้เมื่ออยู่บ้าน แต่มีความสำคัญที่ต้องเรียนรู้ไว้เพื่อใช้ติดต่อกับคนภายนอก บางครั้งก็สอนภาษาไทยด้วยการใช้เพลงจากประสบการณ์สมัยออกค่าย ซึ่งเราเคยสอนเด็กร้องเพลงมาแล้วเหมือนกัน ดิฉันได้บทเรียนว่า การสอนให้เด็กรู้จักคำไทยนั้น เด็กพูดตามได้หรือจำเพลงที่สอนร้องได้หมด แต่เด็กจับได้แต่จังหวะ ออกเสียงไม่ชัด และที่สำคัญคือเด็กไม่เข้าใจความหมายของคำหรือเนื้อหาสาระของเพลงเลย ดิฉันจึงนำมาปรับปรุงการสอนภาษาไทยแก่เด็กเสียใหม่ ดิฉันเริ่มสอนจากคำและประโยคง่าย ๆ ที่จำเป็นต้องใช้ ให้เด็กเข้าใจความหมาย รู้วิธีออกเสียง และพูดได้ชัดเจนในขณะเดียวกันในฐานะครู ดิฉันก็ต้องพยายามเรียนรู้ภาษาของนักเรียนด้วย ดิฉันถามความหมายของคำที่สอนไปแล้วในภาษาสือขอ มูเซอ และเงินฮ่อจากลูกศิษย์ไปด้วย ในลักษณะแลกเปลี่ยนภาษาซึ่งกันและกัน และเป็นการตรวจสอบว่าเด็กเข้าใจคำนี้แน่ ๆ เพราะเด็กจะบอกความหมายเป็นภาษาของตัวเองได้ ดิฉันจึงมีโอกาสนเรียนภาษาชาวเขาไปพร้อมกับเด็ก ๆ ด้วยวิธีนี้

กิจกรรมการเรียนของเด็กจะไม่จำเจซ้ำซากอยู่แต่ในห้องเรียน เพื่ออ่าน

ทำงานที่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

เขียนตามครูเท่านั้น เด็ก ๆ จะมีกิจกรรมที่ได้เคลื่อนไหวและแสดงออกทั้งเป็นกลุ่มใหญ่และกลุ่มย่อย หรือเฉพาะบุคคลอยู่เสมอ ดิฉันให้ความสำคัญแก่เด็กทุกคนเท่ากัน โดยเฉพาะเด็กที่เรียนช้า ดิฉันจะให้เวลาส่วนตัวแก่เด็กนั้นเป็นพิเศษ เด็กมีโอกาสรียนรู้จากของจริงและสถานที่จริง เช่น เวลาเรียนเรื่องสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ คำใหม่ ๆ เกี่ยวกับสัตว์และสิ่งของรอบตัว บางเรื่องก็เรียนโดยการปฏิบัติจริงร่วมกัน เช่น การทำความสะอาดร่างกาย ห้องเรียน หรือข้าวของเครื่องใช้ในบ้าน ด้วยความรักและความเอาใจใส่ให้นักเรียนทุกคนอย่างทั่วถึงดังกล่าว และการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจของเด็ก ทำให้เด็กทุกคนดูสดใส กระตือรือร้น และรักที่จะมาโรงเรียน พ่อแม่ผู้ปกครองก็พอใจในพัฒนาการของเด็กและเต็มใจสนับสนุนให้เด็กมาเรียน ดิฉันเองก็มีความสุขและมีกำลังใจที่จะคิดค้นและพัฒนาวิธีการถ่ายทอดความรู้ให้พวกเขาอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อย บางวันเด็ก ๆ ขลุกอยู่กับดิฉันจนถึงบ่าย ๒ โมงจึงเลิกเรียนโดยไม่รู้สึกริษหาข้าวเลย

ตอนบ่ายดิฉันมักจะไปไร่ไปนา หรือไปหาพืชผักผลไม้ในป่ากับเด็ก ๆ บางทีก็ชวนกันไปอาบน้ำ ชักเสื้อผ้า การไปเยี่ยมเยียนชาวบ้านถึงไร่ นา และช่วยชาวบ้านทำงาน ทำให้ดิฉันได้เข้าใจถึงสภาพพื้นที่และวิธีการทำมาหากินของพี่น้องชาวเขา ได้รับรู้รสความยากลำบากกว่าจะได้พืชผลมาบริโภคแต่ละอย่าง เราอาจจะไม่จำเป็นต้องทำทุกอย่างให้เป็นเหมือนชาวบ้านเพราะเราเติบโตมาคนละแบบ แต่ก็ไม่ใช่ไปเฉย ๆ เราต้องมีหลักว่าจะไปทำไมด้วย ไม่เช่นนั้นจะไม่มีประโยชน์อะไร เช่น จากการช่วยกันทำงานเป็นกลุ่มของชาวบ้าน เราก็จะเห็นระบบความสัมพันธ์ภายในหมู่บ้าน อะไรทำนองนี้

สภาพการทำงานในไร่ นาที่อยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันงดงามและเงียบสงบ มีเสียงธารน้ำไหล และสายลมเย็น เป็นสิ่งที่ชวนให้จิตใจสดชื่น คนที่ขยันทำงานและมีสุขภาพดี ไม่เจ็บไข้ได้ป่วยบ่อย ๆ ก็จะทำมาหาเลี้ยงตัวได้เพียงพอ และจะค่อย ๆ เก็บออมสร้างฐานะได้ เช่น เก็บเงินซื้อควาย ม้า และที่นาได้ แต่ถ้าเกิดมีสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วยในช่วงฤดูเพาะปลูกหรือเก็บเกี่ยว ก็อาจจะได้ข้าวไม่พอกิน และจำเป็นต้องพึ่งพาการช่วยเหลือของชาวบ้าน พี่นาคารชาวโนนนั้น และค่อย

อย่างจับไปทอน
 ถ้ารู้ว่าจะไม่สบาย
 ก็รีบคอ
 เขาก็จะด้อมผัดขนิบหนึ่ง
 ที่มีอยู่ใบไรบ
 ซึ่งมิรสอบที่กิน
 เพื่อทำให้ชุ่มคอ
 หรือว่าช่วยด้อมน้ำให้อาบ
 นำมาจากชาวบ้าน
 ก็มีโทษเช่นนี้
 ช่วยหล่อเลี้ยงจิตใจ
 ให้เราทำงานได้ดี
 ซึ่งชาวบ้านเขาก็บอกว่า
 ที่เขารักเรา
 ก็เพราะเรารักเขา
 มันก็คือสิ่งตอบแทน
 ซึ่งกินและกิน

เอามาคืนในปีต่อไป

ดิฉันมักจะย้าให้ชาวบ้านได้คิดว่า เมื่อเทียบกับชาวอีสานซึ่งเพาะปลูกอะไรก็ได้ผลเต็มที่เพราะแห้งแล้ง หรือเปรียบเทียบกับกรรมกรในโรงงาน ชาวสลัม และคนจนอีกมากมายในประเทศไทยที่ไม่มีแม้แต่ที่ดินที่จะทำกิน ชาวเขายังโชคดีกว่ามากนัก เพราะพวกเขาพึ่งตัวเองได้ ผลิตปัจจัยสี่ได้เองเกือบทุกอย่าง มีป่าไม้ และทรัพยากรที่เกื้อกูลสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีพแก่พวกเขา เขาจึงควรจะรู้คุณค่าและภูมิใจในสิ่งที่มืออยู่ ช่วยกันรักษาและใช้อย่างทะนุถนอมเพื่อให้ทรัพยากรที่มีค่าเหล่านี้ได้เกื้อกูลไปถึงรุ่นลูกหลานในวันข้างหน้า

ช่วงบ่ายมาก ๆ จนถึงเย็น เป็นเวลาที่ดิฉันใช้เขียนบันทึก อ่านหนังสือ และเตรียมแผนการสอนสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ตอนกลางคืน แต่ก็มีใช้ว่าดิฉันจะทำอย่างนี้ได้ทุกวัน บางวันถ้าเหนื่อยมากก็จะงีบหลับสักหน่อย ดื่นขึ้นมากก็จะอาบน้ำ และได้เวลาที่จะไปเยี่ยมชาวบ้านอีกรอบหนึ่ง โดยมักจะสลับกับช่วงเช้า คือถ้าเข้าไปเยี่ยมบ้าน ผังจิ้นฮ่อ ตอนเย็นก็จะไปเยี่ยมผังลีสขอ และกินข้าวเย็นร่วมกับชาวบ้านเวียนบ้านไปเรื่อย ๆ การกินข้าวกับชาวบ้านก็มีเทคนิคเหมือนกัน คือเรารู้ว่าชาวบ้านมักจะเก็บอาหารส่วนที่ดีที่สุดไว้ให้เรากิน เช่น ฆ่าไก่ก็จะเก็บตับ หรือขาไว้ให้เพราะรักเรา เราควรกินสักหน่อยแล้วให้เด็กเสีย ไม่

ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

เช่นนั้นแล้วจะกลายเป็นว่าเรากินส่วนที่ดีที่สุดทุกครั้งไป และเด็ก ๆ จะอดกิน

พูดถึงเรื่องนี้แล้ว รู้สึกประทับใจมาจนถึงบัดนี้ เพราะว่าชาวบ้านเขาติดต่อดินดีมาก อย่างวันไหนถ้ารู้ว่าครูไม่สบาย เจ็บคอ เขาก็จะต้มผักชนิดหนึ่งที่มีอยู่ในไร่ นา ซึ่งมีรสขมให้กินเพื่อทำให้ชุ่มคอ หรือว่าช่วยต้มน้ำให้อาบ น้ำใจจากชาวบ้านที่มีให้เช่นนี้ช่วยหล่อเลี้ยงจิตใจให้เราทำงานได้ดี ซึ่งชาวบ้านเขาก็บอกว่า ที่เขารักเราก็เพราะเรารักเขา มันก็คือสิ่งตอบสนองซึ่งกันและกัน

กลับจากเยี่ยมเยียนชาวบ้านมาจนถึงที่พักรวบหมู่ครั้ง เพื่อเตรียมตัวสอนการศึกษาผู้ใหญ่ตอน ๒ หมู่ - ๔ หมู่ ซึ่งอาจยืดไปจนถึง ๕ หมู่ถ้านักศึกษาสนใจมากและไม่รู้สึกง่วง ผู้ที่มาร่วมกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ล้วนแต่เป็นกำลังสำคัญของหมู่บ้าน มีทั้งคนหนุ่มที่กระตือรือร้น อายุ ๑๘-๑๙ ปีขึ้นไป จนถึงวัยกลางคนอายุ ๓๐-๔๐ ปี เป็นคนที่มีความคิด เฉลียวฉลาด และก้าวหน้าในกลุ่มผู้นำ มีประสบการณ์การสอนผู้ใหญ่จึงแตกต่างจากการสอนเด็กมาก ดิฉันสอนภาษาไทย และให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ประวัติศาสตร์ของประเทศไทย กฎหมายที่ควรรู้ วัฒนธรรมและประเพณีที่สำคัญของไทย นโยบายและกิจกรรมของรัฐบาล ความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ เพื่อนบ้านใกล้เคียง การดูแลสุขภาพของตนเอง นิเวศวิทยา การทำมาหากิน ฯลฯ วิธีการที่ใช้ในการศึกษาผู้ใหญ่คือการแลกเปลี่ยนกันในเรื่องความรู้ความคิด เป็นการให้เกียรติซึ่งกันและกัน และเป็นการเรียนรู้จากกันและกัน เพราะชาวบ้านก็มีประสบการณ์ชีวิตของเขา เราก็มีประสบการณ์ในเรื่องสังคมภายนอกที่จะเชื่อมโยงให้เขาเข้าใจสังคมภายนอกเพื่อที่จะได้รู้เท่าทัน ไม่เสียเปรียบคนอื่น และสามารถอยู่ร่วมกับสังคมภายนอกได้อย่างมีความสุขในขณะเดียวกันก็รู้จักตนเองและเห็นคุณค่าของสิ่งดีงามที่ตนมีอยู่ กล่าวคือ กิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่นี้ได้แนวคิดมาจากกองการศึกษาผู้ใหญ่ หรือที่เป็นกรมการศึกษานอกโรงเรียนในปัจจุบัน เป็นการใช้ปรัชญา “คิดเป็น” เน้นให้ชาวบ้านคิดถึงตนเอง สังคมส่วนรวม และนำสิ่งที่ได้จากครูคือความรู้ทางด้านวิชาการ ไปปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาในชีวิตของเขาและช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านของเขาให้อยู่ดีมีสุข

เสร็จจากกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่ ซึ่งจะเลิกเร็วเช้าแต่ไหนแล้วแต่ว่าคืนไหน

การชื่นชม
ในวัฒนธรรมของเขา
และเข้าใจเขาเกินกว่า
สิ่งที่เขามีอยู่
เป็นสิ่งที่ถึงมา
ควรแก่การสงวนรักษาไว้
ทำให้ชาวบ้าน
เกิดความภาคภูมิใจ
ในตัวเอง
และวัฒนธรรมของตน

เรามีหัวข้อที่จะพูดคุยกันมากหรือไม่ หรือว่าเป็นช่วงที่ชาวบ้านเหน็ดเหนื่อยมากน้อยเพียงไร ดิฉันก็จะสวดมนต์เข้านอน มีเด็กมานอนเป็นเพื่อนดิฉันทุกคืนเพราะดิฉันไม่ชอบนอนคนเดียว

วัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ของชาวเขาเป็นสิ่งที่ดิฉันสนใจมาก เพราะเมื่อเข้าใจถึงความเชื่อและสิ่งที่เขาเคารพนับถือ เข้าใจประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเขาแล้ว เราจะเข้าใจความคิดและพฤติกรรมของเขาได้ดี เมื่อชาวบ้านทำพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งพิธีที่เกี่ยวกับบุคคลหรือครอบครัว เช่น พิธีตั้งชื่อเด็กเกิดใหม่ พิธีเรียกขวัญ พิธีเซ่นไหว้ผี ก็จะไปบอกให้ดิฉันไปร่วมด้วย ดิฉันได้ซักถามรายละเอียดและจดจำบันทึกไว้ งานพิธีร่วมกันทั้งหมู่บ้าน คือพิธีกินข้าวใหม่ พิธีฉลองข้าวโพดใหม่ พิธีเซ่นไหว้ศาลเทวดาประจำหมู่บ้าน หรือประเพณีปีใหม่ ซึ่งเป็นงานสนุกสนานและสำคัญที่สุดในรอบปีของลีซอ ดิฉันก็จะร่วมชื่นชมและพยายามศึกษา งานพิธีที่เกี่ยวกับชีวิต เช่น งานแต่งงาน งานศพ ดิฉันก็จะไปร่วมแสดงความรู้สึกยินดีหรือเสียใจด้วยเสมอ การเข้าร่วมในประเพณีเหล่านี้ทำให้ดิฉันได้เห็นความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านได้ดี ได้เห็นความสามัคคีร่วมใจของชาวบ้านทั้งในยามทุกข์และยามสุข และได้เรียนรู้บางสิ่งบางอย่างจากผู้อาวุโสด้วย

การเรียนรู้ภาษาชาวเขาก็เป็นสิ่งที่สำคัญ

ก๊างเกบหญ่บ้านถั่วยหัววอันเบ็กบาน

และจำเป็นอย่างมาก แรกทีเดียวดิฉันคิดว่าไม่จำเป็น เพราะชาวเขาอยู่ในประเทศไทยก็น่าจะรู้ภาษาไทย ทำไมเราจะต้องไปเรียนรู้ภาษาของเขา แต่เมื่อดิฉันได้ไปเยี่ยมเพื่อนบัณฑิตอาสาสมัครที่อยู่หมู่บ้านมูเชอพูดภาษามูเชอกับเด็ก ๆ และผู้ใหญ่ อย่างคล่องแคล่ว เลยได้คิดและเปลี่ยนใจมาเริ่มเรียนภาษาสืซออย่างจริงจัง ก็ได้ผล เพราะสามารถคุยกับเด็กเล็ก ๆ และคนแก่ที่ไม่รู้ภาษาไทยได้ ประสบการณ์นี้ทำให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐมักจะละเลยเรื่องภาษาชาวเขา ในขณะที่ทางฝ่ายมิชชันนารีหรือผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์ให้ความสนใจในวัฒนธรรมและภาษาชาวเขาอย่างจริงจัง จนชาวเขาเห็นใครที่พูดภาษาของตนได้ ก็จะเข้าใจว่าเป็นพวกที่สอนศาสนาทั้งนั้น

การชื่นชมในวัฒนธรรมของเขาและย้าให้เขาเห็นว่าสิ่งที่เขามีอยู่นี้เป็นสิ่งที่ดีงามควรแก่การสงวนรักษาไว้ ทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในตัวเองและวัฒนธรรมของตน เวลาที่ดิฉันไปคุยกับคนเฒ่าคนแก่ ขอให้เขาเล่านิทานหรือพูดคำพังเพยให้ฟัง คนแก่ก็จะภูมิใจและปลื้มใจที่ยังมีคนหนุ่มสาวคราวลูกหลานมานั่งฟังและชื่นชมมัน ได้เคยพูดเปรียบเทียบกับพี่น้องชาวเขาฟังว่า คนไทยเราได้สูญเสียเอกลักษณ์ของตนเองไปอย่างน่าเสียดาย เพราะไปชื่นชมวัฒนธรรมของฝรั่งมากเกินไปจนลืมสิ่งที่ดีงามของตนเอง เพราะฉะนั้นพวกเขาควรจะช่วยกันป้องกันไม่ให้เกิดปัญหานี้ในหมู่บ้าน โดยผู้หลักผู้ใหญ่ก็พยายามปลูกฝังความคิดนี้และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองให้ลูกหลานให้มากที่สุด

กิจกรรมประจำวันของดิฉันเป็นเช่นนี้ติดต่อกันราว ๑๓-๑๔ วัน จึงหยุดพักครั้งหนึ่ง เพื่อลงไปรับจดหมายและข่าวคราวที่บ้านรุ่นพี่ชาวค่ายซึ่งนับถือเสมือนพี่ชายในตัวเมืองเชียงราย โดยแต่ละครั้งจะชวนเด็กนักเรียนไปด้วย ๑-๒ คนเพื่อให้เด็กมีโอกาสดูเปิดหูเปิดตาและเป็นเพื่อนเดินทาง ต้องออกเดินแต่เช้าเพื่อไปขึ้นรถถึงเชียงรายตอนบ่าย ซื้อเสบียงอาหาร อ่านจดหมาย ตอบจดหมายแล้วก็เดินทางกลับมาในวันรุ่งขึ้น ถึงหมู่บ้านตอนเย็นก็เริ่มกิจกรรมการศึกษาผู้ใหญ่เลยในคืนนั้น เพราะถ้าหยุดสอนอยู่เฉย ๆ คนเดียวจะรู้สึกหงอยเหงาและเปล่าประโยชน์ ไม่เช่นนั้นก็ต้องออกไปคุยกับชาวบ้าน

คนแก่คบเฉพาะพูดว่า
 ครูมีความดีต่อเขา
 มากกว่าพ่อแม่
 เพราะพ่อแม่ไม่เคยชีวิต
 แต่ครูช่วยให้ความคิด
 และช่วยแก้ไข
 มีชีวิตที่ดีขึ้น
 ถ้าเราเป็นคนกลางตัว
 คนรักและกลัวความ
 อ่อนบ้อมถ่อมตน
 และสืบทอดเกียรติ
 แก่ชาวบ้านที่เราได้อยู่
 ไปได้เหมือนกับ
 พระอะบิยา
 ต้องถือตนตัวเอง
 อยู่เสมอ
 ไม่ให้หลงลืมตน
 ยิ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก

เพื่อน ๆ และพี่น้องชาวค่ายมีส่วนให้กำลัง
 ใจในการทำงานของดิฉันอย่างอบอุ่นมาโดยตลอด
 ด้วยการเขียนจดหมายพูดคุยและส่งหนังสือดี ๆ
 มาให้อ่าน ส่งของใช้ที่จำเป็นมาให้ และบางครั้งก็
 มาเยี่ยมเยียนถึงหมู่บ้าน มาช่วยสอนหนังสือและ
 ช่วยทำงานที่เป็นประโยชน์ ดิฉันจึงไม่เคยรู้สึกว่
 ชาติกำลังใจเลย

สำหรับภาระหน้าที่ต่อคุณแม่และญาติผู้มี
 พระคุณที่ได้อุปการะเลี้ยงดูมา ดิฉันก็ได้ทอดทิ้ง
 ได้เขียนจดหมายเล่าเรื่องราวการทำงานมาให้
 ทราบเสมอ ไปเยี่ยมทุกครั้งที่มีโอกาสเข้ากรุงเทพฯ
 และส่งเงินค่าใช้จ่ายไปให้ทุกเดือนโดยการ
 อุปถัมภ์ของรุ่นพี่ชาวค่ายผู้เป็นนายแพทย์ที่เชียง-
 รายเป็นประจำในระยะสองปีแรก คุณแม่ภูมิใจว่า
 ดิฉันได้ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม และมีเคย
 ขัดขวางหรือเรียกร้องให้ดิฉันกลับมาอยู่รับใช้
 ท่านเลย

ปีแรกในการทำงานหมู่บ้านของดิฉันผ่านไป
 เป็นปีที่ดิฉันได้บทสรุปและรู้ความคิดของตัวเองว่า
 ดิฉันมีความต้องการอย่างไร มีความถนัดและรัก
 ที่จะใช้ชีวิตแบบไหน เพราะว่าได้เรียนรู้จากชาว
 บ้านมาก เด็ดโตและเข้มแข็งขึ้นมาจากเดิมที่มี
 คุณแม่ทำให้ทุกอย่าง มาอยู่ในหมู่บ้านซึ่งเราเป็น
 คนสำคัญสำหรับเขา เขาต้องการเรา จริงใจและ
 อ่อนน้อมถ่อมตนมาก บางทีฟังคำพูดเขาแล้วจะ
 รู้สึกประทับใจและตื่นเต้นมาก เช่น คนแก่คนเฒ่า

กัมภีร์บทกวีขำขันด้วยหัวใจอันเบิกบาน

พูดว่า คุณมีความคิดต่อเขามากยิ่งกว่าพ่อแม่ เพราะพ่อแม่ให้แต่ชีวิต แต่ครูช่วยให้ความคิดและช่วยให้เขามีชีวิตที่ดีขึ้น ถ้าเราเป็นคนหลงตัว คงนึกทะนงและลืมนึกความอ่อนน้อมถ่อมตน และลืมการให้เกียรติแก่ชาวบ้านที่เราได้อยู่ไปได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นจะต้องเตือนตัวเองอยู่เสมอไม่ให้หลงลืมตน ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก

เมื่อรู้จักตนเองจากการทำงานในหมู่บ้านปีแรก ดิฉันตัดสินใจที่จะอยู่ทำงานที่ปางสาต่อเป็นปีที่สอง และจะอยู่ต่อไปจนกว่างานจะเห็นผล เพราะดิฉันรักชาวบ้านทุกคนที่นี่ และการใช้ชีวิตเช่นนี้คือความสุขของดิฉันและคือวิถีชีวิตที่ดิฉันชื่นชอบ แม้จะมีผู้หวังดีบางท่านบอกว่าไม่เห็นด้วยที่ดิฉันจะเอาชีวิตมาจมอยู่ที่นี้ เพราะถึงดิฉันจะทำไปจนแก่ตาย ก็มิได้แก้ปัญหาลึกของประเทศและมิได้ส่งผลกระทบในวงกว้าง เป็นเพียงการทำงานในจุดเล็ก ๆ เพียงจุดเดียว ไม่คุ้มค่าที่รัฐบาลลงทุนให้เรียนจนจบเป็นบัณฑิต ดิฉันก็ได้แต่ตอบว่า ดิฉันเป็นเพียงคนเล็ก ๆ คนหนึ่งได้ทำงานในหมู่บ้านเล็ก ๆ ด้วยการใช้ความรู้ความสามารถ ทั้งกำลังใจกำลังกาย และกำลังสติปัญญาอย่างเต็มที่ เป็นงานที่ดิฉันทำด้วยความรักและศรัทธา เช่นนี้ก็น่าจะพอใจแล้ว

กำลังใจอีกส่วนหนึ่งของดิฉัน คือการได้พบกับคนรักที่เป็นบัณฑิตอาสาสมัครเหมือนกัน ได้ร่วมกันศึกษา เรียนรู้ ร่วมแก้ปัญหา และเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน ทำให้ดิฉันมั่นใจว่าการใช้ชีวิตในหมู่บ้านซึ่งเป็นแนวทางที่ดิฉันรักและศรัทธานั้น ดิฉันมีเพื่อนคู่ใจที่เห็นคุณค่าในสิ่งเดียวกัน และพร้อมจะใช้ชีวิตร่วมกันเพื่อฝ่าฟันอุปสรรคและร่วมทุกข์ร่วมสุขไปตลอดชีวิต เราได้ทำงานร่วมกันมาตลอดและได้แต่งงานกันอีกสี่ปีต่อมา และยังคงสืบต่องานและเจตนารมณ์ของเรามาจนทุกวันนี้

พบกับปัญหาในชีวิตจริงของชาวบ้าน

ตลอดเวลาที่ทำงานในหมู่บ้าน เราคงไม่ได้คิดว่า การทำงานด้วยความรักและความหวังดีอย่างเดียวจะเป็นสิ่งที่เพียงพอแล้ว แต่เราจะต้องเข้าใจและเรียนรู้

อุณบคธิสำหรับคนรุ่นใหญ่

ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านอยู่ตลอดเวลา เพราะจริง ๆ แล้ว ปัญหาในชีวิตของพี่น้องชาวเขานั้นมีมากมาย และดูละเอียดอ่อนซับซ้อน การเป็นชนกลุ่มน้อยที่มีเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรม ที่ต่างไปจากคนส่วนใหญ่ในประเทศ ทั้งยังอยู่ห่างไกลถึงในป่าเขา ไม่ค่อยได้ติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ทำให้เกิดช่องว่างทางความเข้าใจต่อกัน คนภายนอกมักจะมองว่าชาวเขาเป็นผู้อาศัยและยังก่อความเดือดร้อนให้เจ้าของประเทศ ดินจึงถูกถามเสมอว่า คนไทยที่ลำบากยากจนก็มีมากมาย ทำไมจึงไม่ไปช่วย กลับมาช่วยชาวเขาซึ่งเป็นเพียงผู้อาศัยและเป็นตัวปัญหาของเมืองไทยเสียด้วย

ดังนั้น ปัญหาแรกของชาวเขาก็คือ เขาไม่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ของประเทศ ชีวิตของพวกเขาต้องดิ้นรนต่อสู้กับอุปสรรคของชีวิตมาตลอด ต้องอพยพร่อนเร่หาที่อยู่อาศัยที่สงบสุขมานับเป็นร้อยปี เพราะไม่มีแผ่นดินอันชอบธรรมของตน ไม่มีผู้นำที่รวมตัวกันขึ้นอย่างถาวรและไม่มีพลังที่จะต่อรองในสิทธิของความเป็นมนุษย์ที่เท่าเทียมกัน ต้องอยู่กันอย่างกระจัดกระจายเป็นกลุ่ม ๆ เป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ขนาดตั้งแต่ ๔-๕ หลังคาเรือนจนถึงนับร้อยหลัง แต่ละเผ่ามีประวัติศาสตร์ความเป็นมาและระดับขั้นของความเจริญทางวัฒนธรรมในอดีตที่ต่างกัน แต่จุดที่เป็นปัญหาร่วมกันของแทบทุกเผ่า คือการถูกรุกราน ถูกข่มขู่รังแกและขับไล่ จากกลุ่มชนที่มีอำนาจกว่า กลุ่มที่จะพอต่อสู้ป้องกันตนเองได้ ก็พยายามสู้ ถ้าสู้ไม่ได้ก็หนี กลุ่มที่รักสงบก็มักหนีถอยร่นไปเรื่อย ๆ ชาวอีก้อ ลีซอ มูเซอในกลุ่มปางสา มักเล่าให้ดิฉันฟังว่า พวกเขาต้องหลบหนีจากพม่าเข้ามาพึ่งประเทศไทยเพราะทนการข่มเหงของกลุ่มผู้ถืออาวุธซึ่งมีมากมายหลายกลุ่มไม่ไหว พวกเขาจึงกลายเป็นผู้ถูกขับไล่เสมือนหนึ่งว่า การเป็นมนุษย์ของพวกเขาไม่ได้รับการยอมรับให้มีสิทธิที่จะมีชีวิตอย่างเป็นสุขในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งได้

นโยบายชาวเขาของรัฐบาลไทยพยายามให้ชาวเขาตระหนักว่า เขาอยู่ในประเทศไทย ได้รับการยอมรับว่าเป็นพลเมืองไทยที่เท่าเทียมกับคนอื่น ๆ เขาควรหยุดการอพยพร่อนเร่ ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่ง มีความรักถิ่นที่อยู่ เพื่อจะได้ร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง เป็นที่ที่พวกเขาและลูกหลานภายหน้าจะ

ทำงานกับหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

อยู่กันอย่างมีความสุข ชาวเขาเองก็มีความเข้าใจและเห็นความจำเป็นข้อนี้ เพราะเขาไม่มีที่ที่จะอพยพอีกต่อไปแล้ว แผ่นดินบนภูเขาและที่ราบลุ่มแต่มีผู้คนจับจองอยู่

ปัญหาหลักของพวกเขาก็อย่างหนึ่งคือ เรื่องการทำมาหากินเลี้ยงชีวิต เขาต้องการที่ดินเพื่อเพาะปลูก เมื่อบนภูเขามีสแต่ป่าไม้ใหญ่ เขาก็จำเป็นต้องโค่นต้นไม้แผ้วถางพื้นที่ให้ราบ ใช้ป่าไม้ที่ปีดินก็เสื่อมสภาพลง ก็ต้องไปถางที่ใหม่ ด้วยจำนวนชาวเขาที่มากมายประมาณ ๕ แสนคนที่อยู่ในประเทศไทย และด้วยวิธีการเพาะปลูกเช่นนี้ ป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์บนเทือกเขาซึ่งล้วนเป็นต้นน้ำลำธาร จึงลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ชาวเขาเองก็ได้รับความเดือดร้อนนี้ พวกเขาคิดเสมอว่า น่าจะมีการแก้ไขให้เขาได้มีที่ทำกินถาวร โดยปรับปรุงการใช้ที่ดินให้ถูกต้อง มีระบบชลประทานที่ดี หรือมีการส่งเสริมอาชีพอื่น ๆ ที่ทำให้มีการปลูกต้นไม้มากขึ้น หรือเอาแค่นี้ไม่ให้มีการทำลายป่าไม้อีกต่อไปอีก โดยให้เขามีอยู่มีใช้พอสมควร เขาก็พอใจและรู้สึกชีวิตนี้น่าคงขึ้นมาก

ทุกวันนี้ชาวเขาและเจ้าหน้าที่ในเขตปางสา ได้พยายามคิดหาทางนำน้ำมาใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด มีการทำฝายง่าย ๆ แบบพื้นบ้าน ช่วยกันขุดคลองส่งน้ำ ช่วยกันปรับพื้นที่ให้เป็นนาดำขั้นบันได และใช้พื้นที่ที่ปรับปรุงแล้วน้อยอย่างคุ้มค่าด้วยการปลูกพืช ๒ ฤดู คือหลังเก็บเกี่ยวข้าวแล้วก็ปลูกถั่วเหลืองเพื่อให้เป็นรายได้อีกหนึ่งและเป็นการบำรุงดิน แต่การพัฒนาการใช้ที่ดินนี้ก็ยังไม่ทันกับความต้องการของชาวบ้าน และพื้นที่ที่จะปรับเป็นนาดำได้ก็มีไม่เพียงพอ ต้องพยายามเร่งหาวิธีนำน้ำมาใช้ในพื้นที่ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

ทุก ๆ ปี เมื่อถึงฤดูเริ่มถางไร่ใหม่ คือราวเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ จะเกิดกรณีพิพาทเรื่องที่ทำกินเสมอ ทั้งที่เป็นการขัดแย้งในหมู่บ้านเดียวกัน และเป็นข้อขัดแย้งระหว่างหมู่บ้าน โดยมีการละเมิดหรือไปบุกรุกที่ที่เป็นเขตสงวนที่ชาวบ้านร่วมกันกำหนดขึ้น หรือไปแย่งที่ของคนอื่น ผู้นำและเจ้าหน้าที่ต้องช่วยกันไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ปัญหาอยู่เป็นประจำ

ปัญหาที่ตามมาในขณะนี้คือ ที่ใดที่ป่าถูกทำลายมาก ทางกรมป่าไม้ก็จะมา

อุบายคดีสำหรับคนรู้ใบไม้

ปลูกป่าทดแทน โดยอาจอนุญาตให้ชาวเขาเองมีที่ทำกินได้ส่วนหนึ่ง ซึ่งถ้าไม่เพียงพอชาวเขาก็จะเดือดร้อน อาจพยายามดิ้นพ่วงด้วยการถอนกล้าไม้ที่เจ้าหน้าที่ปลูกไว้แล้วทำไร่ตามเดิม ทางป่าไม้ก็มาปลูกไม้ซ้ำอีก หรือมีการใช้กำลังต่อสู้กันบ้างพอสมควร หากเจ้าหน้าที่ป่าไม้เป็นฝ่ายชนะ ชาวเขาก็จะถอยลึกเข้าไปเพื่อถางป่าใหญ่ที่ยังอุดมสมบูรณ์อยู่ ทำให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้มีงานเพิ่มขึ้นอีกไม่รู้จบ จนกว่าป่าธรรมชาติจะถูกทำลายจนหมด ซึ่งนับเป็นเรื่องที่น่าเศร้ามาก ดิฉันอยากให้รัฐบาลและทุกฝ่ายเห็นความสำคัญของปัญหานี้ และร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหานี้อย่างเร่งด่วนและจริงจัง

เมื่อต้นเดือนกุมภาพันธ์นี้เอง ดิฉันกับคณะได้ไปสำรวจหมู่บ้านชาวเขา ที่อยู่ตามชายแดนไทย-พม่าบนเทือกเขาสูงเขตอำเภอแม่จัน ได้พบภาพที่ชวนเศร้าสลดว่า ป่าไม้อันเป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญคือน้ำแม่จัน แม่สะลอง ได้ลดจำนวนลงมาก เหลือแต่เทือกเขาหัวโล้นซึ่งก็เหมือนกันในหลาย ๆ จังหวัด ชาวเขาที่อยู่ในละแวกนั้นพึ่งอพยพเข้ามาได้แค่ ๔-๕ ปี หรือ ๖-๗ ปีก็มี ส่วนใหญ่เป็นชาวอีเกอ ก็เริ่มพบปัญหาเรื่องดินเสื่อม ได้ข้าวไม่พอกิน เขาบอกว่ายังไม่รู้จะแก้ปัญหาอย่างไร จะอพยพไปที่อื่นก็ไม่รู้จะไปที่ไหน

รัฐบาลมักเน้นหนักที่การแก้ปัญหาการปลูกผืนของชาวเขา ทั้ง ๆ ที่การปลูกผืนทำได้ดีเฉพาะพื้นที่ที่เป็นเทือกเขาสูงและอากาศหนาวเย็นเท่านั้น มีชาวเขามากมายที่ไม่ได้มีอาชีพปลูกผืน แต่ต้องการป่าเพื่อปลูกพืชไร่อย่างอื่นเพื่อหาเลี้ยงชีพ เช่น ข้าวโพด ถั่วเหลือง สะหุ้ง ชาวเขากลุ่มหลังนี้มักไม่ค่อยได้รับความสนใจทั้ง ๆ ที่กำลังเดือดร้อนเรื่องไม่มีที่ทำกิน เงินทุนมหาศาลจากต่างประเทศที่ให้มามักมีเป้าหมายให้แก้ปัญหาผืน ดิฉันเองก็อยากให้แก้ปัญหาผืนได้เด็ดขาดเหมือนกัน เพราะคนที่เดือดร้อนส่วนหนึ่งคือชาวเขาที่ยากจนเพราะตกเป็นทาสของผืน แต่อยากให้การแก้ปัญหาผืนกลายเป็นเรื่องที่เน้นหนัก จนมองข้ามความสำคัญของปัญหาป่าไม้ที่ถูกทำลายมากและชาวเขาขาดแคลนที่ทำกิน อันเป็นปัญหาร่วมของชาวเขาทุกเผ่า ทุกแห่ง และเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบถึงคนไทยโดยรวมด้วย อยากเห็นการแก้ปัญหาหลักเป็นการทำอย่างมีระบบ อย่าง

กำแพงในหมู่บ้านด้วยหัวไวอันเบิกบาน

ทั่วถึง ให้เหมาะสมกับสภาพและปัญหาของแต่ละท้องถิ่น มิใช่ใช้วิธีเดียวกันกับทุกที่ หรือทำเน้นหนักเพื่อการทดลองเพียงบางจุด เสร็จแล้วก็นำผลไปใช้ที่อื่นไม่ได้ เหมือนอย่างที่ยินยอมทำกันอยู่ เพราะการทดลองนั้นต้องใช้กำลังเงินและกำลังคนมาก

ในพื้นที่ที่พวกเราทำงานอยู่ การอพยพเข้าของชาวเขาจากประเทศใกล้เคียง เพื่อหนีปัญหาความเดือดร้อน เป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องขบคิดกันทุกปี ทั้ง ๆ ที่ปัญหาเรื่องการขาดแคลนที่ทำกินและปัญหาหลักอื่น ๆ ของชาวเขาที่เข้ามาอยู่เดิมยังคลี่คลายได้ไม่มากนัก เพียงเวลา ๙ ปีที่ผ่านมา จำนวนผู้อพยพเข้ามามีมากกว่าประชากรที่อยู่เดิมถึง ๒ เท่าครึ่ง คือจาก ๑,๐๐๘ คนใน พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็น ๒,๗๐๐ คนใน พ.ศ. ๒๕๒๘ ป่าไม้ในบริเวณลุ่มน้ำแม่จันจึงถูกทำลายอย่างมากมายจนเห็นได้ชัด วิธีแก้ปัญหาดังกล่าวที่คนทำงานในหมู่บ้านอย่างเราทำได้ คือพยายามปลุกฝัง ย้ำเตือนให้ชาวบ้านเข้าใจถึงปัญหาที่จะตามมาหลาย ๆ อย่าง ไม่ให้อ่อนไปชักชวนคนเข้ามาอยู่เพิ่ม หรือให้อ่อนยอมรับคนใหม่ที่มาอ่อนนอนขออยู่ด้วย หากคิดในแง่มนุษยธรรม อาจดูโหดร้ายที่ไม่ยอมรับผู้ที่หนีร้อนมาพึ่งเย็น แต่ผู้อพยพเหล่านี้มิได้ขออยู่อาศัยเพียงชั่วคราว ผู้คนในหมู่บ้านเดิมที่ยอมรับคนใหม่ต้องประสบความเดือดร้อนเช่นเดียวกับนิทานเรื่องม้าอาร์ ที่เราเคยอ่านกันสมัยเป็นนักเรียน แต่วิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวด้วยตัวเองของชาวบ้านก็ทำได้เพียง ๔ หมู่บ้าน จากทั้งหมด ๑๐ หมู่บ้าน ที่พวกเรารับผิดชอบอยู่ ๓ หมู่บ้านเป็นชาวอีโก้ ที่คนเผ่าคนแก่และลูกหลานทั้งหมดเกิดในประเทศไทยกับอีกหมู่บ้านหนึ่งคือหมู่บ้านหลัก ซึ่งเป็นที่ตั้งที่ทำการของเจ้าหน้าที่ มีบารมีของเจ้าหน้าที่ช่วยคุ้มกันอยู่ด้วย ผลดีจากการที่ป้องกันปัญหาผู้อพยพของ ๔ หมู่บ้านนี้คือ สามารถสงวนรักษาป่าไม้ไว้ได้ดีกว่า และไม่มีเรื่องขัดแย้งวุ่นวายภายในมากเหมือนหมู่บ้านที่มีผู้อพยพเข้ามา

ผลจากการที่มีการอพยพไปมาตามแนวพรมแดนประเทศเสมอ ซึ่งยากต่อการที่เจ้าหน้าที่ของรัฐจะเข้าไปควบคุมดูแลได้ และการที่ชาวเขาตั้งถิ่นฐานอยู่กระจัดกระจายบนเทือกเขาที่ห่างไกล ทำให้การสำรวจและทำทะเบียนประชากรชาวเขาทำได้ไม่สมบูรณ์ การพิจารณาให้สัญชาติไทยแก่ชาวเขา ซึ่งเป็นการแสดง

อุดมคติสำหรับคนรุ่นใหม่

ถึงการยอมรับให้มีสิทธิหน้าที่เท่าเทียมกับคนไทยทุกประการจากรัฐบาลจึงทำได้เพียงบางส่วน เป็นช่องทางให้เกิดการวิ่งเต้นติดสินบนแก่เจ้าหน้าที่ การทุจริตของเจ้าหน้าที่รัฐบาลกลุ่มจึงเกิดขึ้น ชาวเขาบางกลุ่มที่มีคุณสมบัติครบถ้วนตามเกณฑ์การให้สัญชาติไทยคือเกิดในประเทศไทย ตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งเกิน ๕ ปี มีอาชีพสุจริต มีความประพฤติดี เป็นต้น แต่อยู่ห่างไกล ได้ตกสำรวจหรือไม่มีหลักฐานรับรองที่ชัดเจน ก็ต้องเสียสิทธิขั้นพื้นฐานที่ควรได้ตามหลักสิทธิมนุษยชน คือสิทธิในการที่จะมีสัญชาติและได้รับการยอมรับให้เป็นพลเมืองของประเทศใดประเทศหนึ่งโดยสมบูรณ์ ซึ่งก่อให้เกิดความน้อยเนื้อต่ำใจแก่ชาวเขาเหล่านี้ ที่ได้ทำตนเป็นพลเมืองดีมาตลอดแต่กลับถูกจำกัดสิทธิหน้าที่และถูกจำกัดเสรีภาพ

เหตุที่ชาวเขาเดือดร้อนเพราะการไม่ได้สัญชาติไทย เนื่องจากเมื่อไม่ได้สัญชาติก็จะไม่ได้รับอนุญาตให้มีทะเบียนบ้านและบัตรประชาชน ถึงเดินทางไปไหนก็ถูกเจ้าหน้าที่ตรวจค้น เมื่อไม่มีบัตรประจำตัวมาแสดงก็จะถูกลงโทษฐานเป็นคนต่างด้าว จำเป็นต้องอยู่แคในหมู่บ้าน หรือเดินทางโดยไม่ผ่านด่านตรวจคนเข้าเมือง ถ้าจะเดินทางข้ามเขตออกนอกจังหวัด ต้องทำเรื่องขออนุญาตถึงผู้ว่าราชการจังหวัด การสมัครเข้าเรียนในสถานศึกษา การสมัครเข้าทำงาน การทำเอกสารสิทธิครอบครองบ้านเรือน ทรัพย์สิน ไร่นา ฯลฯ ก็ล้วนแต่ทำไม่ได้ ทุกอย่างเป็นเรื่องที่น่าอึดอัดใจทั้งสิ้น

นอกจากนี้ พื้นที่ที่ชาวเขาตั้งถิ่นฐานอยู่มักเป็นเขตป่าสงวน เป็นเขตหวงห้ามตามกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติ ชาวเขาเข้าไปอยู่และบุกเบิกป่าจับจองเป็นที่ทำกิน จนบางแห่งก็เป็นนาขั้นบันไดแล้ว ทำกันอย่างถาวรมานาน แต่กฎหมายก็ไม่อนุญาตให้ผู้ใดมีสิทธิครอบครองได้ ปัญหาเหล่านี้นับวันจะเพิ่มขึ้นทุกที น่าจะแก้ไขให้ตรงกับสภาพที่เป็นจริง โดยให้เป็นการประนีประนอมกันระหว่างรัฐกับประชาชนชาวเขาไม่ให้ฝ่ายใดต้องได้รับผลเสียหายหรือความไม่เป็นธรรมมากเกินไปจนเกินไป

ปัญหาอีกอย่างหนึ่งสำหรับพี่น้องชาวเขาคือบริการของรัฐไปสูเขาไม่ทั่วถึง เพราะหน่วยงานต่าง ๆ มักจะเร่งระดมกันเข้าไปช่วยเหลือในจุดที่เป็นปัญหา หรือ

ทำงานเป็นหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

ชาวเขารู้จักมาร้องเรียนขอให้ทางการช่วย เช่น ในเขตที่มีการปลูกฝิ่น ซึ่งรัฐบาลต้องการให้ชาวเขาลดและเลิกการปลูกฝิ่น จึงต้องไปส่งเสริมให้ปลูกพืชชนิดอื่นเพื่อทดแทนฝิ่น พร้อมกับให้บริการด้านต่าง ๆ เพื่ออำนวยความสะดวกและพัฒนาความรู้ ความสามารถ หรือในท้องถิ่นที่ที่ ผกค. เข้าแทรกซึมชวนชาวเขาไปฝักใฝ่ ทางเราก็ต้องไปชักชวนให้ชาวเขากลับใจมาจงรักภักดีต่อแผ่นดินไทย โดยอพยพมาตั้งหมู่บ้านใหม่ ซึ่งก็ต้องจัดบริการให้ทุกอย่าง ทั้งที่ทำกิน น้ำใช้ในการเพาะปลูก ประปา โรงเรียน ถนน สถานีอนามัย ฯลฯ หมู่บ้านอื่นที่ไม่มีปัญหา เช่นนี้ ก็อาจมีเจ้าหน้าที่ไปประจำอยู่บ้าง ทำงานไปเรื่อย ๆ ตามปกติ ได้งบประมาณนิดหน่อยไม่มีแรงกระตุ้นแรงจูงใจเหมือนในเขตที่เป็นโครงการเน้นหนัก ซึ่งผู้หลักผู้ใหญ่ไปเยี่ยมเยียนบ่อย ๆ มีงบประมาณเครื่องมือเครื่องไม้และกำลังคนมาก แต่ยังมีหมู่บ้านชาวเขาอีกกว่าครึ่งหนึ่ง ที่รัฐไม่มีกำลังพอที่จะส่งเจ้าหน้าที่ไปอยู่ประจำได้ หมู่บ้านประเภทสุดท้ายนี้แหละ ที่ชาวเขาต้องพึ่งตัวเองทุกอย่าง ยามเจ็บไข้ต้องรักษาตนเอง หรือพึ่งหมอชาวบ้านที่อยู่บนดอย ไม่มีครูไปสอนให้มีความรู้เท่าทันโลกภายนอก มีแต่การถ่ายทอดตามประเพณีด้วยกระบวนการที่ครอบครัว ผู้อาวุโส และคนอื่น ๆ ในสังคมช่วยกันแบบธรรมชาติ การคมนาคมระหว่างหมู่บ้านใช้แต่การเดินเท้า การซื้อขายสินค้าก็มีพ่อค้าจีนฮ่อเอามาต่างมาที่หมู่บ้าน อาจจะมีเจ้าหน้าที่มาเยี่ยมชมนาน ๆ ครั้ง บางแห่งไม่เคยเห็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเลย เมื่อมีปัญหาเดือดร้อน เช่น มีโจรผู้ร้ายมาปล้น หรือไฟไหม้ จึงต้องไปแจ้งผู้ใหญ่บ้าน กำนัน หรือเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ประจำอยู่ที่หมู่บ้านอื่น

นอกจากปัญหาหลักเหล่านี้แล้ว ก็ยังมีปัญหาที่ส่งผลด้านจิตใจและส่งผลด้านสังคมและวัฒนธรรมของพี่น้องชาวเขาอย่างมาก อันดับแรก คือเรื่องทัศนคติของคนภายนอกต่อชาวเขา คนส่วนหนึ่งมักมองว่า คนที่มีเชื้อชาติและวัฒนธรรมต่างจากตน โดยเฉพาะการเป็นคนกลุ่มน้อยที่อยู่ในป่าในดง ถือว่าด้อยกว่าตน ดิฉันเคยพบด้วยตนเองว่า เมื่อชาวอีโก๋นั่งไปในรถโดยสาร ผู้โดยสารคนอื่นจะแสดงท่ารังเกียจว่าอีโก๋ตัวเหม็นสุบยาเส้นเหม็น ไม่อยากนั่งใกล้ด้วย เมื่อดิฉันพาผู้ป่วยไปโรงพยาบาลทั้งผู้ป่วยและญาติแต่งชุดชาวเขา พูดภาษาไทยไม่ได้ และเนื้อตัวไม่

อุบาสกสำหรับคนรุ่นใหม่

สะอาดเอี่ยมเหมือนอย่างชาวเมืองก็ถูกขู่ตะคอก บางคนเมื่อรู้ว่าดิฉันทำงานอยู่ในหมู่บ้านชาวเขาก็ถามว่า “ไปอยู่ได้ยังไง เขาอยู่กินกันอย่างไร” รวากับว่าชาวเขามีผู้คนเหมือนกับเรา บางคนเรียกชาวเขาเป็น “แมง” เหมือนกับเป็นตัวละครไร้ศักดิ์อย่างหนึ่ง เวลาเขาไปติดต่อดึงเข้าไปขอร้องให้เขาทำเรื่องให้ บางคนมองว่าความเชื่อและพิธีกรรมของเขาเป็นเรื่องมงาย ไร้สาระ เช่น การเซ่นไหว้ผีโดยมิได้ศึกษาให้ลึกซึ้งของที่มาและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความเชื่อและพิธีกรรมเช่นนั้น

ยามที่ชาวเขามาเล่าความน้อยใจ เสียใจ เช่นนี้ให้ฟัง ดิฉันจะใช้จุดอ่อนนี้ให้เป็นแรงจูงใจชี้ให้เขาต้องพัฒนาตัวเองให้รู้เท่าทันผู้อื่น ด้วยการหมั่นศึกษาหาความรู้ทั้งจากครู จากการฟังวิทยุ การอ่าน การพูดคุยกับผู้คน การทดลองปฏิบัติจริง ฯลฯ เพื่อจะได้มีความเชื่อมั่นในตนเอง ปรับปรุงตนเองในทุกด้าน ไม่ให้ใครมาดูถูกได้ แม้ใครแสดงท่าดูถูกก็ไม่ต้องโกรธเขา แต่ให้เห็นใจเขาที่เขาเป็นคนจิตใจคับแคบไม่ยอมรับนับถือในความเท่าเทียมกันของเพื่อนมนุษย์ ซึ่งย่อมต้องมีความแตกต่างกันในความคิด ความเชื่อและพฤติกรรม

สังคมทุนนิยมชนิดที่มีใครยวสาวได้สาวเอา ทำให้ผู้ที่ด้อยโอกาสกว่าจะได้ข้อมูลข่าวสารน้อยกว่าต้องเสียเปรียบอยู่เสมอ ดิฉันได้รับรู้เสมอ ๆ ว่า ชาวเขาที่ติดผืนหรือที่ได้ข้าวไม่พอกิน หรือมีเหตุจำเป็นต้องใช้เงินอย่างเร่งด่วน เช่น ป่วยหนักอย่างกระชั้นชิดมักต้องไปรับจ้างพวกจีนฮ่อ ซึ่งมักเป็นนายทุน ได้เงินมาวันต่อวันพอหาผืนสูบ หรือได้ข้าวกินประทังชีวิต จึงไม่มีเวลาดูแลไรนาของตนเอง ต้องรับจ้างเขากินเรื่อยไป แต่การรับจ้างก็ยังคงดีกว่าการกู้เงิน ซึ่งนายทุนคิดดอกเบี้ยอย่างเจ็บแสบถึงร้อยละ ๕-๑๐ บาทต่อเดือน กู้เงินมาไม่เท่าไร ดอกเบี้ยก็มากกว่าเงินต้นกลายเป็นหนี้สินรุงรังไม่รู้จักเพราะไม่รู้จะหาเงินมาใช้คืนอย่างไรได้หมด การ “ขายข้าวเขียว” คือขายผลผลิตตั้งแต่ยังเก็บเกี่ยวมิได้ ก็เป็นการเสียเปรียบอย่างยิ่งอีกแบบหนึ่ง ผู้ซื้อจะให้ราคาเพียงไม่กี่ครั้งหนึ่งของราคาจริง โดยผู้ขายรับเงินมาใช้ก่อนเมื่อถึงฤดูเก็บเกี่ยว นายทุนก็จะเอามำมาชนพืชผลถึงไร่หรือยุ้งฉาง ผู้ขายข้าวเขียวก็ก้มหน้ารับกรรมเป็นหนี้ต่อไปเพราะทำได้เท่าไรนายทุนก็ชนเอา

ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

ไปหมด

สินค้าที่ชาวเขาเอาไปขายให้จีนฮ่อหรือพ่อค้าอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นของที่ปลูกเองทำเองหรือของป่า มักถูกกดราคาให้ต่ำที่สุด ไม่ขายก็ไม่ได้เพราะฮ่อสำหรับแบกมาไกลถึงที่แล้วก็ต้องขาย แต่ของที่นายทุนพ่อค้าขายให้ชาวเขานั้น มักบวกกำไรมากมาย ปัญหานี้เข้าทำนองปลาใหญ่กินปลาเล็ก ในสังคมไทยเอง พ่อค้า เจ้าของโรงสีร่ำรวยขึ้นทุกที แต่ชาวไร่ชาวนาไทยมีแต่ยากจนลง ชาวเขาแลกข้าวสารที่ปลูกเองทำเอง เอาไปขายจีนฮ่อได้แค่ถังละ ๖๐ บาท แต่อีก ๓-๔ เดือนต่อมา ชาวเขาไปซื้อข้าวจากจีนฮ่อ ราคากลับสูงขึ้นถึงถังละ ๙๐-๑๐๐ บาท

พวกเราเคยคิดช่วยแก้ปัญหาที่อีกอเสียเปรียบจีนฮ่อ โดยสำรวจว่าทั้งหมู่บ้านมีผู้เป็นหนี้สินกี่ราย คิดเป็นเงินกี่บาท สาเหตุใหญ่ของการเป็นหนี้คืออะไร ได้ความว่า กว่าครึ่งหนึ่งของหมู่บ้านมีหนี้เป็นเงินต้นรายละ ๕๐๐-๔,๐๐๐ บาท สาเหตุของการเป็นหนี้เป็นเพราะติดฝิ่น และต้องการเงินมารักษาดัวหรือต้องการเงินมาซื้อข้าว บางคนก็เป็นหนี้เพราะเล่นการพนัน พวกเจ้าหน้าที่ได้ย้าให้ชาวบ้านเห็นเหตุของปัญหา เห็นว่าตนเสียเปรียบ และช่วยหาทางแก้โดยตั้งธนาคารข้าวเพื่อช่วยผ่อนคลายน้สินได้ทางหนึ่ง แต่พวกเราคิดว่าหากชาวบ้านยังไม่ตระหนักว่าตนเป็นผู้เสียเปรียบ และจะไม่ยอมเสียเปรียบอีกต่อไป พวกเราก็ไม่รู้จะหาทางช่วยเหลือได้อย่างไร เพราะนั่นแสดงว่าชาวบ้านยังไม่ตื่นตัว ยังไม่เข้าใจรากฐานของปัญหาและยังไม่พร้อมที่จะแก้ไขด้วยตัวเอง พวกเราคงจะต้องย้าอยู่เสมอจนชาวบ้านรู้สึกตัวและตื่นขึ้นเพื่อช่วยแก้ไขปัญหา

วัฒนธรรมอันดีงามของชาวเขากำลังถูกอิทธิพลสังคมเมืองรุกรานทุกวิถีทาง โดยเข้ามาพร้อมกับการพัฒนา การศึกษา ถนน พ่อค้า วิทยุ หรือผู้คนจากในเมืองผู้มาเกี่ยวข้องกับด่วย ฯลฯ หมู่บ้านที่เคยเป็นสุข ทุกคนพอใจในชีวิต ในสิ่งที่มีอยู่ เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลง พ่อค้าเข้ามาซื้อขายสินค้า เอาสินค้าใหม่ ๆ มาล่อใจสังคมที่เงินไม่สู้จะมีความหมายเพียงปัจจัย ๔ พอเลี้ยงชีวิตและน้ำใจไมตรีที่ผู้คนหยิบยื่นให้กัน กลายเป็นสังคมที่ต้องพึ่งพาทายนอกมากขึ้น รถราเข้าถึงหมู่บ้านถึงให้ผู้คนอยากเข้าเมือง อยากซื้อของกินของใช้จากเมือง แทนที่จะพอใจกับสิ่งที่ทำ

วัฒนธรรมอันดีงาม
 ของชาวเขา
 กำลังถูกอิทธิพล
 สังคมเมือง
 รุกรานทุกวิถีทาง
 โดยเข้ามาพร้อมกับ
 การพัฒนา การศึกษา
 ถนน พ้อคำ วิทยุ...
 หมู่บ้านที่เคยเป็นสุข
 ทุกคนพอใจในชีวิต
 ในสิ่งที่มียู่
 เริ่มเกิดการเปลี่ยนแปลง
 ...สังคมที่เจ็บ
 ไม่รู้จะมีความหมาย
 เพียงปัจจัย 4
 พอเลี้ยงชีวิต
 และน้ำใจไมตรี
 ที่ผูกพันยึดมั่นให้กับ
 กลายเป็นสังคมที่ต้อง
 พึ่งพาภายนอกมากขึ้น

เอง หาเองได้ ของที่ตัวเองกลายเป็นของล้ำสมัย
 ใครใช้กระบอกไม้ไผ่ตักน้ำถือว่าเขย ต้องใช้ถังน้ำ
 ที่ซื้อจากเมือง ใครใส่ชุดเสื้อผ้ายาวประจำเผ่าถือว่า
 ล้ำสมัย เด็กรุ่นใหม่จึงมักซื้อเสื้อผ้ามาใส่ เด็ก
 หนุ่มสาวนิยมกางเกงยีนส์ กางเกงก็พบว่าโก้
 การทำข้าวกินเองถือว่าน่าอาย ต้องแบกข้าวไปสี
 ที่โรงสีจึงจะโก้ แสดงว่าเป็นคนมีเงิน การทำงาน
 ในไร่ไร่ต้องตากแดดตากฝน เบื่อนดิน เบื่อนโคลน
 ถือเป็นงานที่น่ารังเกียจ เข้าไปหางานทำในเมือง
 ดีกว่า ได้เงินง่ายไม่ต้องเหนื่อย ผิดพรรณก็ผ่องใส
 มือไม่หยาบกร้าน พ่อแม่และผู้เฒ่าผู้แก่มัก
 ปรึกษากันด้วยความวิตกกังวลแล้วว่าลูกชายลูก
 สาวจะหนีไปอยู่ในเมือง ไม่มีใครช่วยเลี้ยงดูรักษา
 ในยามแก่ บ้านเรือนไร่ราสาโทที่มีอยู่ก็จะถูก
 ทอดทิ้งไม่มีใครเห็นคุณค่า

บางทีก็มีเจ้านายจากในเมืองเข้ามาชวน
 เด็กสาวชาวเขาไปประกวดนางงามที่เรียกชื่อให้
 ฟังดูดีว่า “ธิดาดอย” จะพาไปแต่งหน้าแต่งตัวให้
 สวยงาม ถ้าชนะก็จะได้เป็นชื่อเสียงของหมู่บ้าน
 สังคมชาวเขาเคยยกย่องหญิงสาวในด้านความ
 ขยันทำมาหากิน การมีมารยาทดี การดูแลเอาใจ
 ใส่บ้านเรือนดี และดูแลผู้คนในครอบครัวให้เป็นสุข
 ไม่มีใครมานั่งคิดกันมากมายเรื่องความสวยงาม
 ถ้าไม่ให้ลูกสาวไป เจ้านายเขาอาจจะโกรธ แต่
 ชาวบ้านก็ต้องใจแข็งยืนยันในความคิดของตนเองให้ได้

ทำงานหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

พวกจีนฮ่อบ้านโน้นมาชักชวนเด็กสาวในหมู่บ้านให้ส่งรูปถ่ายไปได้หัววัน ฮ่องกงให้พวกทหารที่พิการได้เลือกคู่ ถ้าถูกใจก็จะได้แต่งงานกับเขา เขาจะให้เงินเป็นหมั้นจะได้ไปอยู่สบายที่ประเทศเขา ไม่ต้องขุดดินฟันหญ้าให้หน้าตาอย่างที่เป็นอยู่

เด็กสาวบ้านนั้นไปกรุงเทพฯ ไปหาดใหญ่กัน ๒-๓ คนแล้ว บอกว่าหาเงินง่ายสบายดี ได้แต่งตัวสวย ๆ มีเงินส่งให้พ่อแม่ด้วย แล้วจะชวนเด็กสาวคนอื่น ๆ ไปสบายด้วยกัน บอกว่าสมัยนี้ผู้ชายบางคนชอบเด็กสาวชาวเขาเพราะเป็นของแปลกใหม่ จึงมีนายหน้าทั้งคนเมือง จีนฮ่อ และชาวเขาด้วยกันเอง เข้าไปตีสนิทหวานล่อให้เด็กสาวและผู้ปกครองหลงเชื่อ พวกเราทุกคนต้องคอยตามฟังข่าวนี้อยู่เสมอ และพยายามทำให้เด็กหนุ่มสาว และผู้ปกครองเข้าใจสภาพชีวิตที่ทุกข์ยากของผู้คนในเมือง ชี้ตัวอย่างให้เห็นถึงการหลอกลวงและโหดร้ายต่อหญิงสาวเพื่อให้ขายตัว ตัวอย่างการกดขี่ขูดรีดกรรมกรในโรงงานหรือลูกจ้าง ย้ำว่าชีวิตในเมืองมิได้สวยงามหรือสุขสบายอย่างที่เขาคิดฝัน ก่อนจะตัดสินใจเชื่อใคร ขอให้คิดอย่างรอบคอบเสียก่อน

บางวันที่มีโอกาสมะเขาก็มักมีหนังเร่มาฉายที่หมู่บ้าน ส่วนใหญ่เป็นหนังจีนที่บูตลอลเรื่อง หนังไทยชาวบ้านดูไม่ค่อยสนุก ไม่ค่อยมีใครอยากเสียเงินไปดู นอกจากเป็นหนังฟรีของพวกขายยา ซึ่งก็เลือกแต่เรื่องบู๊ ๆ อีกนั่นแหละ

วิถีโอกี้เข้ามาถึงหมู่บ้านแล้ว พวกจีนฮ่อเขาเช่าเครื่องปั่นไฟ เช่าเครื่องฉาย วิดีโอ ทีวี และม้วนหนังเข้ามาพร้อมสรรพ เก็บค่าดูทั้งเด็กผู้ใหญ่หัวละ ๓-๔ บาท ใคร ๆ ก็ยอมเสียเงินไปดูกันเป็นแถว

ไฟฟ้าเป็นที่พิศมัยของพวกจีนฮ่อมาก มักถามอยู่เสมอว่า เมื่อไหร่ไฟฟ้าจะมาที่บ้านเรา อยู่มืด ๆ อย่างนี้ไม่สนุกเลย ในขณะที่อีกก็ ลีซอ มูเซอ แทบไม่เคยสนใจเรื่องนี้ มีเพียงบางคนที่ถามถึงอยู่บ้าง

ดิฉันได้แต่คุยกับชาวบ้านที่พอจะเข้าใจกันได้ให้เห็นว่า หากไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้านในขณะนี้ จะมีแต่โทษทั้งในด้านจิตใจ สังคม เศรษฐกิจ เพราะชาวบ้านยังไม่พร้อม และยังไม่เข้าใจคุณโทษของไฟฟ้าอย่างแท้จริง บ้านเรือนส่วนใหญ่ยังเป็นไม้ไผ่กับหญ้าคา ซึ่งเป็นเชื้อเพลิงอย่างดี ความจำเป็นต้องใช้ไฟฟ้าแทบไม่มี ถ้า

อุบายดีสำหรับคนรุ่นใหม่

ไฟฟ้าเข้าตอนนี้ จะยิ่งทำให้ช่องว่างคนจนกับคนมีกว้างขึ้นไปอีก ส่วนใหญ่พวกจีนฮ่อจะมีฐานะดีกว่าชาวเขาในละแวกนี้ ต่อไปถ้าพวกเขามีเครื่องอำนวยความสะดวกที่ทันสมัย ชาวเขาบางคนก็อาจเป็นทุกข์อย่างเขาบ้าง หากการไฟฟ้าฯ จะคำนึงถึงผลกระทบด้านต่าง ๆ อย่างรอบคอบ และไม่เร่งรัดที่จะเอาไฟฟ้าไปสู่หมู่บ้านชาวเขาเร็วเกินควร ก็ควรจะได้รับการสรรเสริญว่าทำงานอย่างมีเหตุผลเหมาะสมกับสภาพความจำเป็นของสังคม

ฝึกจิตใจให้เบิกบานเพื่อต่อสู้อุปสรรค

การใช้ชีวิตในหมู่บ้านชาวเขาไม่ใช่เรื่องขวนขวายน้อยที่จะทำได้ด้วยใจรักเพียงอย่างเดียว เพราะนอกจากจะต้องรับรู้และศึกษาให้เข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นกับชาวเขาอย่างถ่องแท้และให้ทันเหตุการณ์แล้ว และต้องร่วมแก้ปัญหาเท่าที่จะสามารถทำได้ โดยพิจารณาข้อมูลปัจจัยต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ตัวคนที่ทำงานในหมู่บ้านยังต้องเผชิญกับอุปสรรคหลาย ๆ อย่าง ทั้งปัญหาจากภายในจิตใจของเราเอง และปัญหาจากภายนอกที่มากระทบตัวเรา ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องขบคิดมาก และหาวิธีการทำให้จิตใจของเราเบิกบานและมั่นคงอยู่เสมอ ไม่รู้สึกว่าอุปสรรคนั้นได้ทำให้เราต้องท้อถอยจนเกินไป

อันดับแรก คือการปรับตัวให้เข้ากับสภาพใหม่ การที่เราต้องจากผู้คนและสังคมที่เราคุ้นเคยไปอยู่ในสังคมใหม่ กับผู้คนใหม่อีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีเชื้อชาติ ภาษา และวัฒนธรรมต่างจากเรา เราต้องปรับตัวปรับใจและเรียนรู้จากเขาให้มากที่สุด เพื่อจะได้สนิทสนมคุ้นเคย และเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจกันได้อย่างรวดเร็ว สภาพความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมรอบตัวทั้งหลายต่างจากสังคมเมืองโดยสิ้นเชิง ตั้งแต่การเดินทางต่างหลายชั่วโมงกว่าจะถึงหมู่บ้าน ต้องอยู่ในกระท่อมน้ำไฟหลังน้อยร่วมกับชาวบ้าน ต้องกินอาหารง่าย ๆ ธรรมดา ๆ อย่างที่ชาวบ้านเขากินกัน ซึ่งบางฤดูที่แห้งแล้ง อาจจะมีแต่ข้าว พริกกับเกลือเท่านั้น การอาบน้ำแต่ละทีก็ต้องเดินไปที่ลำห้วย หรือที่น้ำริน น้ำซับของหมู่บ้านที่ชาวบ้านใช้กัน และต้องจัดเวลาไม่ให้ตรง

ทำงานเป็นหมู่บ้านด้วยหัวไวอันเบิกบาน

กับช่วงที่ชาวบ้านเขาอาบน้ำหรือดักน้ำกันมาก ๆ คนที่ชินแต่การอาบน้ำในห้องน้ำก็ต้องฝึกการอาบน้ำโดยผ้าขาวม้าและผ้าถุง เด็ก ๆ มักจะตามมาดูเพราะว่าครูอยู่ที่ไหนเด็กก็จะอยู่ที่นั่น ทำให้เราอายุ เลยต้องแก้ด้วยการชวนเด็กอาบน้ำกับเราด้วย เวลากลางคืนถ้าอยู่ในเมือง จะมีแสงสีที่น่านับถือใจ แต่เมื่อไปอยู่ในหมู่บ้านก็มีแต่แสงไฟจากตะเกียงกระป๋องดวงน้อย แสงเทียนไข หรือแสงจากเตาไฟทำให้ความอบอุ่นในบ้าน เวลานอนก็ต้องนอนบนพื้นผากไม้ไผ่โดยมีเสื้อผืนหมอนใบกับผ้าห่มกันหนาว เพราะจะแบกฟูกที่นิ่มหนาไปยังหมู่บ้านไกล ๆ เช่นนี้คงจะไม่ไหว

ในสายตาของหนุ่มสาวชาวเมืองผู้เคยชินกับชีวิตที่หิวหวานฉ่ำไหว อาจเห็นว่าชีวิตประจำวันของชาวเขาดูซ้ำซาก จำเจ ตื่นเช้าด้วยเสียงปลุกของไก่ขันและเสียงตำข้าว เมื่อหุงต้มอาหารและกินกันเสร็จแล้วก็พากันไปทำงานเรือกสวนไร่นา บางทีก็ไปป่าไปห้วยเพื่อหาอาหาร ตอนเย็นก็เอาอาหารที่หามาได้ไปหุงต้มกิน ยามค่ำคืนก็พักผ่อนนั่งคุยอยู่รอบกองไฟอันอบอุ่นในกระท่อมน้อย หนุ่ม ๆ อาจไปเที่ยวหาหญิงสาว ร้องรำทำเพลงกัน ผู้ใหญ่ก็จะไปเยี่ยมเพื่อนบ้านพูดคุยปรึกษา เรื่องการทำมาหากินและเรื่องอื่น ๆ กลางคืนในหมู่บ้านยามกลางคืนมักเงียบเหงา เพราะชาวบ้านไม่มีกิจกรรมอะไร ถ้าเราเป็นคนเก็บตัวและไม่ช่างพูด อยู่คนเดียวจะยิ่งเหงา เมื่อแรกเข้าไปอยู่ใหม่ ๆ พูดคุยกับใครก็ไม่มีใครรู้เรื่องเพราะทั้งหมู่บ้านมีคนพูดภาษาไทยได้ไม่กี่คน ถ้าเราไม่พยายามคลุกคลีใกล้ชิดกับชาวบ้านเสมอ ๆ ไม่ช่างพูดช่างคุยแล้ว ความหงอยเหงาและความคิดถึงบ้านก็จะเข้ามาสิงสู่ ทำให้บางคนเกิดความรู้สึกท้อแท้เบื่อหน่าย ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ได้เริ่มงานอะไรด้วยซ้ำ ตัวดิฉันเองเมื่อก่อนก็ไม่ใช่คนช่างพูด แต่เมื่อไม่พูดก็ได้แต่แลดูหน้ากันและไม่รู้เรื่องสักที จึงจำเป็นต้องพูด ต้องหมั่นซักหมั่นถาม แต่บางคนก็รู้สึกว่าการคุยกับชาวบ้านนั้นยากเหลือเกิน ไม่รู้จะคุยอะไร ถามไถ่ทุกข์สุขก็ซ้ำ ๆ ซาก ๆ จนคนถามคนตอบเองก็รู้สึกเบื่อ ฉะนั้นจึงต้องฝึกตัวเองให้เป็นคนช่างคิด ช่างสนใจใคร่รู้ทุกสิ่งทุกอย่างอยู่เสมอ ตัวดิฉันเองได้พยายามอยู่ใกล้ชาวบ้านตลอดเวลา แม้กระทั่งเวลานอนก็ยังมิได้กอดนอนเป็นเพื่อนด้วยอีก บางคนอาจจะรู้สึกไม่คุ้นเคยตามประสาคนในเมือง ซึ่งเคยมีห้องส่วนตัว มีเวลาเป็นส่วนตัว แต่เมื่อเราไปอยู่ใน

อุบถศีลสำหรับคนรักรัก

หมู่บ้าน ดูเหมือนกับเรากำลังออกทีวีตลอดเวลา ไม่มีเวลาอยู่คนเดียวเลย แต่ถ้าเราอยู่เคยชินไปสักพักแล้ว เราก็จะสามารถมีเวลาส่วนตัว และไม่รู้สึกรบกวนตัวเองไปไหนอีกต่อไป เราอาจจะบอกกับชาวบ้านตรง ๆ เหมือนกับเพื่อนบัณฑิตอาสาสมัครคนหนึ่งของดิฉันเคยขอให้ชาวบ้านที่มานั่งคุยด้วยจนเที่ยงคืนกลับไปบ้านเพื่อตนเองจะได้พักผ่อนและมีเรี่ยวแรงในการทำงานวันต่อไป

อันดับที่สอง คือการเตรียมตัวเตรียมใจในการทำงานกับชาวบ้านตามสภาพความเป็นจริง เมื่อเราเข้าไปในหมู่บ้าน คนหนุ่มสาวมักตั้งความคาดหวังไว้ในใจต่อชาวบ้านด้วยความรักความศรัทธาอย่างสูงส่ง เช่น มองว่าชาวบ้านต้องดีเหลือเกิน จะต้องมีน้ำใจ ให้ความร่วมมือ มีความสามัคคี มีความภูมิใจในวัฒนธรรมของตน อะไรทำนองนี้ แต่เมื่อไปพบกับทัศนคติและพฤติกรรมของชาวบ้านบางอย่างที่ไม่เป็นไปตามภาพที่เราคิดไว้ ช้ำร้ายชาวบ้านบางคนอาจจะมีทัศนคติที่ถูกเจ้าหน้าที่ เห็นว่าเจ้าหน้าที่มีเงินเดือนจากรัฐบาล เจ้าหน้าที่จะต้องทำงานรับใช้ชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านเรียกร้องให้ทำอะไรก็ต้องทำ บางที่ผู้นำหรือชาวบ้านบางคนอาจจะเอาเครื่องมือเครื่องใช้ของหลวงไปใช้โดยพลการ และไม่เคียดคิดถึงประโยชน์ส่วนรวมเลย เป็นต้น คนหนุ่มสาวก็อาจจะผิดหวัง ท้อถอย หรือเข้าใจไขว้เขวไป เราจะต้องอดทน ใจเย็น ไม่ได้ตอบในทางที่รุนแรง และพยายามศึกษาว่าเหตุใดชาวบ้านจึงมีทัศนคติและพฤติกรรมเช่นนั้นและหาทางแก้ไข เช่น บางหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ที่เคยเข้ามาอยู่ก่อนไม่เคยทำตนให้เป็นที่ยอมรับและศรัทธาแก่ชาวบ้าน ไม่เอาใจใส่ทุกข์สุขของชาวบ้าน นาน ๆ จึงจะมาทำงานสักที โดยปกติมักจะหายหน้าไปครั้งละนาน เมื่ออยู่ในหมู่บ้านก็แต่ชวนชาวบ้านเล่นไพ่ กินเหล้า ร้องเพลง โดยไม่เคยทำประโยชน์อะไร เจ้าหน้าที่คนแล้วคนเล่าที่เข้ามาแทนก็ล้วนแต่เหมือน ๆ กัน เมื่อเราเข้าไปชาวบ้านจึงเฉยเมย ไม่สนใจและไม่ร่วมมือ เราจะต้องพยายามพิสูจน์ตัวเองโดยไม่ยอมท้อถอย ทำให้ชาวบ้านเห็นและยอมรับว่าเรามีความหวังดีต่อชาวบ้านและทำงานจริง ปัญหาเหล่านี้ก็จะหมดไปเอง

ชาวบ้านบางแห่งอาจยึดมั่นในความเชื่อและความเคยชินเก่า ๆ อย่างแน่นแฟ้น เช่น ยามป่วยหนักควรต้องไปโรงพยาบาลก็ไม่ยอมไป พอใจที่จะรักษาแบบ

ทำงานกับหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

ไสยศาสตร์มากกว่า หรือไม่กล้าต่อท่อประปาเข้าหมู่บ้านเพราะกลัวผี หรือไม่ยอมเลี้ยงหมูแบบขังคอกเพราะกลัวว่าหมูจะพอม จะผสมพันธุ์และคลอดลูกไม่ได้ เป็นต้น เราก็ต้องไม่ไปประณามหรือดูถูกเขา หรือดิงตันเอากับเขา เพราะถ้าเกิดเสียหายขึ้นโดยบังเอิญ เราจะต้องรับผิดชอบและเขาคงไม่ศรัทธาเรา ในขณะเดียวกันเราก็ต้องค่อย ๆ ศึกษาถึงสาเหตุแห่งความเชื่อนี้ พยายามแลกเปลี่ยนความคิดกับคนที่ค่อนข้างทันสมัย ค่อย ๆ ขยายความคิดใหม่เข้าไปในกลุ่มคนที่พอจะเข้าใจได้ เพื่อให้เขาพูดคุยอภิปรายต่อกันเอง เมื่อคนส่วนใหญ่พร้อมที่จะยอมรับ เราจึงเริ่มสิ่งใหม่ที่จะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริงต่อชาวบ้านได้ ซึ่งอาจจะต้องใช้เวลายาวนานเป็นปี ๆ หรือหลาย ๆ ปี โดยที่เรจะต้องอดทน รู้จักรอคอย ไม่ไปเร่งเร้าจนเกินควร หรือล้มเลิกความคิดของเราเสียก่อนเพราะความท้อใจ

บางหมู่บ้าน ชาวบ้านแบ่งกันเป็นฝักเป็นฝ่าย มีความขัดแย้งกันภายใน ต่างฝ่ายต่างก็กล่าวหาและพยายามชักจูงให้เจ้าหน้าที่อยู่ข้างตน ทั้งที่เมื่ออยู่ต่อหน้าเราพร้อมกัน ก็พูดจาปราศรัยกันดีเหมือนไม่เคยมีความขัดแย้งอยู่ในใจ เราจะต้องวางตนเป็นกลาง ไม่ลำเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ไม่เผลอไปวิจารณ์ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดให้อีกฝ่ายได้ยิน และต้องพยายามหาทางประสานความเข้าใจให้เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยต้องดูปัจจัยต่าง ๆ ให้รอบคอบ และเน้นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นสำคัญ

บางหมู่บ้านผู้นำเฉื่อยชา ไม่กระตือรือร้น จึงไม่มีผู้ที่คอยกระตุ้นให้ชาวบ้านรวมพลังกันและคิดสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่หมู่บ้าน เราจึงต้องศึกษาดูว่าผู้ใดในชุมชนที่มีแววเฉลียวฉลาดและหัวก้าวหน้า เมื่อพบแล้วก็หมั่นไปพบปะพูดคุยปรึกษาหารือ เพราะคนเหล่านี้จะเป็นพลังที่สำคัญของหมู่บ้านได้ในอนาคต

บางครั้งเราอาจจะรู้สึกว่ เราเข้ามาอยู่ตั้งนานแล้ว ชาวบ้านไม่เห็นจะยอมพัฒนาหรือปรับปรุงอะไรขึ้นมาเลย เราก็ต้องศึกษาหาสาเหตุให้พบและหาทางแก้ไข บางทีความที่เรารักชาวบ้าน เราได้กลายเป็นคนใจอ่อนขึ้นซึ่งสาร พอชาวบ้านมาแล้วเรื่องเดือดร้อนอะไรให้ฟัง ก็จะช่วยเหลือเขาทันทีโดยลืมนึกไปว่า จริง ๆ แล้วควรให้ชาวบ้านพยายามช่วยตนเองก่อน หรือให้ญาติมิตรและชาวบ้านช่วยเหลือกัน

จุดบอดสำหรับคนรุ่นใหม่

อย่างที่เคยเป็นมาแต่ก่อน เพราะเรากลายเป็นที่พึ่งอย่างใหม่ ดังนั้น ความหวังดีของเราจึงกลับทำให้ชาวบ้านอ่อนแอ สูญเสียความเข้มแข็งและความศรัทธาในตนเองไปทีละน้อย ๆ โดยที่เราไม่รู้ตัว เราก็เลยเข้าไปโอบอุ้มชาวบ้านไว้แทนที่เราจะไปเสริมสร้างให้ชาวบ้านเขายืนอยู่บนขาของตัวเองได้ ฉะนั้น มีความรักต่อชาวบ้านอย่างเดียวไม่พอ จะต้องมีความเข้าใจอะไร ๆ หลาย ๆ อย่างด้วย เช่น เมื่อชาวบ้านมาบอกเราว่าไม่มีข้าวกินเพราะปีนี้ได้ข้าวน้อย เราฟังแล้วรู้สึกสงสารให้ยืมเงินไปซื้อข้าวทันที ชาวบ้านจึงไม่ได้พยายามไปรับจ้างทำงานเพื่อให้ได้เงินมาซื้อข้าว หรือไม่พยายามไปขอความช่วยเหลือจากญาติพี่น้องในหมู่บ้านอื่น เพราะเราแสดงตัวว่าเราอยากช่วยเหลือหรืออยากเป็นที่พึ่งของชาวบ้านทุกอย่าง

เจ้าหน้าที่บางคนรักชาวบ้านอย่างไม่ถูกทางด้วยการเข้าข้างชาวบ้านทุกเรื่อง ไม่ว่าชาวบ้านจะทำผิดหรือถูก โดยไม่ชี้ให้ชาวบ้านให้เป็นธรรมแก่ผู้อื่น และเคารพปฏิบัติตามกฎหมาย เช่น เมื่อมีคนไทยพื้นราบมาตัดไม้ในเขตที่ชาวเขาอยู่เพื่อเอาไปใช้ ชาวเขามาฟ้องให้เจ้าหน้าที่ไปห้ามซึ่งเจ้าหน้าที่ก็ทำตามที่ชาวเขาต้องการ ในขณะที่ไม่ห้ามชาวเขาตัดไม้ ชาวเขาสามารถตัดไม้ในที่นั้นไปใช้ได้อย่างเสรี จึงเกิดความขัดแย้งระหว่างชาวเขากับชาวไทยที่อยู่ใกล้กัน กรณีเช่นนี้เจ้าหน้าที่ควรจะไปไกล่เกลี่ยให้ทั้งสองฝ่ายประนีประนอมและแบ่งปันกันจะดีกว่า โดยอย่าให้ตัดไม้เฉพาะเท่าที่จำเป็นและอนุรักษ์ไม้ที่มีค่าไว้

อีกตัวอย่างหนึ่ง ได้แก่ การตัดไม้ของชาวเขาเพื่อใช้ในงานประเพณีสำคัญและรับแขก บางทีก็มีคนไทยใกล้เคียงมาขอซื้อ ชาวเขาบางคนจึงได้ใจตัดไม้ขายเอง โดยไม่คิดว่าการตัดไม้เถื่อนเป็นสิ่งผิดกฎหมาย ทั้ง ๆ ที่หมู่บ้านนั้นมีทางรถเข้าถึงสะดวก เจ้าหน้าที่สรรพสามิตก็ได้เข้ามาตรวจและจับกุมหลายครั้ง เจ้าหน้าที่ในหมู่บ้านจึงควรชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจว่าสิ่งใดบ้างที่ผิดกฎหมายบ้านเมือง เช่น การมีอาวุธปืนเถื่อนหรืออาวุธสงคราม การมีฝิ่น ปลูกฝิ่น หรือการตัดไม้ในเขตป่าสงวน ฯลฯ ซึ่งในฐานะเจ้าหน้าที่เราควรชี้แจงให้เขาปฏิบัติตามกฎหมายของบ้านเมือง ไม่ใช่ไปคล้อยตามโอนอ่อนให้จึงจะถูกต้อง

อันดับที่สาม คือการต่อสู้กับจิตใจของตนเองที่จะยืนยันในคุณค่าของชีวิตที่

กึ่งงานเขียนด้วยหัวใจอันเบิกบาน

เราโชคดี เพราะถึงแม้ว่าเราจะอยู่ในหมู่บ้านอย่างรู้สึกประสบผลสำเร็จ พอใจกับการทำงาน สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นอยู่ในหมู่บ้านได้ดี และเป็นที่ยอมรับของชาวบ้าน ตลอดจนสามารถสร้างสรรค์งานอันเป็นประโยชน์ได้สมใจ แต่เรากลับถูกระงับด้วยค่านิยมของสังคมที่ผู้คนมักจะดูถูกคนที่ทำงานในหมู่บ้าน โดยเฉพาะคนที่ทำงานในหมู่บ้านชาวเขาว่า มาทำงานนี้เพราะหางานอื่นทำไม่ได้บ้าง เพราะอยากได้เงินค่าเบี้ยกันดารหรือค่าตอบแทนอย่างอื่นมาก ๆ บ้าง เพื่อเก็บเงินเก็บทองหาผลประโยชน์ ฯลฯ ผู้คนยุคนี้เห็นว่าการทำงานในหมู่บ้านเป็นเรื่องต่ำต้อย ดักดาน และไม่เคยไปเปิดหูเปิดตาที่อื่น คงจะไม่ค่อยรู้เรื่องราวอะไรเลย เวลากลับมาพบกับเพื่อน ๆ ก็เห็นเพื่อน ๆ บางคนทำงานมีตำแหน่งหน้าที่ก้าวไปไกล สร้างฐานะได้ จิตใจก็เริ่มหันเห บางทีก็ถูกถามว่า “จะฝังตัวอยู่ในหมู่บ้านตลอดชีวิตหรือ แล้วเมื่อไรจะได้เป็นใหญ่เป็นโตสักที” เพื่อนบางคนก็ไปเรียนต่อเมืองนอกเพื่อไปให้ถึงขั้นสูงสุด ได้รับความชื่นชมจากเพื่อนฝูง และญาติผู้ใหญ่ว่าเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล ส่วนตัวเรานั้นกลับไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมเลย

เราจึงต้องต่อสู้กับความคิดเหล่านี้ว่าสิ่งที่เราทำเป็นสิ่งที่เราชื่นชอบและเป็นวิถีชีวิตของเรา เพราะฉะนั้นเราจะไม่หันเหไม่ว่าใครจะมาพูดอย่างไรกับเราก็ตาม บางคนที่ไม่สามารถจะยึดมั่นในหลักการนี้ของตนเองได้ ก็จำเป็นต้องย้ายตัวเองเข้ามาอยู่ในเมือง หรือในกรุงเทพฯ เพราะที่นั่นคือศูนย์กลางของความเจริญทั้งหลาย เขาไม่ต้องการให้ตนเองเป็นคนล้าหลังอีกต่อไป คนที่มั่นคงในหลักการของชีวิต ก็จะมุ่งใช้ชีวิตอยู่บนรากฐานของธรรมะ เพื่อเกื้อกูลมหาชน และหมั่นทะนุถนอมคุณค่าของชีวิตหรืออุดมคติให้แข็งแรงอยู่เสมอด้วยความไม่ประมาท ดังที่ท่านอาจารย์ป๋วยได้กล่าวไว้ในการแสดงปาฐกถาเรื่อง “อุดมคติ” ในวันโกมลศีมทองเมื่อหลายปีมาแล้ว จึงจะสามารถยืนหยัดทำงานในหมู่บ้านได้อย่างเป็นสุข

อันดับที่สี่ สืบเนื่องมาจากข้อสามคือ เมื่อคนส่วนใหญ่ในสังคมไม่ให้ความสำคัญแก่คนที่ทำงานในหมู่บ้าน ซ้ำกลับดูถูกเหยียดหยาม การปฏิบัติของหน่วยราชการต่อผู้ที่ทำงานในหมู่บ้านก็เช่นเดียวกัน คือ มักมองคนที่ทำงานในหมู่บ้าน

อุดมคติสำหรับคนรุ่นใหญ่

ไม่ว่าจะเป็นปลัด พัฒนาการ หรือครูเหล่านี้ว่า เป็นผู้ที่ไม่ค่อยมีความรู้ความสามารถ เพราะมีวแต่ดักดานอยู่แต่ในหมู่บ้าน ตามโลกไม่ทันและล้าสมัย แผนงานในการทำโครงการต่าง ๆ ในหมู่บ้านจึงสั่งมาจากเบื้องบน ถือว่าอำนาจอยู่ที่ส่วนกลาง เจ้าหน้าที่จากส่วนกลางจึงมีสิทธิ์มีเสียงมาก เมื่อมาเยี่ยมเยียนดูการทำงานในหมู่บ้าน จึงมักสั่งการและเสนอแนะให้คนในหมู่บ้านทำนั่นทำนี่ โดยไม่ได้พิจารณาว่าเหมาะสมกับสภาพของที่นั้นหรือไม่ โดยเฉพาะข้อเสนอหรือแผนงานที่ผู้ใหญ่และผู้เชี่ยวชาญต่างชาติสั่งมา แม้จะถูกคนทำงานในหมู่บ้านคัดค้านว่าไม่เหมาะสมหรือไม่ตรงกับความต้องการของชาวบ้าน หรือเป็นการสิ้นเปลืองและรังแต่จะก่อผลเสียมากกว่าผลดี แต่เมื่อผู้ใหญ่และผู้เชี่ยวชาญฝรั่งเห็นชอบร่วมกันแล้ว เจ้าหน้าที่ในหมู่บ้านก็ไม่มีสิทธิ์คัดค้าน เพราะในระบบราชการนั้น ผู้น้อยไม่มีสิทธิ์คัดค้านผู้ใหญ่แต่อย่างใด

ตัวอย่างเรื่องจริง คือโครงการพัฒนาที่ดินให้เป็นที่ทำกินได้อย่างถาวร โดยการดึงน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติเข้าสู่พื้นที่เพาะปลูก ตามปกติชาวบ้านมักมีวิธีทำฝ่ายง่าย ๆ โดยไม่ต้องสิ้นเปลืองเงิน ด้วยการใช้ไม้มาตอกกันขวางลำน้ำไว้ ให้น้ำไหลเข้าสู่คลองส่งน้ำที่ชาวบ้านช่วยกันขุดด้วยแรงของตนเอง แต่คลองส่งน้ำที่ชาวบ้านขุดเองนั้น เมื่อถึงฤดูฝน น้ำแรง คลองส่งน้ำมักจะพังทลาย ต้องซ่อมใหม่บ่อย ๆ บางทีคลองส่งน้ำก็พังจนใช้การไม่ได้เลย ต้องรอซ่อมใหม่ในฤดูแล้งปีหน้า ชาวบ้านขอให้เจ้าหน้าที่เสนอต่อทางการให้ช่วยทำคลองส่งน้ำที่ถาวร เพราะฝายนั้นชาวบ้านสามารถทำเองได้ และใช้ประโยชน์เป็นที่พอใจ แต่งบประมาณที่ทางการเสนอกลับมากลายเป็นการให้สร้างฝายราคาหลายแสนบาท โดยบอกให้ชาวบ้านช่วยตัวเองเรื่องคลองส่งน้ำ เจ้าหน้าที่ในหมู่บ้านโต้แย้งผู้เชี่ยวชาญฝรั่งอย่างรุนแรงว่า ทำไมเราจึงเสียงบประมาณมากมายเพื่อสร้างฝายทั้ง ๆ ที่ไม่ได้สนองให้เกิดประโยชน์ต่อชาวบ้าน แม้งบประมาณที่ใช้จะเป็นเงินกู้ แต่ประเทศเรายากจน การใช้งบประมาณควรมุ่งให้เกิดประโยชน์คุ้มค่า ผลที่ปรากฏคือผู้เชี่ยวชาญฝรั่งเป็นฝ่ายชนะ เจ้าหน้าที่ในหมู่บ้านจำเป็นต้องอดทน อดกลั้นเก็บกลืนความเสียใจไว้ แล้วก็ตั้งใจตั้งความหวังที่จะคิดสร้างสรรค์งานอื่น ๆ ที่จะเป็นประโยชน์ต่อชาวบ้าน

ท้าวเทพกษัตรีกับท้าวเทพกระษัตรี

จริง ๆ ต่อไป โดยไม่หวังว่าจะได้รับความเห็นใจ เข้าใจ การสนับสนุน หรือการร่วมแก้ปัญหาจากผู้หลักผู้ใหญ่ การระบายความอัดอั้นตันใจก็ทำได้แต่กับผู้ที่ยอมรับและเข้าใจกันเท่านั้น และก็ต้องเตือนใจตัวเองเสมอด้วยว่า ถ้ารักจะทำงานในหมู่บ้านก็อย่าหวังความก้าวหน้าส่วนตัว อย่าหวังว่าจะมีผู้ใหญ่มาชื่นชมและรับรู้ผลงาน อย่างไรก็ตามบางกรมกองอาจจะได้ผู้บริหารที่มีเมตตาธรรมและใจกว้างเห็นความสำคัญและให้กำลังใจแก่คนทำงานในหมู่บ้านอย่างดี ซึ่งก็ต้องถือว่าเป็นโชคดีของเจ้าหน้าที่เหล่านั้นทีเดียว

อันดับที่ห้า คือความภูมิใจในตนเองจนเกินควร จนกลายเป็นความทะนงตน ยึดมั่นถือมั่นในตนเอง คิดว่าตนเหนือกว่าผู้อื่น กล้าทำในสิ่งที่ผู้อื่นไม่อยากทำ กล้าทวนค่านิยมของคนส่วนใหญ่ในสังคม

เมื่อทำงานในหมู่บ้านไประยะหนึ่ง เกิดพัฒนาการบางอย่างขึ้นในหมู่บ้าน ชาวบ้านให้ความศรัทธาเชื่อถือ มีผู้คนบางกลุ่มยกย่องชื่นชมว่าเราเป็นผู้เสียสละ เป็นผู้กล้าหาญ บางทีก็ตั้งฉายาให้เป็นเจ้าพ่อหรือเจ้าแม่ของหมู่บ้าน เสมือนว่าเรามีอิทธิพลเหนือทุกคนในหมู่บ้านนั้น จะบงการให้ใครทำอะไรก็ได้ ทุกคนต้องเชื่อถือเราหมด หากเจ้าตัวมัวแต่ปลื้มจนลืมหูลืมตา คิดว่าตนเป็นทุกสิ่งทุกอย่างของชาวบ้าน เป็นที่พึ่งอันยิ่งใหญ่เพียงอย่างเดียวของชาวบ้าน มองข้ามความสำคัญของผู้อื่นที่ล้วนแต่มีส่วนเกี่ยวข้องของสนับสนุน ลืมไปว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกล้วนแต่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวพันกันทั้งโดยตรงโดยอ้อม ชีวิตทั้งหลายจึงอยู่อย่างสมดุลและเป็นสุขได้ ความมีเดบอดในจิตใจและปัญญาก็เกิดขึ้น มีความยึดมั่นในตัวเองเป็นหลัก เชื่อว่าความคิด วิธีการ และประสบการณ์ของตนนั้นดีเลิศที่สุดเพียงอย่างเดียว กลายเป็นคนที่คับแคบ ไม่คิดที่จะเรียนรู้และแลกเปลี่ยนกับคนอื่น ไม่ให้เกียรติผู้อื่น และไม่คิดที่จะสำรวจข้อบกพร่องและพัฒนาตนเอง เดิมเคยทำงานด้วยความศรัทธาและให้เกียรติชาวบ้าน ยกย่องผู้นำ ผู้อาวุโส และชาวบ้านทุกคน ร่วมคิดร่วมปรึกษากันมาตลอดในทุก ๆ เรื่อง กลับกลายเป็นผู้ที่วางตัวเหนือชาวบ้าน คิดว่าตนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวกับชาวบ้าน เป็นผู้ที่ดีแทนชาวบ้านได้ และวางแผนชีวิตให้ชาวบ้านได้ เพราะได้สำคัญตนว่ากลายเป็น “ผู้เชี่ยวชาญ” ไปเสีย

สิ่งที่เกิดจาก
 ใจที่ทำงานในหมู่บ้าน
 ด้วยหัวใจอันเบิกบาน
 อีกอย่างหนึ่ง
 ซึ่งเป็นความโชคดีในชีวิต
 ของดิฉันอย่างยิ่ง
 คือการมีกัลยาณมิตร
 ผู้ประเสริฐ
 ที่ร่วมสนับสนุน
 และเป็นกำลังใจ
 ในทุกวิถีทาง...
 เราจึงควร
 ต้องกะบุญชอบ
 และรักเขาเข้า
 ของกัลยาณมิตร
 ผู้ประเสริฐเหล่านี้ไว้

แล้ว

ที่พูดมาทั้งหมดนี้ไม่ใช่ว่าตัวดิฉันพิเศษเลิศเลอและปฏิบัติตามทั้งหมดที่ว่ามาได้ บางครั้งเพราะความเป็นคน ก็ทำให้เราหลงตัวไปหรือว่ามีท่าทีที่ก้าวร้าวไป หรือคิดผิดไปเหมือนกัน เพียงแต่ว่าเราต้องหมั่นทบทวนตัวเองและรู้ว่าชีวิตของเรานั้นให้คุณค่ากับอะไร

ในกรณีของดิฉันนั้น การที่ดิฉันทำงานในหมู่บ้านจนเข้าปีที่ ๑๑ ในปีนี้ และยังรักที่จะทำต่อไป เป็นเพราะดิฉันรักชีวิตแบบหมู่บ้าน ดิฉันเป็นเพียงบุคคลธรรมดาที่เพียงแต่รักการทำงานในหมู่บ้าน ชอบที่จะร่วมทุกข์ร่วมสุขกับชาวบ้านโดยตรง และคิดว่าในประเทศไทยนี้คนที่ทำงานด้านวางแผน ด้านการทำงานในระดับใหญ่ที่จะส่งผลกระทบต่อคนนั้นมีมากแล้ว แต่คนที่ทำงานเล็ก ๆ ในหมู่บ้านนั้นไม่ค่อยมี วิถีชีวิตอันเรียบง่ายของชาวบ้าน และการอยู่ท่ามกลางธรรมชาติอันบริสุทธิ์คือสิ่งที่ดิฉันชื่นชม ดิฉันไม่สามารถฝืนตัวเองให้ทำงานอย่างอื่น ที่ทำให้ดิฉันต้องห่างไกลสิ่งเหล่านี้ได้ ถ้าจะให้ทำอย่างอื่นก็ไม่มีความสุข สิ่งที่เกิดขึ้นขณะนี้ไม่ใช่เรื่องที่ยุ่งยากหรือว่าจะต้องฝืนอะไรมาก เพราะเป็นสิ่งที่ฉันชอบมาแต่เล็กแต่น้อยแล้ว สมาชิกทุกคนในครอบครัวเล็ก ๆ ของดิฉัน ทั้งสามี ลูก และแม่ ก็มีความสุขในสิ่งเดียวกัน และเป็นผู้ที่ร่วมคิดร่วมทำและให้กำลังใจกันมาตลอด

ทำงานเป็นหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

สิ่งที่เกื้อกูลให้ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบานอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นความโชคดีในชีวิตของดิฉันอย่างยิ่ง คือการมีกัลยาณมิตรผู้ประเสริฐ ที่ร่วมสนับสนุนและเป็นกำลังใจในทุกวิถีทาง และได้ร่วมแสวงหาคุณค่าที่ดั่งามของชีวิต และแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสม ช่วยกันวิพากษ์วิจารณ์เสนอแนะให้สามารถยืนหยัดในหลักการที่เชื่อถือได้ เราจึงควรต้องทะนุถนอมและรักษาน้ำใจของกัลยาณมิตรผู้ประเสริฐเหล่านี้ไว้ ทั้งยังมีท่านผู้ใหญ่ที่เปี่ยมไปด้วยคุณธรรม ที่ได้ให้ความเมตตา ให้แนวคิดอันมีคุณค่าควรแก่การยึดถือเป็นเยี่ยงอย่าง และให้ความสนับสนุนทางด้านจิตใจตลอดเวลา

ด้านในแห่งชีวิตของดิฉันได้รับการหล่อหลอมจากพระพุทธศาสนามาโดยตลอด แม้ดิฉันจะมีได้ศึกษาหลักพุทธศาสนาจนแตกฉาน และไม่ได้ฝึกปฏิบัติอย่างลึกซึ้ง แต่ทุกครั้งที่เมื่ออุปสรรคปัญหากระทบจิตใจ มีความขุ่นข้องในจิตใจ การอ่านหนังสือธรรมะที่เขียนโดยท่านอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ เช่น ของท่านพุทธทาส ท่านปัญญานันทะภิกขุ ก็ได้ทำให้จิตใจของดิฉันสงบ แจ่มใส ค่อย ๆ เข้าใจถึงแก่นแท้ของชีวิตมากขึ้น และมีพลังที่จะฝ่าฟันอุปสรรคต่อไป

ท่าน ศีล ภาวนา อันเป็นหน้าที่ที่พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติ นั้น ดิฉันถือปฏิบัติสองอย่างแรกอย่างสม่ำเสมอ คือการเป็นผู้ให้ โดยพิจารณาตามความเหมาะสม ให้อัตถุแก่ผู้ที่ขาดแคลนและจำเป็นต้องได้รับ เป็นการให้ด้วยความรักและเมตตาปรารถนาให้ผู้รับเป็นสุข ให้อิทธิพล ให้ความรู้ ความคิดเพื่อเป็นฐานในการดำรงชีวิต และประกอบอาชีพเลี้ยงตน ให้ธรรมะเพื่อเป็นหลักยึดเหนี่ยวของจิตใจ เป็นที่พึ่งทางใจซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญยิ่ง

การรักษาศีลนั้น ดิฉันพยายามรักษาศีลห้าอยู่เสมอ เพื่อมิได้ก่อความเดือดร้อนแก่ตนเองและหมู่บ้าน ส่วนขั้นของการภาวนา คือการฝึกปฏิบัติทางด้านจิตใจนั้น ดิฉันตั้งใจว่าจะพยายามศึกษาและฝึกปฏิบัติในโอกาสอันสมควรต่อไป

ดิฉันได้ใช้หลักอริยสัจ ๔ อันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาในการปฏิบัติงานในหมู่บ้าน และในการดำเนินชีวิตของตนเอง ให้เข้าใจว่าปัญหาที่แท้จริงของบุคคล หรือของหมู่บ้านคืออะไร มีสาเหตุจากอะไร มีแนวทางใดบ้างที่พอจะแก้

ปัญหาได้ และจะเลือกทางใดจึงจะเหมาะสมที่สุดในการแก้ปัญหา นั้น ๆ

อีกอย่างหนึ่งคือพรหมวิหารธรรม คือความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข อยากช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ มีจิตใจยินดีในความสุขความเจริญของผู้อื่น และรู้จักทำใจวางเฉยเมื่อเราได้พยายามอย่างเต็มที่แล้วแต่ไม่สามารถช่วยแก้ไขอะไรได้ ตัดใจคิดว่ามนุษย์ทุกคนควรมีพรหมวิหารธรรมอยู่ในจิตใจ โดยเฉพาะผู้ที่ทำงานในหมู่บ้าน ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับชาวบ้านอย่างใกล้ชิดเสมอ

นอกจากนี้ดิฉันยังเชื่อในเรื่องของอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เพราะเมื่อเวลาเรารู้สึกกลัดกลุ้มมาก ๆ และยังไม่สามารถหาวิธีแก้ปัญหาได้ ความทุกข์มาตกอยู่ที่ตัวเรา เราก็นึกว่าชีวิตทุกชีวิตนี้ก็เป็นทุกข์ เราก็ไม่ควรจะทับถมความทุกข์ให้กับตัวเองหรือผู้อื่น และจริง ๆ แล้วทุกอย่างในโลกนี้ก็ไม่มีตัวตน มันเป็นเรื่องสมมติ ตัวเราก็เป็นสิ่งที่สมมติขึ้นมา ก็อาจจะมียุติวอยู่ในช่วงเวลาหนึ่ง แล้วก็หมดไป เพราะฉะนั้นเราก็ต้องทำจิตใจให้ว่างได้ ส่วนความเชื่อในหลักอนิจจัง คือเชื่อว่าทุกอย่างในโลกนี้ต้องเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อเกิดขึ้นได้ ก็ต้องเปลี่ยนไปได้ เราไม่อาจที่จะไปฝืนมันได้แม้ว่าเราจะได้พยายามแล้วก็ตาม

หลักพระพุทธศาสนาทั้งหมดนี้เป็นสิ่งที่ดิฉันยึดเหนี่ยวไว้ในจิตใจ และช่วยให้ดิฉันเข้าใจชีวิตและสามารถยึดมั่นในหลักการชีวิตนี้ได้

ก่อนที่จะจบนี้ ขอฝากแง่คิดของคุณโกมล คีมทองอย่างหนึ่งว่า อยากจะให้ทุกคนในประเทศได้ตระหนักถึงภาระหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคม ดังที่คุณโกมลได้เขียนไว้ในสุนทรพจน์ต่อที่ประชุมว่า

...ให้ท่านได้เห็นความสำคัญในตัวของท่านต่อประเทศชาติ ให้ท่านได้รอบรู้เท่าทันกับสภาพสังคม ให้ท่านได้คิดได้หาจุดมุ่งหมายแนวโน้มนในชีวิต ได้มองออกไป ได้ถ่ายทอดตัวเองออกจากความเห็นแก่ตัวเอาแต่ได้ทั้งหมด ได้มองเห็นสังคมและโลกด้วยความคิดที่ให้ ช่วย แทนที่จะรับและรับ ดังที่คนส่วนมากเป็นอยู่ ขอให้ท่านเพิ่มพูนความคิดอันประเสริฐนี้ให้มีความแข็งแกร่ง มีความละเอียดประณีตยิ่งขึ้น กลายเป็นอุดมคติและความมุ่งมั่น

ทำงานเป็นหมู่บ้านด้วยหัวใจอันเบิกบาน

อันฝังลึกอยู่ในจิตใจ พร้อมทั้งจะออกไปรับใช้สังคม ต่อสู้ฟันฝ่า
โดยมิได้ถูกกระแสแห่งสังคมทำลาย...

เสรีภาพเป็นเนื้อดิน อากาศ และปุ๋ย ที่จะ
ทำให้พฤษชาติแห่งความคิดเจริญเติบโตใหญ่ขึ้นได้
และเมื่อความคตินำไปสู่อุดมคติ อุดมคติจะเกิดขึ้น
ได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลในสังคมสามารถใช้ความคิดอย่าง
เสรี ปราศจากพันธนาการของจารีตประเพณี

ปวย อึ้งภากรณ์

ตามพุทธวิธีนั้น การเข้าถึงคุณความดี อาศัย
การฝึกฝนด้านวินัยและเหตุผลเท่านั้นหาพอไม่ หาก
แต่ต้องมีการฝึกฝนทางด้านอารมณ์ความรู้สึกให้
เป็นเอกภาพกับความคิดด้วย และตรงนี้เองที่สมาธิ
ภาวนาจะเข้ามามีบทบาท

พระประชา ปสนนธมโม

ปัจเจกบุคคลกิติ หรือพลังกลุ่มเล็ก ๆ กิติ เป็น
พลังที่มีความหมาย คนคนเดียวนั้นถ้ามีความคิดที่
ถูกต้องก็สามารถสื่อความหมายแก่ประชาชนวง-
กว้างได้ และถ้าสามารถที่จะใช้กลไกของสังคมที่มี
อยู่ได้อย่างฉลาดแล้ว ก็สามารถที่จะก่อให้เกิดความ
เปลี่ยนแปลงอย่างมากได้

นายแพทย์วิชัย โชควิวัฒน์

สิ่งที่เกื้อกูลให้ทำงานในหมู่บ้านด้วยหัวใจอัน
เบิกบานอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นความมีโชคในชีวิต
ของดิฉันอย่างยิ่งคือ การมีกัลยาณมิตรผู้ประเสริฐ ที่
ร่วมสนับสนุนและเป็นกำลังใจในทุกวิถีทาง และได้
ร่วมแสวงหาคุณค่าที่ดำรงของชีวิต

เตือนใจ ดีเทศน์

